

UNIwersYTET ŁÓDZKI
WYDZIAŁ FILOZOFICZNO-HISTORYCZNY

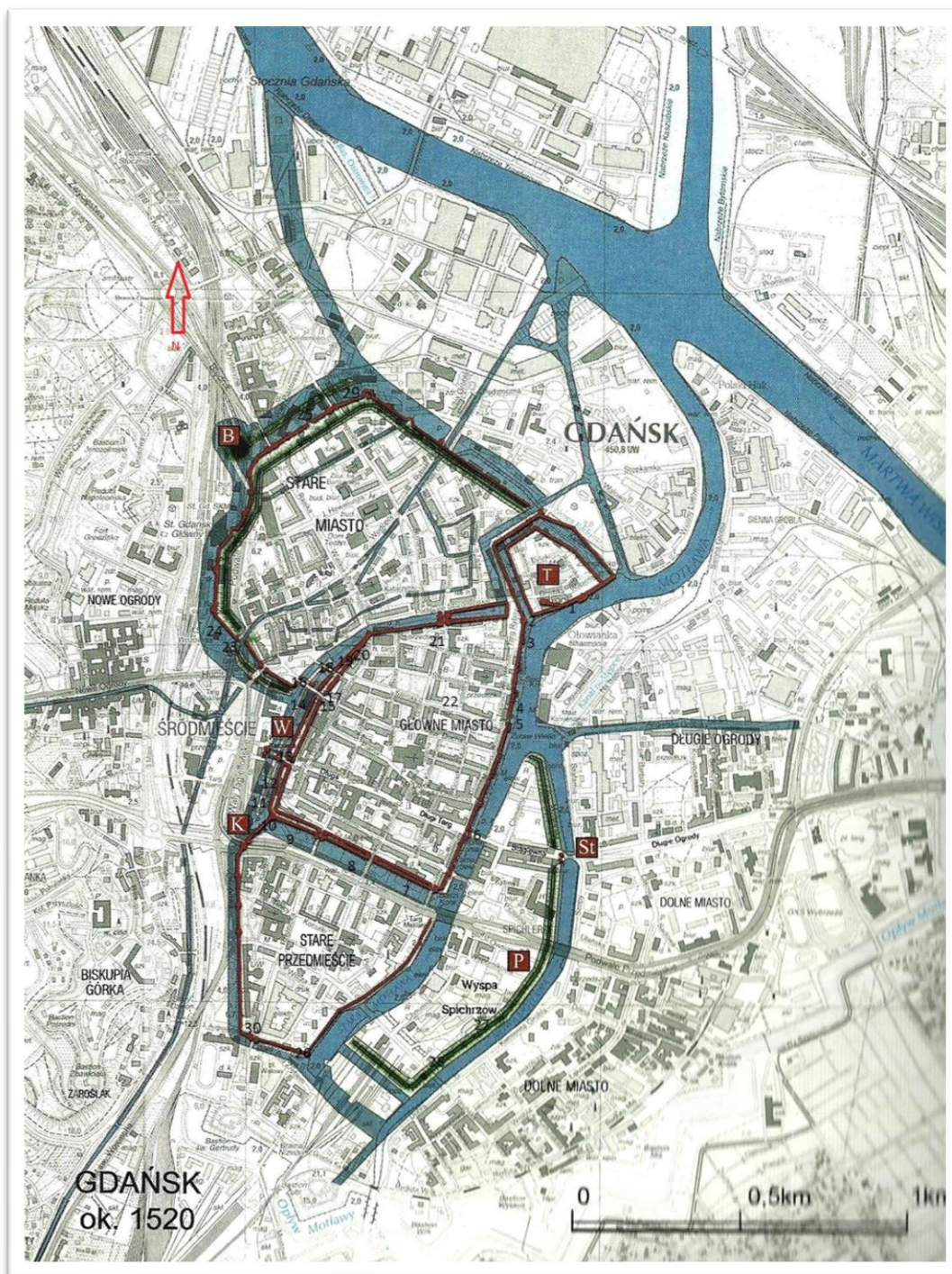
MONIKA KASPRZAK

**FORTYFIKACJE GDAŃSKIE
OD SCHYŁKU ŚREDNIOWIECZA
DO KOŃCA XIX WIEKU.
GENEZA, ROZWÓJ
I PRZEMIANY PRZESTRZENNE
UMOCNIEŃ GDAŃSKA
I WISŁOUJŚCIA.
STUDIUM ARCHEOLOGICZNE**

CZĘŚĆ II ILUSTRACJE

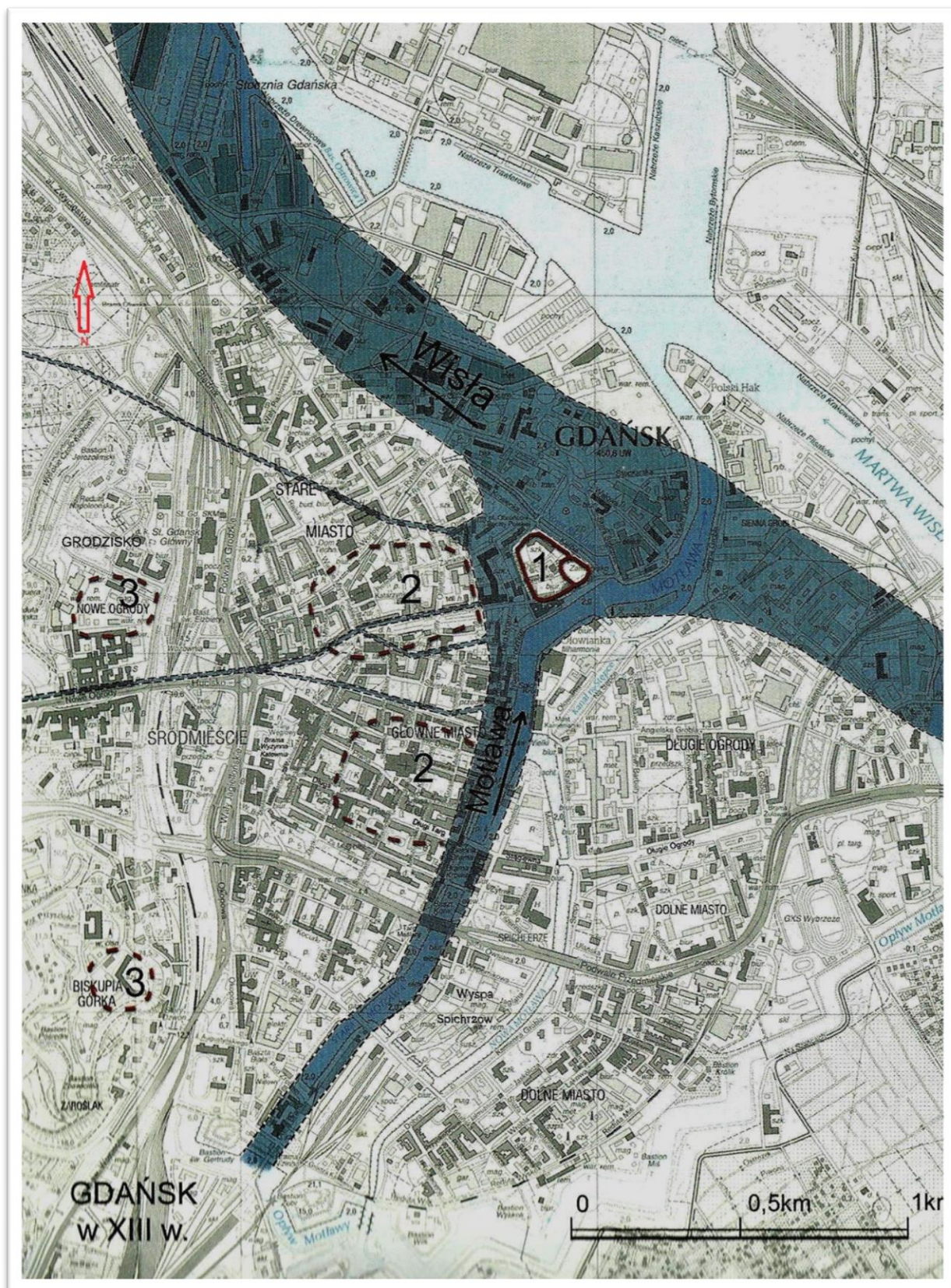
**PRACA DOKTORSKA NAPISANA
W INSTYTUCIE ARCHEOLOGII
POD KIERUNKIEM
DR HAB. JANUSZA PIETRZAKA, PROF. UŁ**

ŁÓDŹ-GDAŃSK 2020

Ryc.1.1 Fortyfikacje gdańskie około 1520 roku z zaznaczonymi miejscami badań archeologicznych. 1- zamek krzyżacki, 2 – Targ Rybny przy Baszcie Łabędź, 3- Brama Tobiasza, 4 –Tokarska badania z 1994 roku, 5 – Tokarska badania z 2010 roku, 6 - Brama Kogi, 7 – Podwale Przedmiejskie badania z 2009, 2011 -2012 roku, 8 – Za Murami, 9 Podwale Przedmiejskie badania z 2000 – 2007 roku, 10 – Baszta Narożna, 11- Okopowa, 12 – Okopowa Bank PKO, 13 – Zespół Przedbramia, 14 – Teatralna, 15 – Wielka Zbrojownia, 16 – Targ Drzewny, 17 –Brama Ludwisarska, 18 – Brama Szeroka, 19 – Podmurze, 20 – Baszta Latarniana, 21 – u Furty, 22 – Szeroka róg Tandety, 23 – Baszta Raduńska, 24 – Bastion św. Elżbiety, 25 – Wały Piastowskie, 26 – Baszta Pod Zrębem, 27 – Jagłana, 28 – Toruńska, 29 – Wałowa 40, 30 – Baszta Nowa, K- Brama Wozowa, W - Zespół Przedbramia, B- Bastion Bożego Ciała, T - Zamek Krzyżacki, P - Psi Wał (Bukal G. /red./ 2009, il. 2, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.1.2 Rekonstrukcja umocnień Gdańska z IX – XIII wieku na tle współczesnego planu miasta.
 1. Gród książęcy, 2. Osady rzemieślnicze i handlowe z domniemanym przebiegiem wałów wokół nich.
 3. Domniemany gród obronny biskupów kujawskich (Bukal G. /red./ 2009, il. 1)

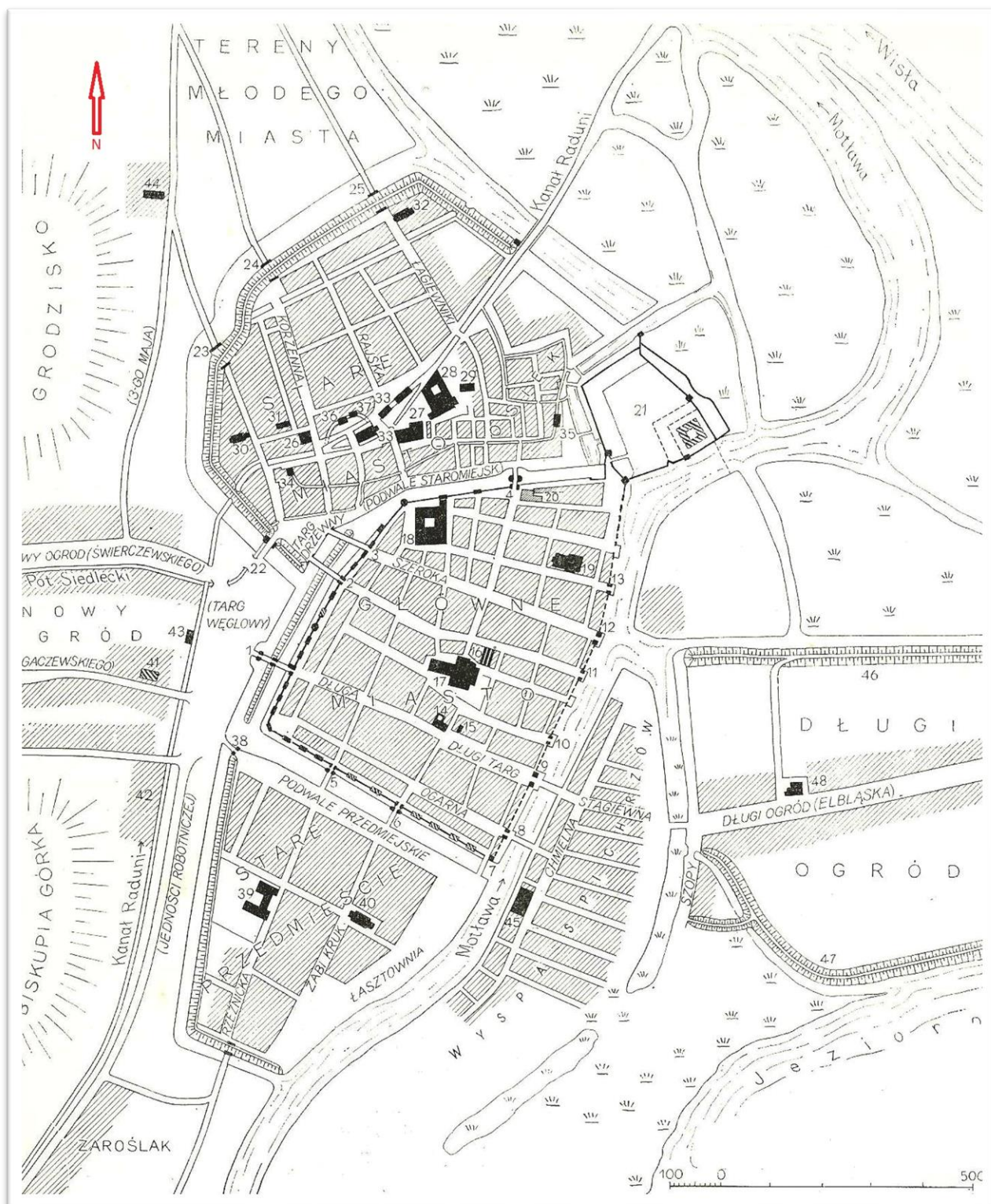

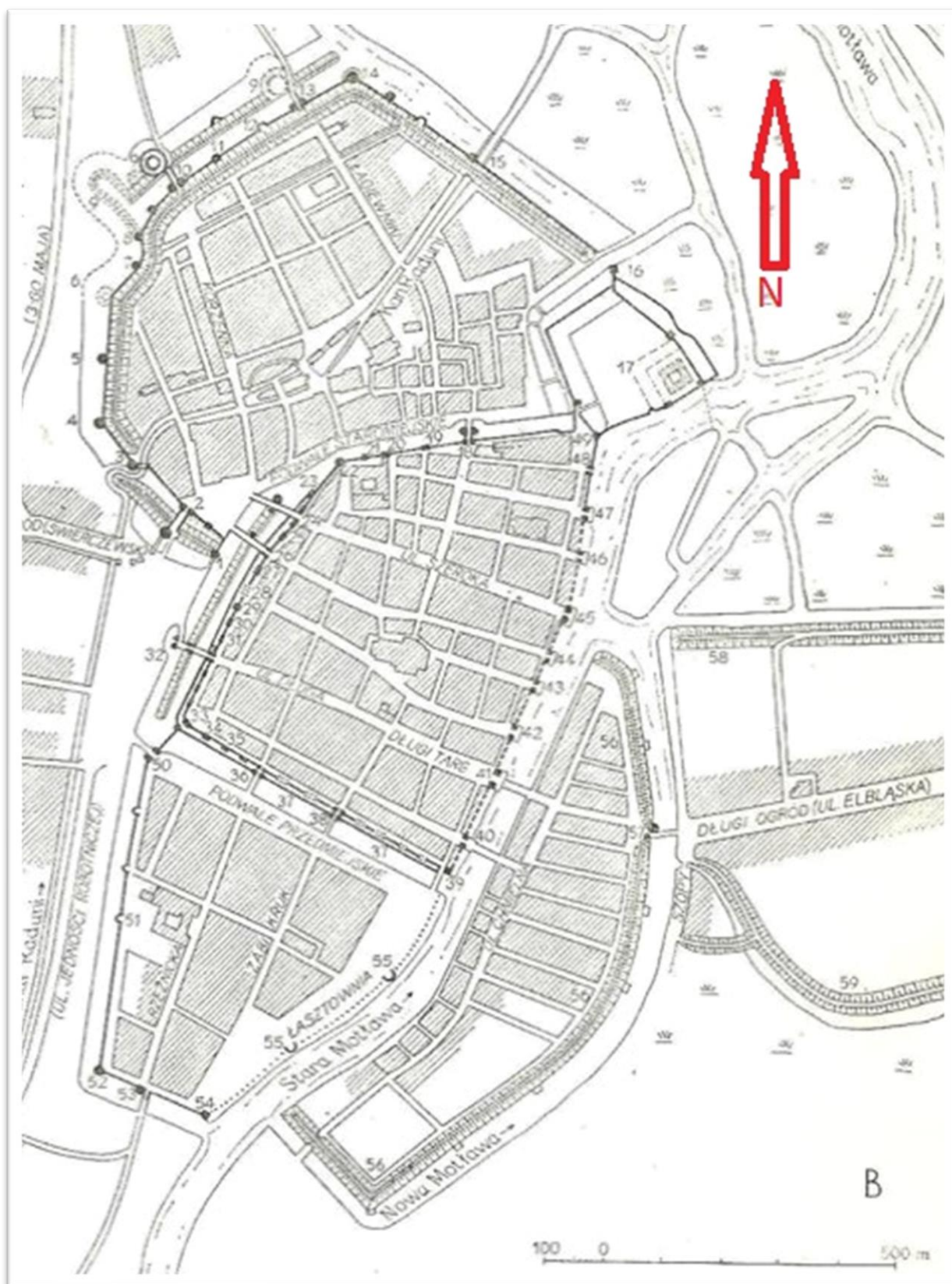

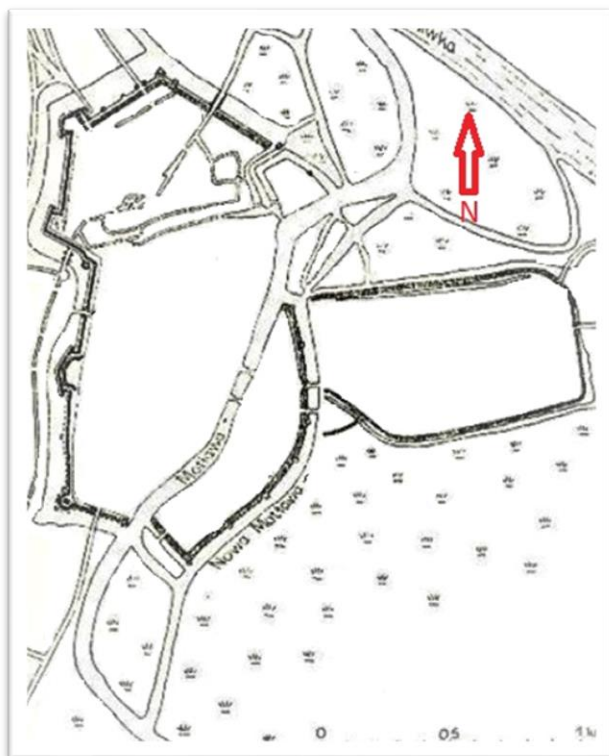
Ryc.1.5 Fortyfikacje Gdańska około 1460 roku Według R. Massalsiego i J. Stankiewicza
(Kowalski, Massalski, Stankiewicz, 1969, s. 132)

Ryc.1.6 Fortyfikacje Gdańska około 1520 roku Według R. Massalsiego i J. Stankiewicza
(Kowalski, Massalski, Stankiewicz, 1969, s. 147)

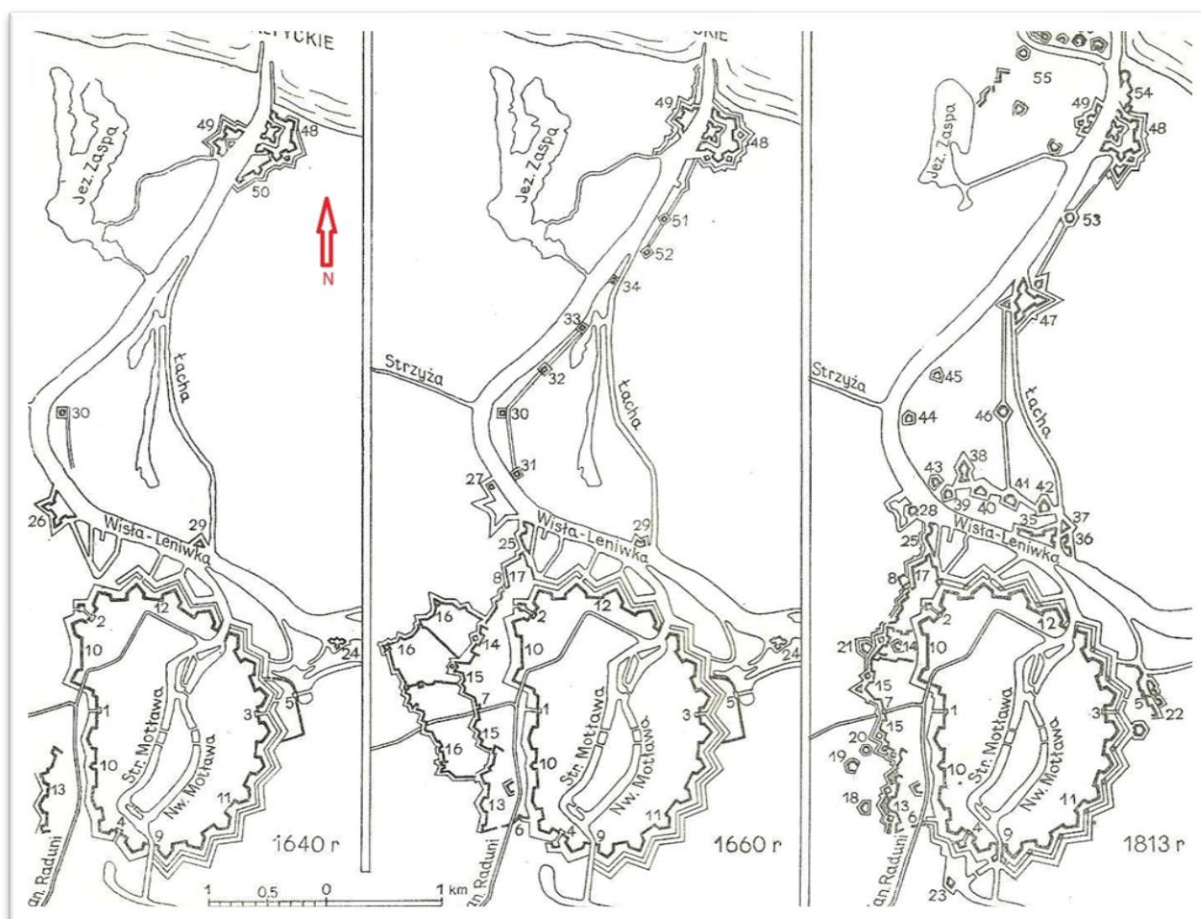

Ryc.1.7 Fortyfikacje Gdańska około 1580 roku Według R. Massalsiego i J. Stankiewicza (Kowalski, Massalski, Stankiewicz, 1969, s. 151)

Ryc.1.8 Plan Gdańska z około 1600 roku. Od strony zachodniej widoczne są już nowożytnie umocnienia od wschodu i południa fortyfikacje o charakterze późnośredniowiecznym (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019)

Ryc.1.9 Fortyfikacje Gdańska pomiędzy 1640 a 1813 rokiem według R. Massalsiego i J. Stankiewicza (Kowalski, Massalski, Stankiewicz, 1969, s. 160)

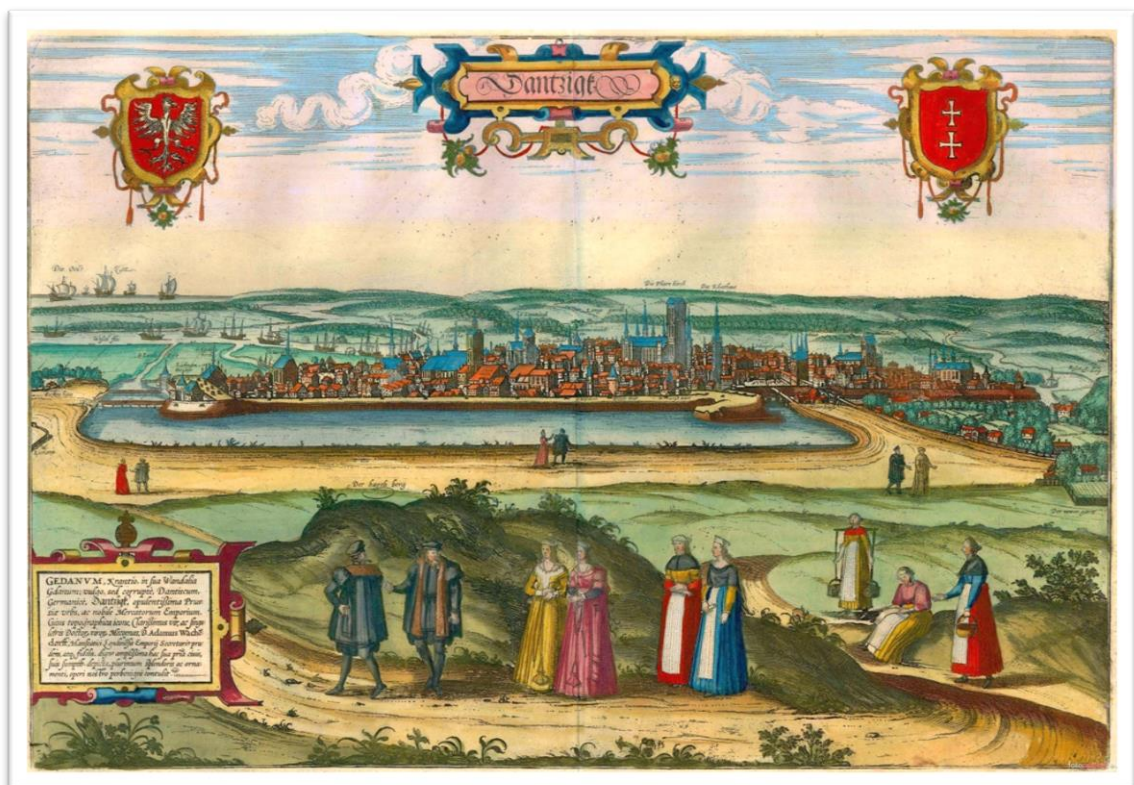

Ryc.1.10 Plan Twierdzy Gdańsk około 1835 roku z rozbudowanymi fortifikacjami Ostrowa, ciągu Wisły i Nowego Portu (Flis 2009, s. 149)

Ryc.1.11 Plan fortyfikacji nabrzeżnych Gdańska z 1899 roku (Bukal G. /red./ 2009, il. 13)

Ryc.1.12 Panorama Hogenberga z 1573 roku (Kozica K., Pezda J., 2005, s. 249)

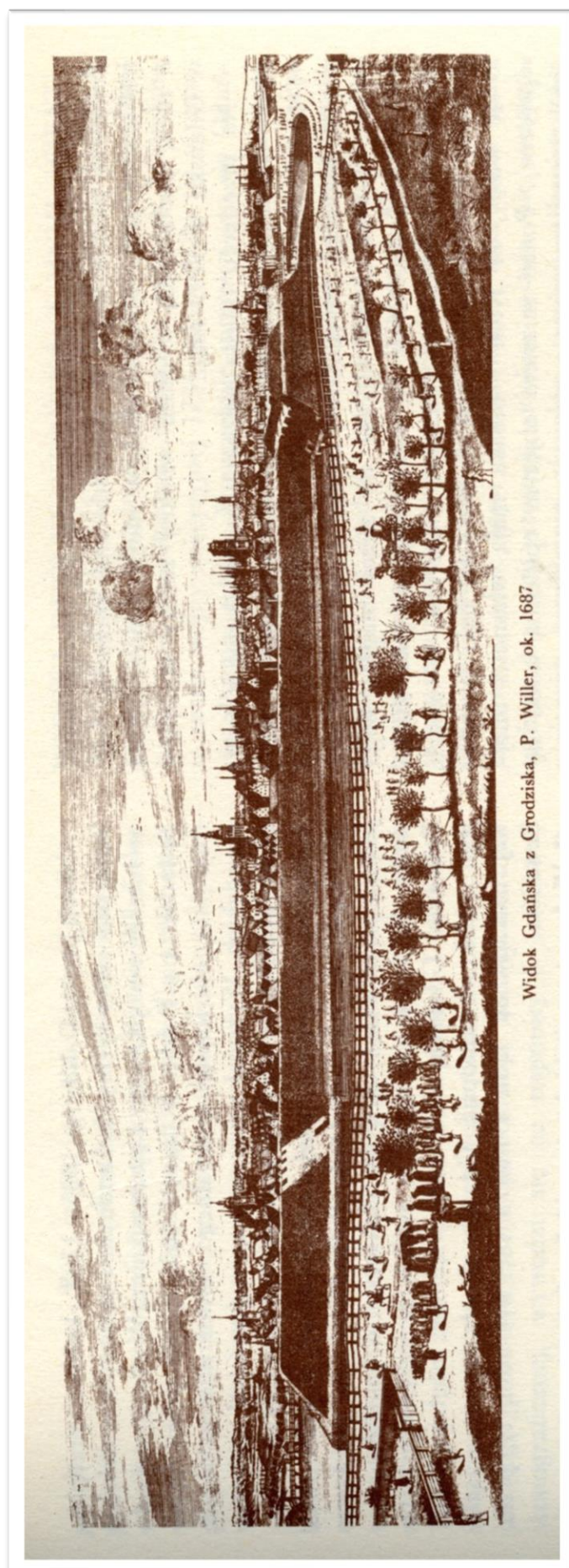

Ryc.1.13 Panorama Gdańska od strony Biskupiej Górki, A. Moller, 1592/93 (źródło Jąkrzewska Śnieżko 1985, s. 10-12)

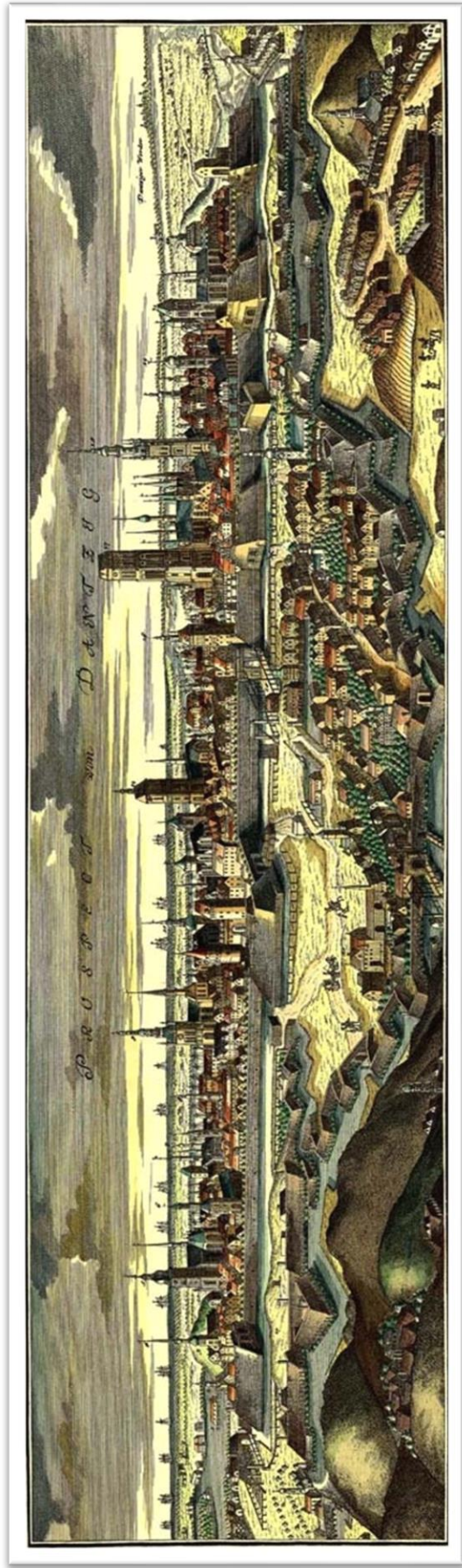

Ryc.1.1.14 Panorama Gdańska od strony Biskupiej Górki, C. J. Visscher jun. (Piscator), 1620 (źródło Jakrzewska Śnieżko 1985, s. 10-11)

Ryc. 1.15 Panorama Gdańska od strony Grodziska, P. Willer, ok. 1687 (źródło Jakrzewska Śnieżko 1985, s. 27)

Ryc.1.16 Widok Gdańska F.B.Wernera obublikowany w 1736 roku w Augsburgu (Kozica, Pezda, 2005, s. 302)

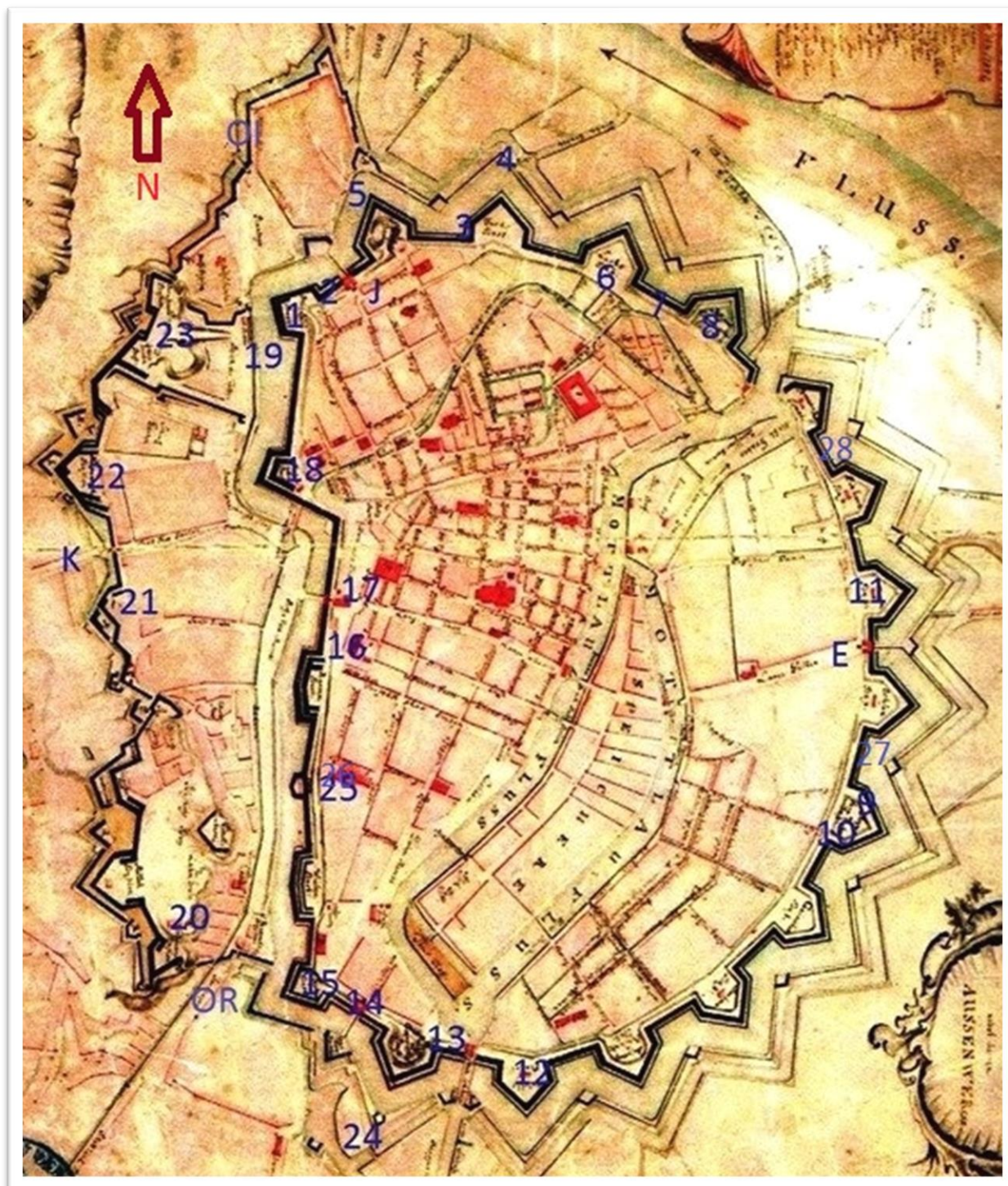

Ryc.1.17 Fragment zachodniego ciągu fortyfikacji pomiędzy Bramą Wyzynną a Bastionem Kot około 1894 roku
(Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996, s.108-109)

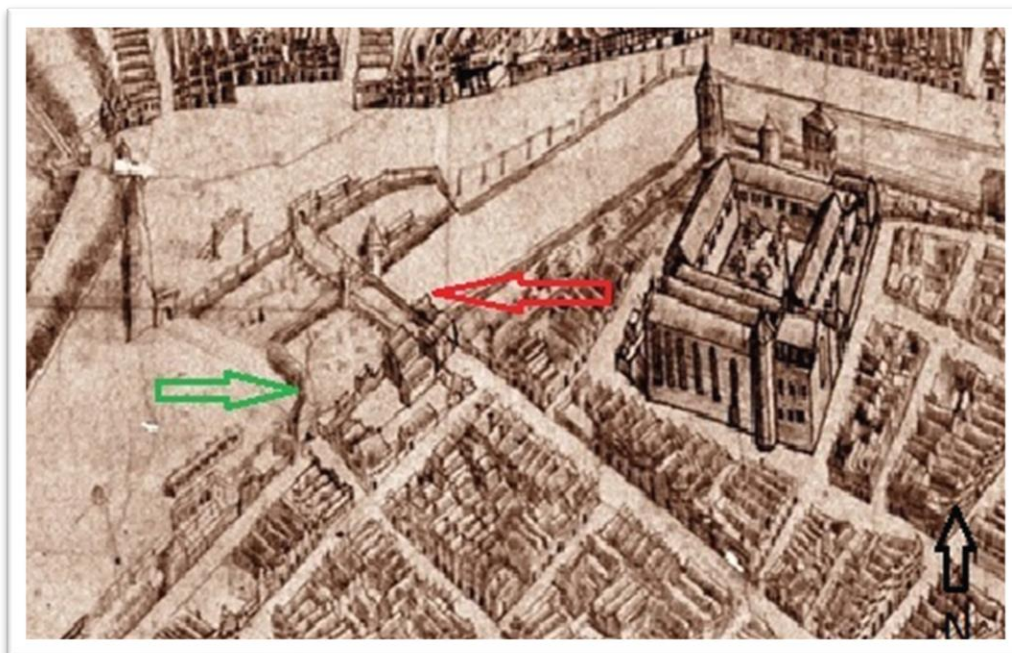
Ryc.1.18 Fortyfikacje nowożytne w trakcie rozbiórki wałów w rejonie dzisiejszej ulicy Okopowej około 1896 roku. (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996, s.114-115)

Ryc.1.19 Plan Gdańska J.C. Hadrian, 1763 z zaznaczonymi obiektami badań archeologicznych: 1 – Bastion Bożego Ciała – rejon City Forum, 2 – Wały Piastowskie 5- Archiwum Państwowe, 3 – Wałowa, 4 – Lisia Grobla, 5 - Plac Solidarności, 6 – Stara Stocznia 10, 7-Wałowa badania z 2001 roku, 8 – Bastion Grad, 9 – Reduta Żbik, 10 – Ułańska, 11 – Długa Grobla 10 i 4, 12 – Bastion Wyskok, 13 – Bastion Wilk, 14 – Brama Nizinna, 15 – Bastion św. Gertrudy, 16 – Okopowa, 17 – Brama Wyżynna, 18 – Bastion św. Elżbiety, 19 - Dworzec PKP, 20 – Biskupia Górka, 21 – Kartuska, 22 – Bastion Neubauera, 23 – Góra Gradowa i Reduta Napoleńska, 24 - opływ Motławy, 25 - Bastion Kot, 26 – Bastion Webe, 27- Sadowa, 28 -Bastion Młyński i Jednoróżec; E - Brama Żuławska, OR - Brama Oruńska K - Brama Kartuska (Majorów), OL - Brama Oliwska, J - Brama Jakuba (Bukal G. /red./ 2009, il. 7, oprac. M. Kasprzak)

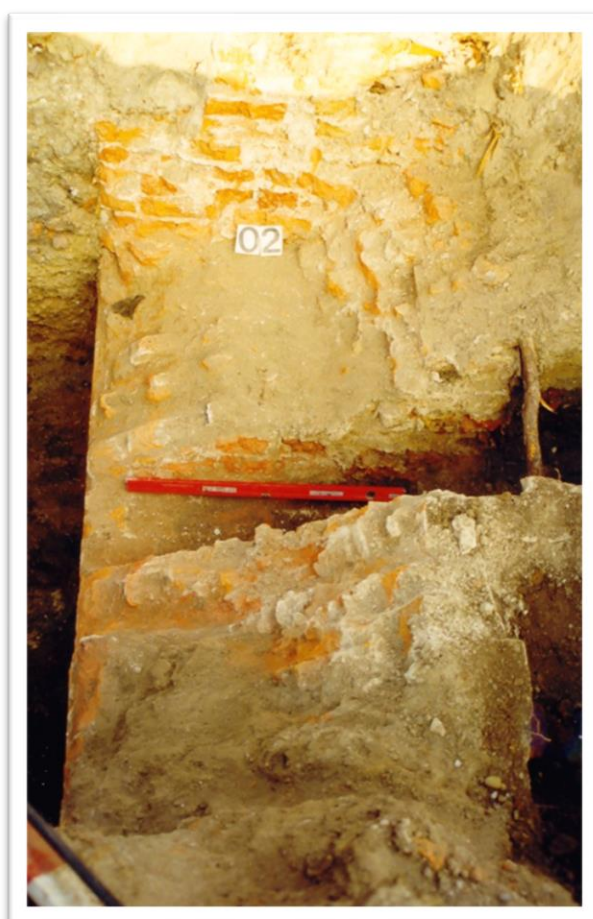

Ryc.2.1 Targi Węglowy i Drzewny na tzw. "Planie Sztokholmskim" z ok. 1600 roku Widoczne oznaczone czerwona strzałką przedbramie Bramy Ludwisarskiej oraz oznaczone zieloną strzałką przedbramie Bramy Szerokiej (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-fotoz dnia 20.05.2019, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.2.2 Fragment ryciny przedstawiającej Targ Węglowy. Kółkiem oznaczono przedbramie Bramy Ludwisarskiej. W głębi oznaczone strzałką przedbramie Bramy Szerokiej

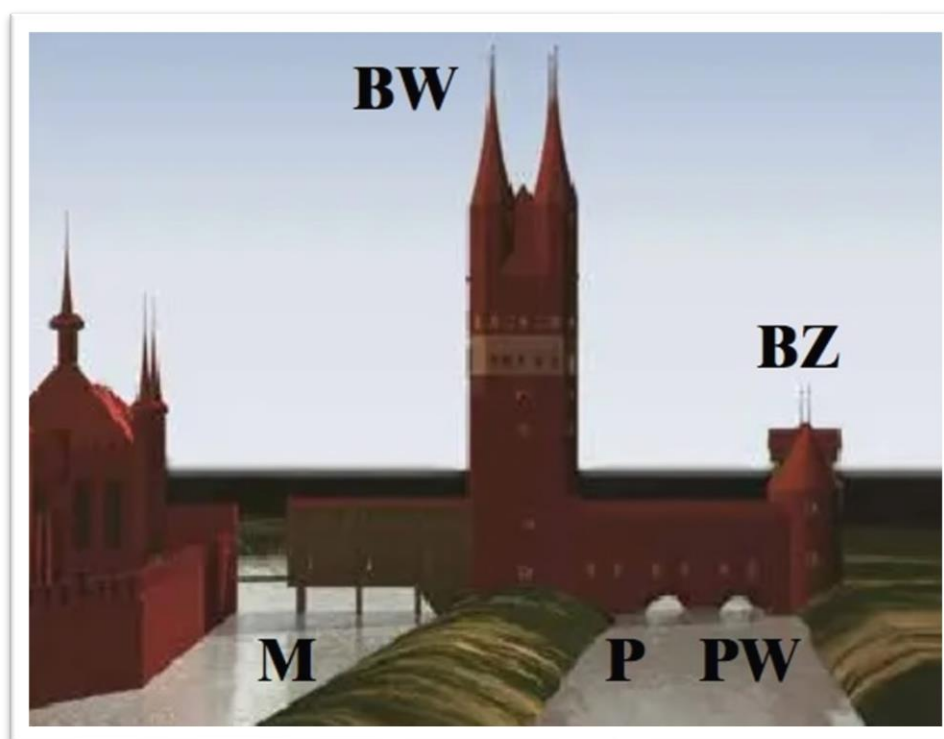

Ryc.2.3 Fragment północnej ściany przedbramia Bramy Ludwisarskiej. U góry widok od S u dołu widok od E (fot. B. Kościński)

Ryc.2.4 Fragment szyi łączącej Bramę Szeroką z przedbramiem. Widok od S (fot. R. Krzywdziński)

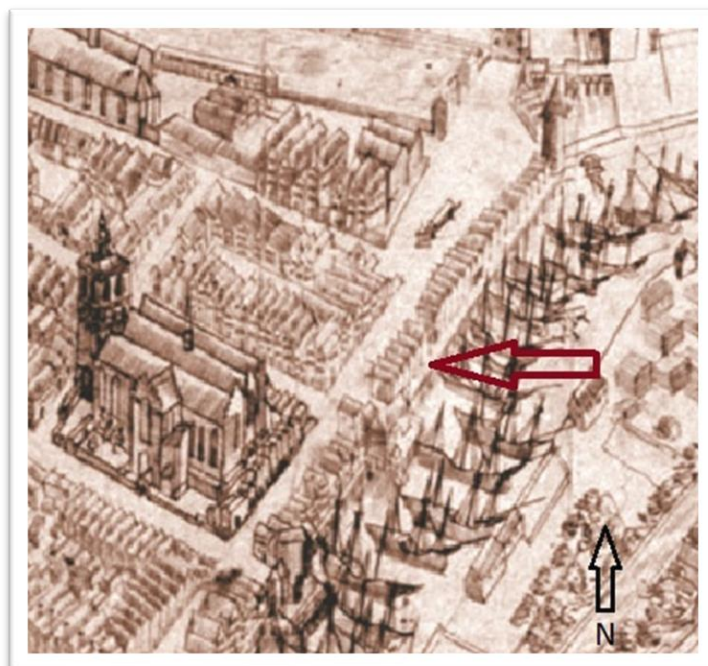

Ryc.2.5 Zespół Przedbramia w XV w.: M- most drewniany, BW -Brama Wysoka, P- pierwsze przedbramie Bramy Wysokiej, PW -Drugie przedbramie Bramy Wysokiej (most), BZ- Brama zewnętrzna (wg. A. Pudło, konsultacje G. Bukal, oprac. graf. A. Wolter (Pudło 2016, s. 263-264, ryc. 1)

Ryc.2.6 Relikty wschodniego muru obronnego Głównego Miasta. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.2.7 Fragment tzw. "Planu Sztokholmskiego" z ok. 1600 roku Bramę Tobiasza oznaczono czerwoną strzałką
(ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie
https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019)

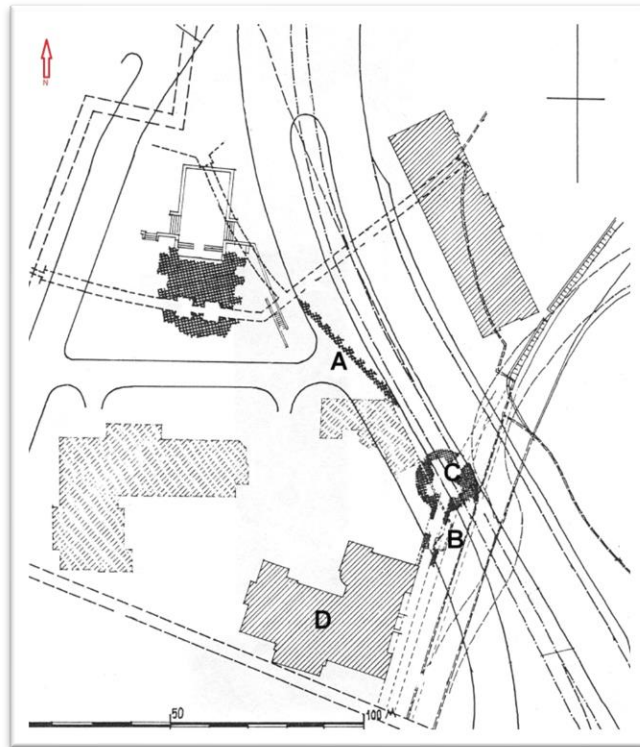

Ryc.2.8 Fragment fundamentu łukowego południowej ściany budynku bramnego -nieistniejącej Bramy św. Tobiasza. Widok od NE (fot. P. Matuszewski)

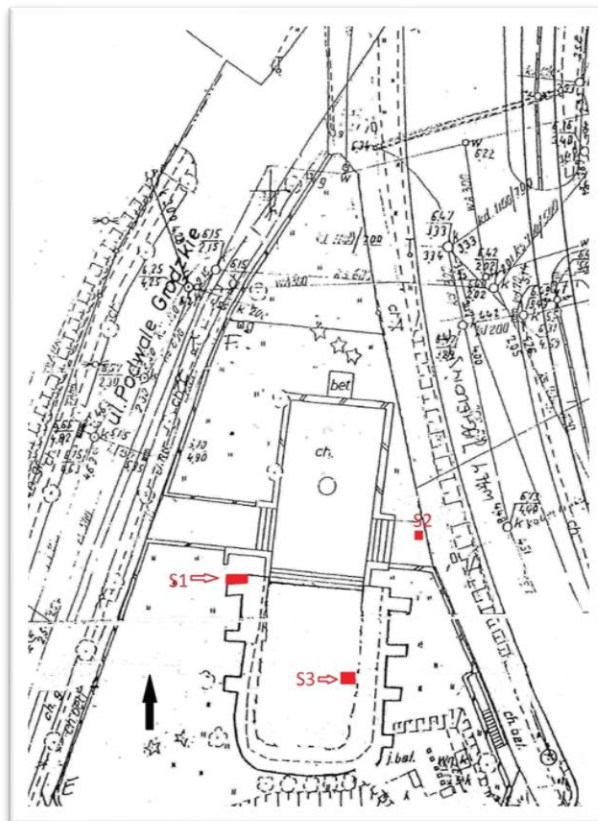

Ryc.2.9 Fragment fundamentu przejazdu bramnego nieistniejącej Bramy św. Tobiasza. Widok od NE (fot. M.Kasprzak)

Ryc.2.10 Pozostałości Bramy Raduńskiej. A – mur z filarami, B – poterna - chodnik, C- baszta, D - budynek Żaka (Ciemnołoński, Stankiewicz, Zbierski 1977, rys. 2)

Ryc.2.11 Fragment współczesnego planu katastralnego Gdańska z pozostałościami Bastionu św. Elżbiety z zaznaczonymi sondażami (oprac. M. Kasprzak)

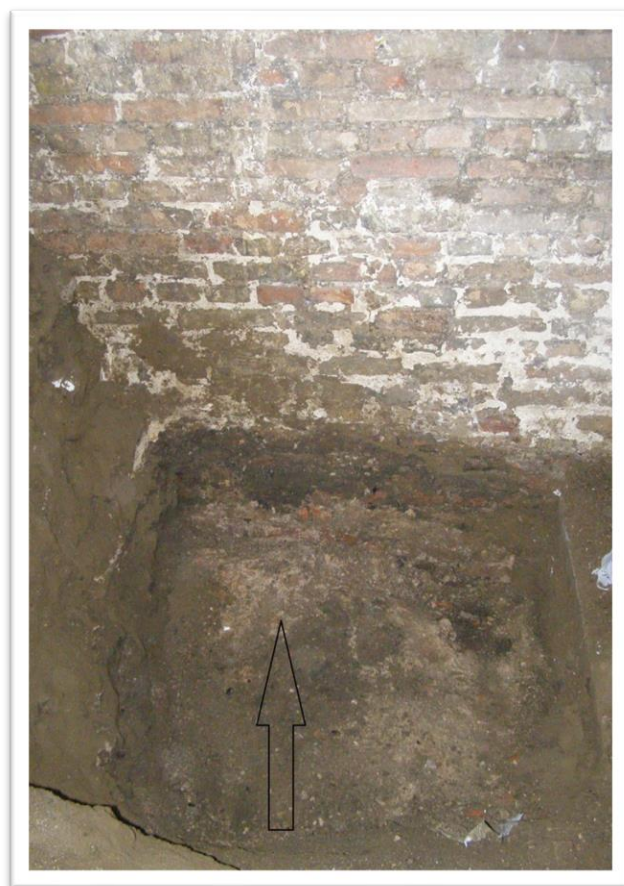

Ryc.2.12 Mur 1 w sondażu 2. Strzałką oznaczono spąg fundamentu. Powyżej nie skuta część muru z oryginalnym licem. Widok od SW (fot. i oprac. M. Kasprzak)

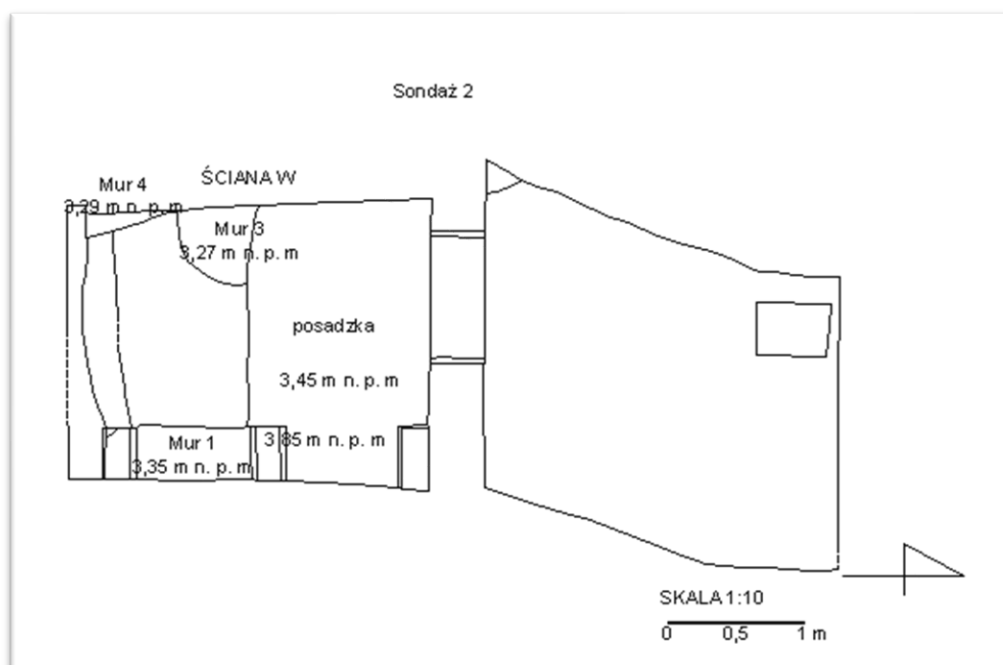

Ryc.2.13 Mur 2 – 4 w sondażu 2. Widok od NE (fot. i oprac. M. Kasprzak)

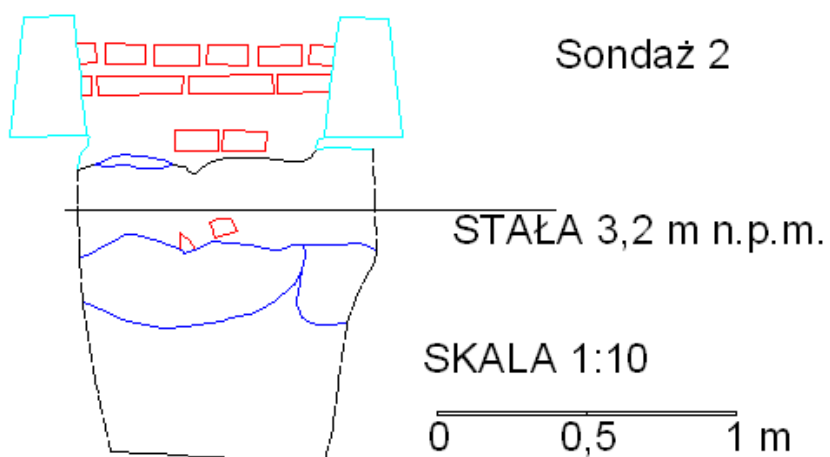

Ryc.2.14 Korona starszego muru sondażu 3. Widok od W (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.2.15 Rzut sondażu 2 w obrysie fragmentu poterny bocznej (rys. M. Kasprzak, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

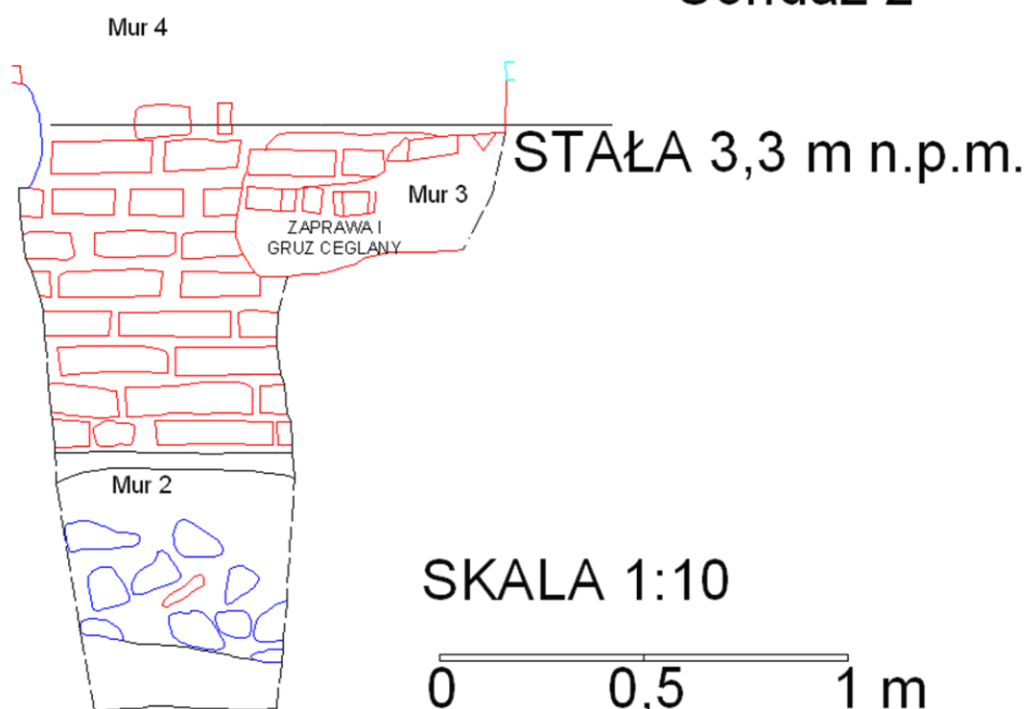
PROFIL E

A

PROFIL W

Sondaż 2

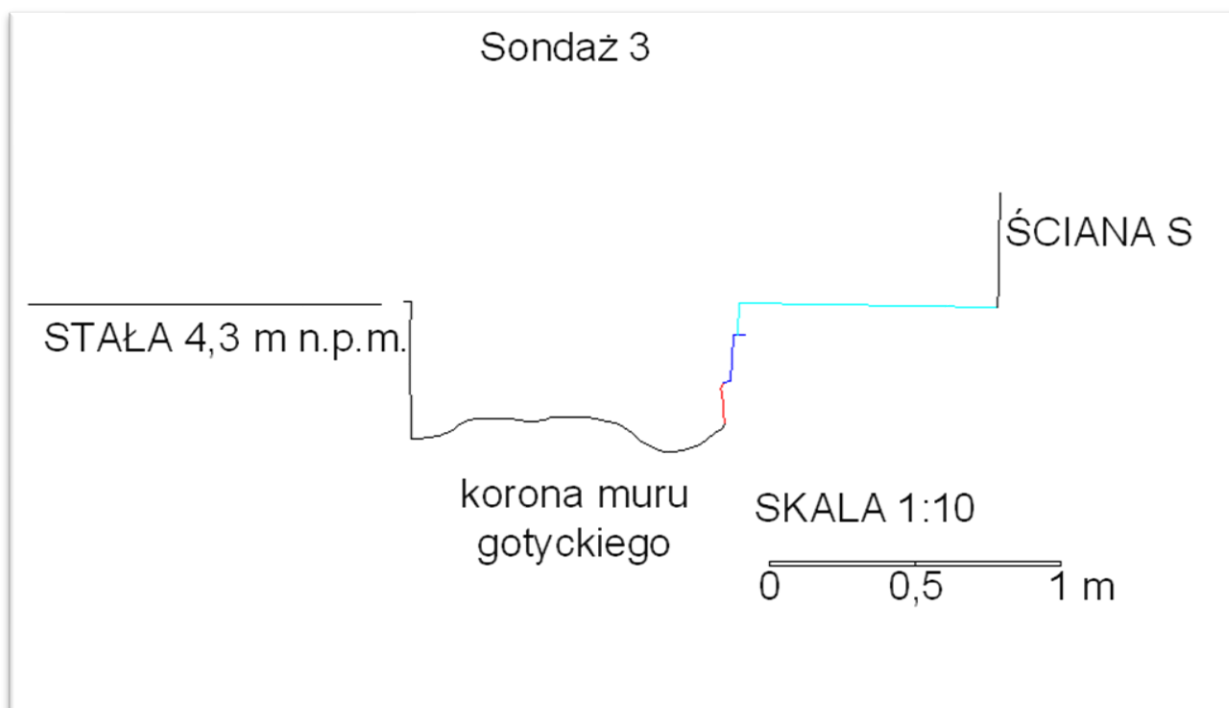
B

Ryc.2.16 A Profil E z murem 1 w sondażu 2

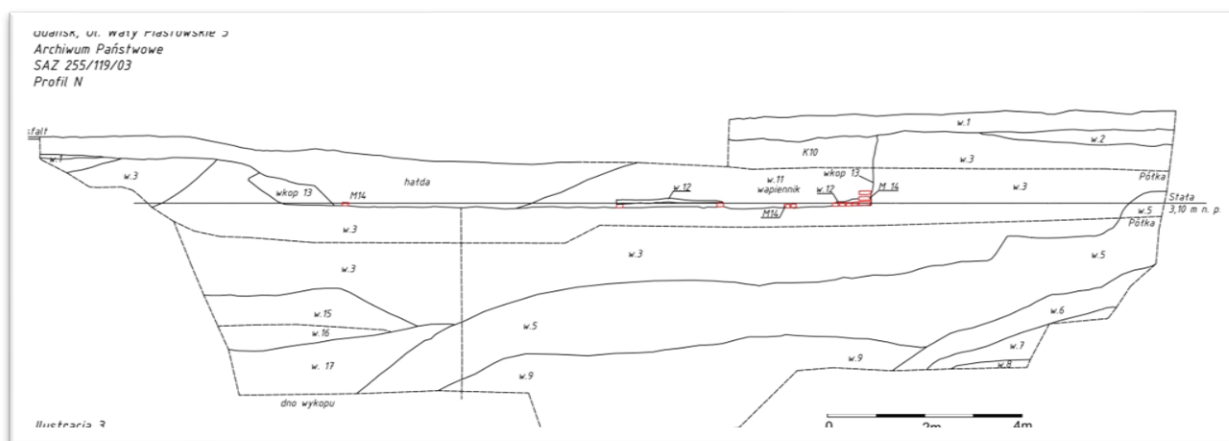
B. Profil W z murami 2 – 4 w sondażu 2

(rys. M. Kasprzak, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

Ryc.2.17 Przekrój przez odsłonięty fragment korony gotyckiego muru zalegającego poniżej muru wschodniego bastei (rys. M. Kasprzak, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

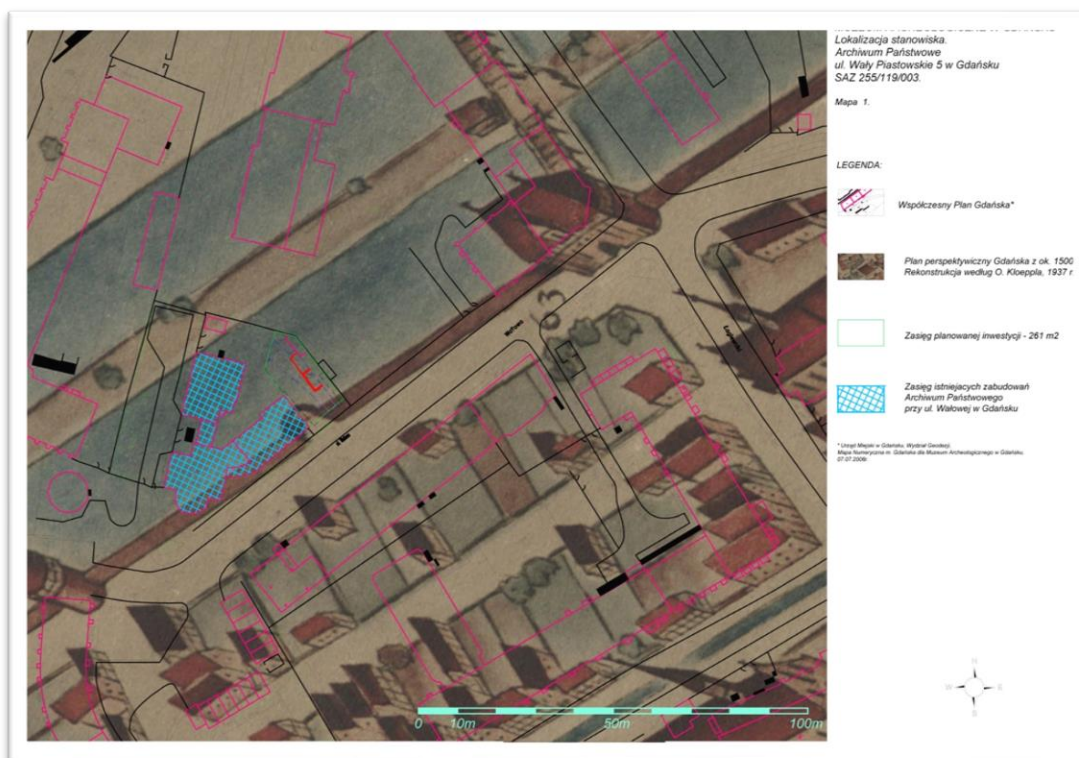

Ryc.2.18 Przekrój przez fragment późnośredniowiecznej fosy odsłoniętej w trakcie badań przy Archiwum Państwowym w Gdańsku w 2010 roku. Warstwy: w1,w2 - nawarstwienia współczesne, K 10 - konstrukcja z okresu budowy archiwum, w3 - podstawa nowożytnego wału, warstwy w5,w9, w15-17 - zasyp fosy, warstwy: w 6-8 nawarstwienia z okresu funkcjonowania fosy (rys. M. Jagusiak, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

Ryc.2.19 Sondaż, profil N, część W i część E.
W dnie wykopu nad lustrem wody gruntowej widoczna warstwa nr 9 (fot. M. Jagusiak)

Ryc.2.20 Miejsce badań naniesione na współczesny plan miasta i plan D. Bushego z 1868 roku (APG1126/376, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

Ryc.2.21 Fragment tzw. "Planu Sztokholmskiego" z około 1600 roku z oznaczonym strzałką fragmentem fosi przy ulicy Wałowej 40 (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605.Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019, oprac. A.Longa)

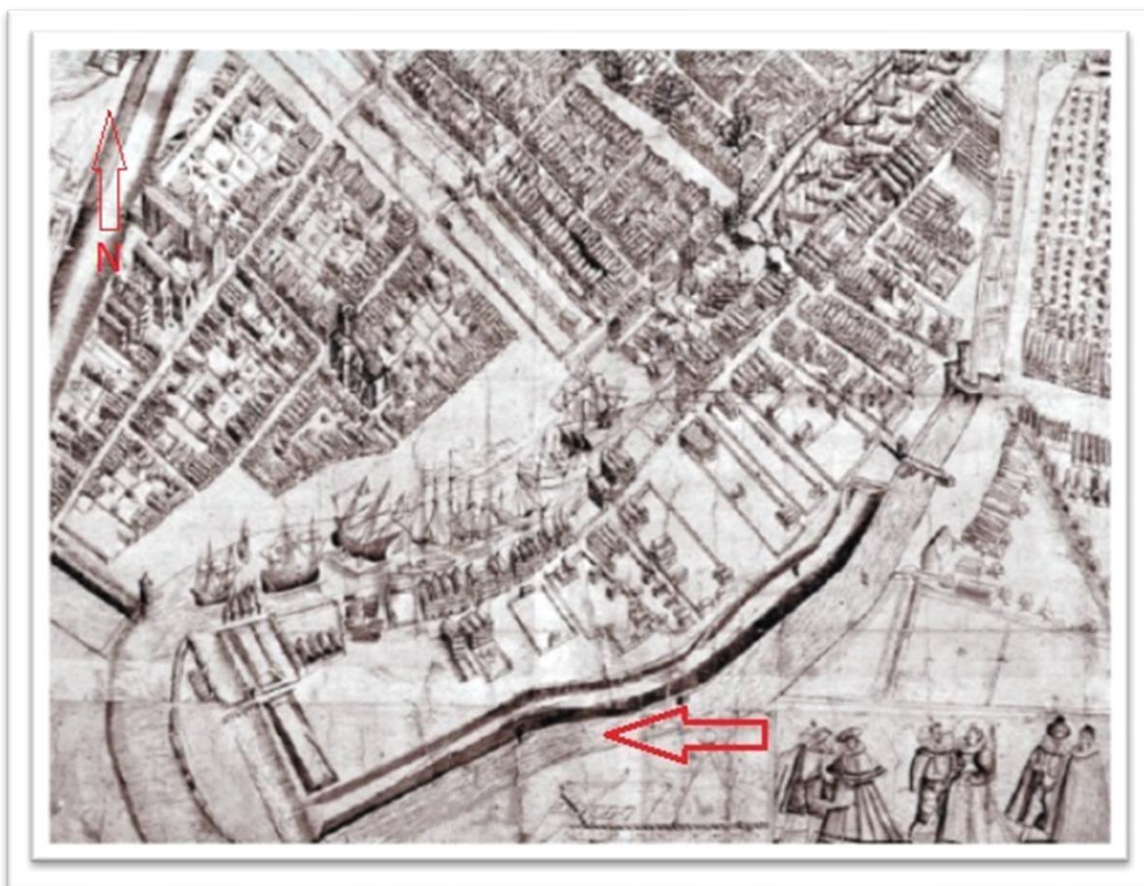

Ryc.2.22 Kamienne i drewniane umocnienia grobli na Starym Mieście odkryte przy ulicy Wałowej 40. Widok od N (fot i oprac. A.Longa)

Ryc.2.23 Drewniane nabrzeże nadbudowane na starszej konstrukcji umocnień grobli odkrytą w północnej części Starego Miasta przy ulicy Wałowej 40. Widok od NE (fot i oprac. A.Longa)

Ryc.2.24 Fragment tzw. "Planu Sztokholmskiego" z około 1600 roku z oznaczonymi strzałką umocnieniami Wyspy Spichrzów (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-fotoz dnia 20.05.2019, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.2.25 Profil północny wykopu z 2008 roku z czytelnymi pozostałościami „Psiego Wału”. Strzałką oznaczono poziom zniszczenia nasypu. Widok od S (fot. P. Muntowski, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.3.26 Relikty drewnianej konstrukcji „Psiego Wału” odkryte przy ulicy Toruńskiej 10A w 2008 roku.
Widok od S (fot. P. Muntowski)

Ryc.2.27 Relikty drewnianej konstrukcji umocnień "Psiego Wału" zarejestrowane w 2008 roku przy ulicy
Toruńskiej 10a. Profil W - widok od E (fot. P. Muntowski)

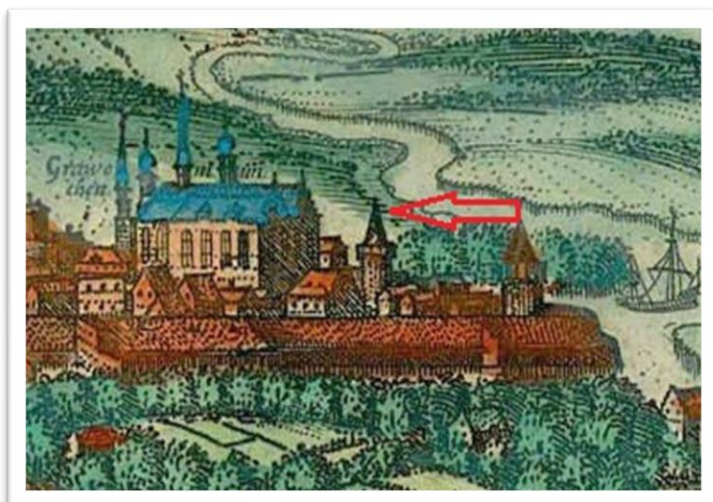

Ryc.2.28 Domniemane relikty palisady z połowy XV wieku odnalezione w 2008 roku przy ulicy Toruńskiej 10a.
Widok z góry (fot. P. Muntowski)

Ryc.2.29 Domniemane relikty „Psiego Wału” odsłonięte podczas badań przy ulicy Jaglanej w 2010 roku.
Widok z góry (fot. P. Muntowski)

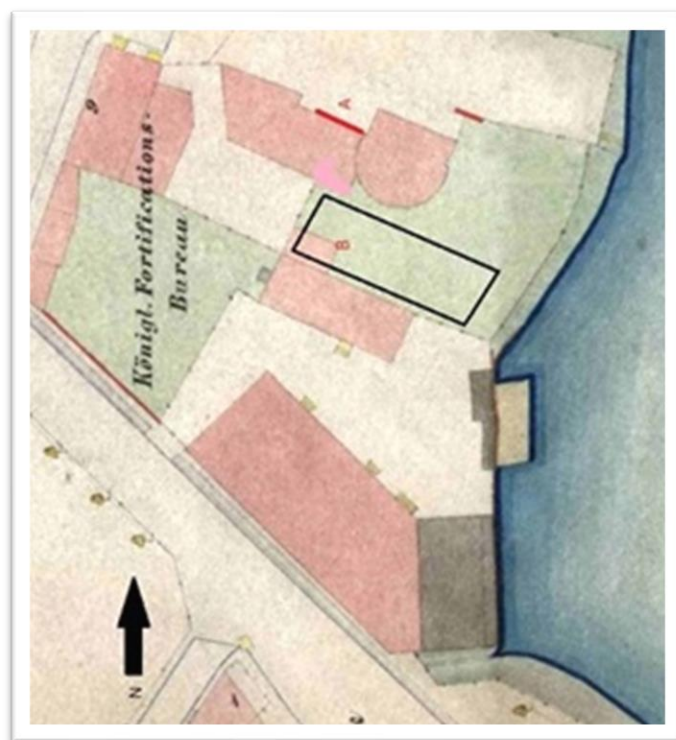

Ryc.2.30 A Fragment ryciny Hogenberga z 1573 roku. Strzałką oznaczono Basztę Atutową (Kozica K., Pezda J., 2005, s. 249) (lewa ilustracja)

B Widok baszty od strony miasta. Przylegający do niej budynek stoi na pozostałościach gotyckiego muru obronnego (<http://strefahistorii.pl/gallery/3723-baszta-atutowa-pod-zrebem-dziedzictwo-utracone-na-dawnych-zdjeciach> z dnia 08.08.2019) (prawa ilustracja)

A

B

Ryc.2.31 A Baszta Atutowa. Pomiędzy basztami Brama Nowa i wały ziemne. Baszta Atutowa (oznaczona strzałką) usytuowana nad sama wodą

B - Fragment planu Bushego z 1869 roku. Na planie Literą A oznaczono gotycki mur obronny. Obok Baszta Atutowa znajdująca się w dużej odległości od nurtu Motławy. Literą B oznaczono miejsce odsłonięcia wału D Fragment wału - przekrój poprzeczny na osi S-N. (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605.Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019),

Na planie widoczna obsypana ziemią Baszta Biała i Baszta Atutowa. Pomiędzy basztami Brama Nowa i wały ziemne. Baszta Atutowa (oznaczona strzałką) usytuowana nad sama wodą, B - Fragment planu Bushego z 1869 roku (APG1126/376). Na planie Literą A oznaczono gotycki mur obronny. Obok Baszta Atutowa znajdująca się w dużej odległości od nurtu Motławy. Literą B oznaczono miejsce odsłonięcia wału D Fragment wału - przekrój poprzeczny na osi S-N

A

B

Ryc.2.32 A fragment odsłoniętego w 2011 roku gotyckiego muru obronnego przy Baszcie Atutowej, Widok od S
B zbliżenie na mur obronny. Widok od S, fragment części fundamentowej Baszty Atutowej. Widok od S.,

C

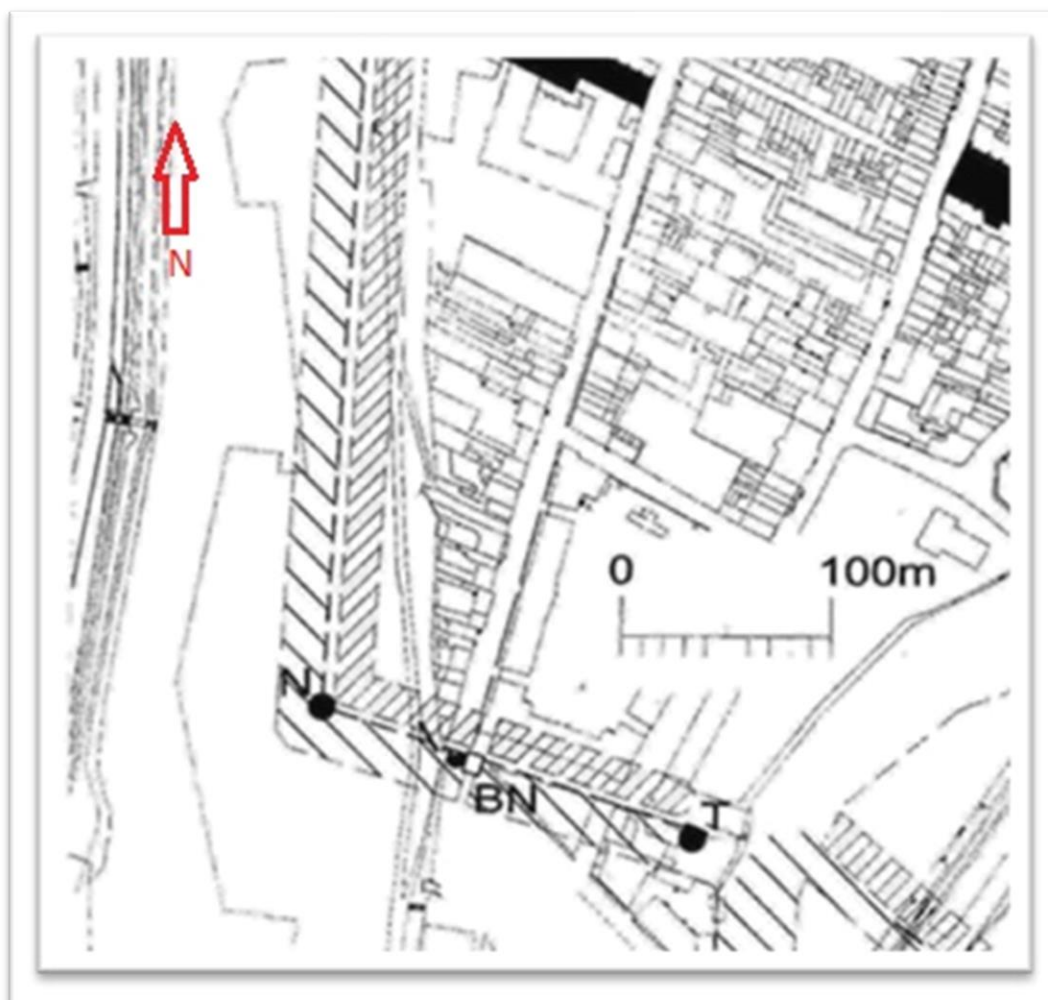
D

Ryc.2.32 C dolna część Baszty Atutowej (fot. M. Kasprzak) Widok od SW
D. fragment muru obronnego odsłoniętego w trakcie nadzorów prowadzonych w 2009 roku
(fot. K. Sarach-Kocińska)

A

B

Ryc.2.33 A. Relikty Baszty Nowej. Widoczny fragment muru zamurowanym otworem wejściowym. Widok od W (fot. P. Muntowski)

B. Fragment fortyfikacji Starego Przedmieścia z około 1520 roku na współczesnym planie miasta. N- Baszta Nowa, BN - Brama Nowa, T Baszta Pod Zrębem (oprac. G. Bukal 2012, s.287, il.II.2.7)

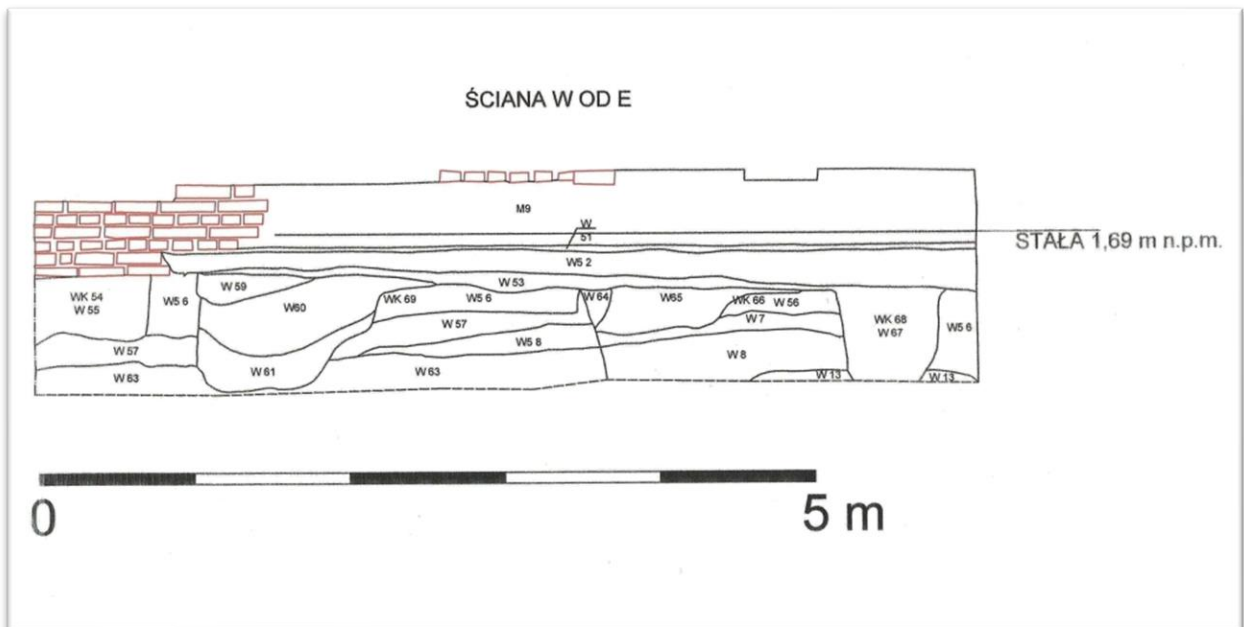
A

B

Ryc.3.1 A Fragment planu z około 1600 roku. Baszta Atutowa (oznaczona kropką) usytuowana nad sama wodą
 (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie
[https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019\),](https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019),)
 B Fragment dolnej części wału na osi W-E część zachodnia (fot. i oprac. M. Kasprzak)

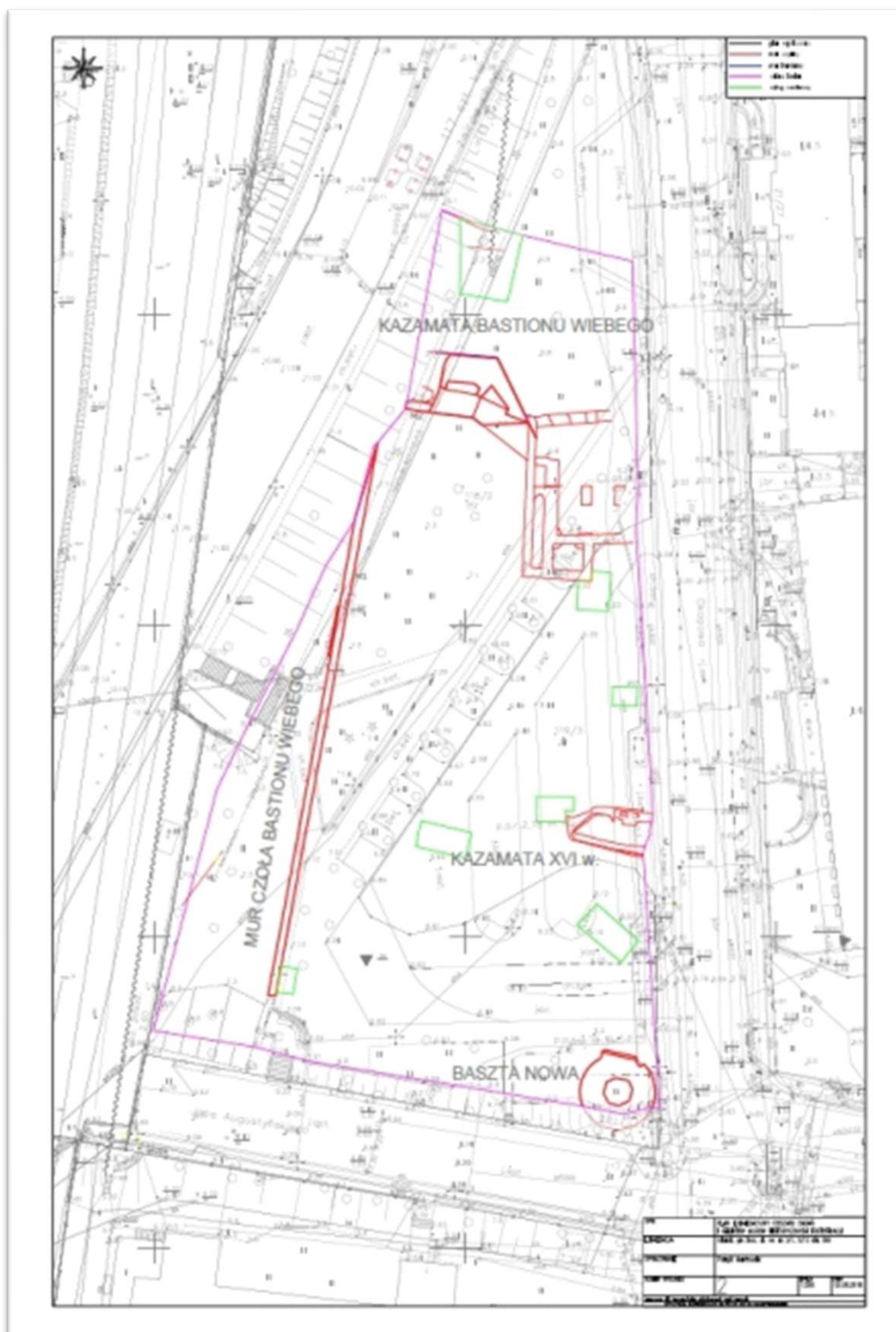

C

D

Ryc.3.1 C Fragment wału - przekrój poprzeczny na osi S -N widoczne wkopy pod pale
(rys. E. Drozd, oprac. M. Kasprzak)
D Fragment wału - przekrój podłużny na osi S -N. Literą A oznaczono nawarstwienia wału
(fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc. 3.2 Ryc.II.2 Rzut odkrytych w czasie badań prowadzonych w 2018 roku relikwów późnogotyckich i nowożytnych murowanych elementów fortyfikacji na współczesnym planie do celów projektowych (oprac. P. Muntowski)

A

B

C

Ryc.3.3 Kazamata późnogotycka A widok z góry widoczne przewody kominowe/wentylacyjne,
 B Kazamata późnogotycka, narożnik NW, widok od W,
 C Profil nasypu wału z XVI wieku częściowo zniszczony w trakcie budowy Bastionu Wiebego.
 Widok od N (fot. P. Muntowski)

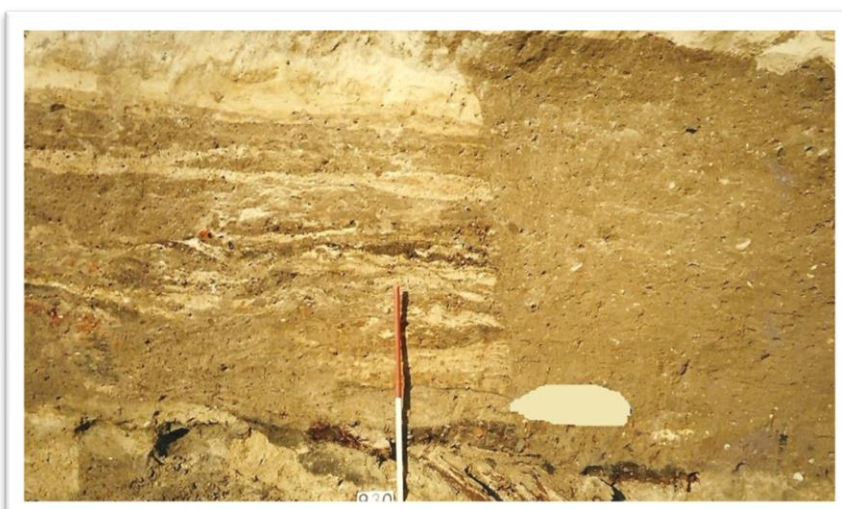
A

B

C

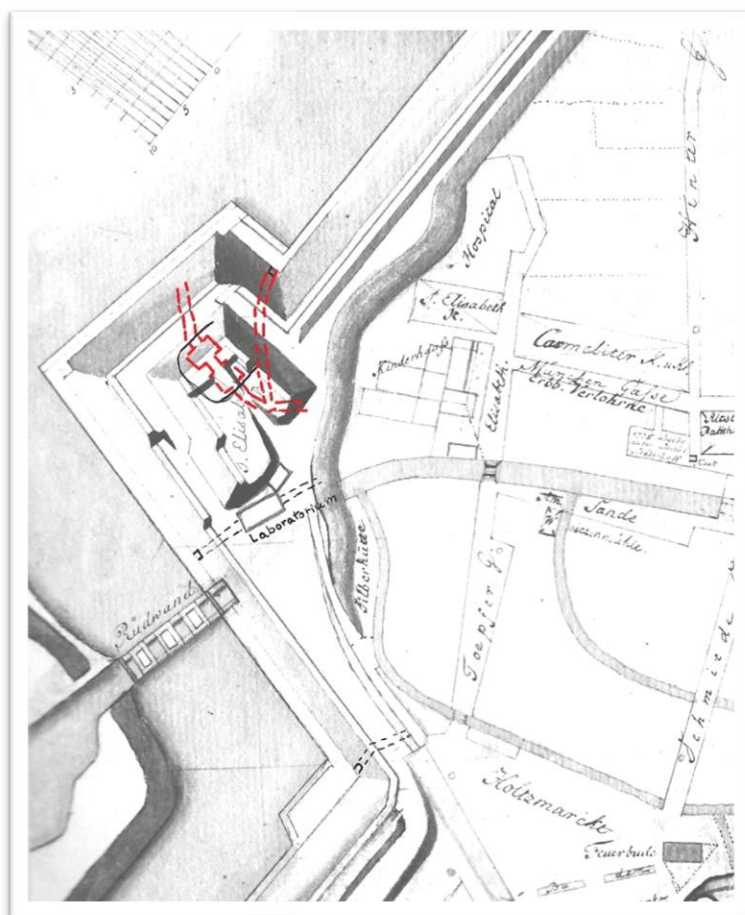
D

Ryc.3.4 A Fragment planu D. Bushego z 1869 roku (APG1126/376) z zaznaczonym białym okręgiem obszarem badań, B- D. Przekrój przez bastion na osi N – S (fot. I oprac. M. Kasprzak)

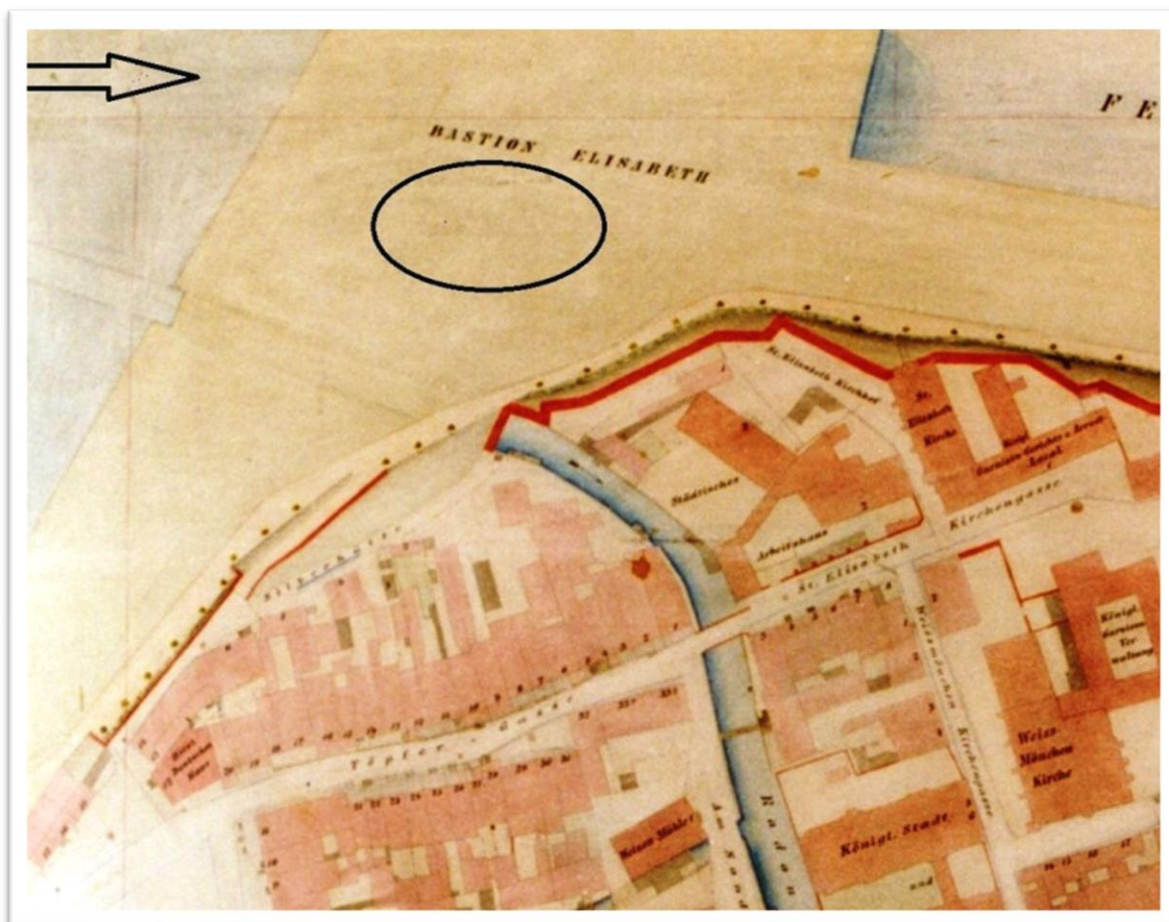

A

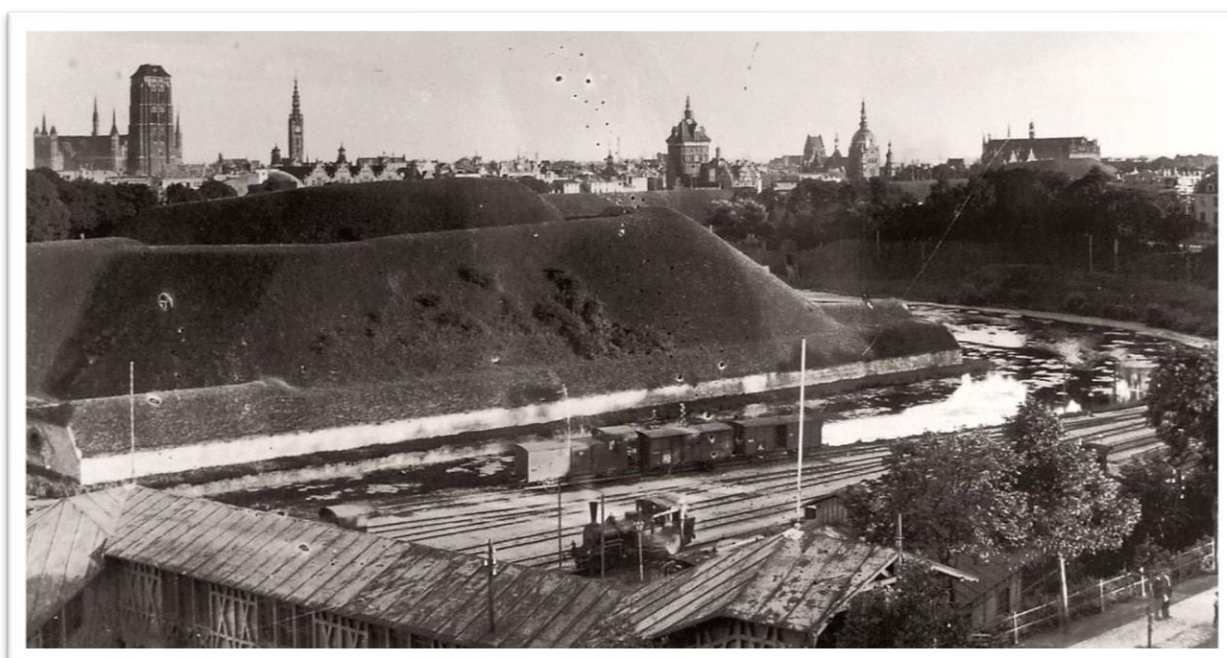

B

Ryc.3.5 Bastion św. Elżbiety: A obszar badań oznaczony okręgiem na planie Gdańska z początku XVII wieku (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019), B Bastion św. Elżbiety na planie J.E Schmidt'a z 1795 roku (APG300/MP,16-1399),

C

D

Ryc.3.5 Bastion św. Elżbiety: C obszar badań oznaczony okręgiem na planie Bushego z 1869 roku (APG1126/376),
D Bastion św. Elżbiety na fotografii z przełomu XIX i XX wieku widziany od strony Góry Gradowej (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996, s.12-13)

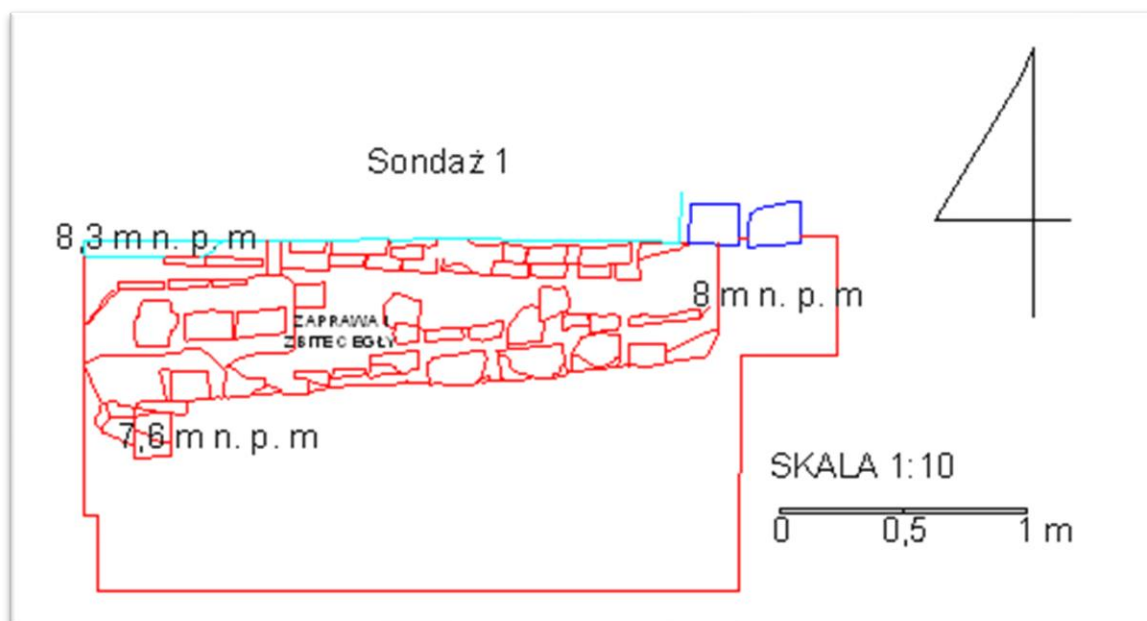

Ryc.3.6 Bastion św. Elżbiety w trakcie rozbiórki na początku XX wieku. W głębi fotografii XVI wieczna podkowiasta konstrukcja użytkowana jako magazyn prochowy (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996, s.14)

Ryc.3.7 Pocztówka przedstawiająca Podwale Grodzkie w trakcie rozbiórki Bastionu św. Elżbiety, widoczna XVI wieczna bastej (źródło <https://fotopolska.eu/706631,foto.html?o=b4401> z dnia 20.07.2020)

Ryc.3.8 Rzut sondażu 1 z koroną filaru zalegającą pod współczesnym poziomem użytkowym
(rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.3.9 Część przypory odkrytej w sondażu 1 poniżej obecnego poziomu użytkowego. W prawej części zdjęcia widoczne nawarstwienia ziemne. Widok od NE (fot. M. Kasprzak)

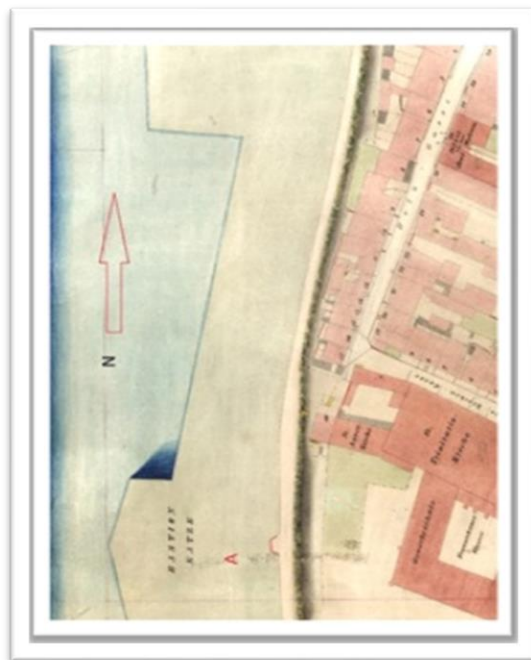

Ryc.3.10 Ściana wschodnia bastei z przyporami. Widok od S (fot. P. Matuszewski)

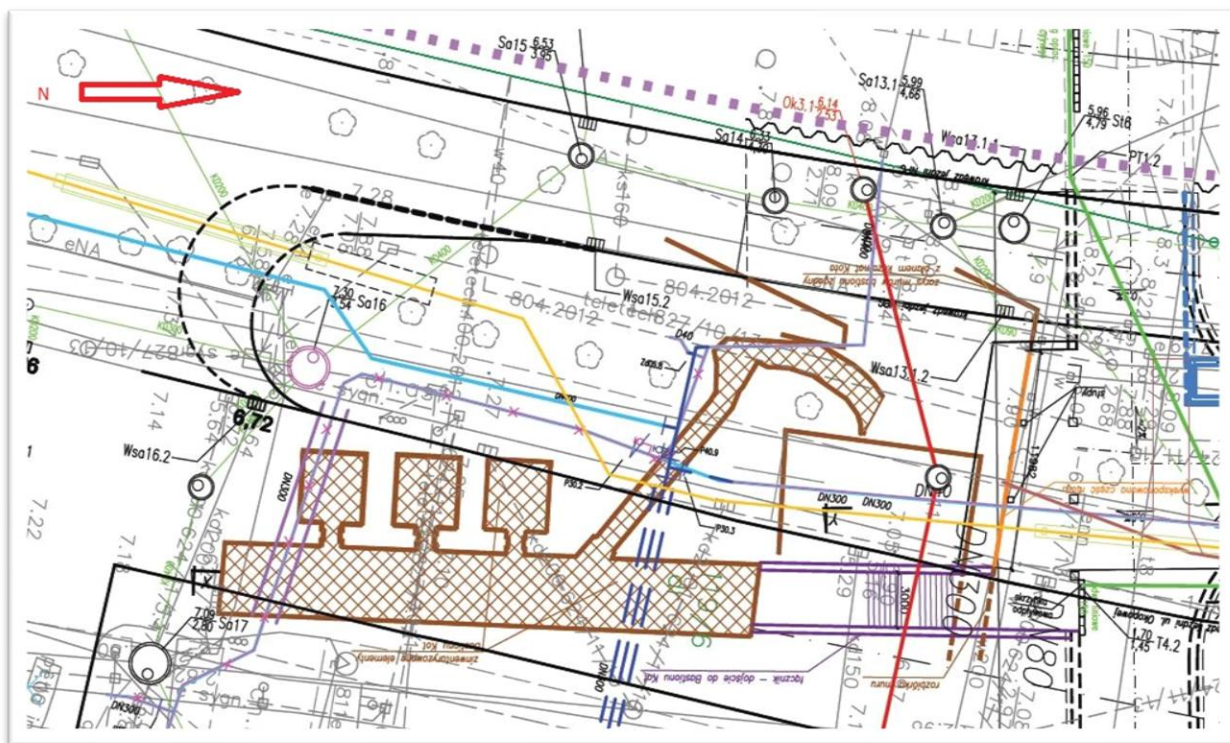

A

B

C

Ryc.3.11 A fragment plany Gdańska z początku XVII wieku (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie www.gdańsk.fotopolska.eu z dnia 20.05.2019). Literą K oznaczono Bastion Kot, literą W oznaczono Bastion Góra/Webego, literą W oznaczono fragment muru przy Bastionie Wozowym,

B Fragment plany D. Bushego z 1869 roku (APG1126/376). Literą A oznaczono Bastion Kot, C Współczesny plan katastralny z naniesionym przebiegiem kazamat Bastionu Kot (rys. i oprac. P. Muntowski)

A

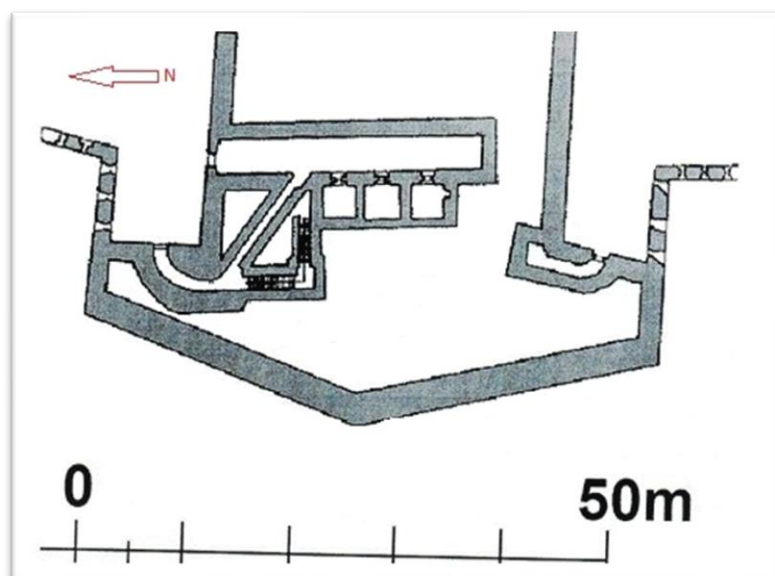

B

C

Ryc.3.12 A Lico zachodnie czoła Bastionu Kot, prawe ramię. Widok od SW (fot. M. Kulesz -Hodysz),
 B Lico wschodnie muru wewnętrznego barku Bastionu Kot z widoczną koroną muru barku z kazamatami
 dolnymi. Widok od E (fot. M. Kulesz -Hodysz),
 C Fragment zachowanego nasypu Bastionu Kot. Widok od S (fot. M. Kulesz -Hodysz)

A

B

C

Ryc.3.13 A Plan kazamat bastionu Kot (przerys Bukal 2012 s,338,il.5.51 według T. Siczek - Iżewskiej),
 B Główny korytarz kazamat wewnątrz Bastionu Kot w 2015 roku (fot. S. Kurzyńska),
 C fotogram lewego barku Bastionu Kot z 2016 roku (P. Muntowski)

A

B

C

Ryc.3.14 A Kazamata Bastionu Wiebego w trakcie prac archeologicznych. Widok z góry od E
(fot. P. Muntowski),

B Kazamata Bastionu Wiebego, fundament narożnika SE oraz szalunek wykopu budowlanego.
Widok od S (fot. P. Muntowski),

C Mur czoła Bastionu Wiebego. Widok od strony E (fot. P. Muntowski)

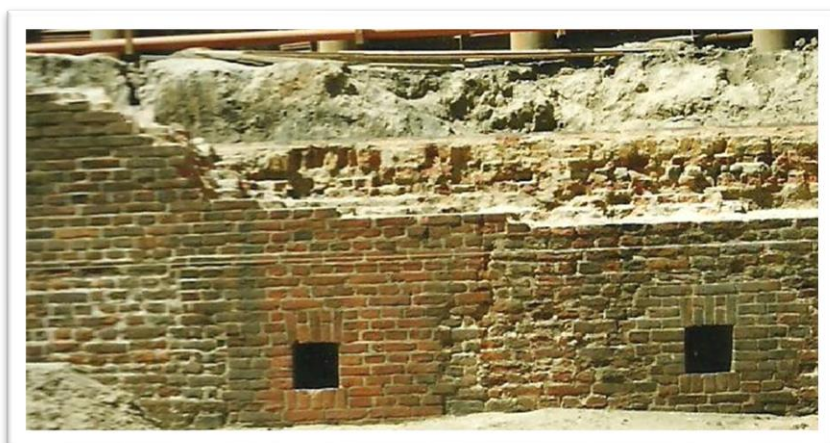
A

B

Ryc.3.15 A Fragment plany D. Bushego z 1869 roku. Kwadratem oznaczono mur,
 B Lico wewnętrzne muru fosbrei odkryte w 1997 roku.
 Widoczne liczne przemurowania odkrytego fragmentu muru
 (rys. i oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

A

B

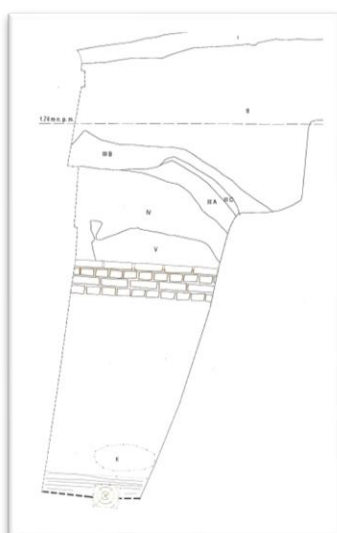
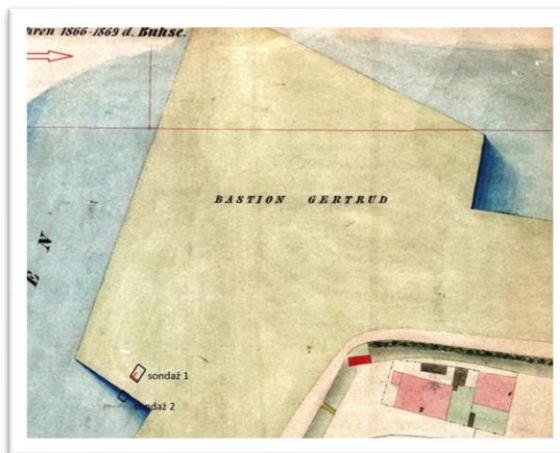
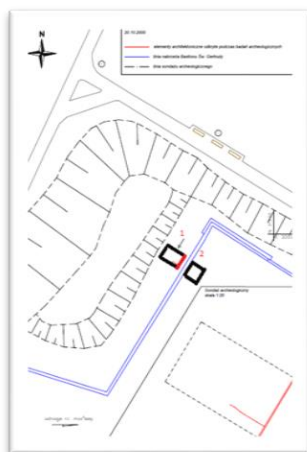

C

D

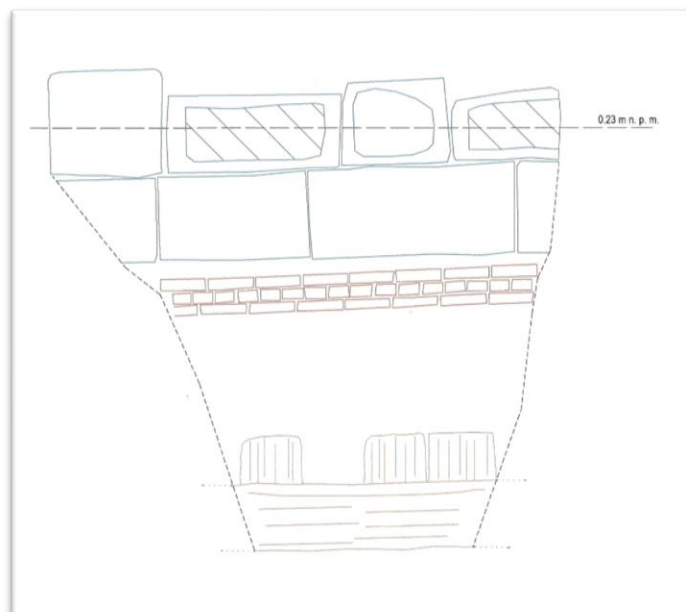
Ryc.3.16 A- B Fragment lica wewnętrznego muru fosbrei odkrytego w 1997 roku
C -D zachowany dolny odcinek wału przed murem fosbrei odkryty w trakcie badań w 1997 roku
(fot. E. Kołosowska)

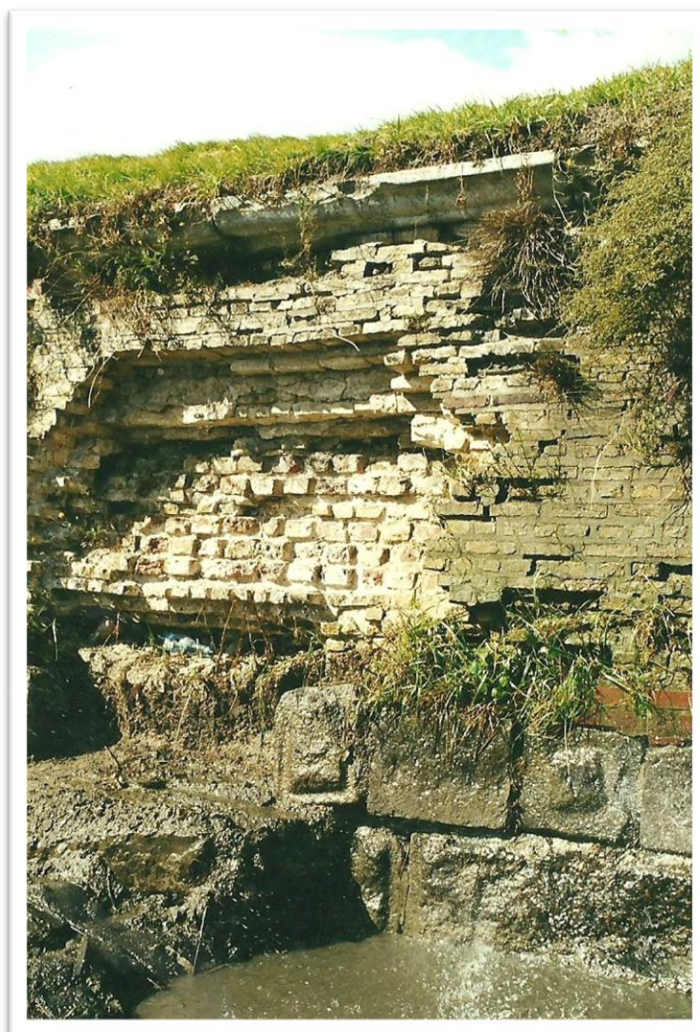
D

Ryc.3.17 A Fragment współczesnego planu miasta z naniesionymi sondażami (oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
B fragment planu Bushego z 1869 roku z naniesionymi sondażami (APG1126/376),
oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
C posadowienie muru ściany lewego barku i przypory na belkach podwalinowych (fot. K. Kaczyńska),
D przekrój przez nasyp bastionu (rys. K. Kaczyńska, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

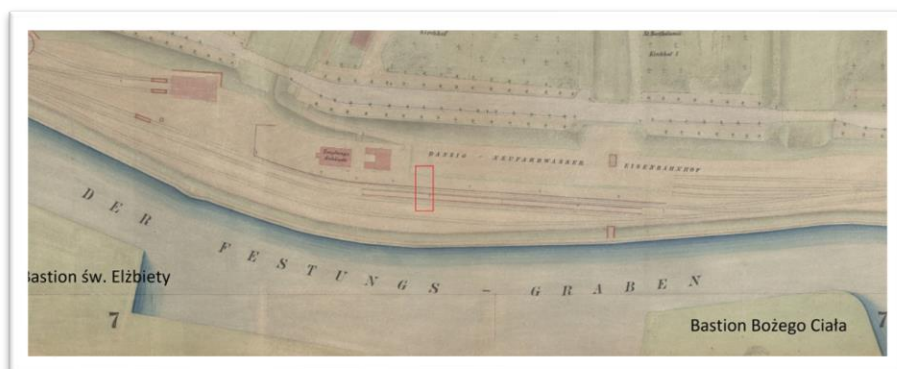

A

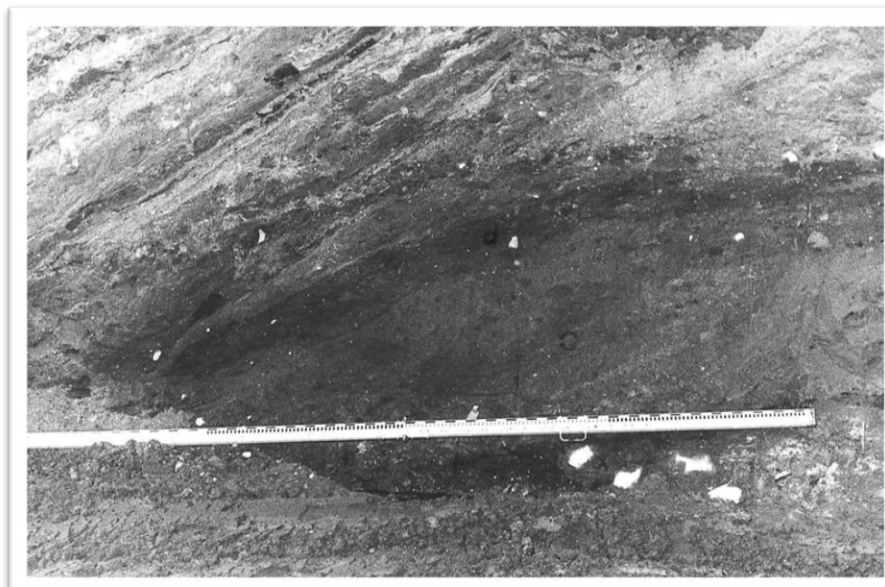

B

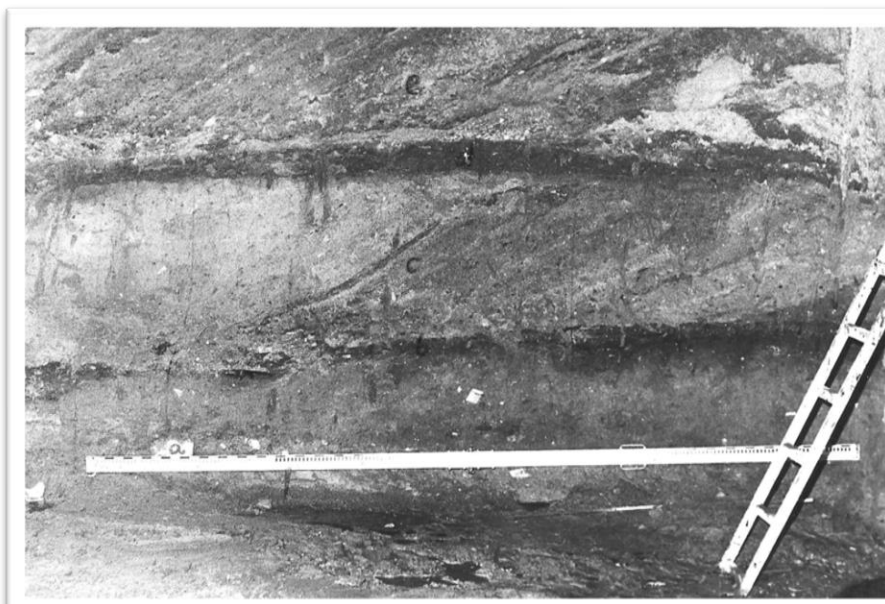
Ryc.3.18 A fragment dolnej części lica zewnętrznego muru lewego barku
(rys. K. Kaczyńska, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
B fragment lica zewnętrznego lewego barku bastionu (fot. K. Kaczyńska)

A

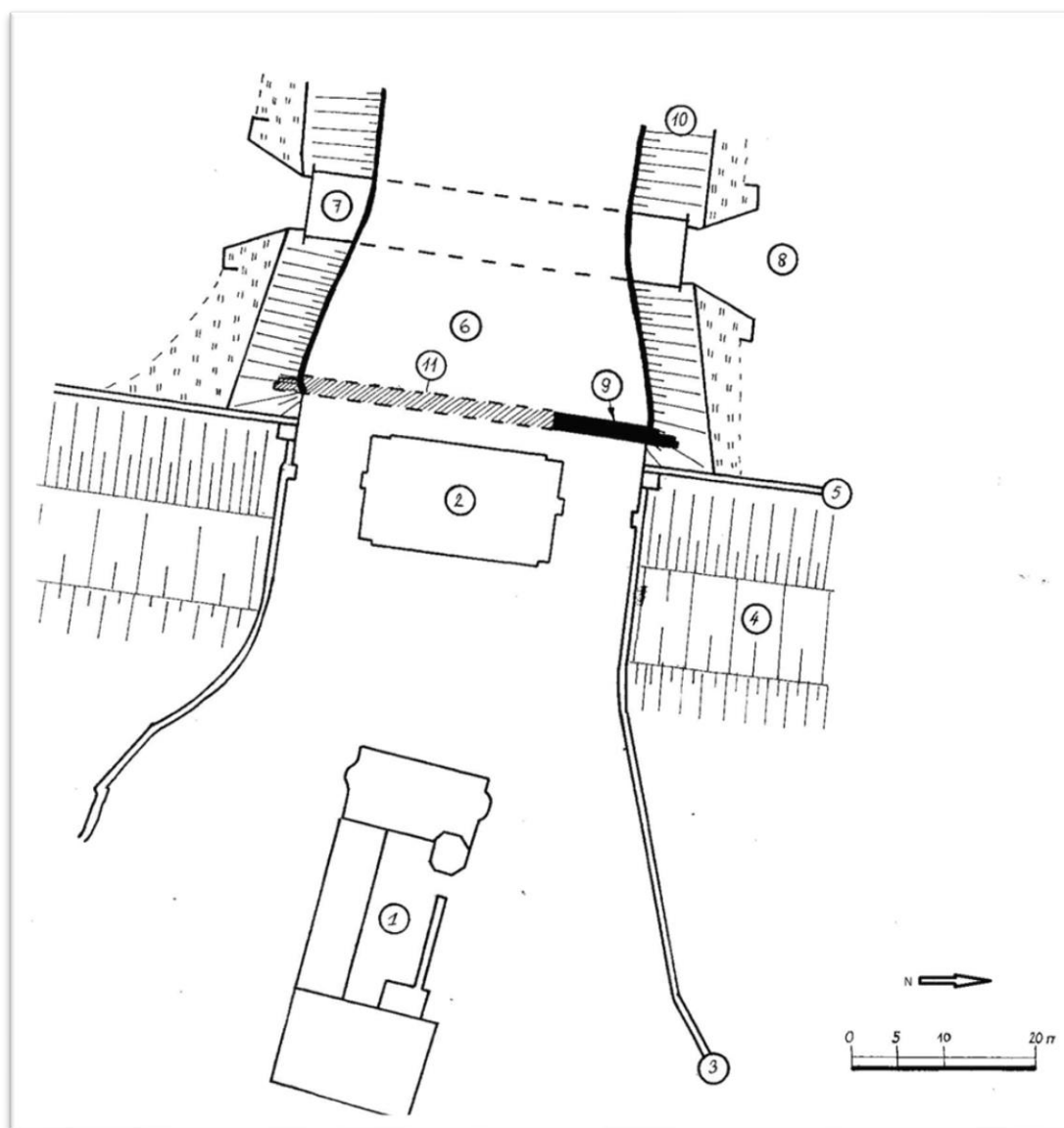
B

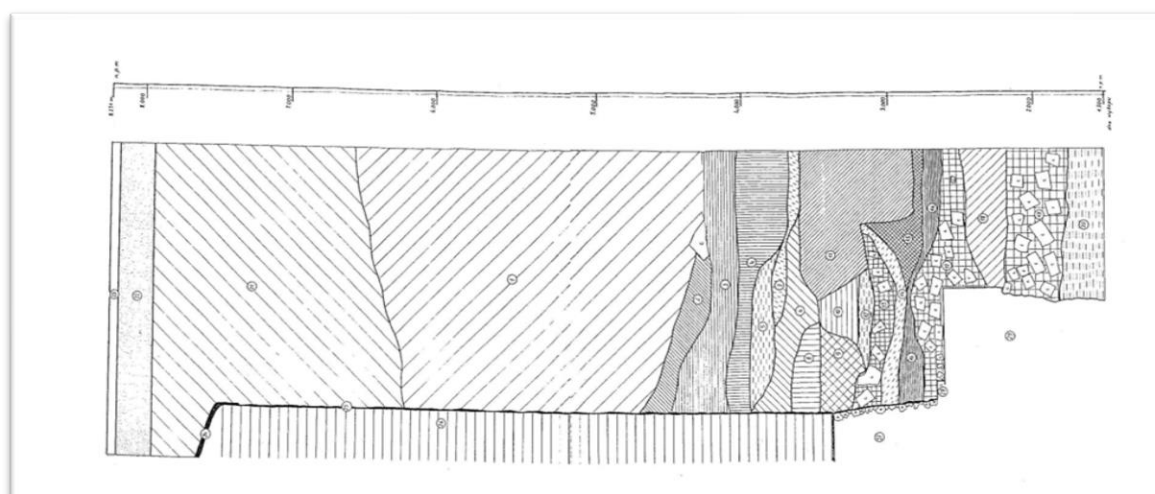
C

Ryc.3.19 A fragment planu Bushego z 1869 roku z naniesionym sondażem (APG1126/376),
 oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
 B- C przekrój przez zasyp fosy (fot. Z. Borowski)

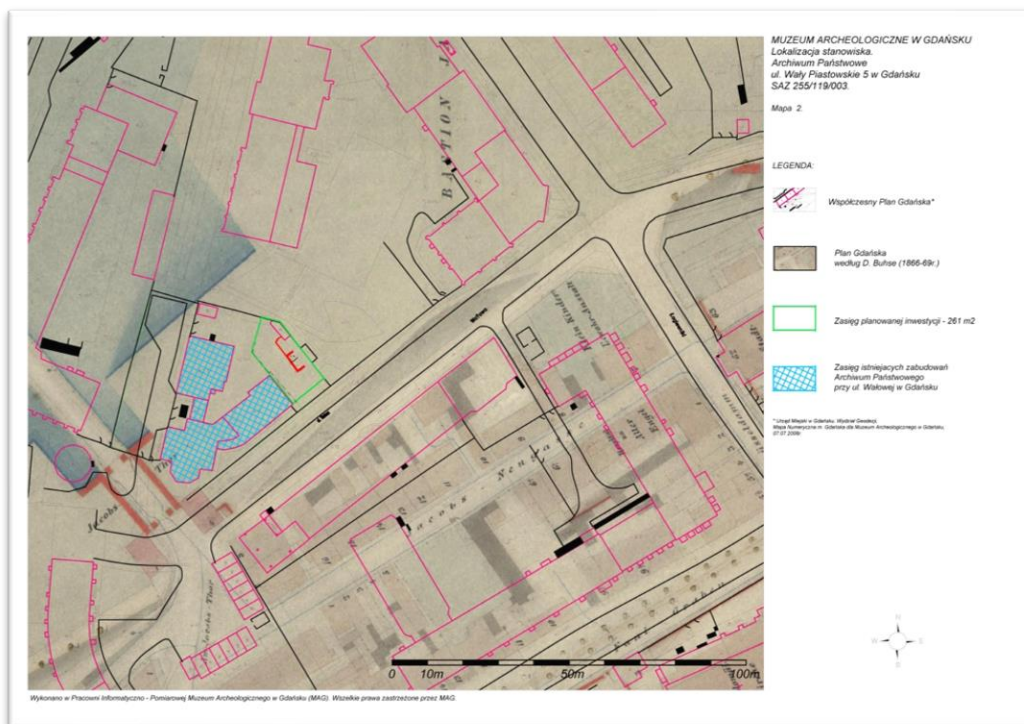

A

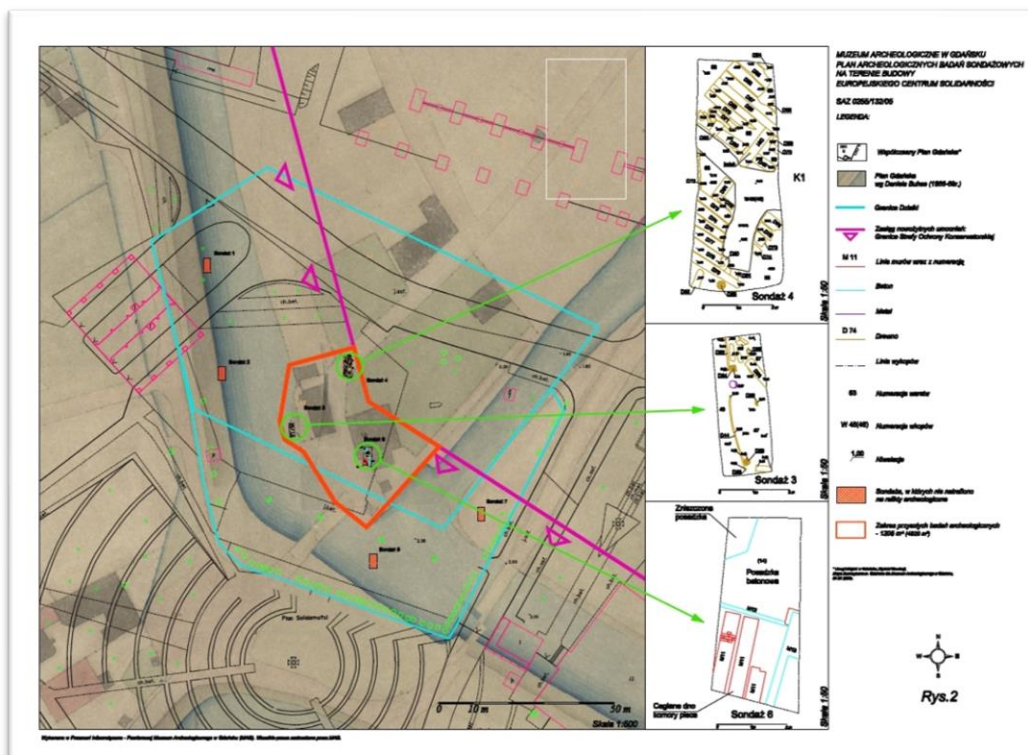

B

Ryc.3.20 A Rzut wykopu z 1991 roku
B Przekrój przez zasyp fosy w wykopie z 1991 roku
(rys. i oprac. Z. Borowski)

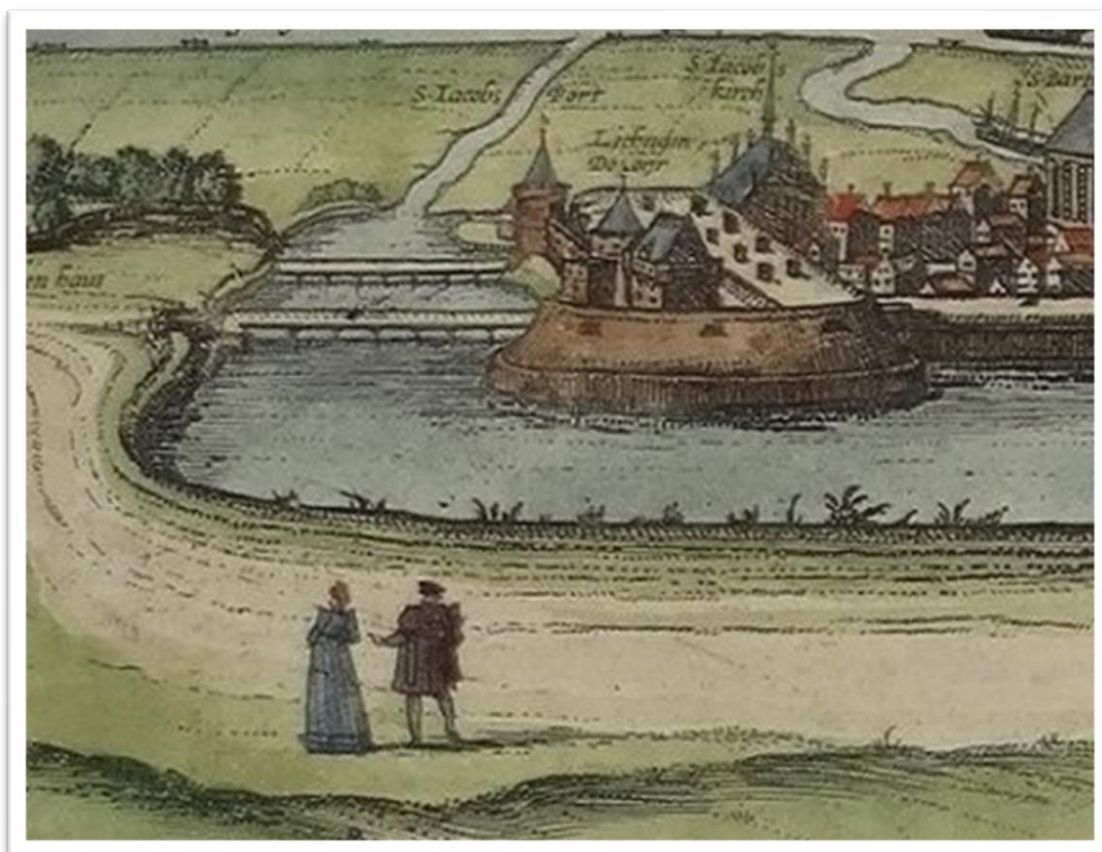

Ryc.3.21 Wykop (oznaczony kolorem zielonym) z 2010 roku nałożony na plan D. Bushego z 1869 roku (APG1126/376) i współczesny plan miasta, (oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

Ryc.3.22 A Rzut sondazy z 2009 roku na plan Bushego z 1869 roku, (APG1126/376), (oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),

B

C

Ryc.3.22 B Fragment panoramy Gdańska G. Brauna i F. Hogenberga z 1575 roku (Kozica K., Pezda J., 2005, s. 249). Widoczne obwałowania Starego Miasta oraz teren przedmieścia oznaczony napisem Pocken Haus. W tle, za ogrodami przedmiejskimi, łąki ciągnące się aż po Wisłę,
C Fotografia przedstawiająca teren badań z 2009 roku tuż przed zasypaniem fos i rozbiórką wałów (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996, s.190-191)

A

B

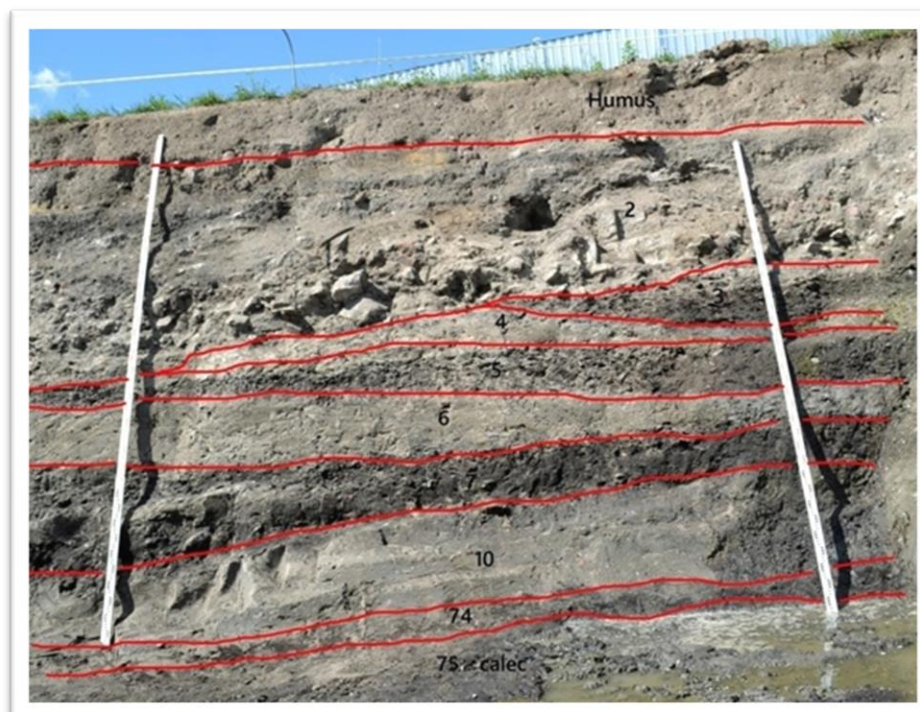
Ryc.3.23 A Pozostałości drewnianej konstrukcji brzegu kanału w sondażu 3 z 2009 roku.
Widok od W (fot. J. Prager)

B Umocnienie kanału odsłonięte w 2011 roku. Widok od S-E (fot. J. Prager),

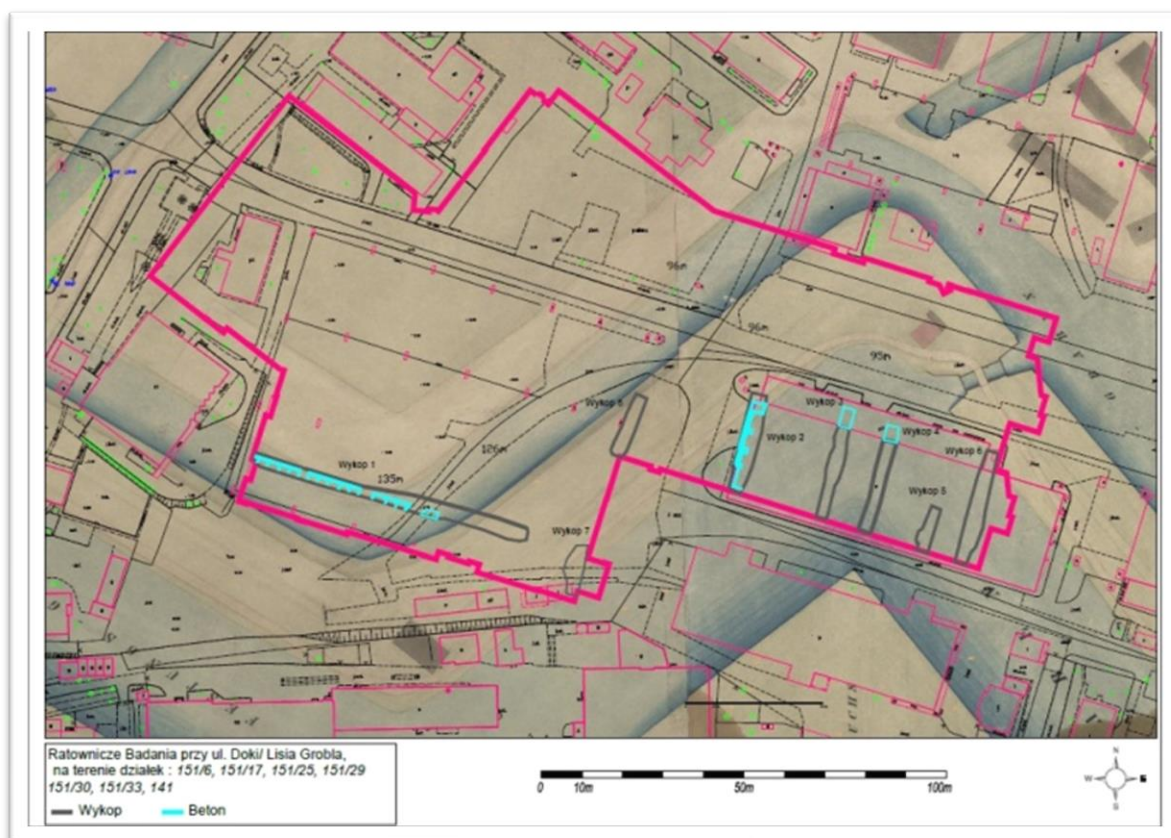

C

D

Ryc.3.23 C Widok ogólny na środkową część stanowiska z 2018 roku. Na pierwszym planie pozostałości poziomego użytkowego składu drewna oraz przecinający je ciek wodny. Widok od W (fot. i oprac. J. Prager), D Fragment profilu zachodniego wykopu archeologicznego z 2018 roku. Widok od E (fot. i oprac. J. Prager)

A

B

Ryc.3.24 A Plan wykopów nałożony na współczesny plan miasta i plan Bushego z 1869 roku (APG1126/376), oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)
 B Fragment obrazu A. Stecha z ok. 1670 roku z widokiem dzielnicy przedmiejskiej (Grzybkowska, 1997, s. 144-145),

C

D

Ryc.3.24 C Widok ogólny na sondaże III – V. Widok od NW
D Widok ogólny na sondaż I. Widok od S

E

F

Ryc.3.24 E Fragment części zachodniej profilu północnego sondażu VI. Widok od S
F Fragment części zachodniej profilu północnego sondażu IV. Widok od S (fot. K. Kurzyk)

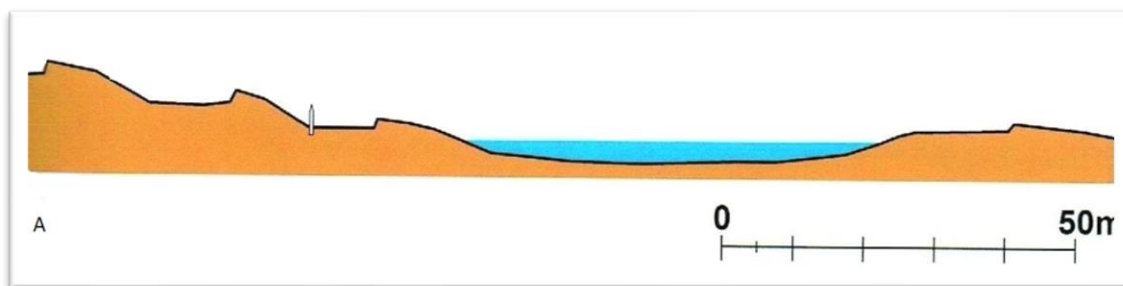

A

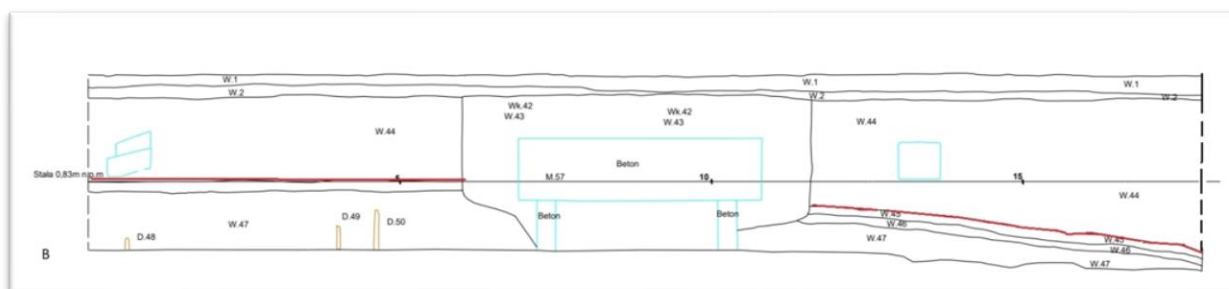

B

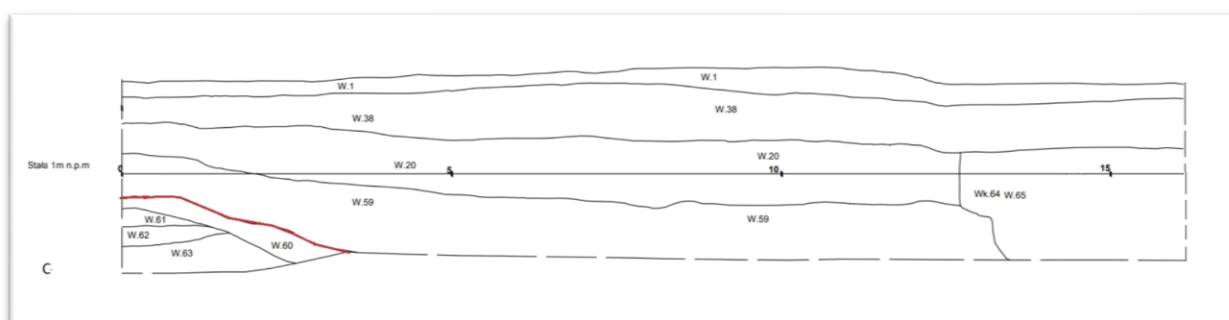
Ryc.3.25 A Fragment części wschodniej profilu południowego sondażu II. Widok od N, B Fragment części północnej profilu zachodniego sondażu I. Widok od E (fot. K. Kurzyk)

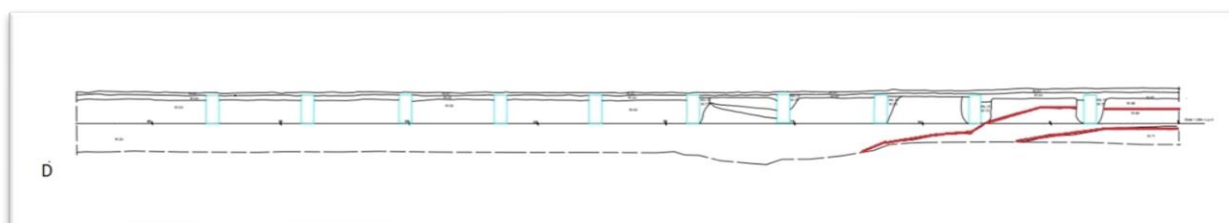
A

B

C

D

Ryc.3.26 A Przekrój przez Bastion Lis i fosę wewnętrzną (opr. B. Bukal, SBBPK, III, C, Kart X, 1809)

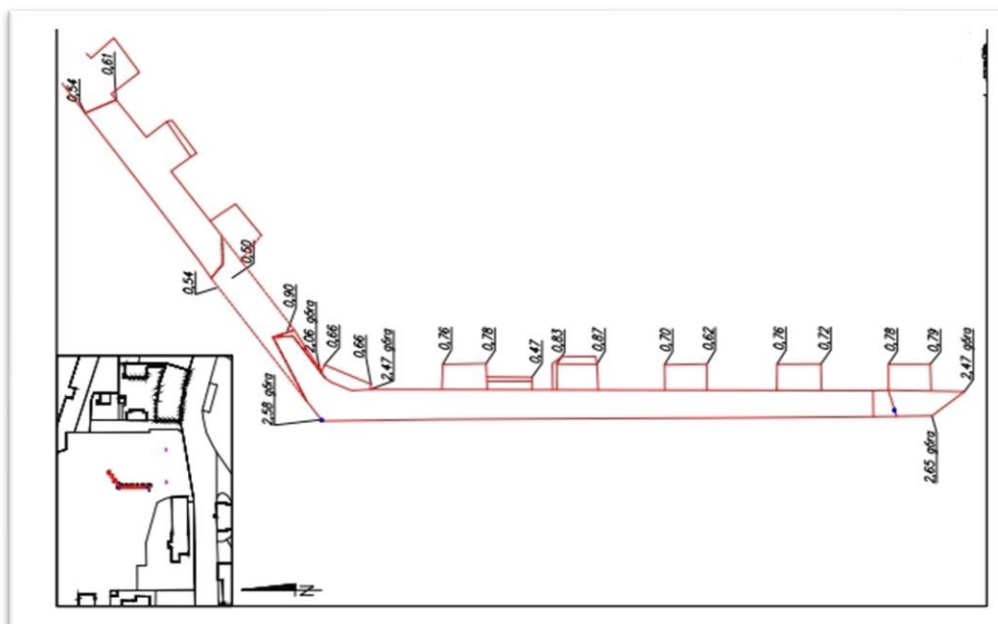
B profil sondaż VI czerwoną linią oznaczono strop grobli oddzielającej obie fosy

C profil S sondażu IV linią czerwoną oznaczono górną część wschodniego stoku fosy wewnętrznej

D profil W sondażu I linią czerwoną oznaczono górną część wschodniego stoku fosy zewnętrznej

(rys. i oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

A

B

Ryc.3.27 A rzut odkrytego w 2015 roku muru z przyporami osłaniającego lewy bark i czoło Bastionu Lis
(rys. i oprac. P. Muntowski),
B odkryty mur widoczny na planie miasta J.E Schmidt'a z 1790 roku (APG300MP,V16/399)

C

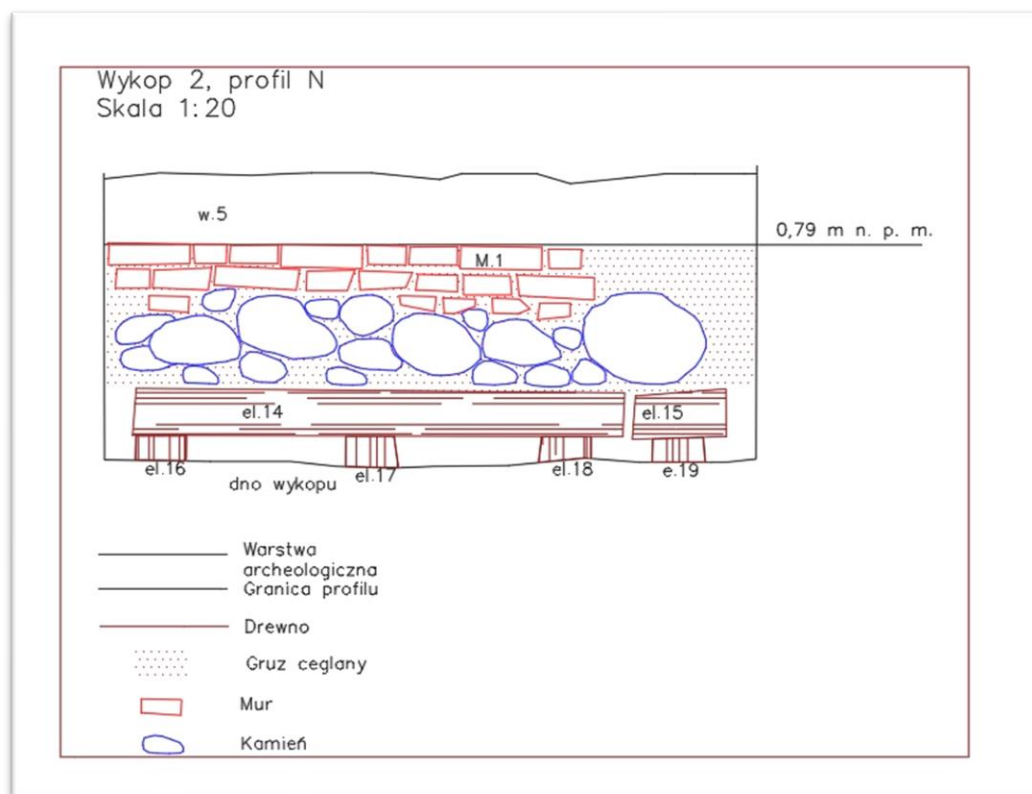
D

Ryc.3.27 C widok na mur z przyporami osłaniający lewy bark bastionu, widok od E (fot. i oprac. P. Muntowski),
D widok na relikty muru z góry (fot. P. Muntowski)

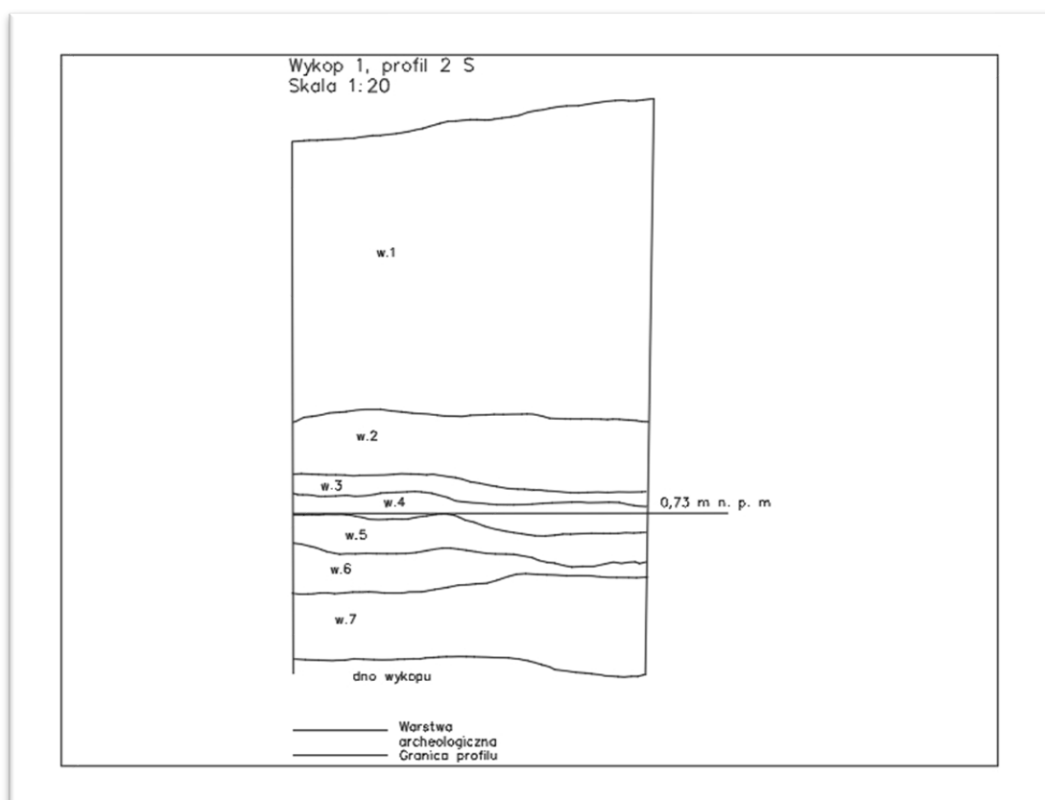

Ryc.3.28 A Rzut wykopów z 2001 roku na współczesnym planie miasta i planie Bushego z 1869 roku (APG1126/376), oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku ,

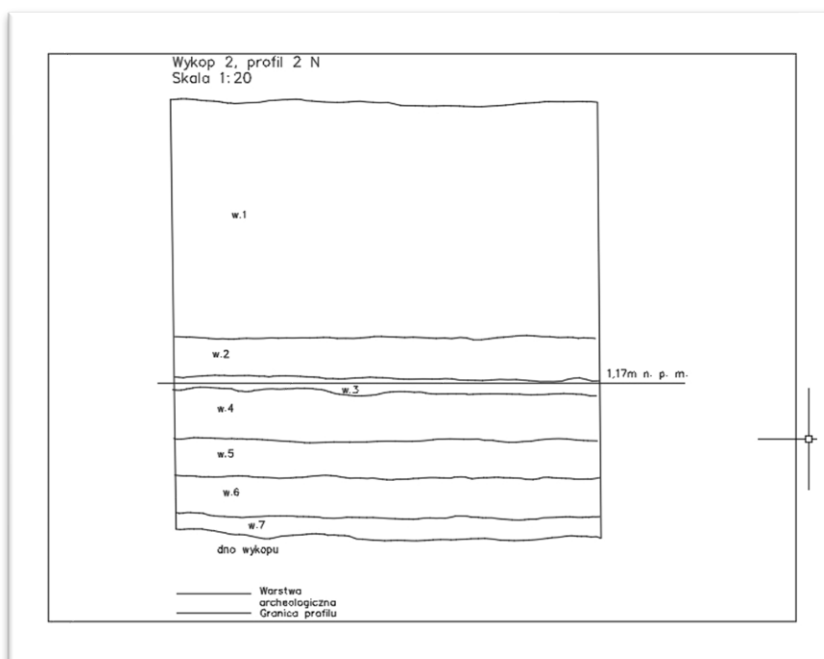

B

C

Ryc.3.28 B Profil N wykopu 1 z fragmentem XIX wiecznych fundamentów
(rys i oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
C Profil S wykopu 1,

D

E

Ryc.3.28 D Profil N wykopu 2
(rys. i oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)
E profil S wykopu 1, widok od N, (fot. R. Krzywdziński)

A

B

C

Ryc.4.29 A Rzut wykopu z 2010 roku na współczesnym planie miasta i planie D. Bushego z 1869 roku (APG1126/376), oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku), B - C. Widok ogólny na wykop z relikwiami XIX wiecznych magazynów prochowych (fot. M. Kasprzak)

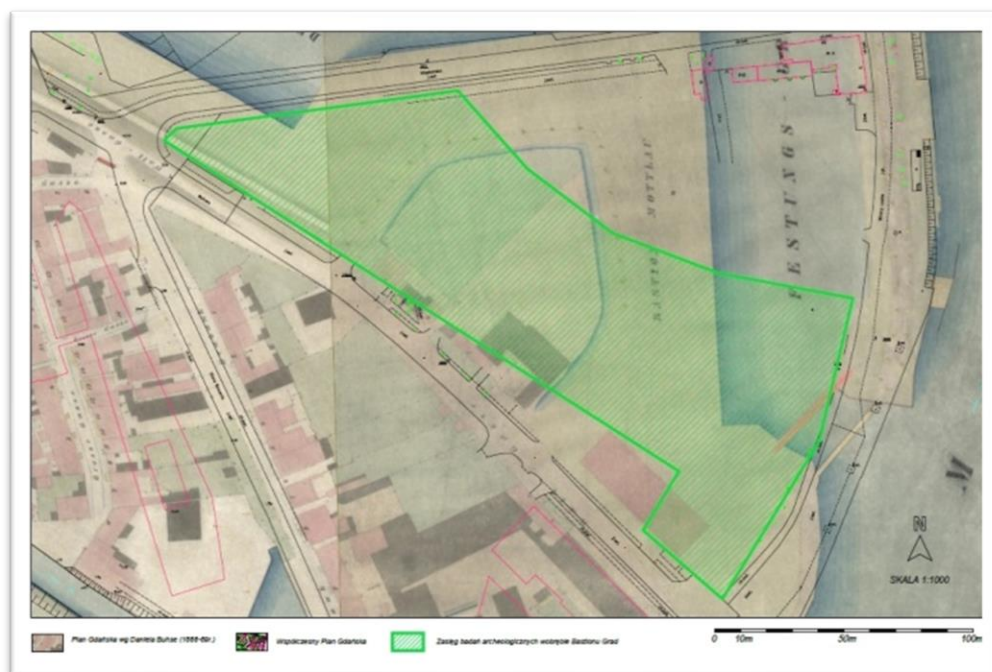
D

E

Ryc.4.29 D - E. Widok ogólny na wykop z relikdami XIX wiecznych magazynów prochowych
(fot. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.3.30 A Zasięg wykopów z lat 2009 -2017 na planie Bushego z 1869 roku (źródło- szukam, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)
 B Widok ogólny na wykop z reliktnami XVII -XVIII wiecznych kanałów
 Widok od N-E (fot. R. Janczukowicz),

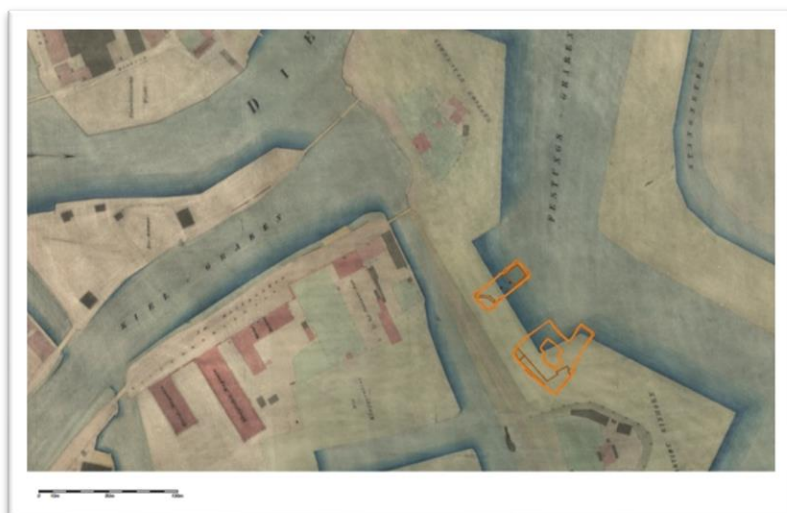
C

D

Ryc.3.30 C Pozostałości piaskowego nasypu bastionu z nawarstwieniami późniejszymi podnoszącymi teren.
Widok od NW (fot. M. Jagusiak),
D Pozostałości piaskowego nasypu bastionu z nawarstwieniami późniejszymi podnoszącymi teren
(fot. M. Jagusiak)

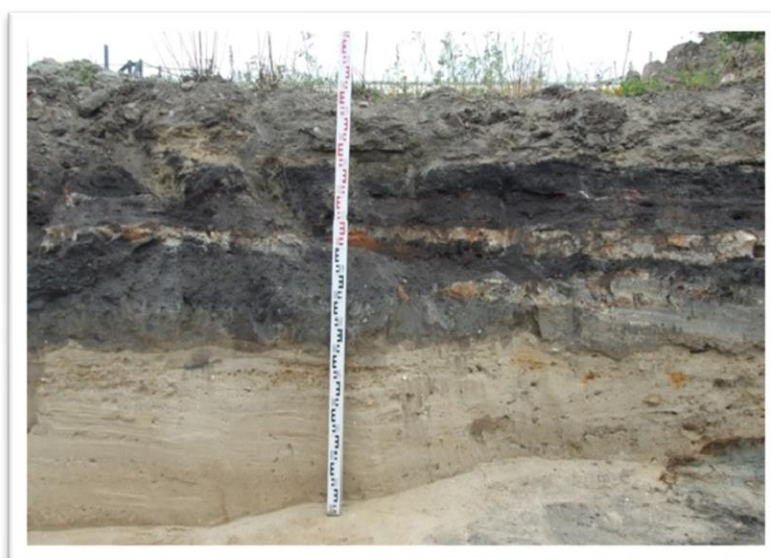

A

B

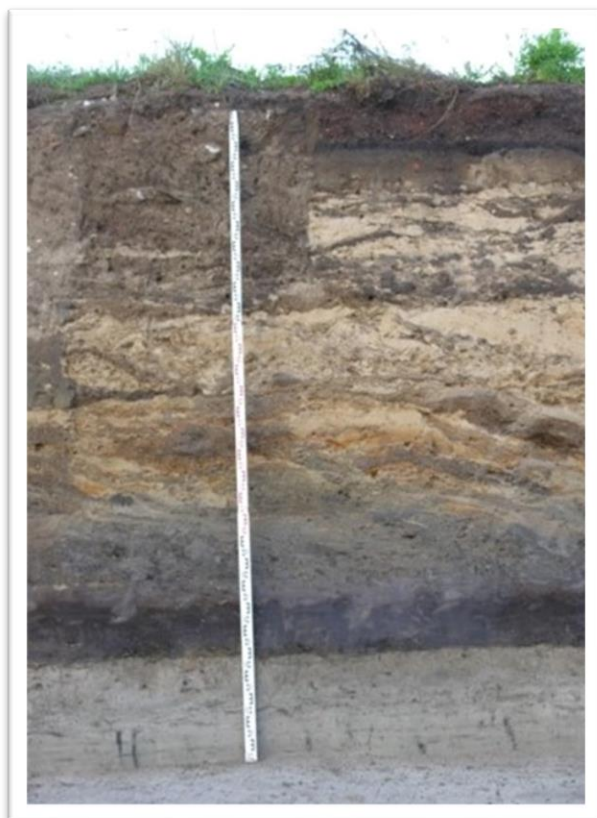

C

Ryc. 3.31 A wykopy z 2014 roku nałożone na plan Bushego z 1869 roku (APG1126/376),
oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

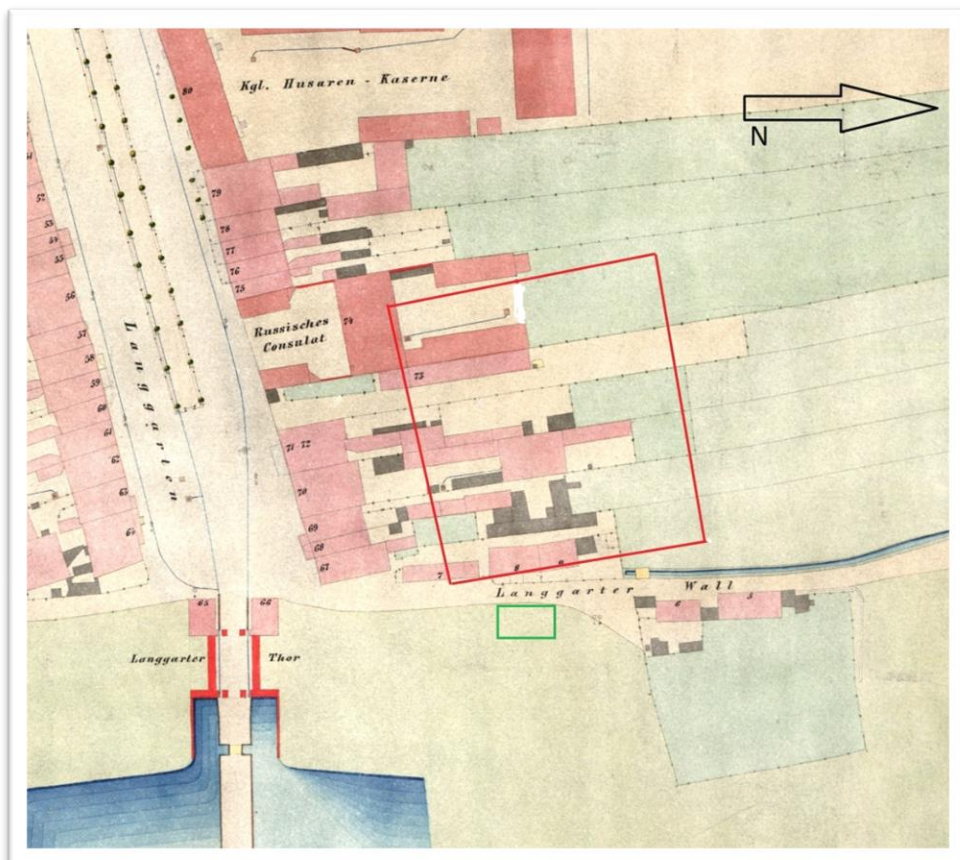
B profil N wykopu I widok od S część E

C Profil W wykopu I, widok od E,

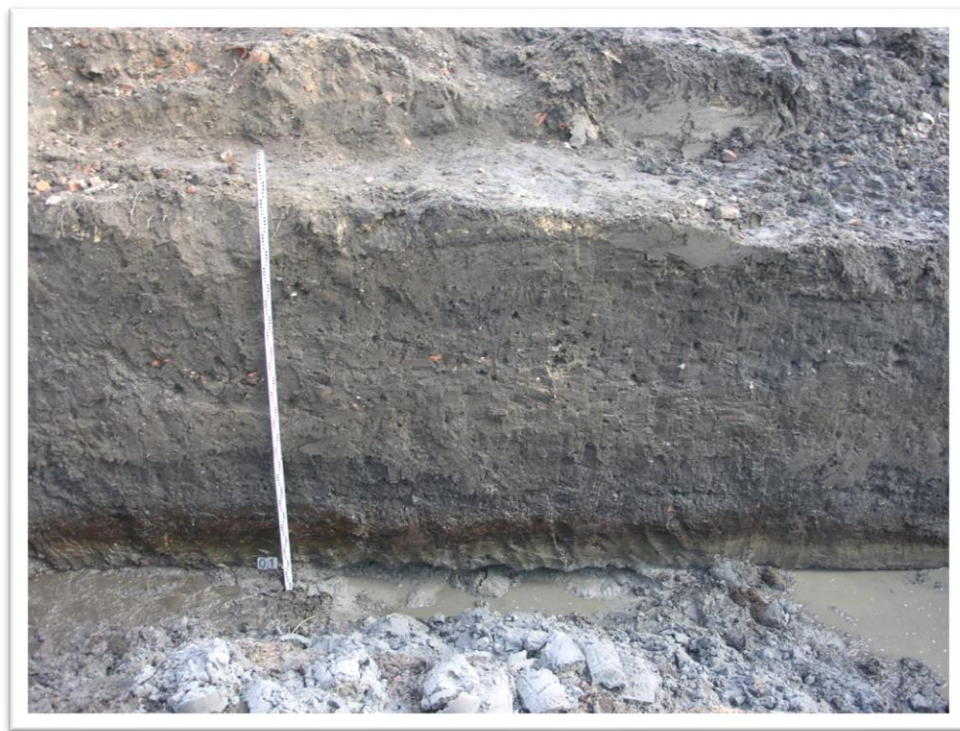

Ryc. 3.31 D Profil W wykopu II widok od E
E Profil S wykopu II widok od N (fot. K. Kaczyńska)

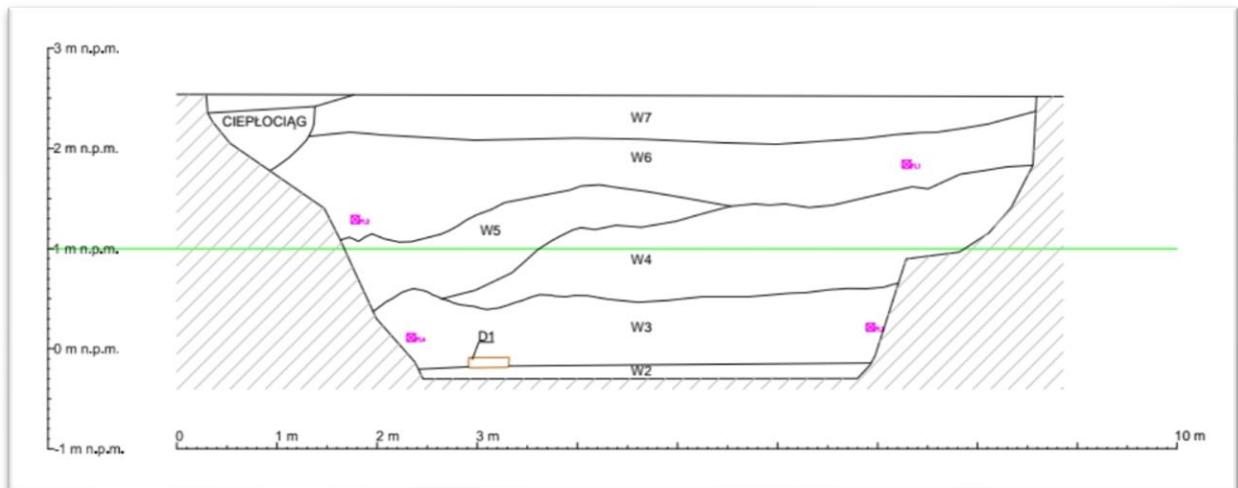

A

B

Ryc.3.32 A Lokalizacja stanowisk na planie D. Bushego z 1869 roku
 (APG1126/376, zielony -Długa Grobla 4, czerwony Długa Grobla 10, oprac. M. Kasprzak)
 B Fragment profilu N z warstwą podnoszącą teren pod XVII wieczne fortyfikacje

C

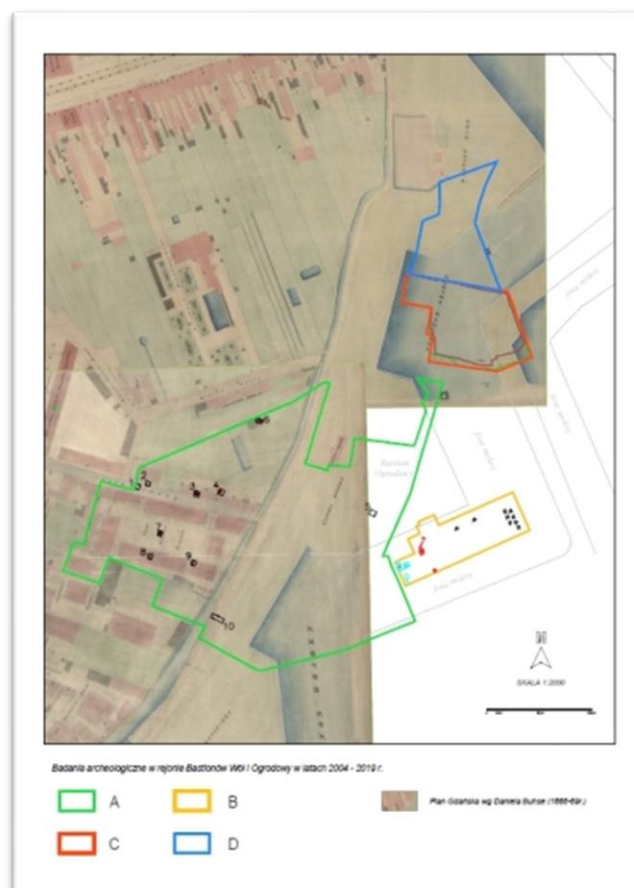
D

C-Profil północny w sondażu wykopu przy ul. Grobla 4(rys. i oprac. P. Muntowski)
D Profil północny w sondażu wykopu przy ul. Grobla 4 (fot. M. Jagusiak)

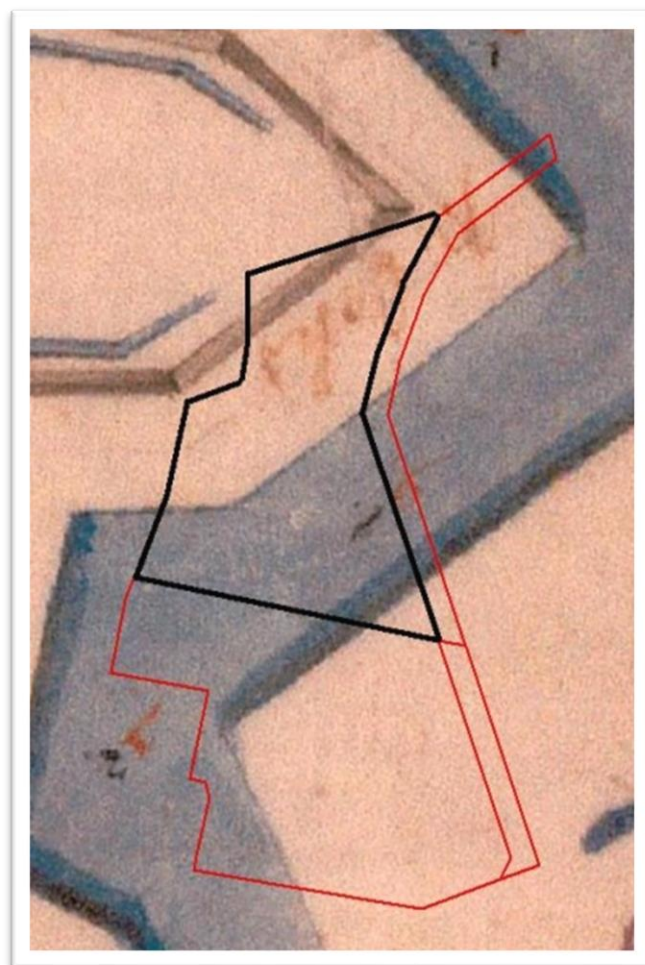
A

B

Ryc.3.33 A Lokalizacja stanowisk przy ulicy Sadowej, Ułańskiej i Reduta Żbik pomiędzy Bastionem Wół i Ogrodowej na planie Bushego z 1869 (APG1126/376), oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

B Widok na południowo- wschodnią część obwodu głównego zdjęcie lotnicze z lat 30 -tych XX wieku (Szymański, Barylewska -Szymańska, Urban 2010, s.32 fot.26)

A

B

Ryc.3.34 A Plan z 1809 roku z nałożonymi granicami inwestycji. Kolorem czarnym oznaczono Etap I inwestycji. Kolorem czerwonym etap II (Nawroński, Kempski 2018, il.3 s. 12),
B Piaskowy zasyp fosy z rozbiórki bastionu (fot. M. Jagusiak),

C

Ryc.3.34 C Profil E stanowiska z zachowanym nasypem tworzącym groblę.
W części południowej zniszczony przez lej po bombie. Widok od SW(fot. M. Kasprzak)

Ryc.3.35 A Widok na profil południowy jednego z sondaży. W części górnej warstwa popiołów barwy czarnej
pod nimi nawarstwienia bastionu, widok od N

B

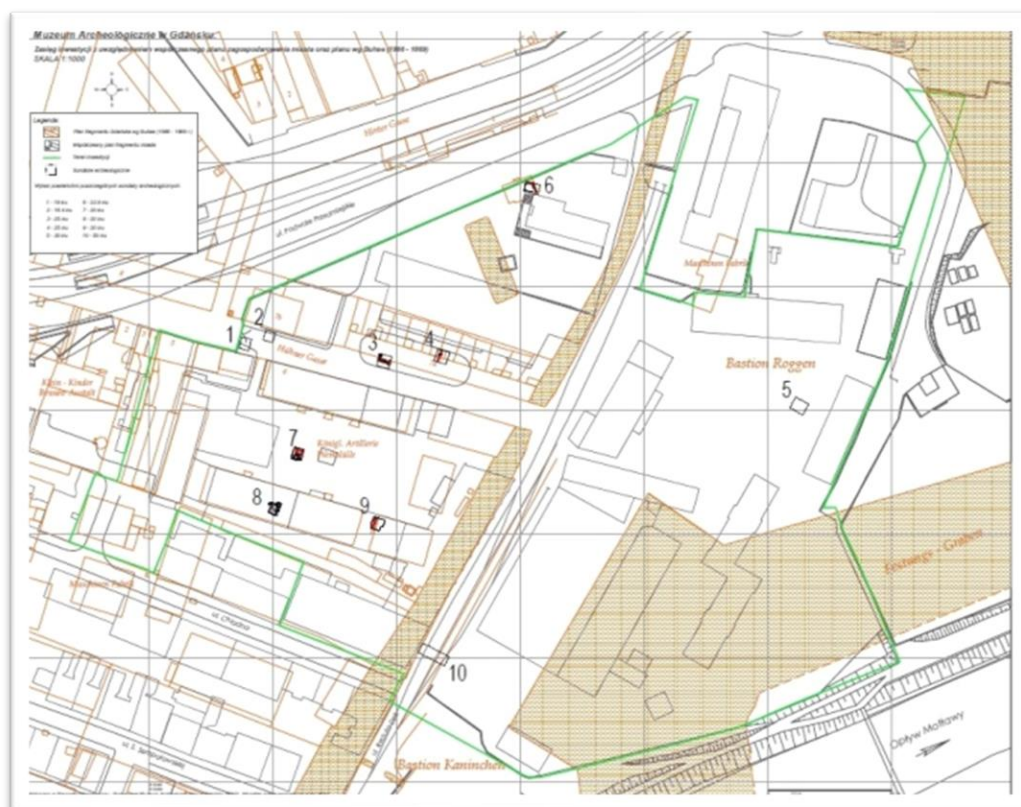
C

Ryc.3.35 B Fragment profilu północnego we wschodniej części stanowiska - zasypy gruzowe oraz popioły poniżej relikty bastionu,
C Relikty XIX wiecznej konstrukcji w zachodniej części stanowiska, widok od S – E,

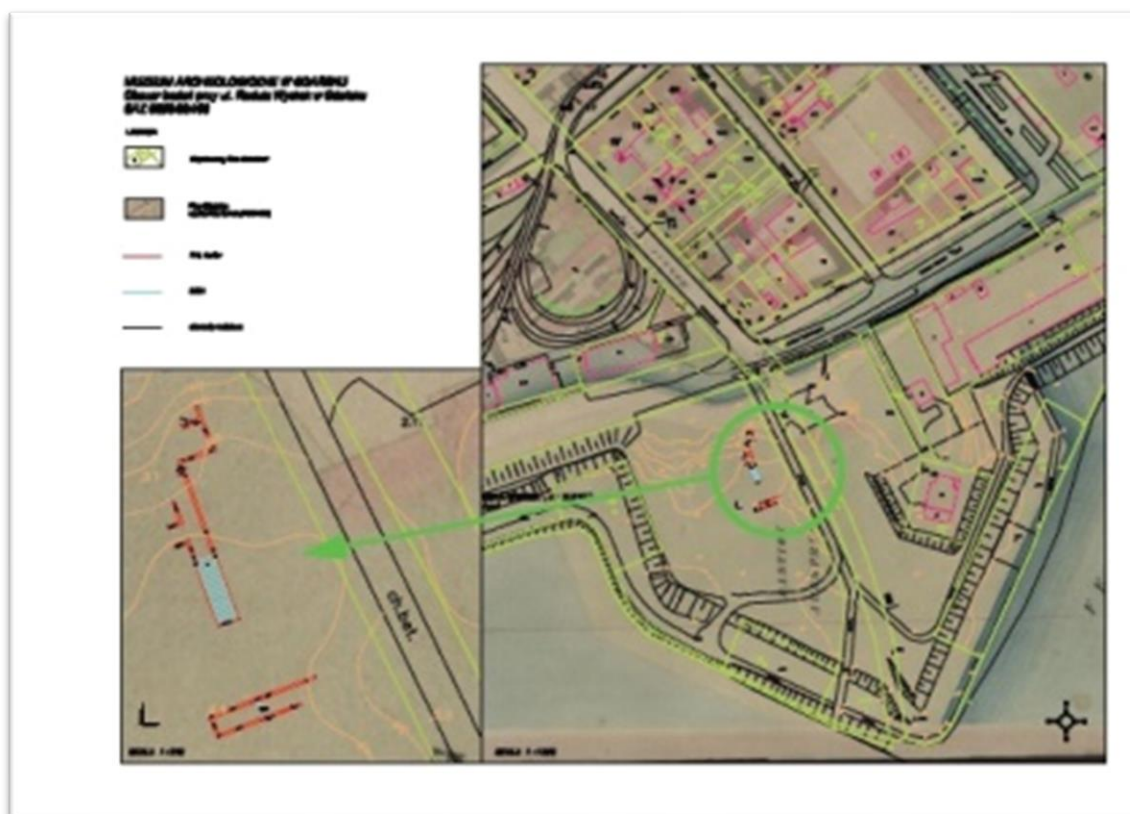
Ryc.3.35 D Relikty XX w konstrukcji 100 w zachodniej części stanowiska. Widok od N – E
(fot. J. Prager)

Ryc.3.36 A Lokalizacja stanowiska na współczesnym planie
(oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku)

A

B

Ryc.3.37 A rzut odsłoniętych konstrukcji naniesiony na plan Bushego z 1869 roku (APG1126/376) i planie współczesnym, oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku),
B fragment konstrukcji przykrytej betonowym stropem

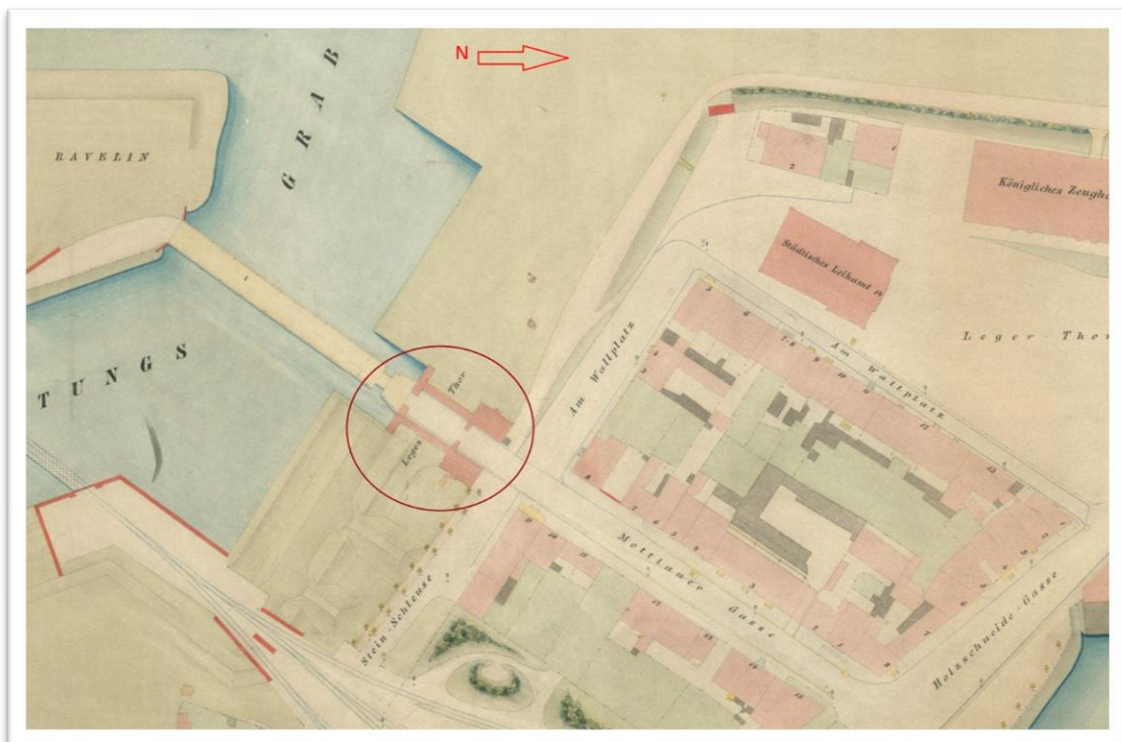
C

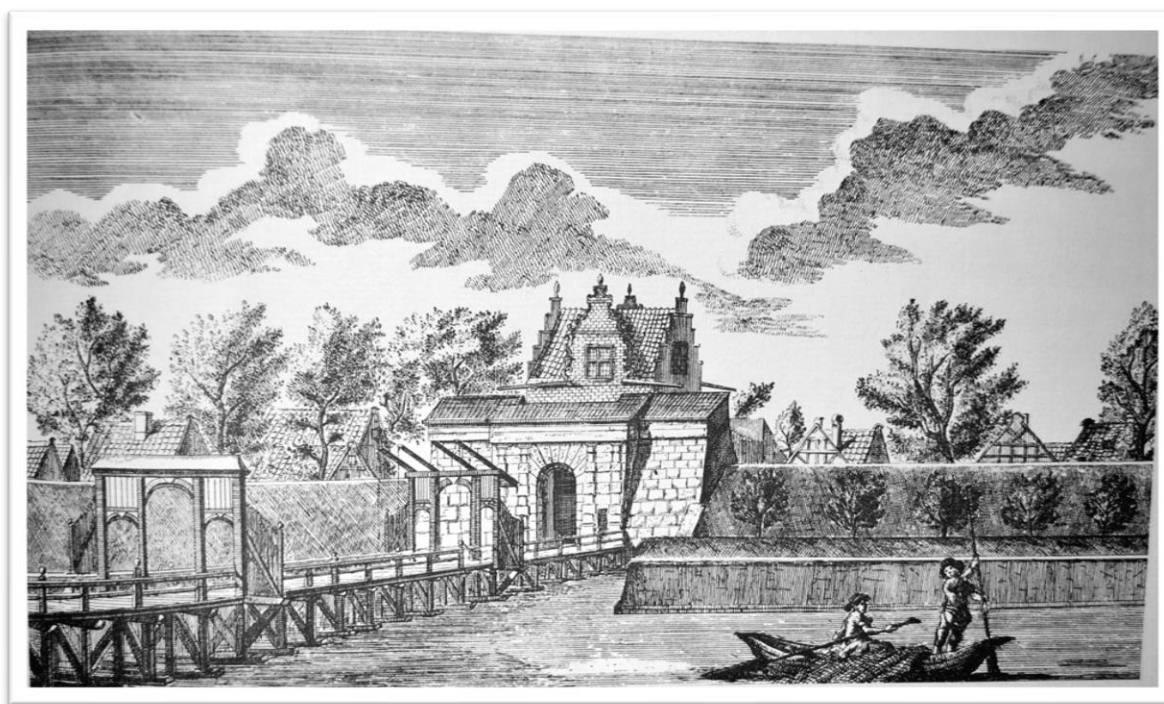
D

Ryc.3.37 C fragment konstrukcji przykrytej betonowym stropem,
D konstrukcja bez stropu (fot. A. Kwapiński)

A

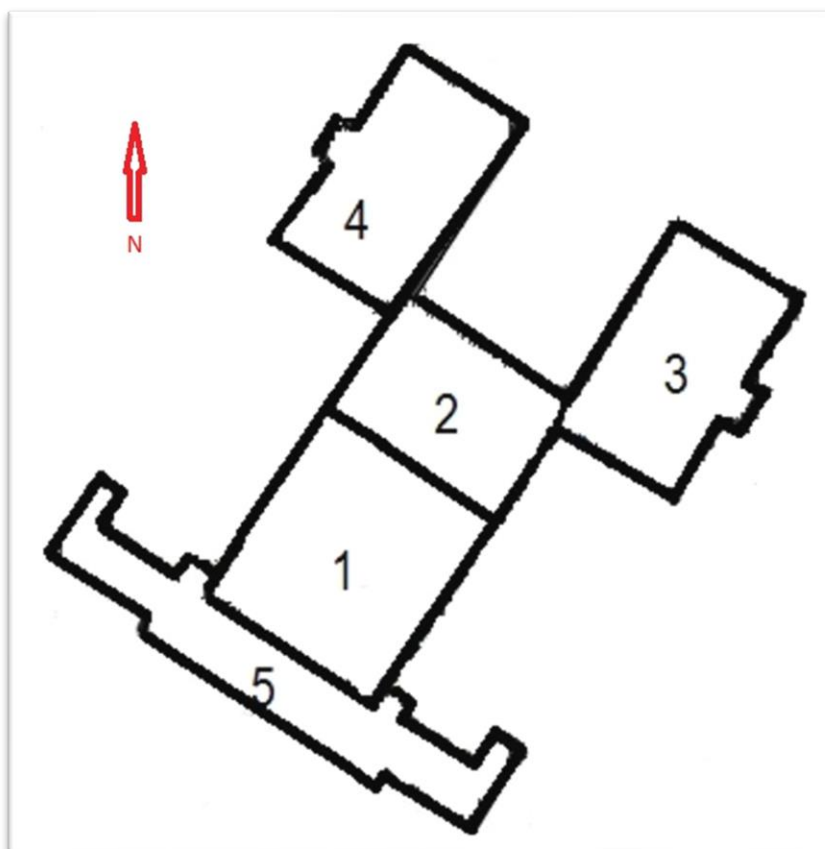

B

Ryc.3.38 A Brama Nizinna na planie Bushego z 1869 roku (APG1126/376), (oprac. Dział Cyfryzacji i Archiwizacji Muzeum Archeologiczne w Gdańsku), B Brama Nizinna w XVIII wieku od strony południowej na rycinie M. Deischa (Jakrzewska -Śnieżko, 1985, ryc.43),

C

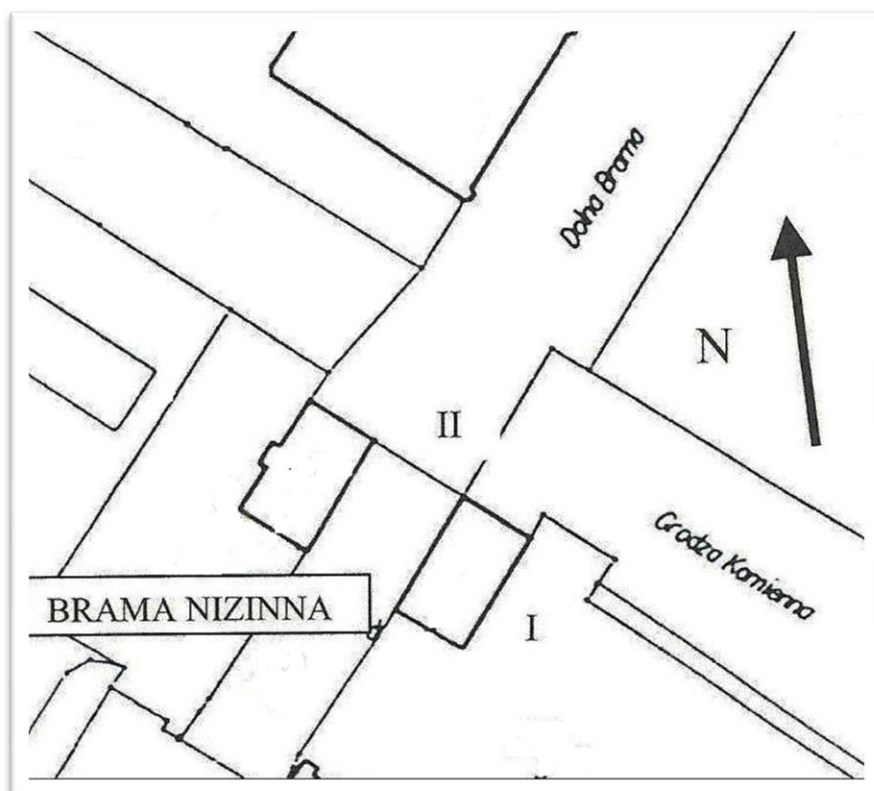

D

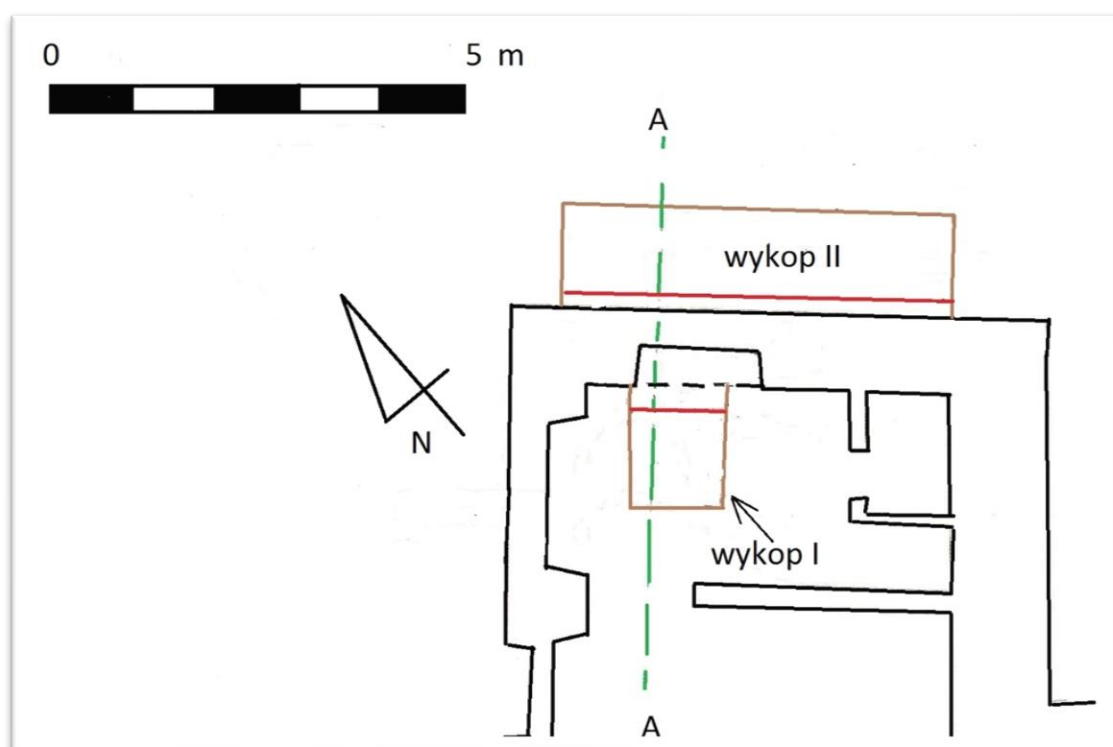
Ryc.3.38 C Brama Nizinna od strony południowej z murem kurtynowym
(Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki, 1996, s.104)

D Rzut bramy przyziemia Nizinnej 1 budynek bramny z przejazdem i dwoma ciągami pieszymi po obu stronach przejazdu, 2 wartownia oficerska nadbudowana na budynku bramnym, 3 wartownia wschodnia, 4 wartownia zachodnia, 5 mur kurtynowy (rys. i oprac. M. Kasprzak)

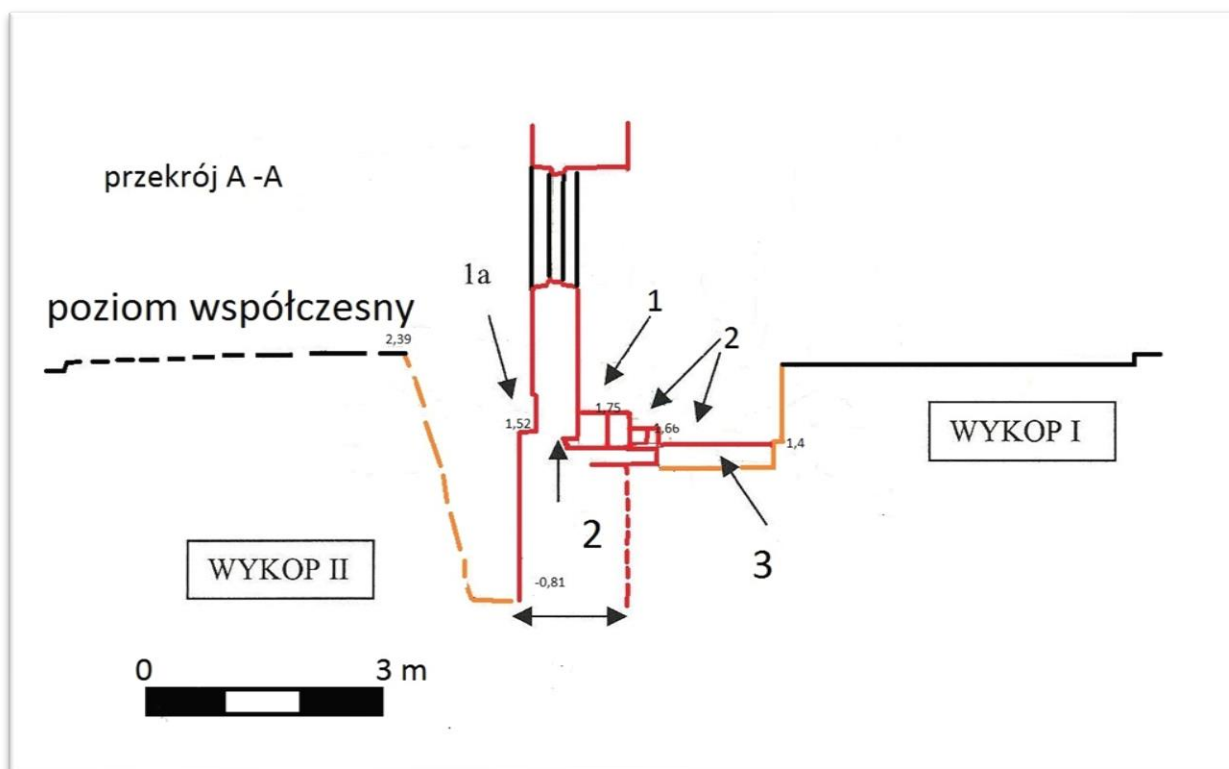

A

B

Ryc. 3.39 A Rzut wykopów z 2004 roku na planie współczesnym Gdańska
B Plan sytuacyjny z zaznaczonym przebiegiem wykopów

Ryc. 3.39 C Przekrój przez wykopy na osi N- S w obrębie wschodniej wartowni Bramy Nizinnej. Cyfrą 1 oznaczono wewnętrzną odsadzkę muru, 1A zewnętrzną odsadzkę, cyfrą 2 fragment posadzki, cyfra 3 - rurę kanalizacyjną (rys. i oprac. A. Pudło)

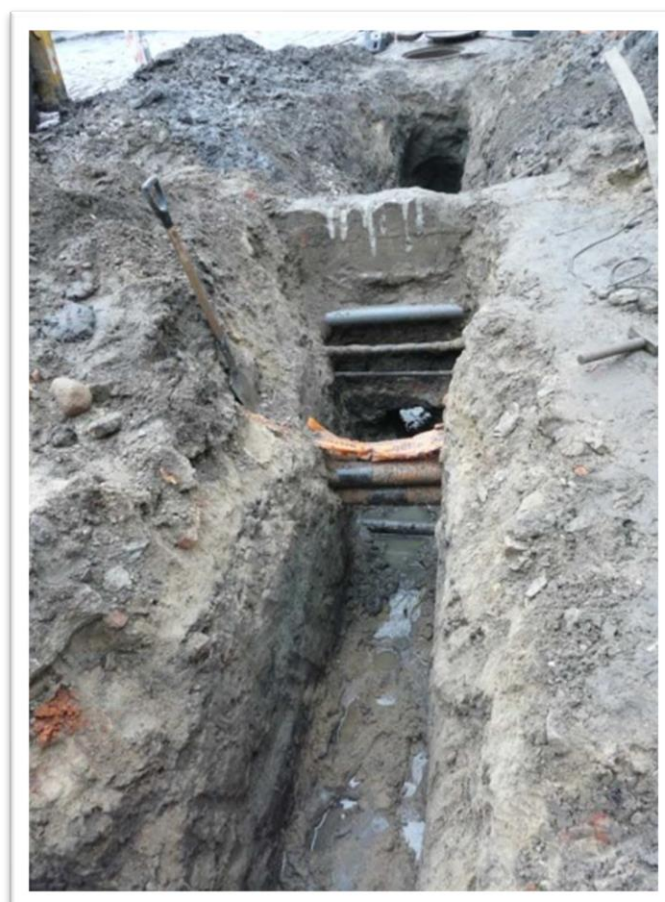

Ryc.4.40 A Profil NW wykopu budowlanego przy wschodnim skrzydle wartowni wschodniej Bramy Nizinnej. Widok od SE

B

C

Ryc.4.40 B Lico E wschodniego skrzydła wartowni wschodniej, widok od SE
C Wykop budowlany w poprzek ulicy Kamienna Grodza, widok od SW
(fot. A. Kwapiński).

A

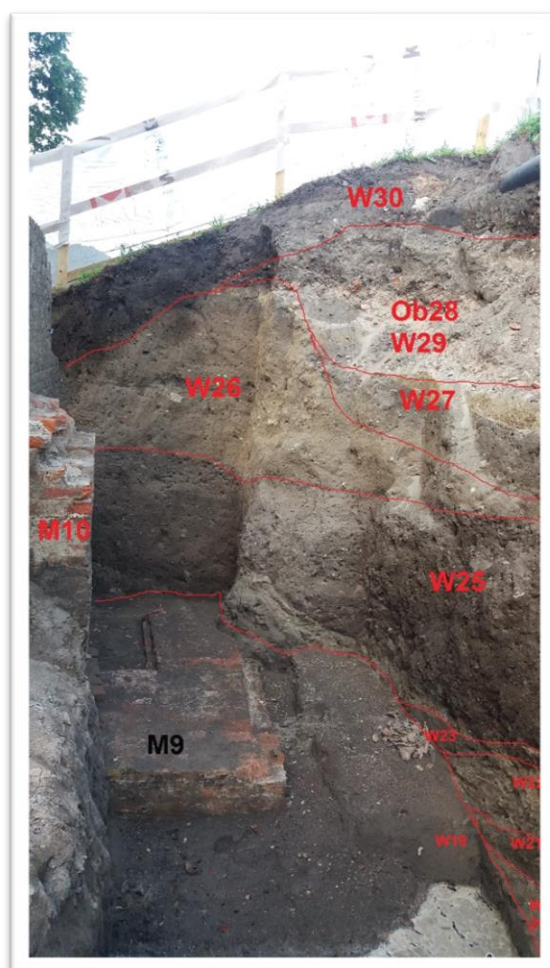
B

Ryc.3.41 A Fragment ściany wschodniej wartowni zachodniej podczas prac konserwatorskich. Zbliżenie na dolną część zamurowanego otworu przejścia, widok od E
B Fragment ściany wschodniej wartowni wschodniej podczas prac konserwatorskich, widok od E (fot. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.3.42 A Fragment północny wału -część górna, widok od NW
B Fragment północny wału -część górna, widok od NW

Ryc.3.42 C Fragment południowy wału -część górna i środkowa, widok od SE
(fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.3.43 A Przejazd bramny widoczny pacholek wyznaczający pierwotny poziom użytkowy przejazdu oraz nawarstwienia podnoszące teren w XX wieku, widok od NE

B

C

Ryc.3.43 B Ściana zachodnia przejazdu bramnego
oraz nawarstwienia podnoszące teren w XX wieku, widok od SE
C Odslonięte fragmenty okładziny poniżej współczesnego poziomu użytkowego.
Po lewej strona zachodnia po prawej strona wschodnia, widok od S
(fot. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.3.44 Widok ogólny na zachodnią część ściany południowej. A przypora zewnętrzna
B przypora wewnętrzna

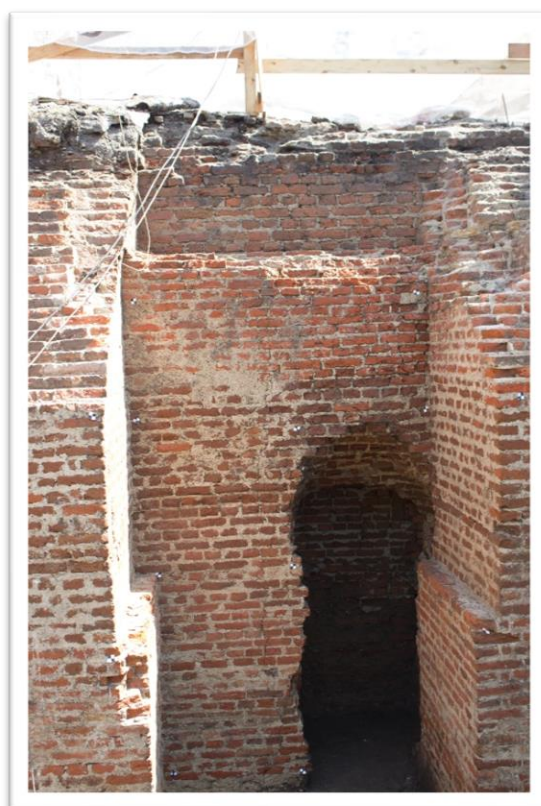
Ryc.3.45 Widok ogólny na wschodnią część ściany południowej. A przypora zewnętrzna z odsadzką, B przypora wewnętrzna, C nadbudowa przypory zewnętrznej, D przypora nadbudowana na ścianie wschodniej budynku bramnego, E przypora poprzeczna wspierająca kamienną elewację, widok od NW (fot. P. Muntowski)

Ryc.3.46 Zachodnia przypora zewnętrzną z murem oporowym z nadbudową (mur 7,9,10). Widok od W (fot. P. Muntowski)

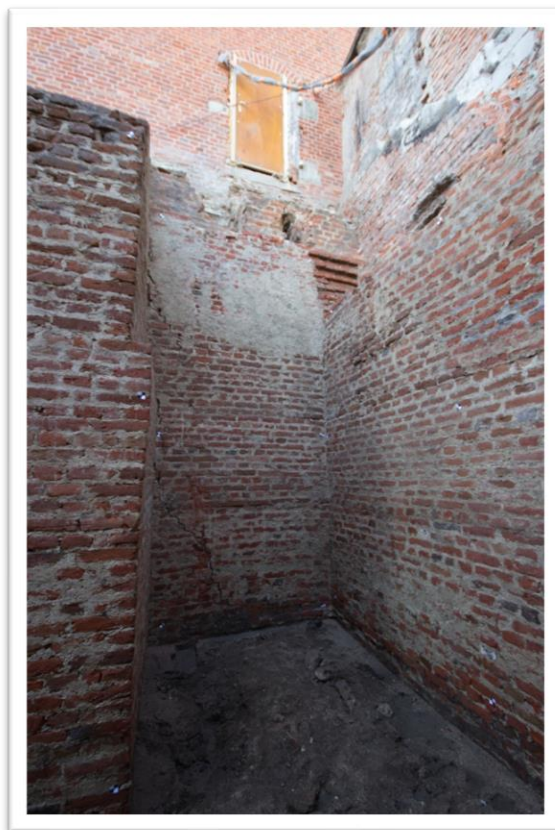
A

B

Ryc.3.47 A Zbliżenie na przypory ściany wschodniej, widok od NE
B Po prawej widok na kawernę w murze zachodnim, widok od NW

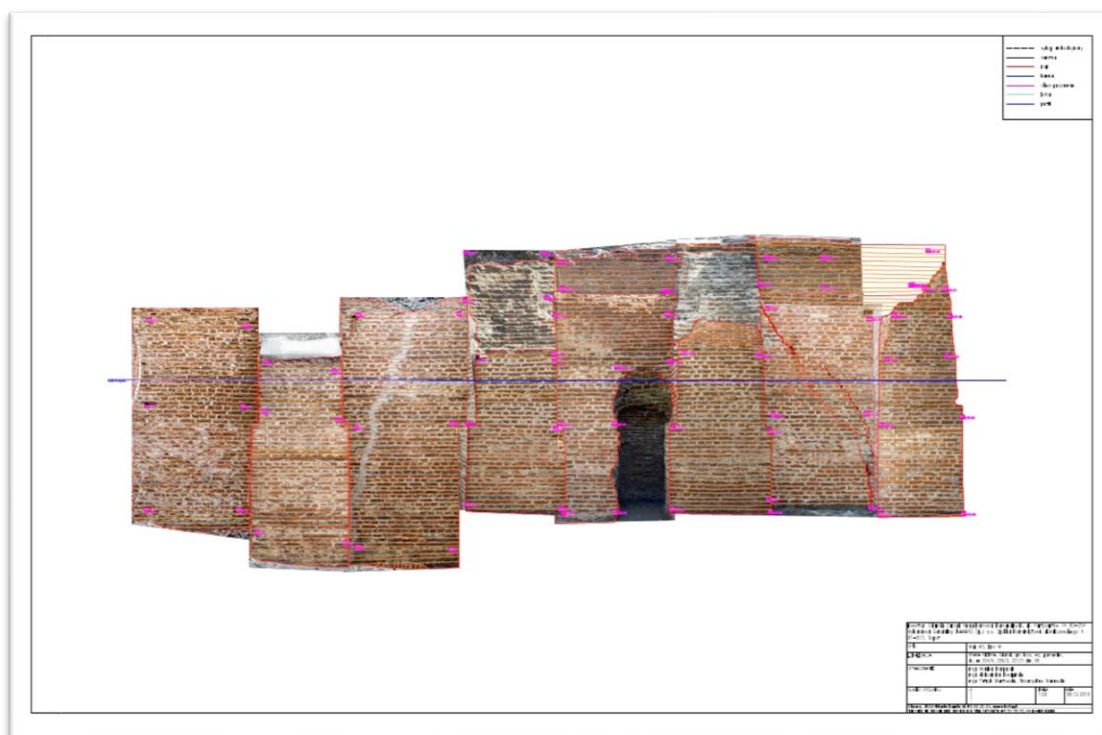

C

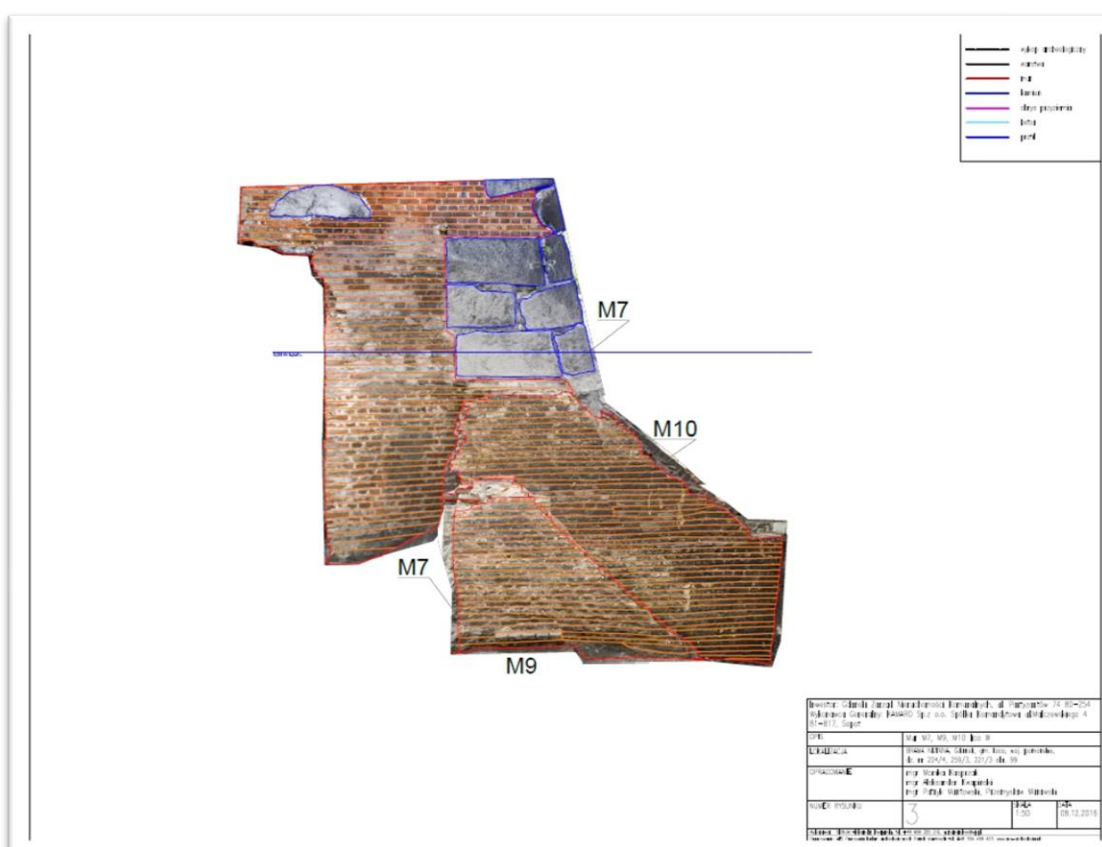

D

Ryc.3.47 C Fragment ściany północnej przewiązany z murem kurtynowym przy murze N, widok od SE
D Nadbudowana przypora wewnętrzna muru południowego, widok od NE
(fot. P. Muntowski)

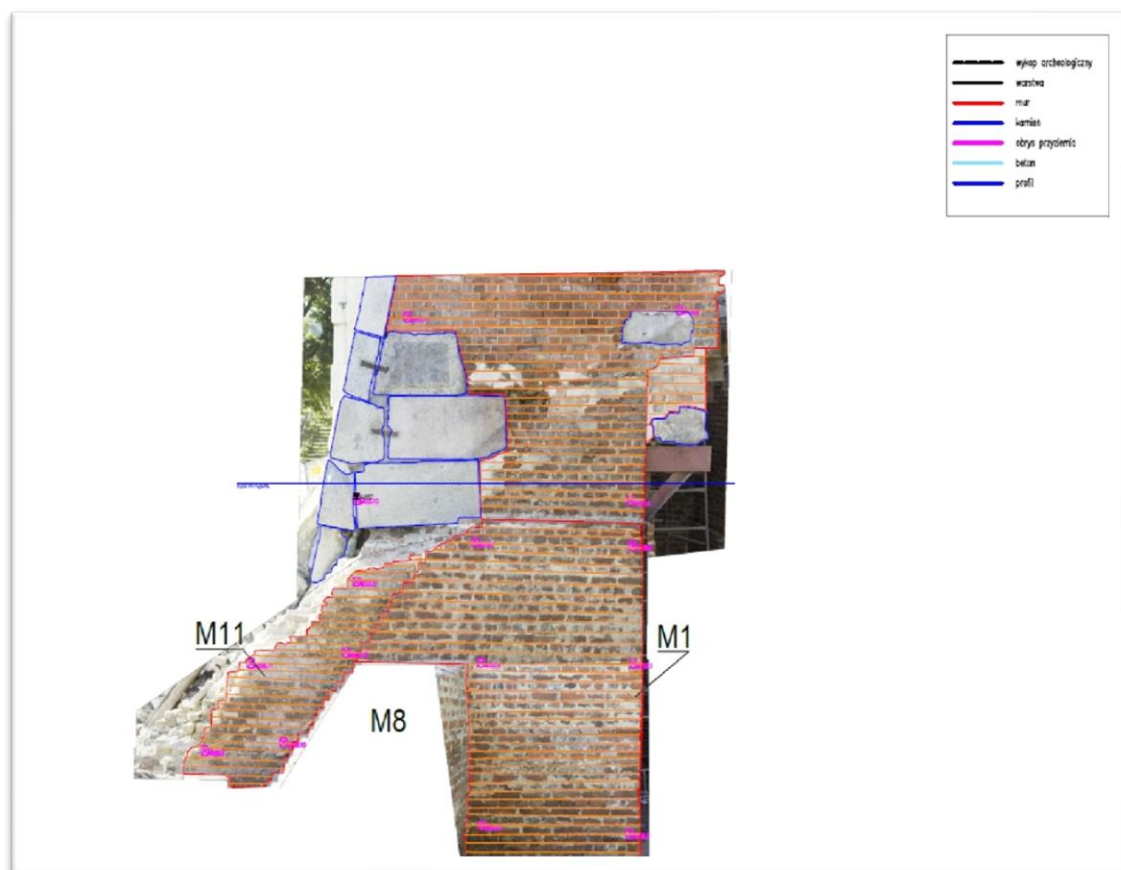
A

B

Ryc.3.48 A Lico ściany zachodniej Bramy Nizinnej odsłonięte w trakcie badań w 2016 roku. Widok od W
B Przekrój przez przypory ściany południowej od strony SW, widok od W

C

D

Ryc.3.48 C Przekrój przez przypory ściany południowej od strony NE, widok od E
D Lico ściany wschodniej Bramy Nizinnej odsłonięte w trakcie badań w 2016 roku, widok od E
(fot. i oprac. P. Muntowski)

Ryc.3.49 Rzut odkrytych murów na planie Gdańska z 1927 roku
(kopia elektroniczna w zbiorach archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku; oprac. P. Muntowski)

Ryc.3.50 B Fragment Targu Węglowego około 1687 roku autorstwa P. Willera.
W głębi na lewo Stara Apteka (Jakrzewska-Śnieżko, 1985, rys.27)

A

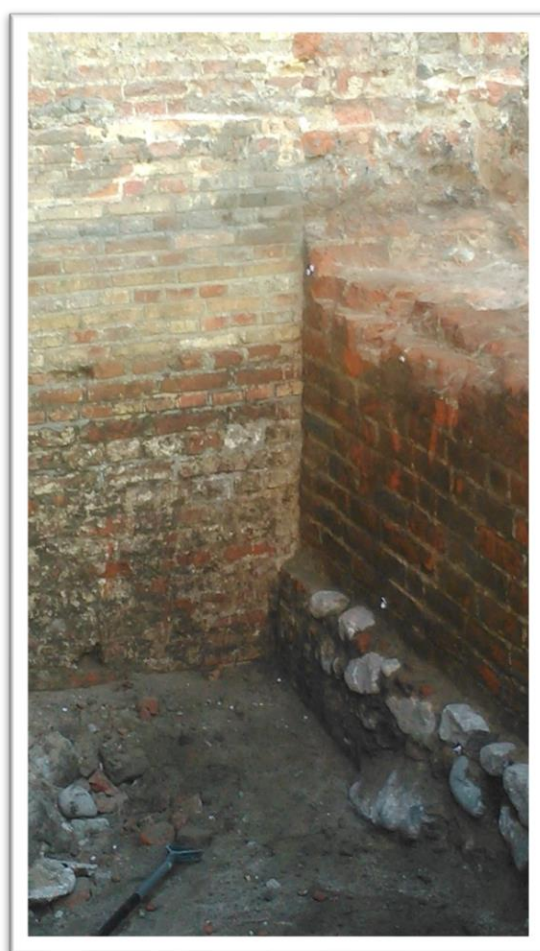
B

Ryc.3.51 A Fragment lica zachodniego muru niskiego gotyckich umocnień Głównego Miasta na, którym posadowiono zachodnią ścianę Wielkiej Zbrojowni (zbliżenie). Widok od W
B Fragment lica zachodniego muru niskiego gotyckich umocnień Głównego Miasta na, którym posadowiono zachodnią ścianę Wielkiej Zbrojowni. Widoczne zamurowany otwór przepustu dla rur wodociągowych. Strzępia wokół niego prawdopodobnie miały służyć przewiązaniu ze ścianą Wielkiej Zbrojowni ceglanego sklepionego od góry kanału. Widok od SW

Ryc.3.51 C. Południowo- zachodni narożnik Wielkiej Zbrojowni. Widok od S (fot. P. Muntowski)

Ryc.3.52 Ściana północna Wielkiej Zbrojowni (część zachodnia) z wciągniętym do niej fragmentem muru wysokiego (zbliżenie). Widok on NE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.3.53 Fragment ściany gotyckiej kamienicy na, której posadowiono ścianę wschodnią Wielkiej Zbrojowni. Odcinek pomiędzy basztami. Widok od NE (fot. P. Muntowski)

Ryc.3.54 A Fragment przedproża gotyckiej kamienicy na, którym posadowiono północną basztę Wielkiej Zbrojowni. Widok od NE

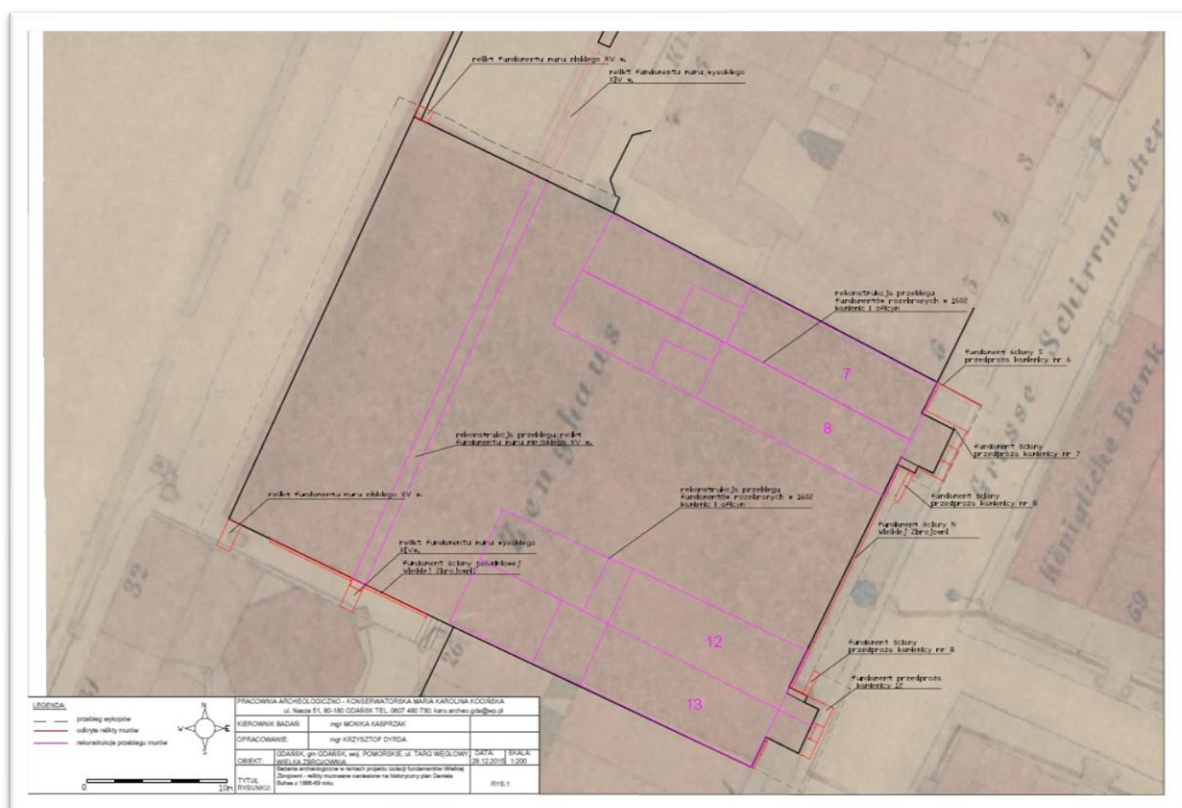
Ryc.3.54 B Fragment przedproża gotyckiej kamienicy na, którym posadowiono południową basztę Wielkiej Zbrojowni. Widok od E (fot. P. Muntowski)

Ryc.3.55 A Fragment ściany gotyckiej kamienicy wraz z przedprożem, na której posadowiono ścianę wschodnią Wielkiej Zbrojowni. Odcinek północny. Widok od E

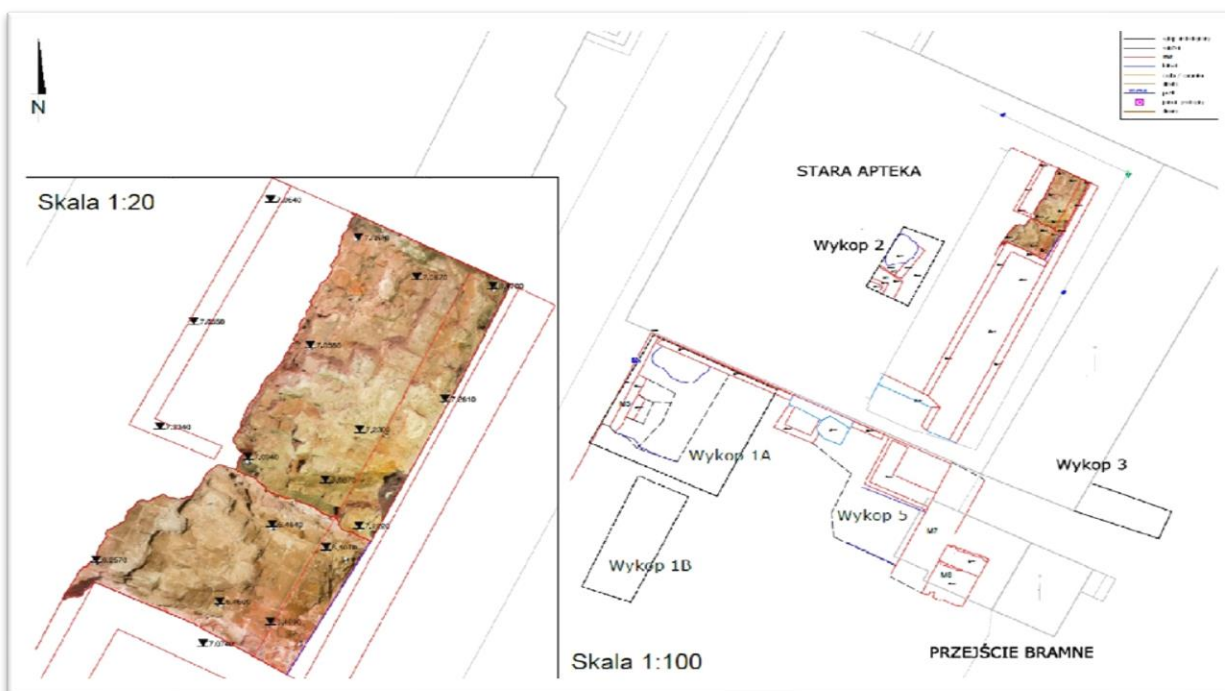

Ryc.3.55 B Fragment ściany gotyckiej kamienicy na, której posadowiono ścianę wschodnią Wielkiej Zbrojowni. W prawym rogu widoczne skute schody. Odcinek południowy, część dolna. Widok od E (fot. P. Muntowski)

Ryc.3.56 Przebieg odkrytych murów naniesiony na plan D. Bushego z lat 60 -tych XIX wieku (APG1126/376) (pomiary i oprac. P. Muntowski)

Ryc.3.57 Rzut budynku Starej Apteki z odsłoniętym fragmentem gotyckiej baszty na współczesnym planie miasta (pomiar i oprac. P. Muntowski)

Ryc.3.58 A Część południowa lica zachodniego muru niskiego na, której postawiono ścianę frontową Starej Apteki. Widok od NW

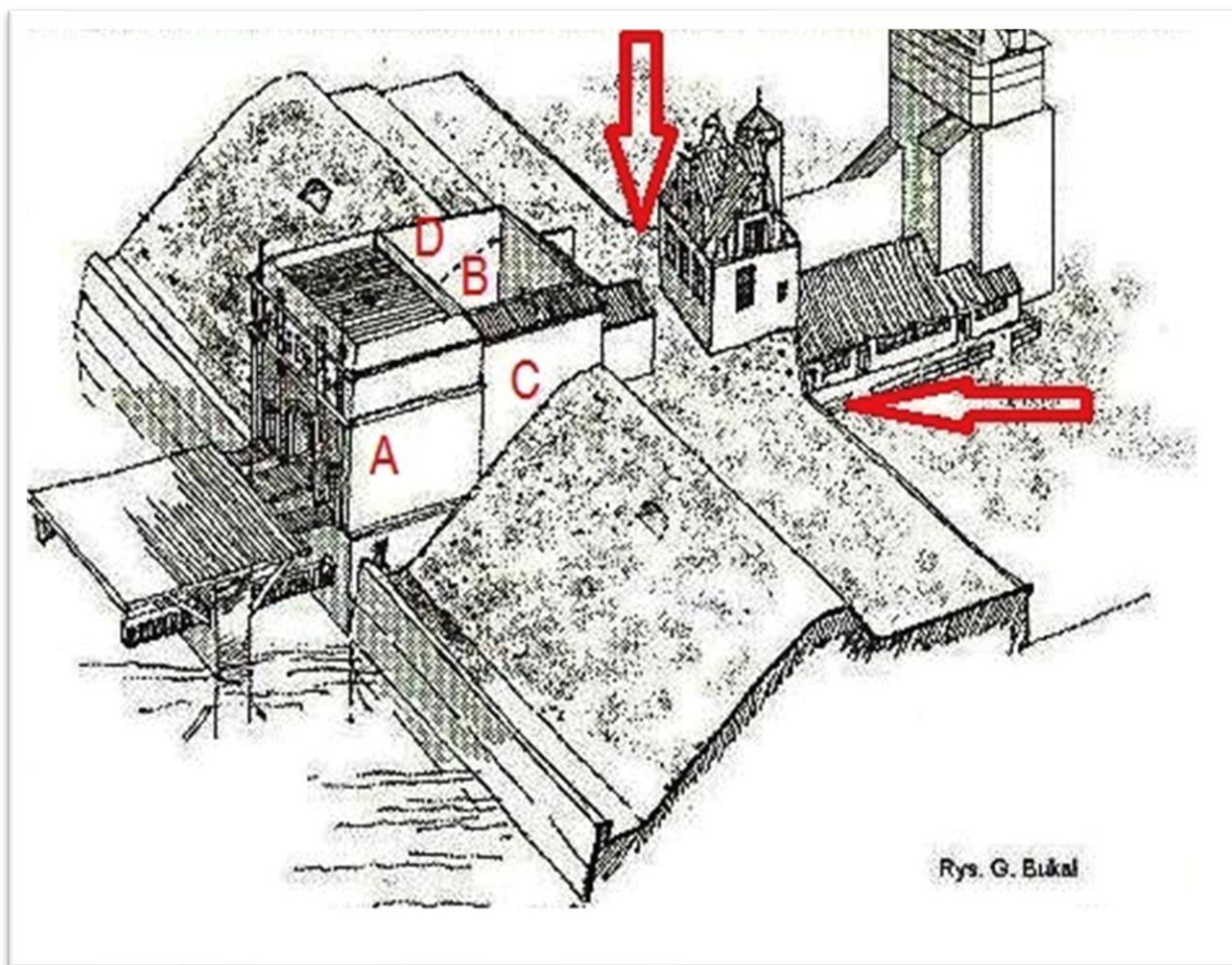
B

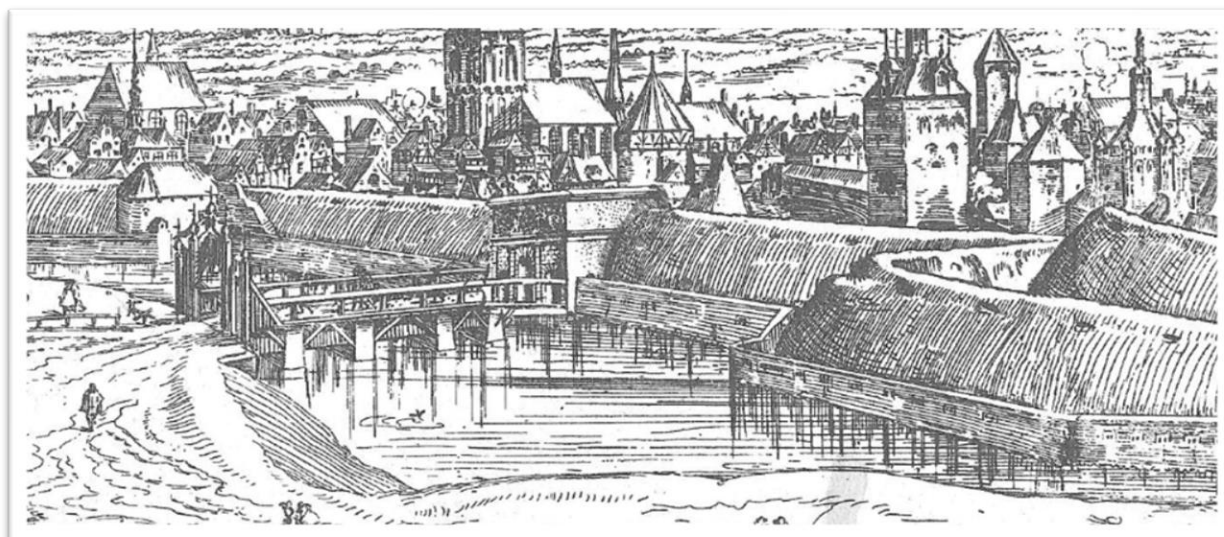
C

Ryc.3.58 B Fragment fundamentu południowej ściany Starej Apteki dostawionej do muru niskiego. Widok od S, C Fragment ściany zachodniej baszty gotyckiej w Starej Aptece. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

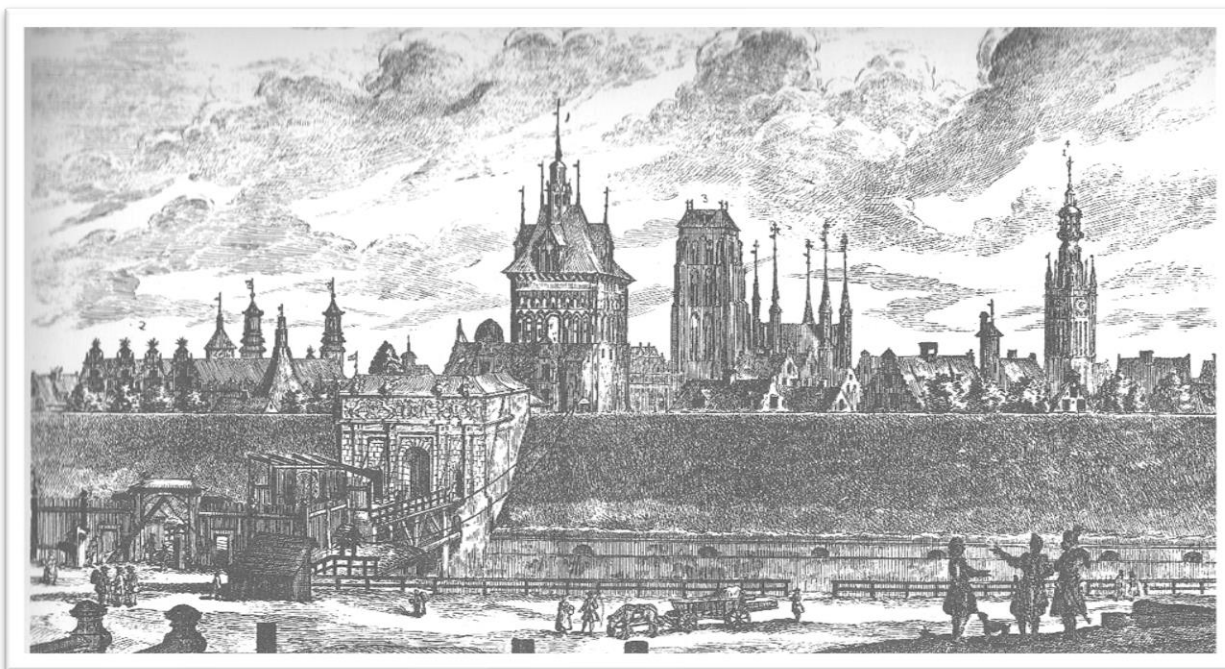

Ryc.4.1 Rekonstrukcja Bramy Wyżynnej wykonana przez G. Bukal (Bukal 2007, s.31).
Literą A oznaczono budynek bramny, litera B dziedziniec, Literą C, D mury oddzielające dziedziniec od wału, strzałkami oznaczono niewidoczne na rysunku potoczny prowadzące do miasta

Ryc.4.2 Brama Wyżynna z kamiennym mostem fragment widoku Gdańska
wykonanego przez A. Moller 1592/93 (Jakrzewska - Śnieżko 1985, s.10)

Ryc.4.3 Brama Wyżynna od strony Głównego Miasta rycina P. Willera z 1687 roku. (Jakrzewska Śnieżko 1985, ryc.2)

Ryc.4.4 Brama Wyżynna z drewnianym mostem fragment widoku Gdańska wykonanego przez M. Deischa z 1765 roku (Jakrzewska - Śnieżko 1985, ryc.1)

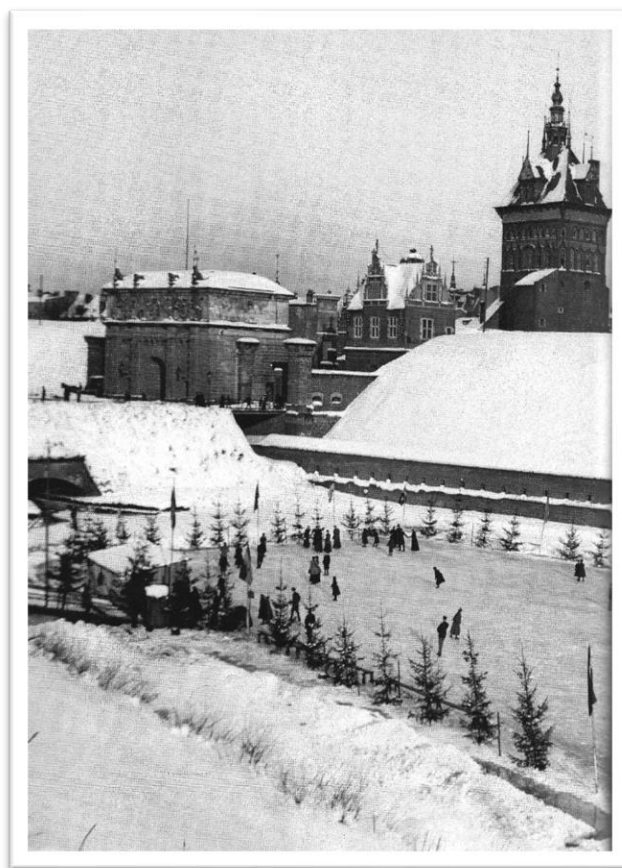

Ryc.4.5 Akwarela przedstawiająca Bramę Wyżynną wykonana przez Zygmunta Vogla w latach 1788 – 1790. Na obrazie widoczne mury fosbrei przed przebudową (ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego dostępna na stronie [www.https://historia.trojmiasto.pl/Misja-szpiegowska-polskiego-malarza-w-Gdanskun43920.html](https://historia.trojmiasto.pl/Misja-szpiegowska-polskiego-malarza-w-Gdanskun43920.html) z dnia 2019.08.06)

Ryc.4.6 Litografia przedstawiająca Bramę Wyżynną wykonana przez K. Beyera w 1855 r. Na rysunku widoczne ubytki na dolnej ceglanej części elewacji zachodniej (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki, 1996, s.53)

Ryc.4.7 Fotografia z około 1890 roku przedstawiająca Bramę Wyżynną a z przebitymi w wale nowymi przejazdami i groblą w miejscu mostu. Mur fosbrei z przebudowanymi otworami strzelniczymi (Tusk, Duda, Fortuna, Nawrocki 1996 s. 44)

Ryc.4.8 Rzadkie ujęcie Bramy Wyżynnej od strony wschodniej przed wykonaniem nowej elewacji. Od lewej widoczny nowy przejazd przebity w wale, ściany dziedzińca i stare przejazdy już rozebrane. (Stankiewicz, Biskup, 1998, s. 88)

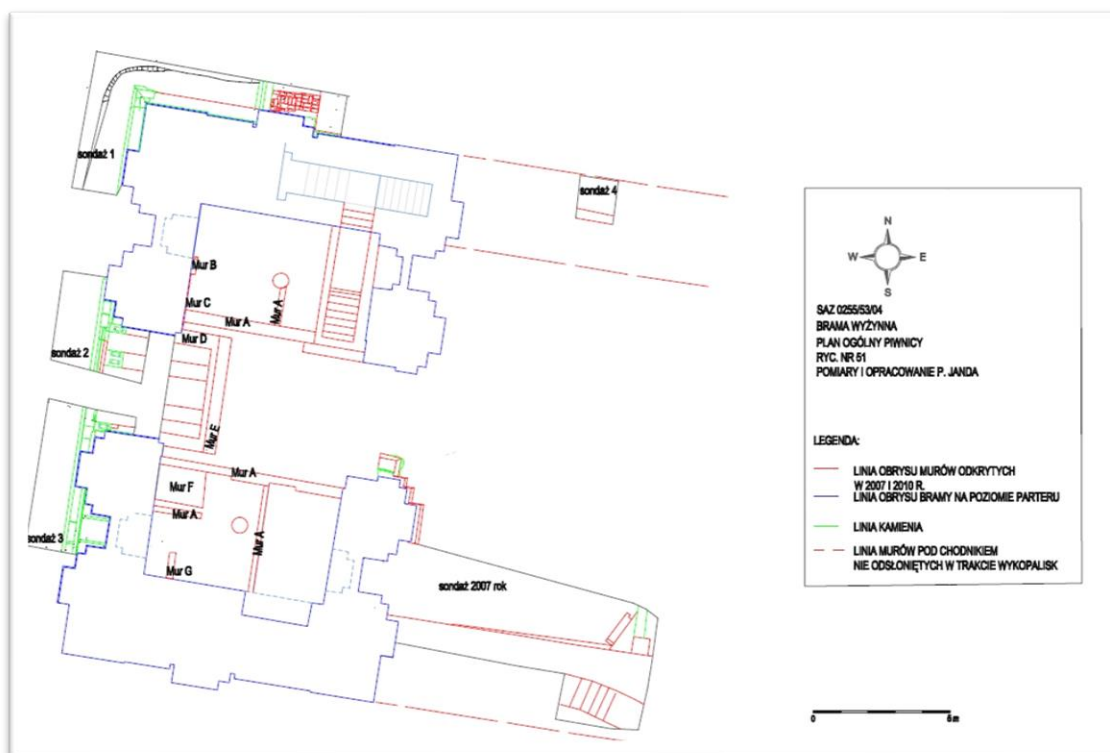

Ryc.4.9 Brama Wyżynna po rozebraniu wałów i wprowadzeniu w ich miejsce nowej zabudowy (Tusk, Duda, Fortuna, 2001 s. 106-107)

Ryc.4.10 Rzut wykopów w piwnicy Bramy Wyżynnej i w obrębie nieistniejącego dziedzińca z 2007 roku (rys. P. Janda, oprac. M. Kasprzak), A - ściana zachodnia, B ściana środkowa, C -ściana wschodnia, D - ściana południowa, E- ściana północna, F- korytarz główny obecnie piwnica

Ryc.4.11 Plan ogólny wykopów na zewnątrz i w przejeździe bramy Wyżynnej z 2010 roku (rys. P. Janda, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.12 Fundament muru łączącego ścianę wschodnią i środkową piwnicy w pomieszczeniu P3 (patrz ryc. 5.10). Widok od SW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.13. Fundament muru łączącego ścianę wschodnią i środkową piwnicy w pomieszczeniu P1 (patrz ryc. 5.10). Widok od W (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.14 Fundament ściany południowej(A) i środkowej (B) piwnicy Bramy Wyżynnej. Widok od E (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.15 A Nawarstwienia ziemne powstałe w trakcie budowy bramy, B. zamurowane sklepienie w ścianie wschodniej piwnicy z otworami na rury wodociągowe, C. fragment fundamentu schodkowego południowej ściany piwnicy. Widok od W (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.16 A. Fundament zamurowanego przejścia do fosbrei w południowej części piwnicy, B. Odsadzki fundamentowe ściany zachodniej piwnicy. Widok od N (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.17 Fundament zamurowanego przejścia do fosbrei w północnej części piwnicy.
Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.18 Fragment XVIII wiecznej rury wodociągowej ułożonej wzdłuż piwnicy.
Widok od E (fot. M. Kasprzak)

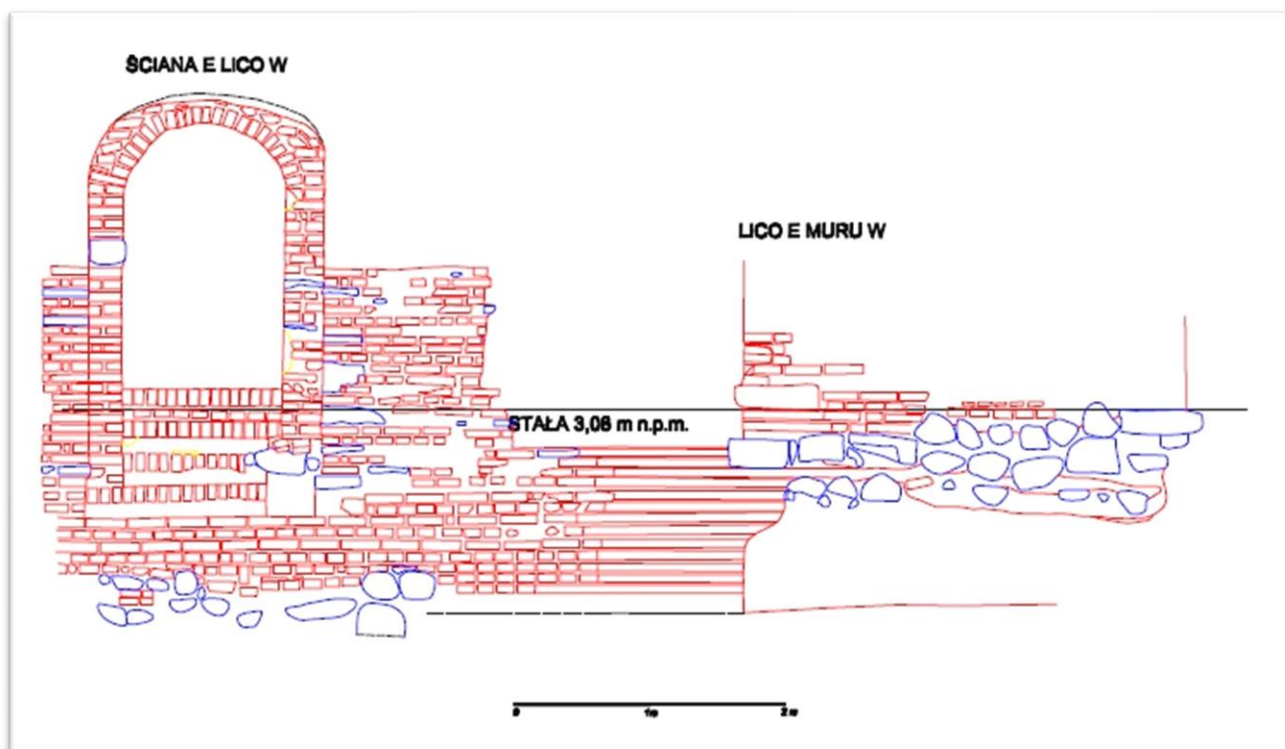

Ryc.4.19 Widok na północno – wschodni narożnik piwnicy. Po prawej widoczny najstarszy poziom schodów wykonanych w grubości ściany północnej (fot. M. Kasprzak)

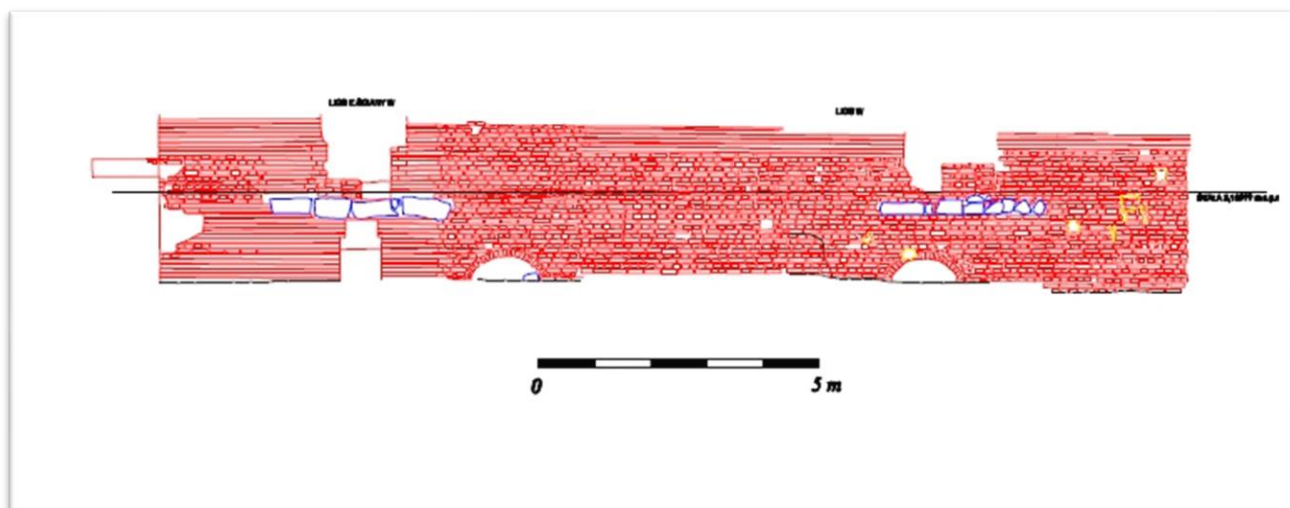

Ryc.4.20 Zachowany fragment najstarszego poziomu użytkowego przy schodach wykonanych w grubości ściany północnej. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

A

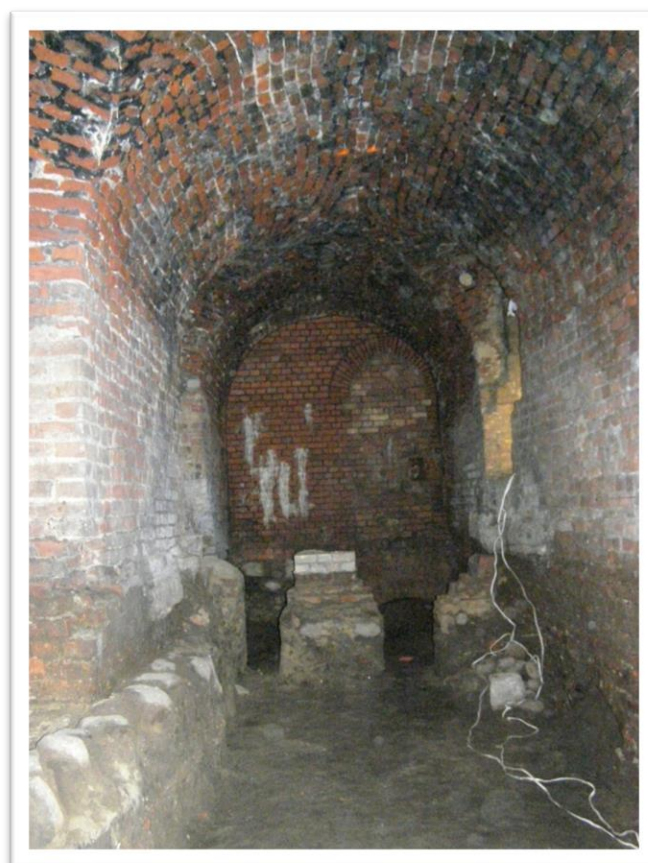

B

Ryc.4.21 A. Fragment lica ściany środkowej piwnicy (część północna) z otworem przejścia i schodami. B. Lico wschodnie ściany zachodniej piwnicy z widocznymi sklepieniami w części dolnej (rys. D. Durych, oprac. M. Kasprzak)

A

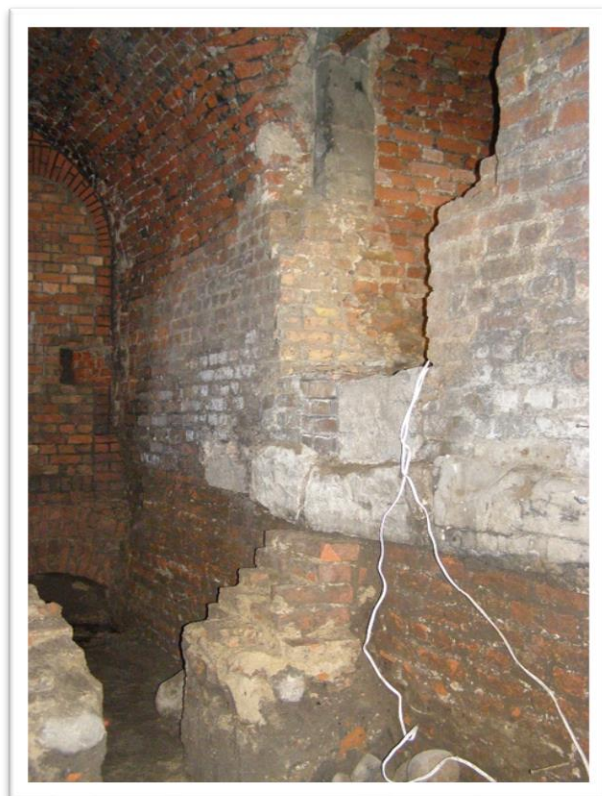

B

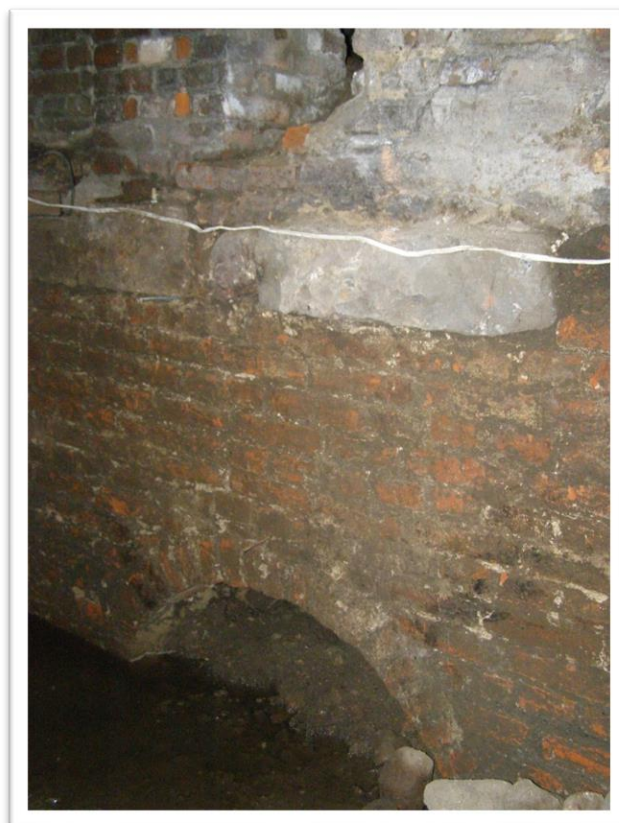
Ryc.4.22 A Widok na północną część piwnicy po zdjęciu nawarstwień ziemnych do wysokości 1,5 m n. p. m.
Widok od S.

B Widok na południową część piwnicy po zdjęciu nawarstwień ziemnych do poziomu 1,5 m n. p. m. W tle
widoczne podesty dla XIX i XX wiecznych rur wodociągowych. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

A

B

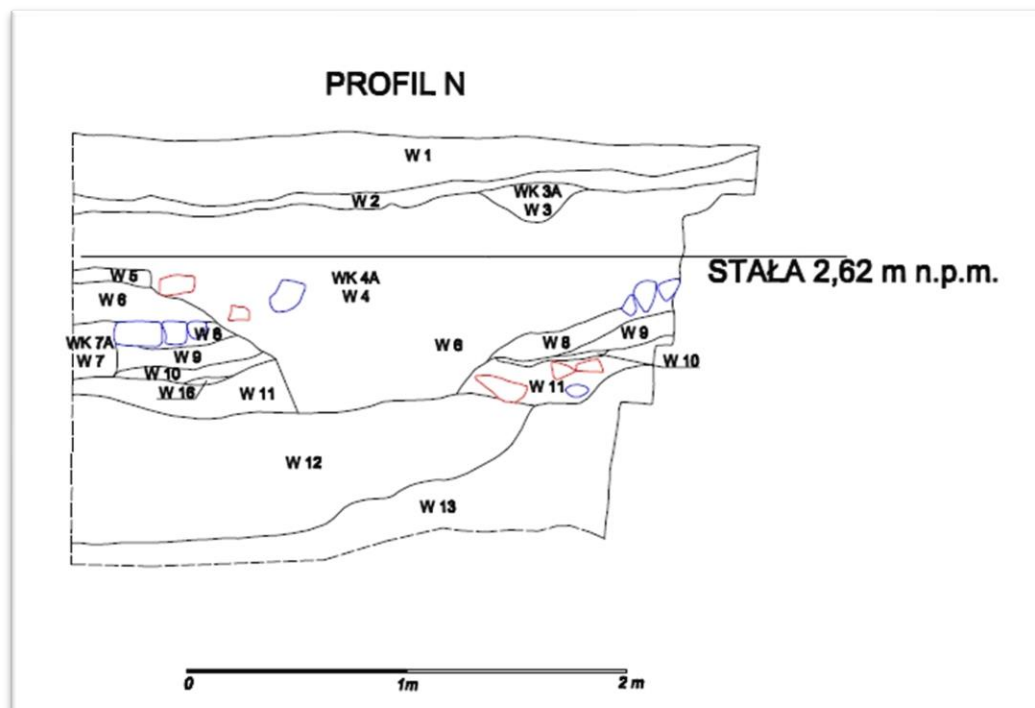
Ryc.4.23 A Widok na przepust dla rur w ścianie zachodniej.

W głębi fundament ściany zamykającej od południa przejście do fosbrei. Widok od NE.

B Pierwotny nie wykorzystany przepust dla rur w części północnej dolnej części ściany zachodniej.
Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.24 Przekrój przez nawarstwienia ziemne w północnej części piwnicy. Strzałkami oznaczono pozostałości poziomów użytkowych. Widok od S (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.5.25 Przekrój przez nawarstwienia w piwnicy Bramy Wyżynnej. W1 współczesny poziom użytkowy, W2 - poziom użytkowy z XIX i początku XX wieku, W4 wkop pod XVIII wieczną rurę wodociągową, W5, W6 - warstwy wyrównawcze pod niezachowany poziom użytkowy z XVII wieku, W7 - wypełnisko wkopu o nieokreślonej funkcji, W8 - XVI wieczny bruk, W9 - podsypka pod bruk, W10, W11 - warstwy wyrównawcze z okresu budowy bramy, W12 - warstwa budowlana, W13 - calec (rys. D. Durych, oprac. M. Kasprzak)

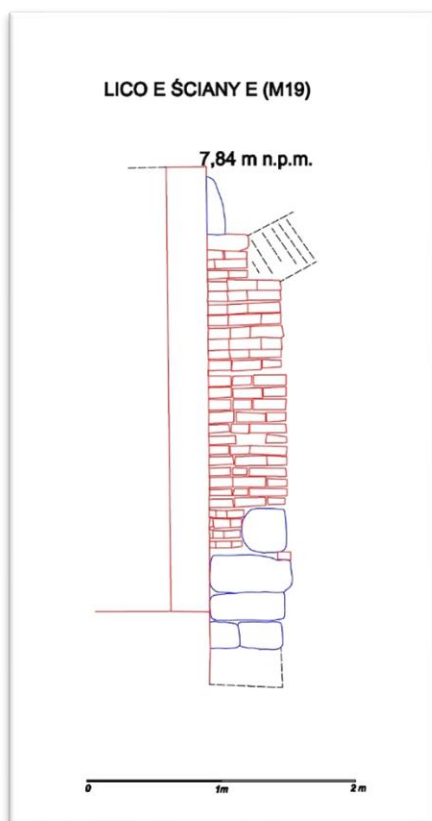

Ryc.4.26. Nawarstwienia ziemne widoczne w centralnej części dziedzińca (wykop 5) odsłonięte w 2007 roku.
A -zasyp rowu z XVI wieku, B -warstwy sprzed budowy bramy. Widok od N (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.27 Widok ogólny na południowo- zachodni odcinek muru zamykającego od południa dziedziniec Bramy Wyżynnej (rys. D. Dyduch). W dole ołowiana i żeliwna rura wodociągowa. Widok od NE.
A - zasyp z XIX wieku, B -ściana zamykająca od południa dziedziniec (fot. i oprac. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.4.28 A Fundament przejazdu bramnego wraz z kamieniem wyznaczającym XVII wieczny poziom przejazdu. Linia przerywana oznaczono łęk pod XIX wieczny poziom użytkowy przejazdu (rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak), B Fundamenty pod XIX elewację wschodniej ściany Bramy Wyżynnej doklejone do pierwotnego fundamentu przejazdu bramnego. U góry widoczny kamień wyznaczający XVII w poziom użytkowy oraz fragment łuku z cegły maszynowej. Widok od NE (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.29 Nawarstwienia w północnym profilu przy fundamencie ściany wschodniej Bramy Wyżynnej (przy przejeździe bramnym). A - nawarstwienia XIX wieczne, B - nawarstwienia XVI -XVII wieczne. C - bruk sprzed budowy Bramy Wyżynnej. Widok od S (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.30 Schody w grubości muru południowego dziedzińca. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.31 Obramowany kamieniami próg wejścia do poterny południowej. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.32 Obramowany kamieniami próg wejścia do poterny południowej.
Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.33 Sondaż 1 z 2010 roku. Widok ogólny na zasyp fosy z późniejszymi wkopami.
Widok od N (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.34 Sondaż 1 z 2010 roku. Widok na północnowschodni narożnik zachodniego lica z płyt kamiennych (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.35 Sondaż 1 z 2010 roku. Zbliżenie na fragment ceglanej elewacji ściany zachodniej wykonana w drugiej połowie XIX wieku. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

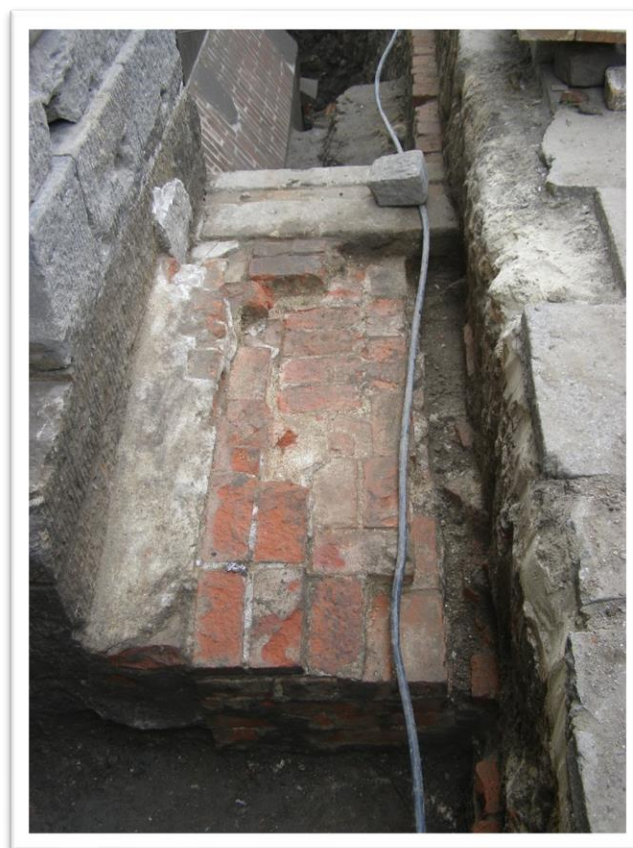

Ryc.4.36 Sondaż 1 z 2010 roku. Zbliżenie na północno – zachodni narożnik ściany północnej z XIX wiecznym okapem. Widok od NE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.37 Sondaż 1 z 2010 roku. Widok na dolną część kamiennej elewacji północnej wraz z oskarpowaniem. W głębi widoczny pilaster przejazdu wybitego w wale ustawiony na ceglany fundamencie oraz kamienny próg w przejeździe wsparty również na ceglany fundamencie. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

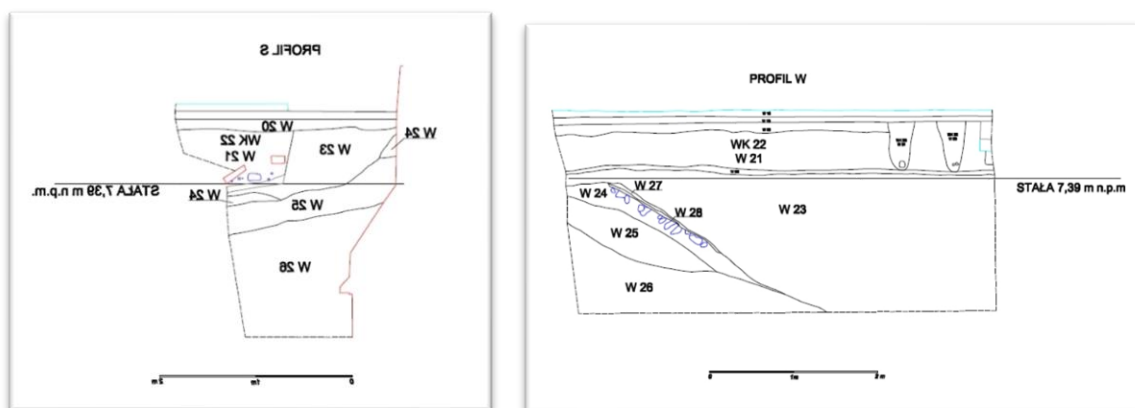
Ryc.4.38 Sondaż 1 z 2010 roku. Zbliżenie na próg w XIX wiecznym przejeździe.
Widok od E (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.39 Zbliżenie na północno – wschodni fragment elewacji północnej posadowionej na ceglanym fundamencie. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.40 Sondaż 1 z 2010 roku. Widok na dolną część kamiennej elewacji północnej wraz z oskarpowaniem oraz fundament pilastru przejazdu wybitego w wale ustawiony na ceglany fundament oraz kamienny próg w przejeździe wsparty również na ceglany fundament (rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.41 Profil W i S sondażu 1 z 2010 roku. Poniżej współczesnego poziomu użytkowego XIX wieczne nawarstwienia tworzące zasyp fosy. Nawarstwienia miejscami przecięte przez współczesne wkopy (rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak)

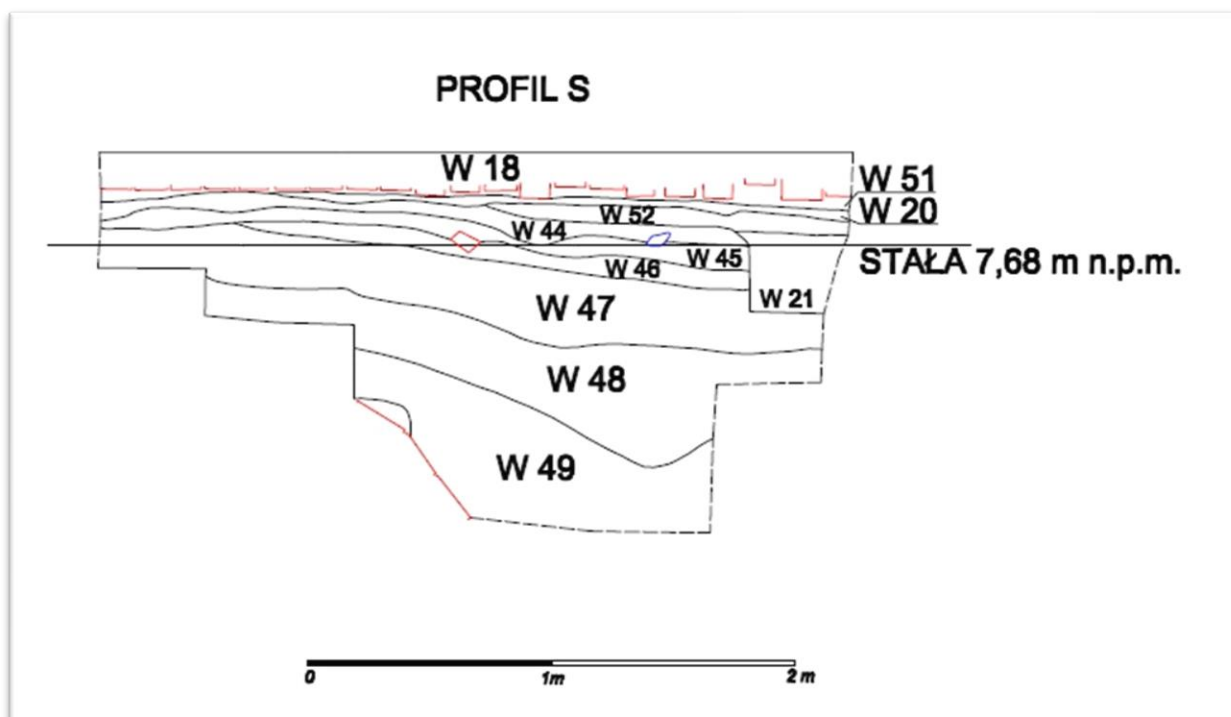
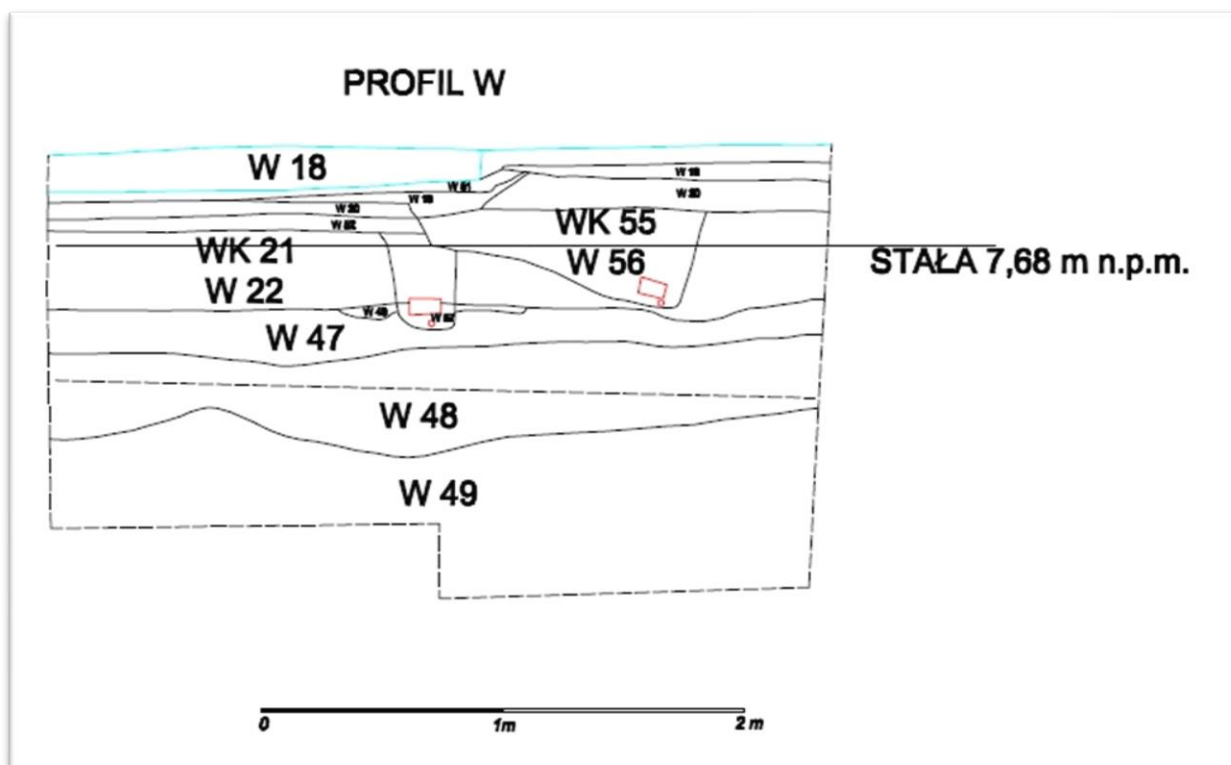

Ryc.4.42 Sondaż 2 z 2010 roku. Widok na górną część zasypu fosy i współczesny poziom użytkowy.
Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.43 Sondaż 2 z 2010 roku. Fragment elewacji zachodniej w głównym przejeździe bramnym
wraz z elementami ostatniego mostu. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.44 Profil W i S sondażu 2 z 2010 roku. Poniżej współczesnego poziomu użytkowego XIX wieczne nawarstwienia tworzące zasyp fosy. Nawarstwienia miejscami przecięte przez współczesne wkopy (rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak)

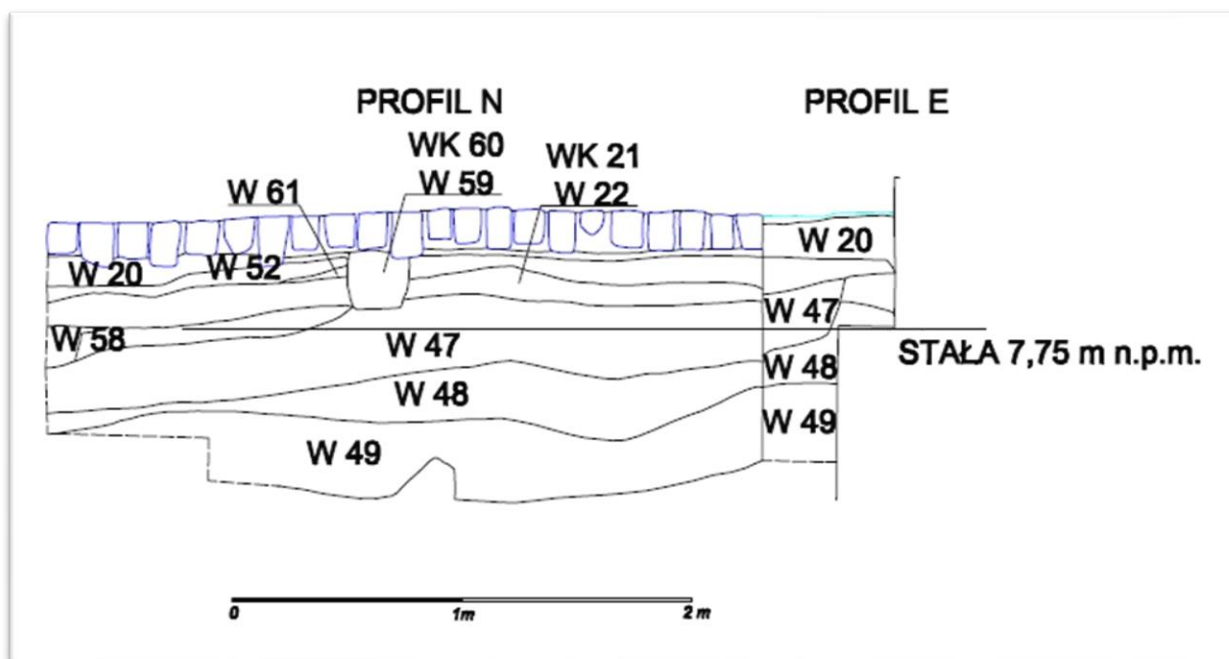
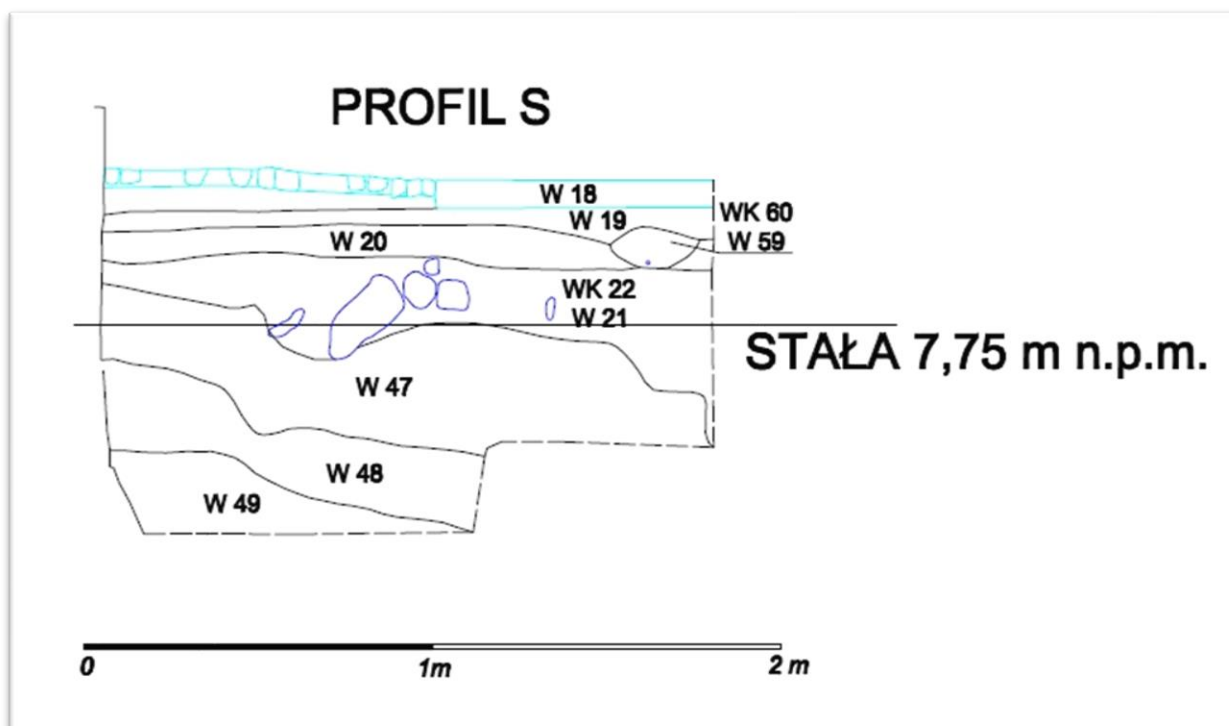
Ryc.4.45 Sondaż 3 z 2010 roku. Fragment południowo – zachodni fragment elewacji zachodniej wraz z niwelacjami w zasypie fosy. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.46 Sondaż 3 z 2010 roku. Fragment elewacji zachodniej w głównym przejeździe bramnym wraz z elementami ostatniego mostu. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.47 Sondaż 3 z 2010 roku. Granitowy próg z XIX wieku w południowym przejściu. Widok od SW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.48 Profil E i S sondażu 3 z 2010 roku. Poniżej współczesnego poziomu użytkowego XIX wieczne nawarstwienia tworzące zasyp fosy. Nawarstwienia miejscami przecięte przez współczesne wkopy (rys. D. Dyduch, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.49 Widok na północną część przejazdu z odsłoniętymi fragmentami ścian działowych. W głębi wylot przewodu wentylacyjnego. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.50 Zbliżenie na ścianę na osi W – E wykonana z cegły dziurawki na początku XX wieku. Widok od SW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.51 Widok na klatkę schodową prowadzącą do piwnicy przebite nad pomieszczeniem p1 w XIX wieku.
Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.52 Fragment muru odkrytego przy przejściu północnym. Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.53 Mur dostawiony do ściany zachodniej najprawdopodobniej podczas remontu elewacji zachodniej w latach 60 – tych XIX wieku. Widok od NE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.54 Korona wschodniej części konstrukcji ostatniego mostu. Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.55 A Zbliżenie na S – E narożnik wschodniej ściany ostatniego mostu. B fragment ściany starszej konstrukcji mostu. C fragment najstarszego muru zanotowanego podczas nadzorów z zalegającym na nim murze z cegły dziurawki. Widok od S (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.4.56 Zbliżenie na S –E narożnik konstrukcji starszego mostu. Widok od E (fot. M. Kasprzak)

Ryc.4.57 A Zbliżenie na S –E narożnik konstrukcji starszego mostu. B fragment najstarszego muru zanotowanego podczas nadzorów z zalegającym na nim murze z cegły dziurawki.
Widok od E (fot. i oprac. M. Kasprzak)

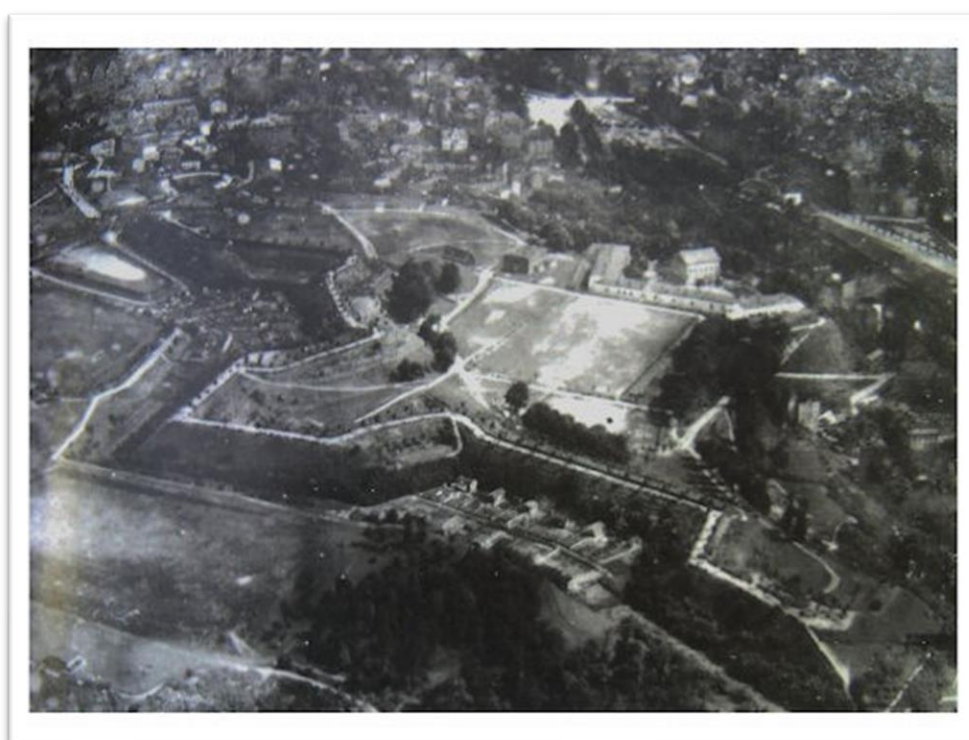
Ryc.4.58 Widok na południową część korony XVI wiecznego muru. Widok od E (fot. M. Kasprzak)

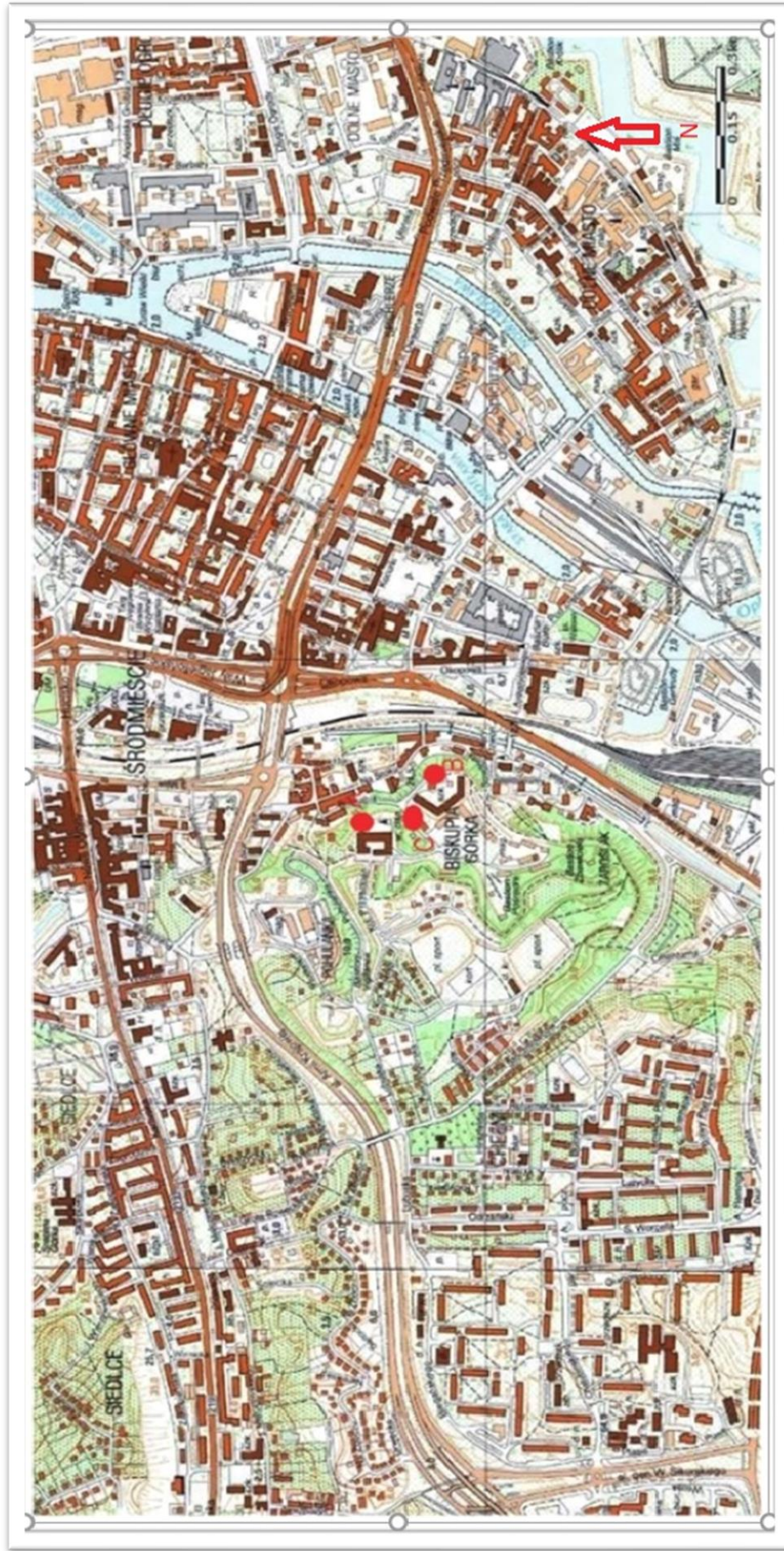
A

B

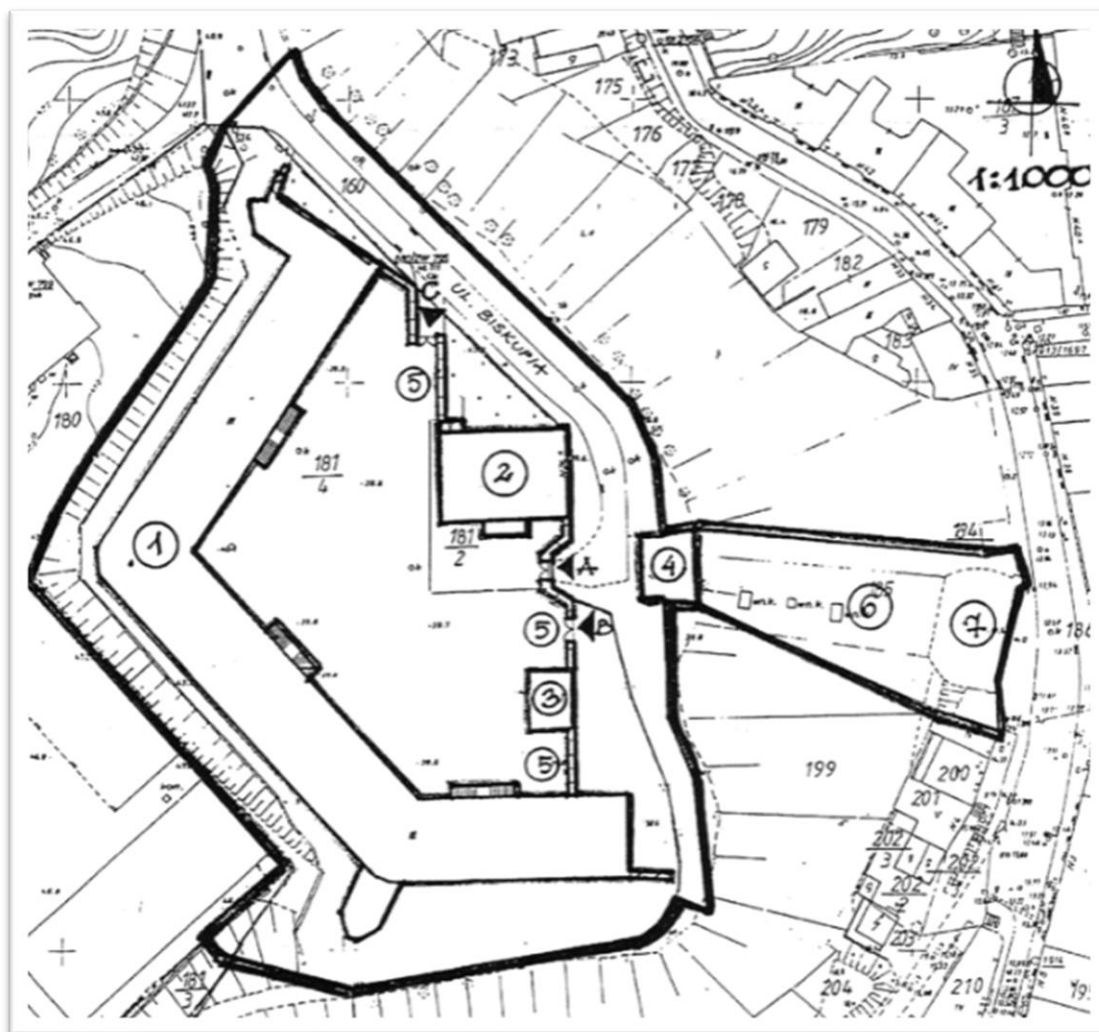
Ryc.5.1 A. XVII wieczne umocnienia Biskupiej Górki 30 -Bastion Zbawiciela, 31 - Bastio Pośredni, 32 Bastion Ostroróg, 33 - Bastion Vigilance (fragment planu fortyfikacji nowożytnych -Kowalski, Massalski, Stankiewicz 1969, s. 15, rys. 48)

B - umocnienia Biskupiej Górki w latach 30 tych XX wieku
(Szymański, Brylewska -Szymańska, 2010, s.29,il.21)

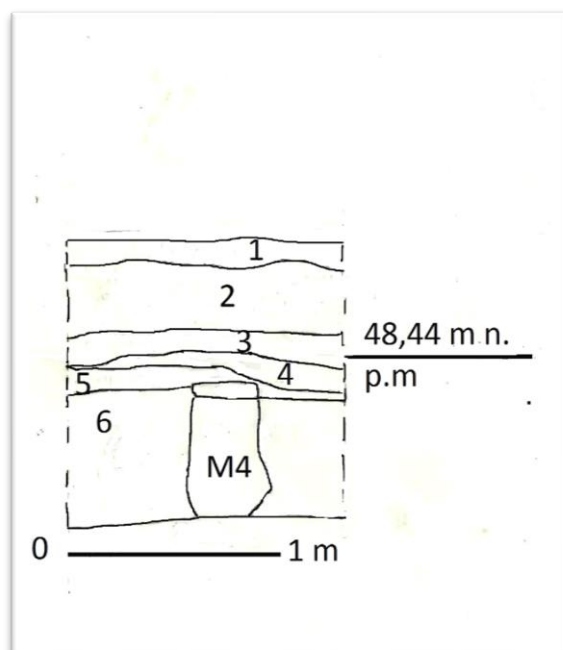

Ryc.5.2 Miejsca badań archeologicznych na współczesnym planie miasta -po prawej, A - ulica Biskupia 23, B -brama przy Zespole Reduty Biskupiej Górki, C - ulica Biskupia 25 (http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/imgp_2.html?gmap=gp0 z dnia 08.08.2019)

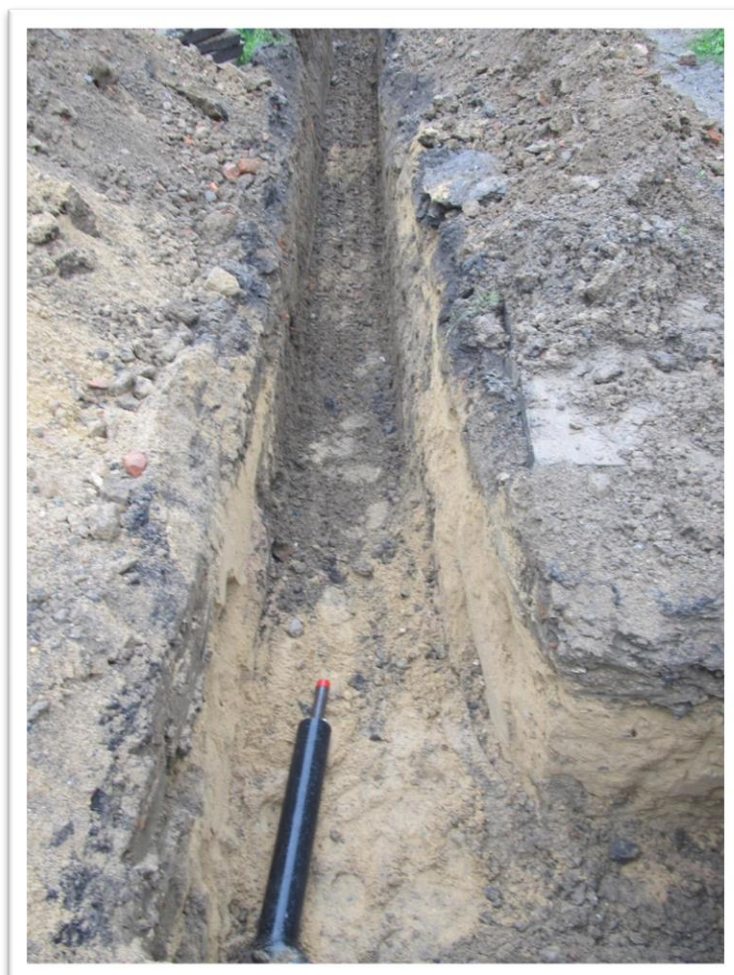

Ryc.5.3 U góry plan sytuacyjny Zespołu Reduty Biskupiej Górki około 1835 roku, 1 - koszary, 2 - budynek oficerski, 3 - wartownia zachodnia, 4 - wartownia wschodnia, 5 mur obronny z bramami A, B, C, 6 -korytarz podziemny, 7 -wylot korytarza (Archiwum Dokumentacji Konserwatorskiej Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku, sygn. ZN/3201,
na dole Budynek oficerski i brama wejściowa około 1910 roku (Geschichte des Danziger Infanterie -Regiments Nr. 128 (1881 bis 1910, von J. Steuer, Berlin 1911)

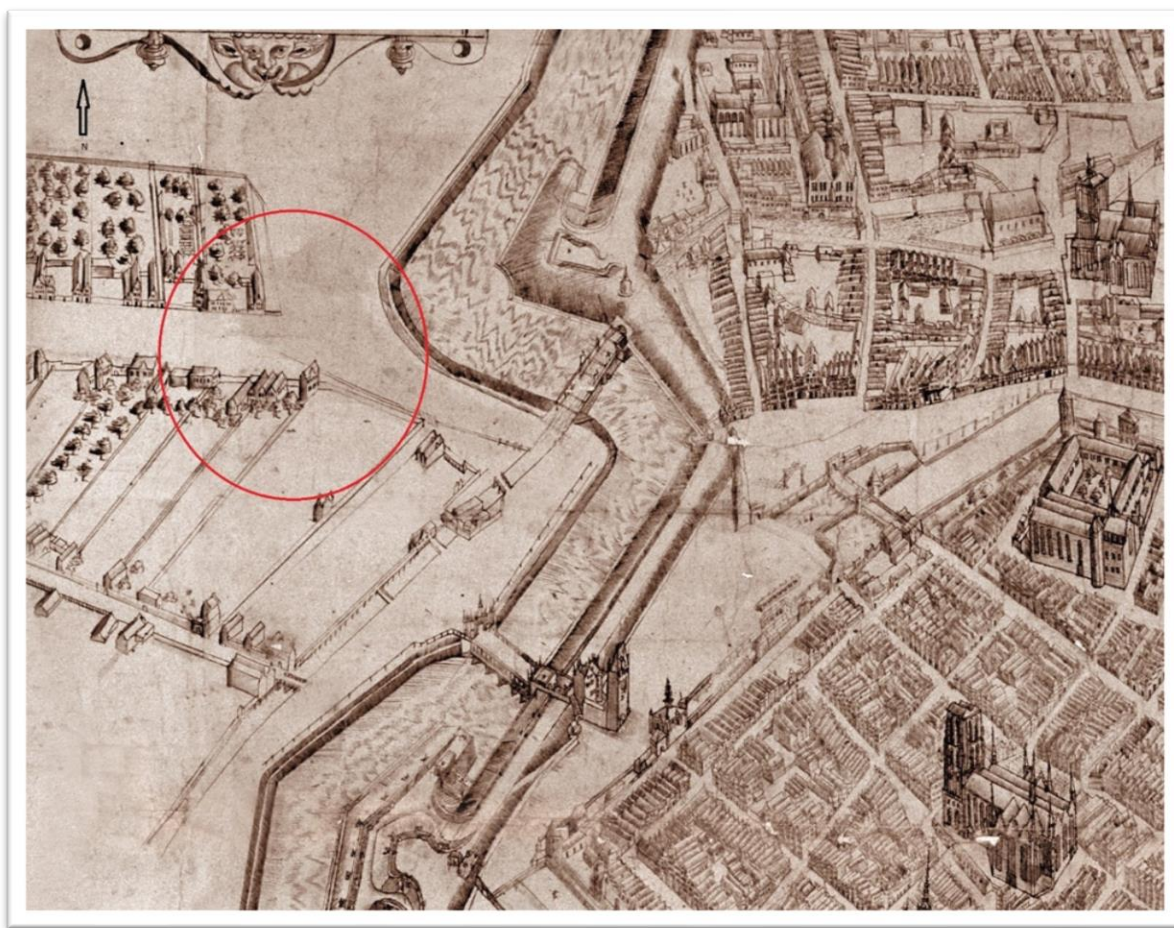

A

Ryc.5.4 A -przekrój przez XX wieczne nawarstwienia i pozostałości XX muru zarejestrowane w sondażu przy ulicy Biskupiej 23 (rys. S. Kurzyńska)
 B -współczesny humus poniżej piaskowy calej bądź nasyp z okresu XVII wieku zarejestrowany w sondażu przy ulicy Biskupia 25 (fot. M. Kasprzak)

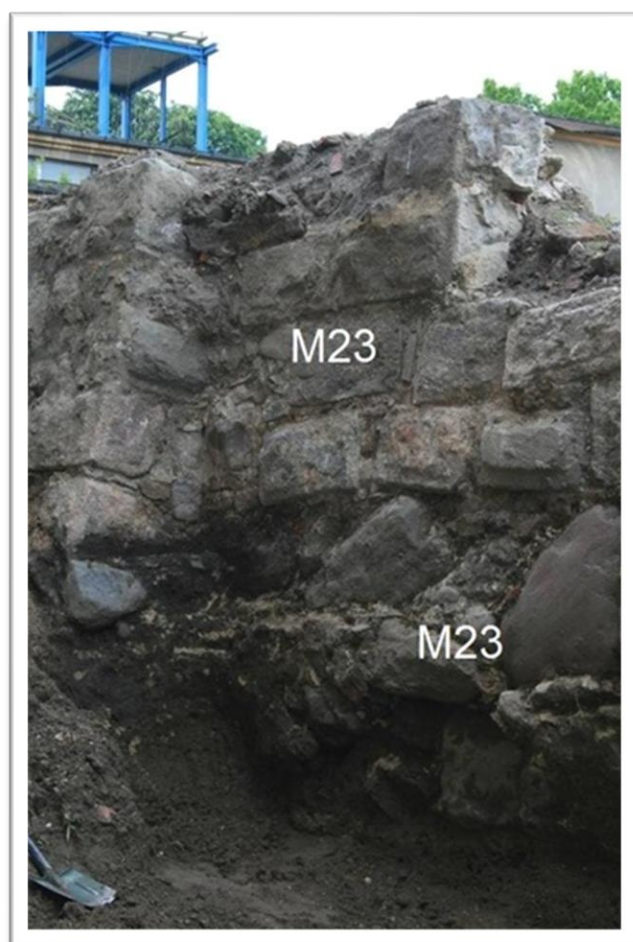
Ryc.5.5 Fragment Nowych Ogrodów na tzw. Planie Sztokholmskim z ok 1600 r. (ze zbiorów Krigsarkivet w Sztokholmie, kopia dostępna na stronie https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany.html?f=363074-foto z dnia 20.05.2019, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.5.6 U góry: widok na wały i bramę Nowych Ogrodów z bastionu Piaskowego, 1919 r. (Tusk, Duda, Fortuna, Był sobie Gdańsk 2006, s. 224-225), u dołu: okolice bramy Nowych Ogrodów na tzw. planie Buhse'go 1866-1869 (APG1126/376). Czarnym prostokątem zaznaczono przybliżoną lokalizację stanowiska

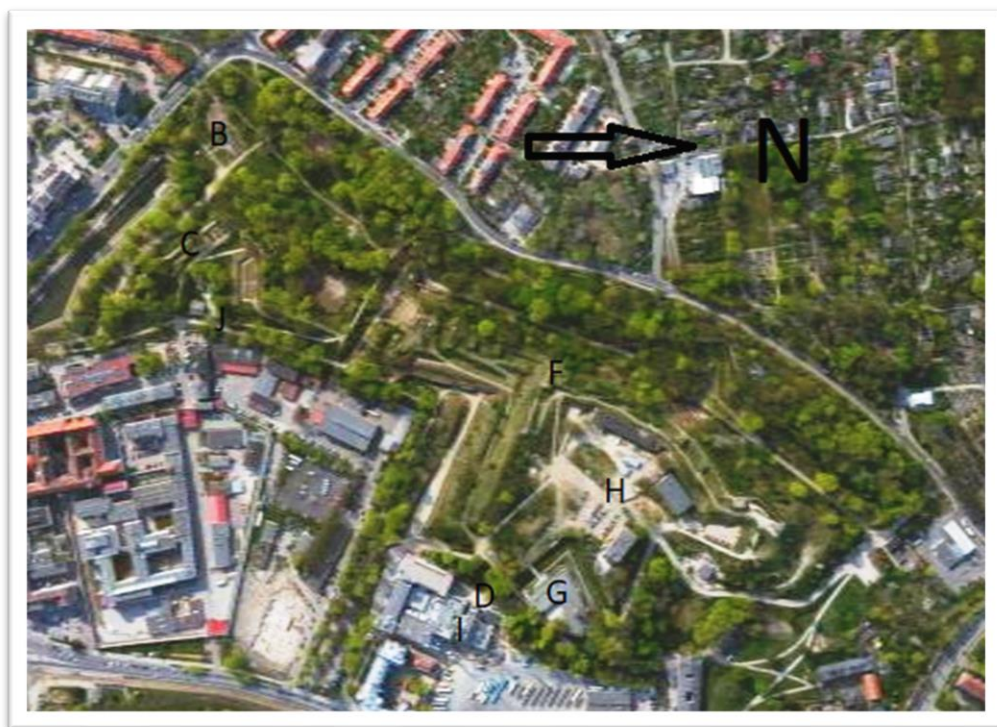
A

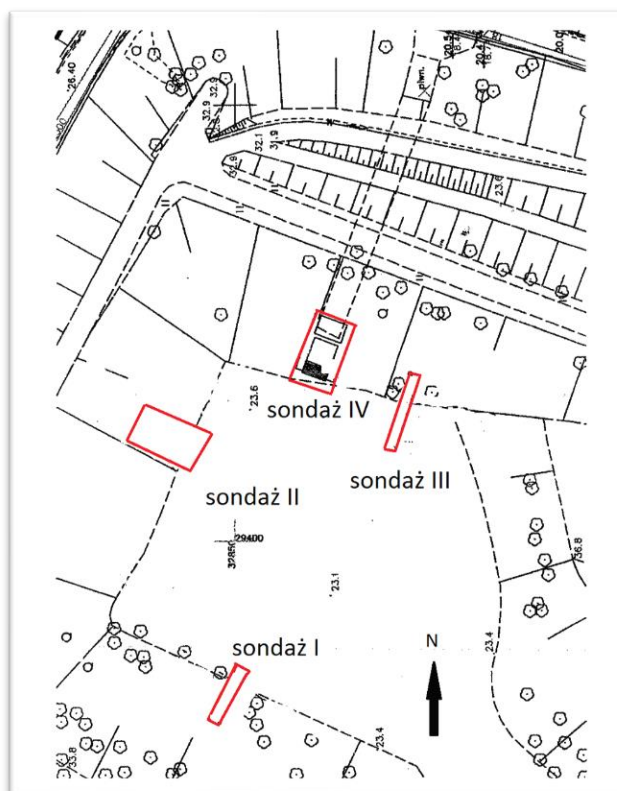
B

Ryc.5.7 A -pozostałości zabudowy mieszkalnej sprzed budowy nowożytnych fortyfikacji odkryte podczas badań archeologicznych prowadzonych przy ulicy Długie Ogrody 1-6
 B- pozostałości dolnej części muru skarpowego (M23) od strony wewnętrznej wału (fot. J. Prager)

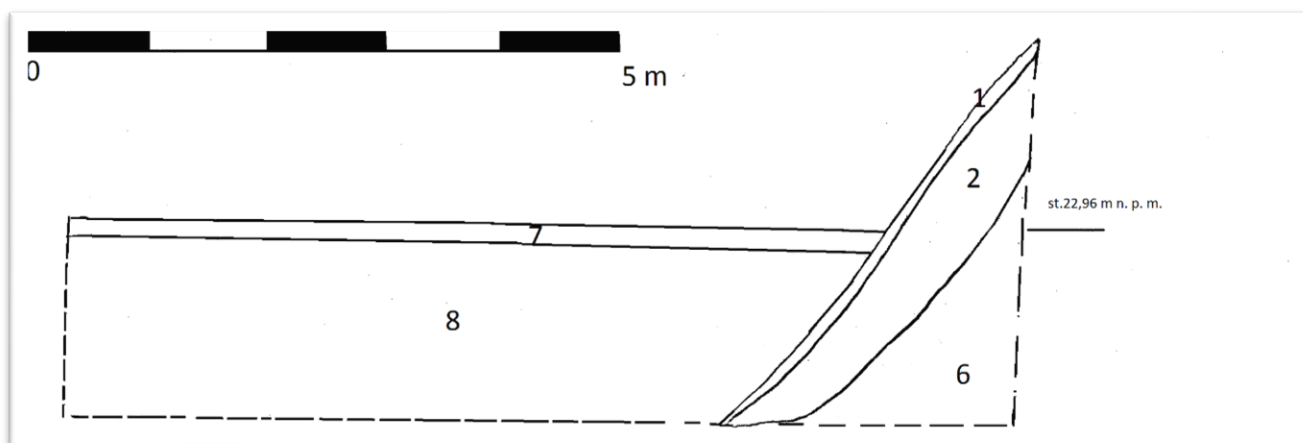

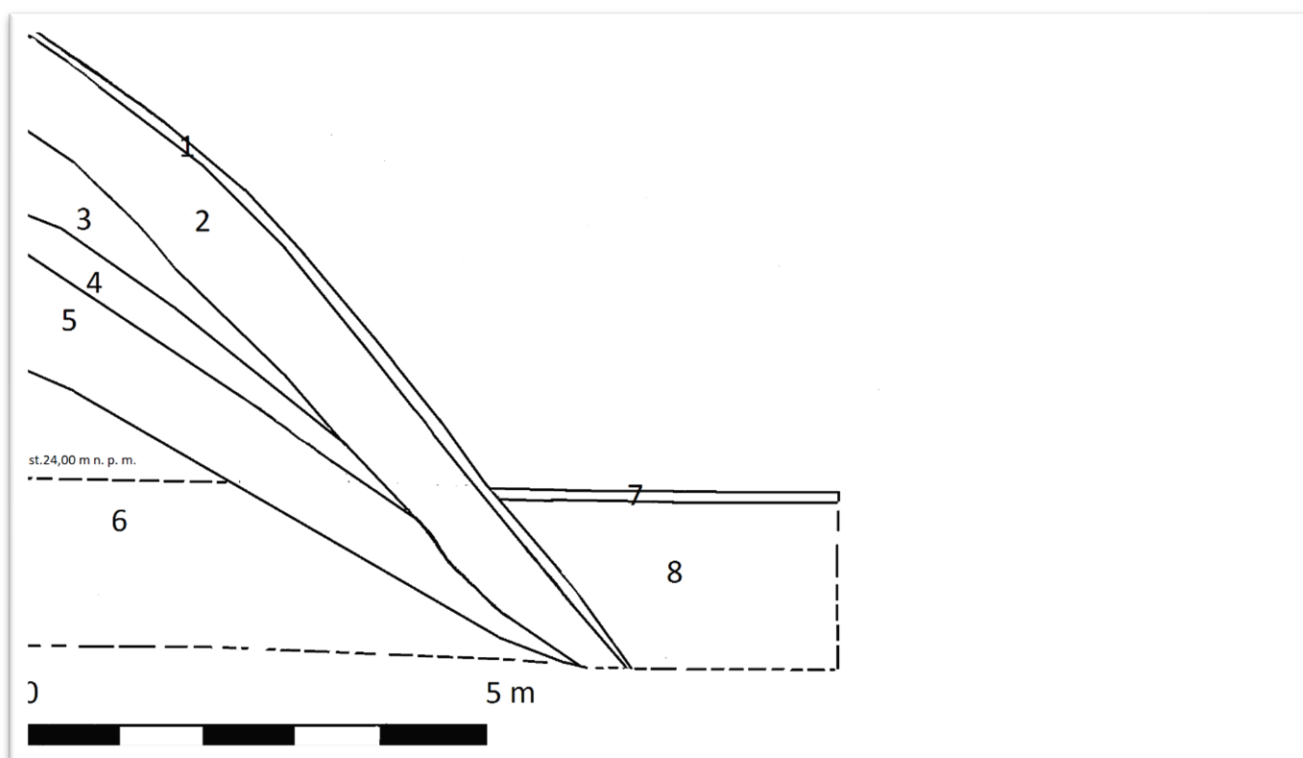
Ryc.5.8 Lokalizacja stanowisk archeologicznych na terenie Grodziska na współczesnym planie ortofotogrametrycznym A- Mokra Fosa, B- Sucha Fosa, C - Bastion Neubauera, D -Brama Południowa, E - Brama Północne, F - Brama Zachodnia, G - Reduta Napoleońska, H - Majdan, I - ul. 3 Maja 9, J -Dom Walmistrza, K - ul. Strzelecka (http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/Imgp_2.html?gmap=gp0 z dnia 08.08.2019; oprac. M. Kasprzak)

Ryc.5.9 A -lokalizacja sondażu w Suchej Fosie naniesiona na współczesny podkład geodezyjny

B

C

Ryc.5.9 B przekrój przez nawarstwienia w sondażu III (rys. M. Kasprzak)
C -przekrój przez nawarstwienia w sondażu I (rys. M. Kasprzak)

A

B

Foto.5.10 A Profil S sondażu pierwszego - zbliżenie. Widok od NE
B Profil E sondażu drugiego. Widok od SW

C

D

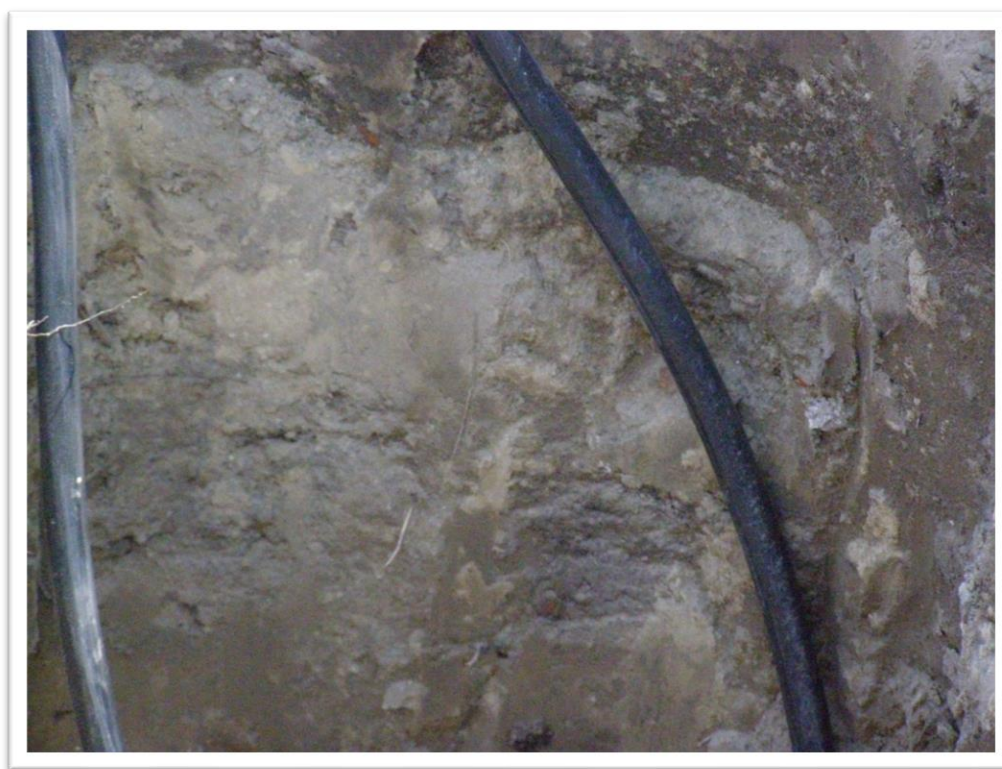
Foto.5.10 C Zbliżenie na zawias w oryginalnym murze i doklejoną w późniejszym czasie ścianą. Widok od E
D Profil S sondażu trzeciego - zbliżenie. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

A

B

C

Ryc.5.11 Nawarstwienia odkryte w wykopach wzdłuż przebiegu nowego oświetlenia Bastionu Neubauera

A wykop wzdłuż lewego barku bastionu

B wykop z fragmentem XIX wiecznego muru zlokalizowany na szczycie obiektu

C zbliżenie na przekop u stóp schodów przy lewym barku bastionu. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

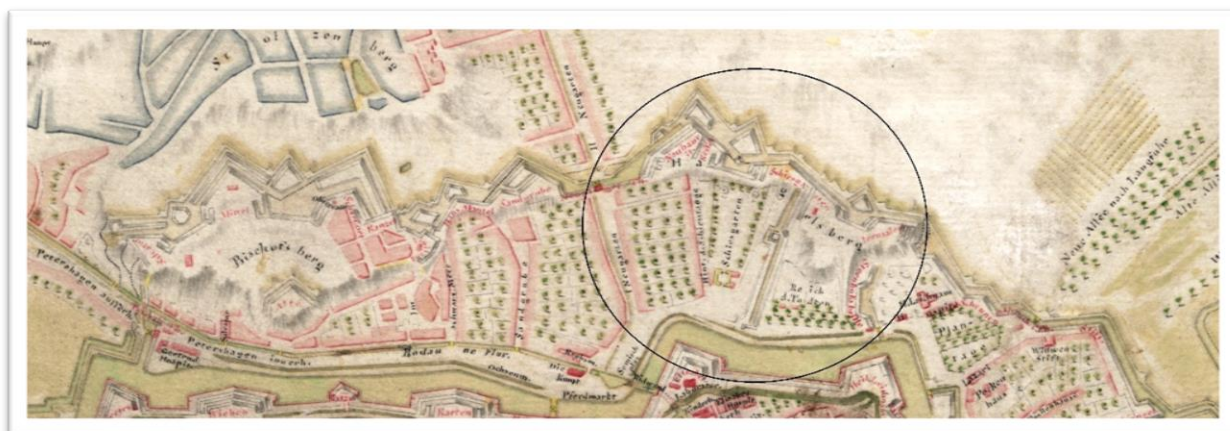

Ryc.5.12 Pozostałości fosy mokrej u stóp Bastionu Neubauera w trakcie prac rewitalizacyjnych.
Widok od W (fot. M. Kasprzak)

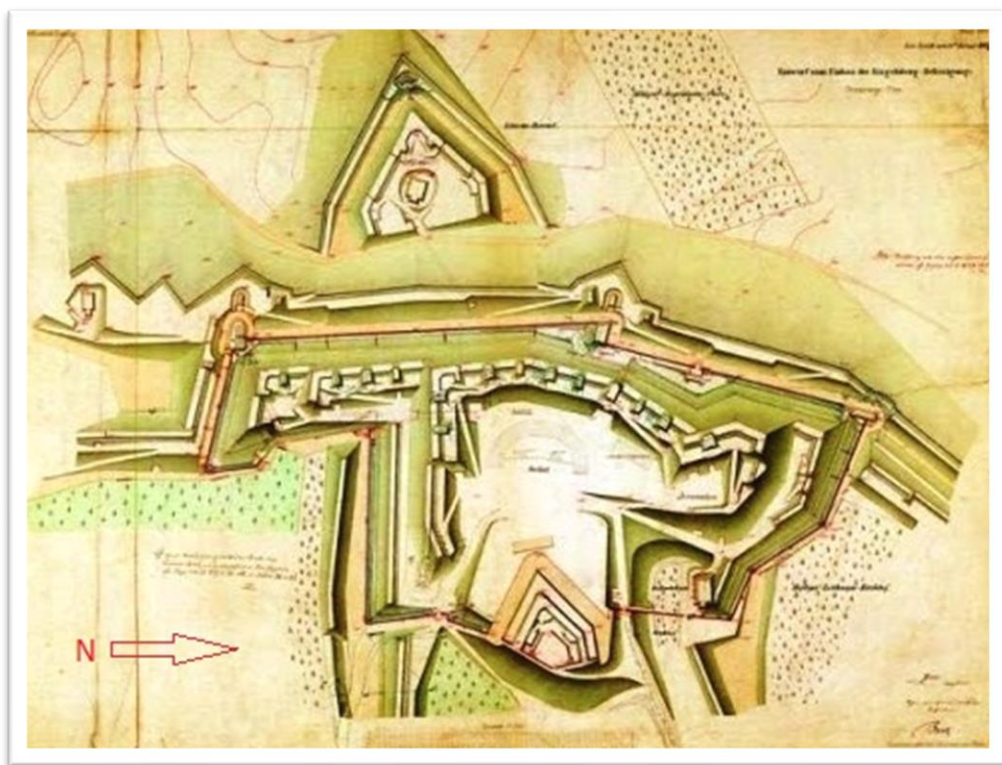

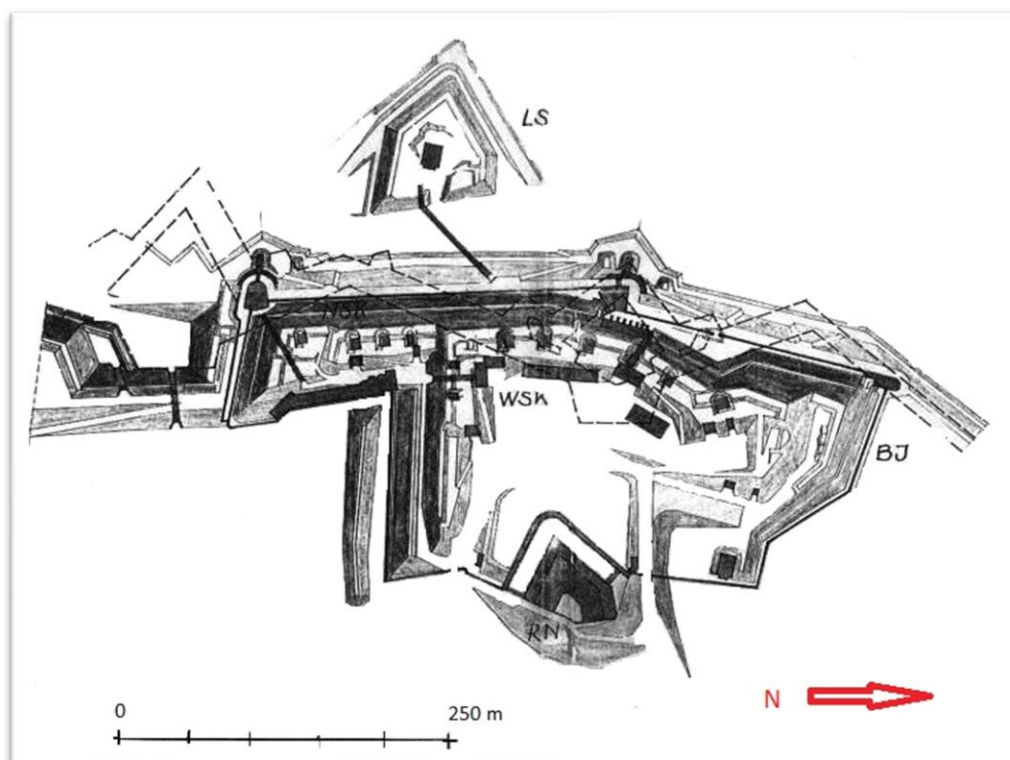
Ryc.5.13 Po lewej - profil północny (po lewej) i zachodni (po prawej) wykopu założonego przy ścianie południowej budynku mieszkalnego przy Domu Wałmistrza, po prawej profil zachodni (fot. M. Kulesz -Hodysz)

Ryc.5.14 Umocnienia zewnętrzne w końcu XVIII wieku -fragment planu Gdańska Schmidta z 1795 roku (APG300/MP,16-1399). W czarnym kole wyróżniono umocnienia Góry Gradowej i Bastion Neubauera

Ryc.5.15 Umocnienia Grodziska po XIX przebudowie (Stankiewicz, Biskup 1988, s.105, Ryc.17)

Ryc.5.16 Umocnienia Grodziska po 1875 roku, BJ- bastion Jerozolimski, LS -Luneta Senarmonta, NSK -niskie skrzydło kurkowe, RN -reduta napoleońska, WSK - wysokie skrzydło kurkowe linią przerywaną zaznaczono przebieg XVII i XVIII umocnień (Biskup 1998, s.68, oprac. R. Hirsch)

Ryc.5.17 Lokalizacja sondażu archeologicznych z 2014 roku na współczesnym planie Reduty Napoleońskiej (oprac. M. Szyszka)

A

B

Ryc.5.18 A Profil SE wykop 4 część północna. Poniżej współczesnego humusu widoczny jest gruz ceglany związany z remontem muru skarpowego.

Bezpośrednio pod nim znajduje się warstwa użytkowa z okresu funkcjonowania garnizonu pruskiego. 20 cm niżej bezpośrednio na calcu znajduje się poziom użytkowy z okresu napoleońskiego

B profil SE wykopu 2 części północno -wschodniej. W części dolnej widoczne sklepienie tunelu i warstwy budowlane z nim związane. Powyżej poziom użytkowy z okresu napoleońskiego i pruskiego (fot. M. Szyszka)

A

B

Ryc.5.19 A Profil WS wykop 1. W dolnej części zdjęcia widoczny wkop budowlany pod reditę, powyżej nawarstwienia z okresu napoleońskiego -poziom użytkowy, niwelacja. Nad nią warstwa budowlana z okresu garnizonu pruskiego i poziomy użytkowy. Powyżej niwelacja z lat 30 -tych XX wieku związana z rozbiórką płaszcza ziemnego baterii kazamatowej
B warstwa użytkowa odkryta w wykopie 13 (fot. M. Szyszka)

A

B

Ryc.5.20 A otwór wentylacyjny -wykop 7
B -fundament przeciwskarpy fosi - wykopu 9 (fot. M. Szyszka)

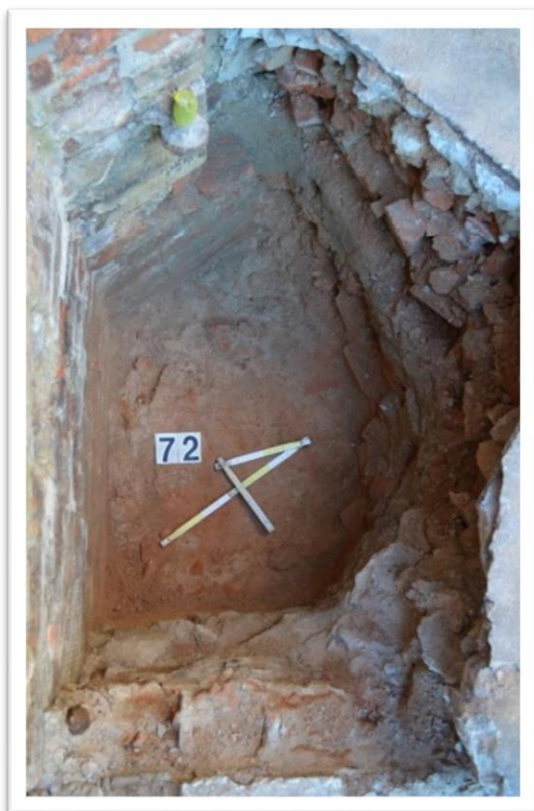
A

B

Ryc.5.21 A Redita Napoleńska, bateria kazamatowa, przepust odprowadzający wody opadowe, północno-wschodnie naroże dziedzińca -wykop 16

B Redita Napoleńska, bateria kazamatowa, wejście do podziemnej klatki schodowej -wykop 15
(fot. M. Szyszka)

A

B

Ryc.5.22 A Plan wykopu 18.
B Profil W wykopu 14 (fot. M. Szyszka)

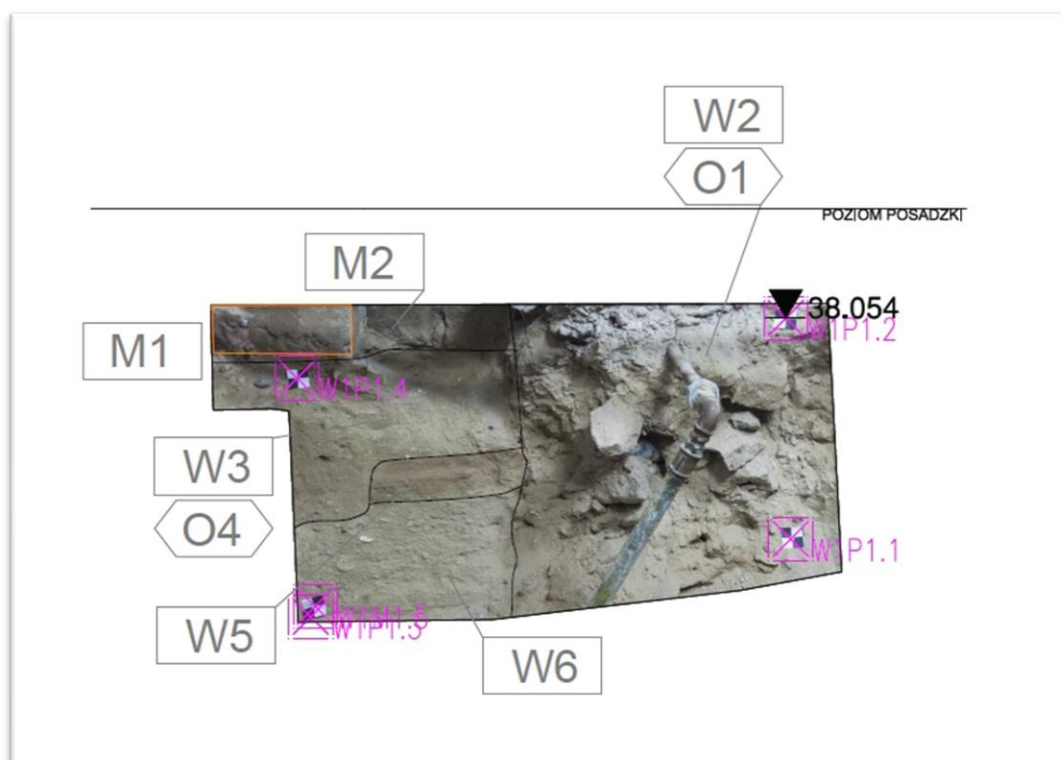

Ryc.5.23 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka I. Mur nr 1 i posadzka ceglana (mur nr 2)
(fot. P. Muntowski)

Ryc.5.24 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka I. Posadzka ceglana (mur nr 2) (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.25 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka I Profil z nawarstwieniami ziemnymi (rys. i oprac. P. Muntowski)

Ryc.5.28 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka III mur nr 5, fundament łękowy i warstwa nr 25 (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.29 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka III Widok ogólny na mur nr 5 (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.32 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka V warstwa nr 29 piaski czwartorzędowe odsłonięte poniżej współczesnej posadzki (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.33 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka VI Relikty ceglanej posadzki (mur nr 11) (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.34 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka VII Nawarstwienia odkryte poniżej współczesnej posadzki (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.35 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka VIII Mur nr 13 w części E i warstwa nr 4 (fot. P. Muntowski)

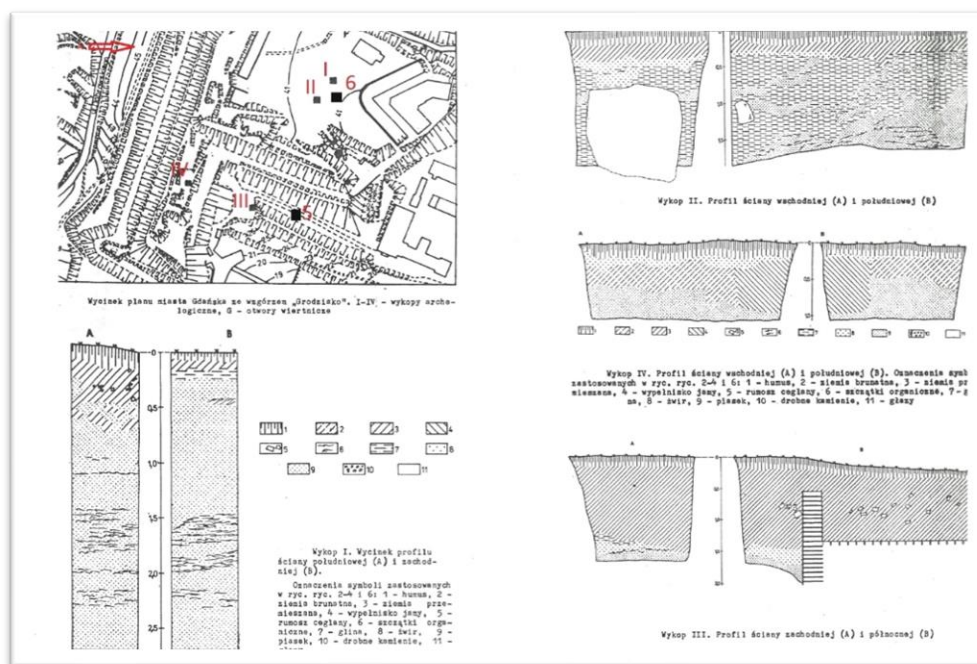

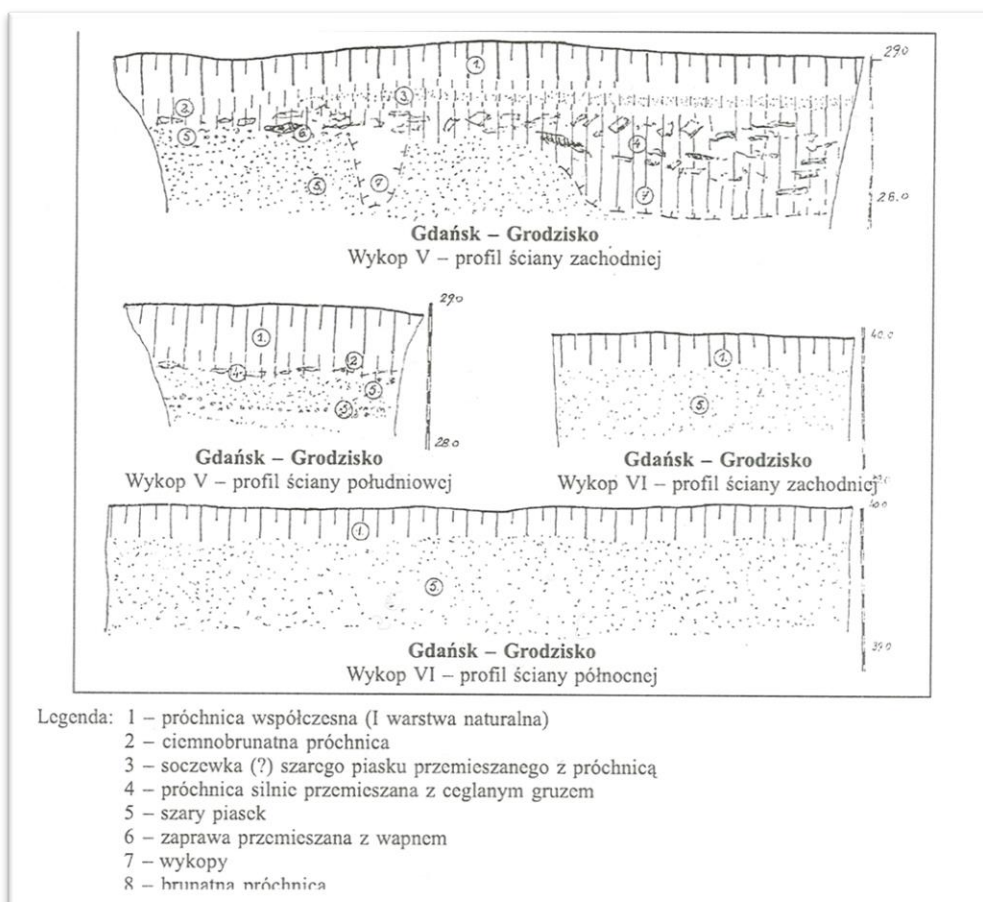
Ryc.5.36 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka IX Oryginalna posadzka ceglana (mur nr 9). Powyżej posadzki widoczny zawias zamurowanych drzwi (fot. P. Muntowski)

Ryc.5.37 Badania archeologiczne z 2016 roku. Odkrywka X Mur nr 16(fot. P. Muntowski)

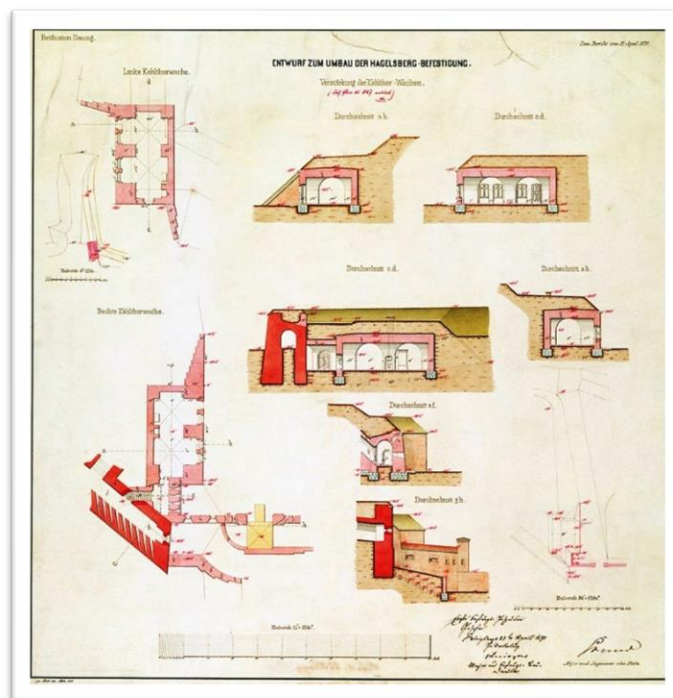

Ryc.5.38 Badania archeologiczne z lat 70 tych XX wieku (Hołowińska 1980, s.206)

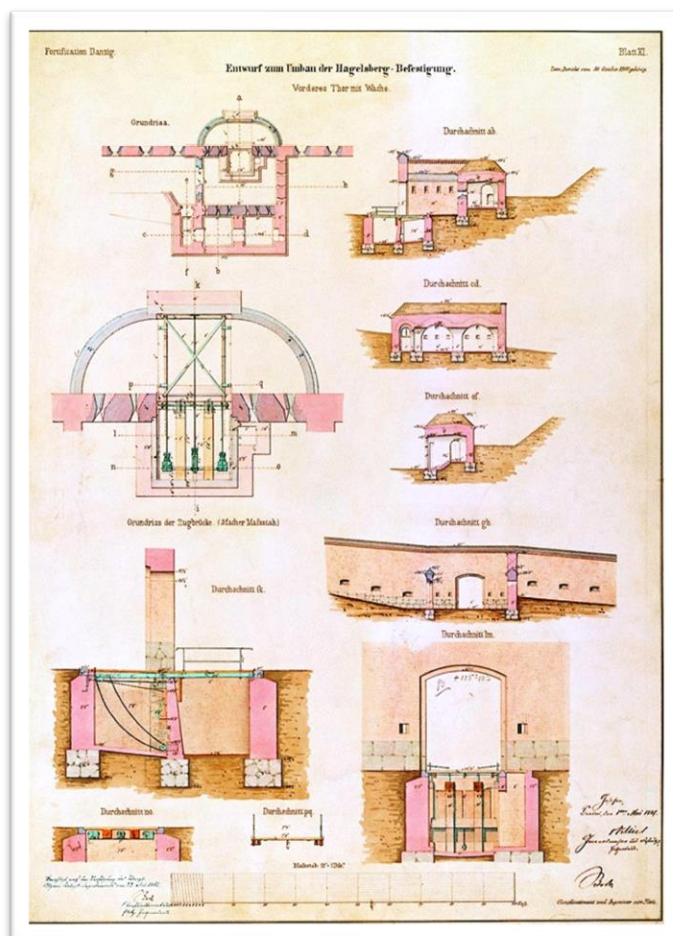

Ryc.5.39 badania archeologiczne Grodziska z 1997 roku -lokalizacja wykop 5,6 na rycinie III.38 (Szułdryński 1998, s.85)

A

B

Ryc.5.40 A Projekt Bramy Północnej wraz z wartownią ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku.
 B Projekt mostu zwodzonego przy bramie ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku. Szukam źródła
 miałam je ze strony internetowej, której już nie ma.

Ryc.5.41 Murowana konstrukcja komory dla urządzeń związanych z funkcjonującym w tym miejscu zwodzonym mostem przy zachowanej Bramie Północnej odkryta w 2006 roku. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.5.42 Zbliżenie na jedną ze ścian komory mostu zwodzonego. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

Ryc.5.45 Rzut reliktów Bramy Południowej wraz z komorą z mechanizmem mostu zwodzonego i murem przeciwskarpy przy bramie (rysunek wykonany w Pracowni Informatyczno -pomiarowej Muzeum Archeologicznego w Gdańsku)

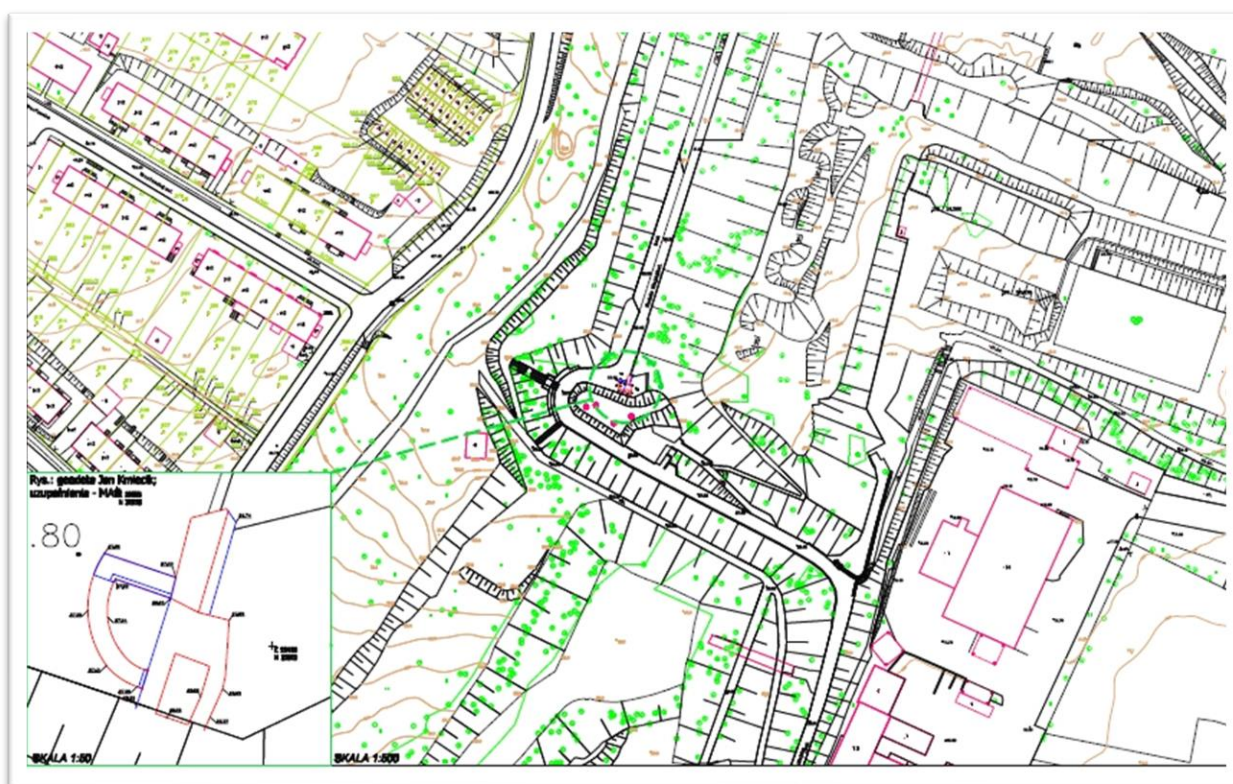

Ryc.5.46 Pozostałości Bramy Południowej odkryte w 2016 roku. Odkrywka XII Widok od N (fot. P. Muntowski)

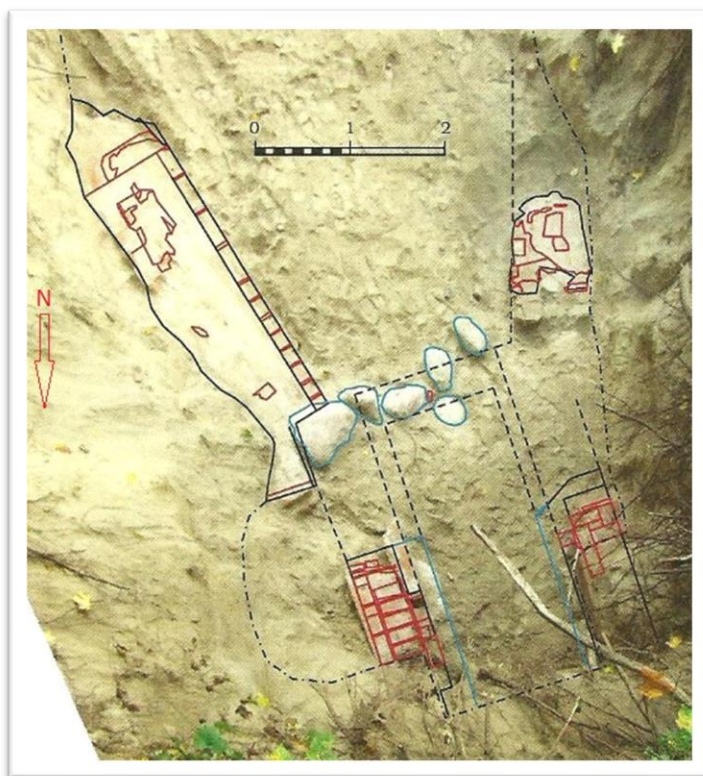

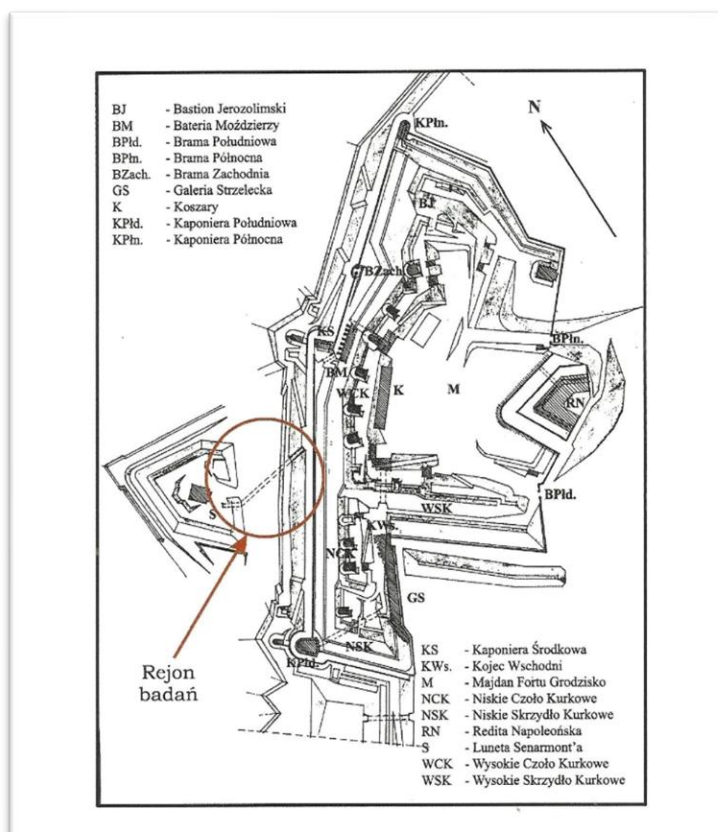
Ryc.5.47 Pozostałości Bramy Południowej odkryte w 2016 roku. Odkrywka XII Widok z góry
(fot. P. Muntowski)

Ryc.5.48 Rzut reliktów Bramy Wschodniej wraz z komorą z mechanizmem mostu zwodzonego i murem przeciwskarpy przy bramie (rysunek wykonany w Pracowni Informatyczno -pomiarowej Muzeum Archeologicznego w Gdańsku)

A

B

Ryc.5.49 A. Rzut fundamentów potężnej Lunety Senarmon't'a z murami oporowymi odkryte w 2008 roku (fot. i oprac P. Matuszewski 2008, s. 1)

B. Plan Grodziska po przebudowie w latach 1867 - 74 z zaznaczonym rejonem badań (według K. Biskupa, oprac P. Matuszewski),

C

D

Ryc.5.49 C. pozostałości południowego muru oporowego. Lico S widok od N
D. Widok ogólny na relikty wejścia do poterny Lunety Senarmont'a i murów oporowych. Widok od SE,

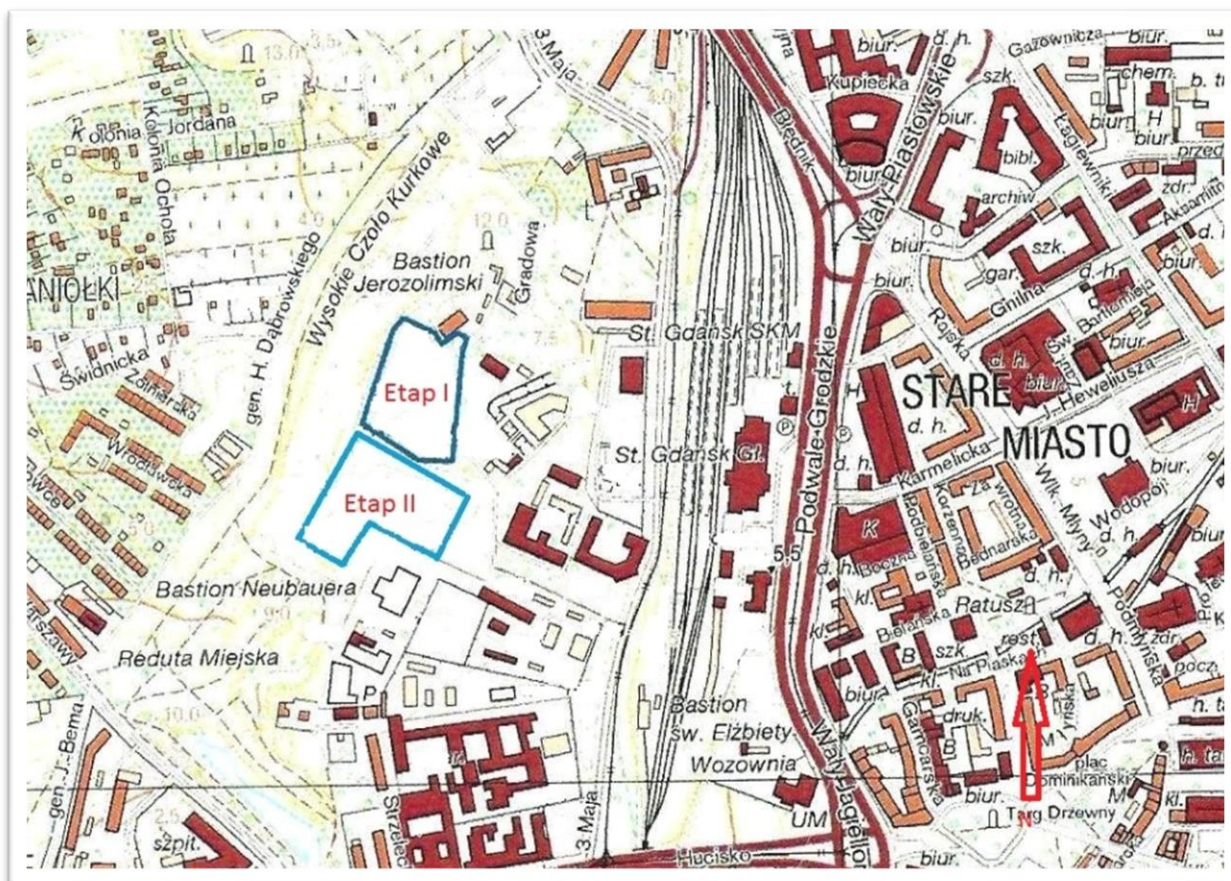
E

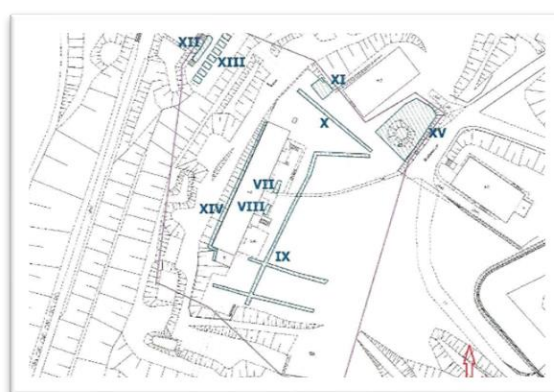
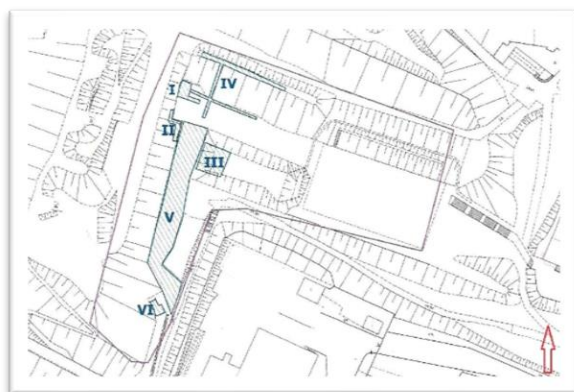
F

Ryc.5.49 E. Widok ogólny na relikty wejścia do poterny i murów oporowych. Widok od NW
 F. Zbliżenie na część dolną sondażu założonego u podnóża stoku na N od poterny. Widok od NE
 (fot. M. Kasprzak)

Ryc.5.50 Fragment współczesnego planu Gdańska z zaznaczonymi zasięgami badań archeologicznych z lat 2010 -12 prowadzonych pomiędzy Bastionem Jerozolimskim a Bastionem Neubauera etap I i II (oprac. R. Krzywdziński)

Ryc5.51 fragment planu Grodziska z zaznaczonymi wykopami sondażowymi z 2010 roku, po lewej (etap I), po prawej sondáže z 2012 roku (etap II) (oprac. R. Krzywdziński)

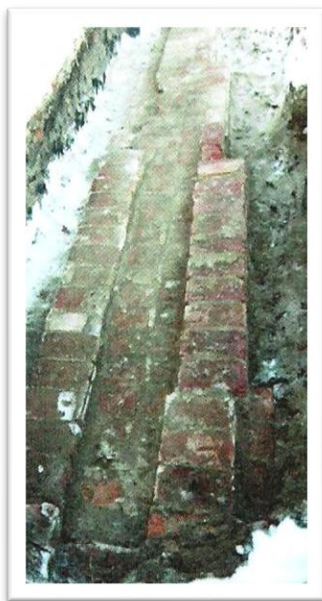
A

B

Ryc.5.52 A fundamentowa część muru wykonana z łamanych kamieni,
przewiązana z fundamentem Galerii odsłonięta w wykopie I z 2010 roku
B Fragment muru wzmacniającego dostawionego do muru Galerii Strzeleckiej wykop VI z 2010 roku,

C

D

E

Ryc.5.52 C. pozostałości XIX wiecznego kanału burzowego wzdłuż budynku koszar schronowych
odsłonięte z wykopie VII z 2012 roku
D pozostałości wiaty przy wejściu do poterny Baterii Moździerzy odkryte w wykopie XI z 2012 roku
E nieokreślona konstrukcja (Zbiornik?) odkryta w 2012 roku w wykopie XV(fot. R. Krzywdziński)

Ryc. 5.53 A fragment planu D. Bushego z zaznaczonym literą A rejonem badań przy ulicy Robotniczej i Popiełuszki i literą B rejonem badań przy ulicy Jaracza i Nowomiejskiej ,

Ryc. 5.53 B fragment współczesnego planu Gdańska z zaznaczonym kolorem czerwonym rejonem badań przy ulicy Jaracza i Nowomiejskiej i kolorem zielonym przy ulicy Robotniczej i Popieluszki (oprac. M. Kasprzak)

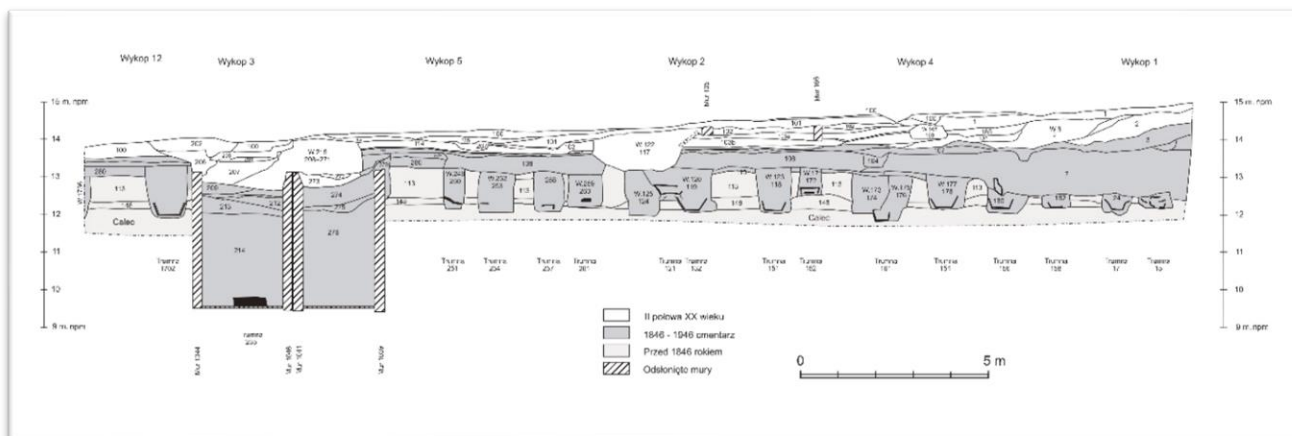

Ryc.5.54 profil S wykopu badawczego przy ulicy Jaracza i Nowomiejskiej (rys. i oprac. P. Muntowski)

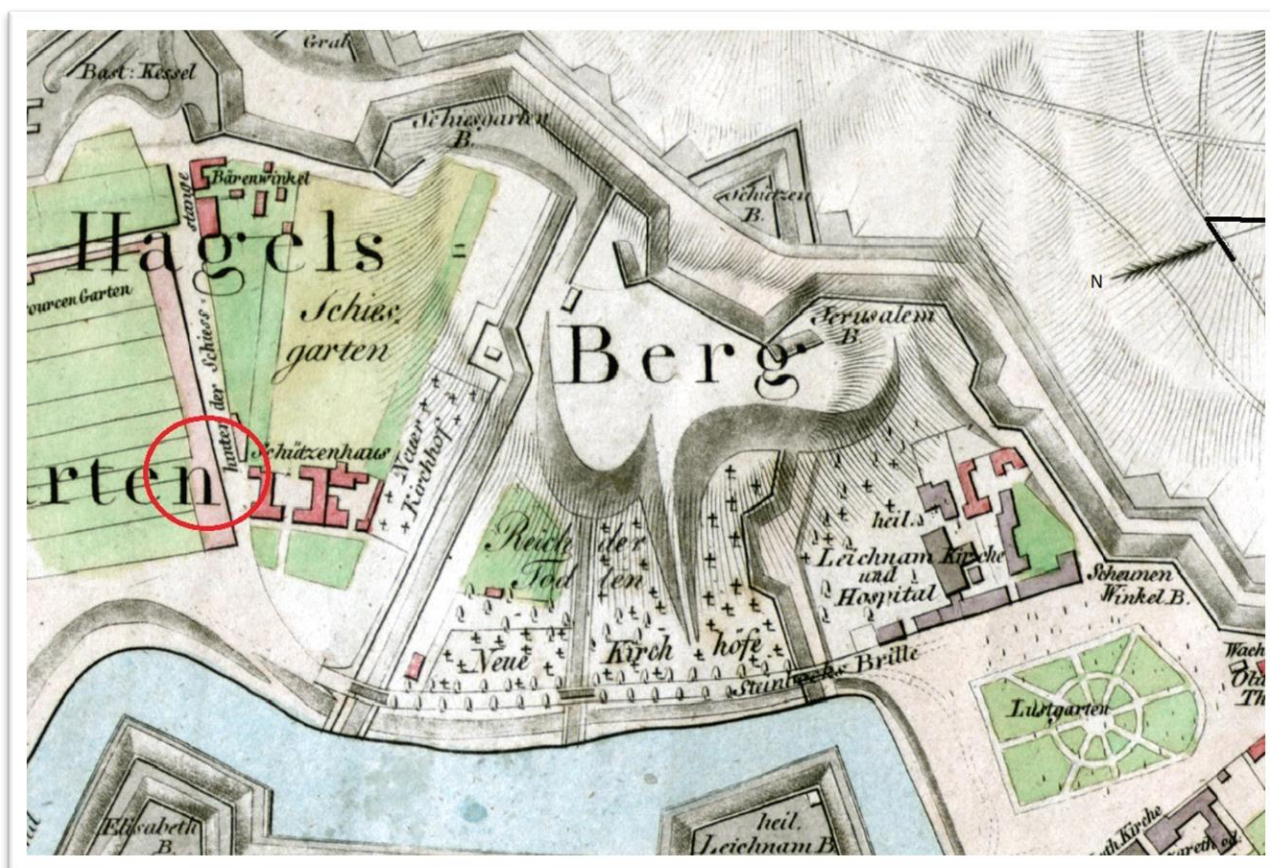

Ryc.5.55 Fragment współczesnego planu Gdańska z zaznaczonym obszarem badań archeologicznych przy ulicy Strzeleckiej prowadzonych w 2004 i 2005 roku (oprac. P. Muntowski)

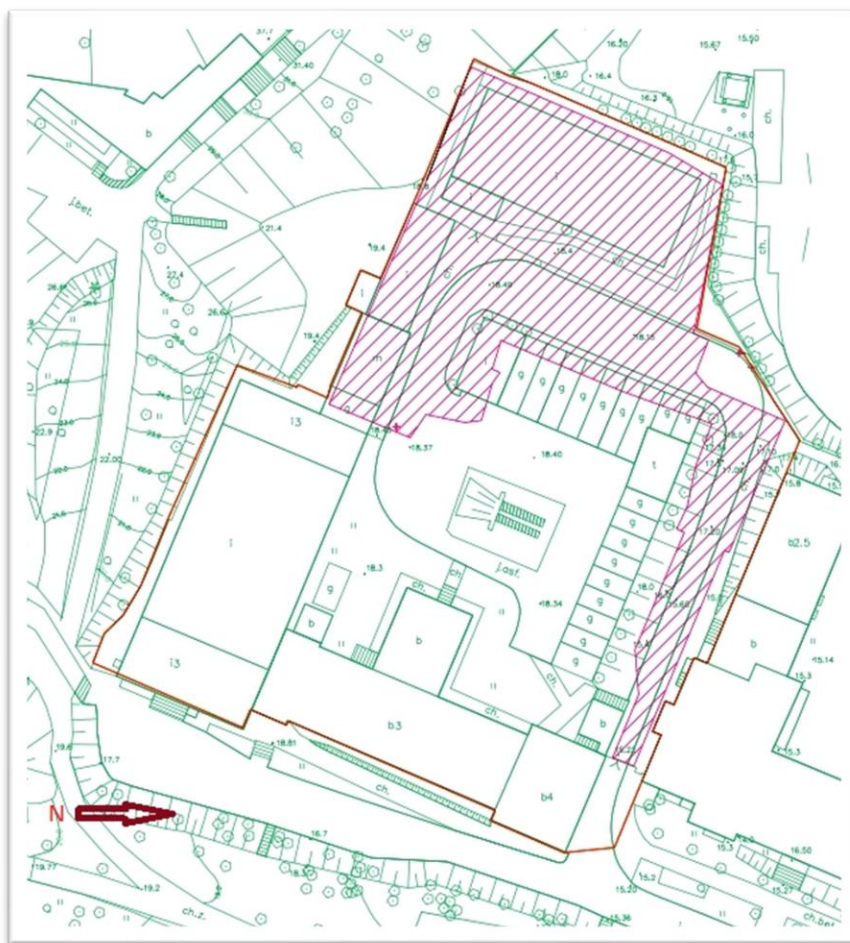

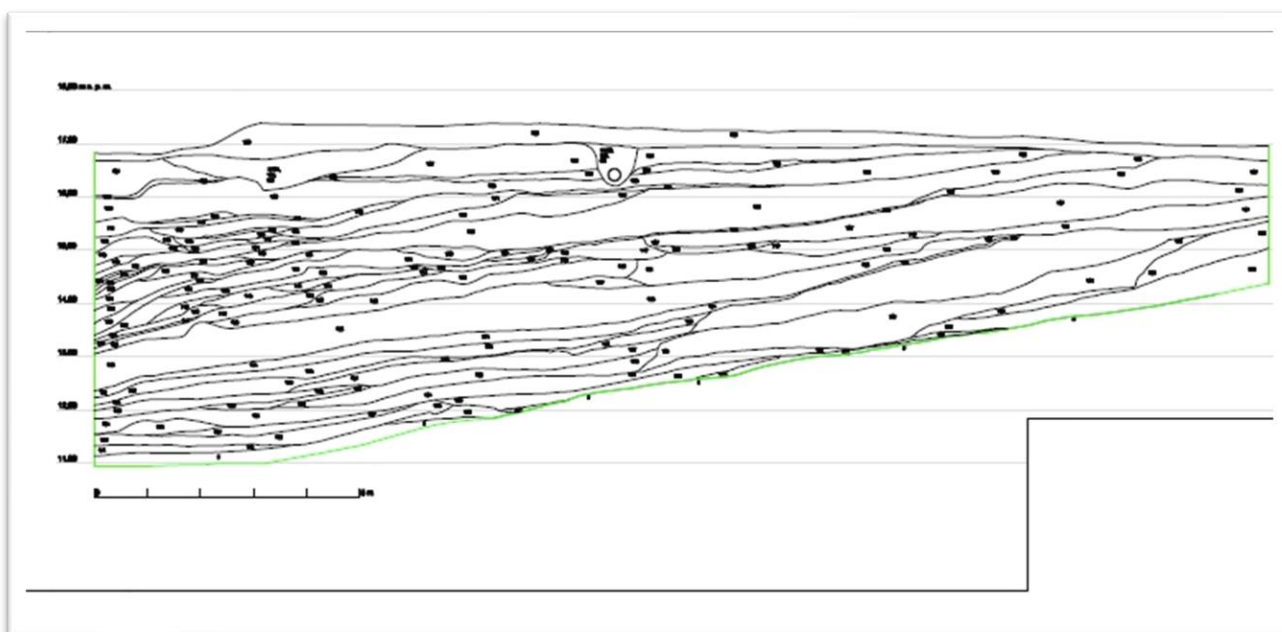
Ryc.5.56 Przekrój przez nawarstwienia zarejestrowane podczas badań archeologicznych prowadzonych przy ulicy Strzeleckiej w 2004 i 2005 roku (rys. i oprac. P. Matuszewski)

Ryc.5.57 Fragment planu A. Gersdorffa z 1822 roku
(https://fotopolska.eu/Gdansk/b25605,Mapy_i_plany,72,48.html?f=672473-foto z dnia 18.11.2020)
z zaznaczonym rejonem badań z 2010 roku.

Ryc.5.58 Fragment współczesnego planu Gdańska z zaznaczonym obszarem badań archeologicznych przy ulicy 3 Maja 9 prowadzonych w 2010 roku (rys. i oprac. P. Muntowski)

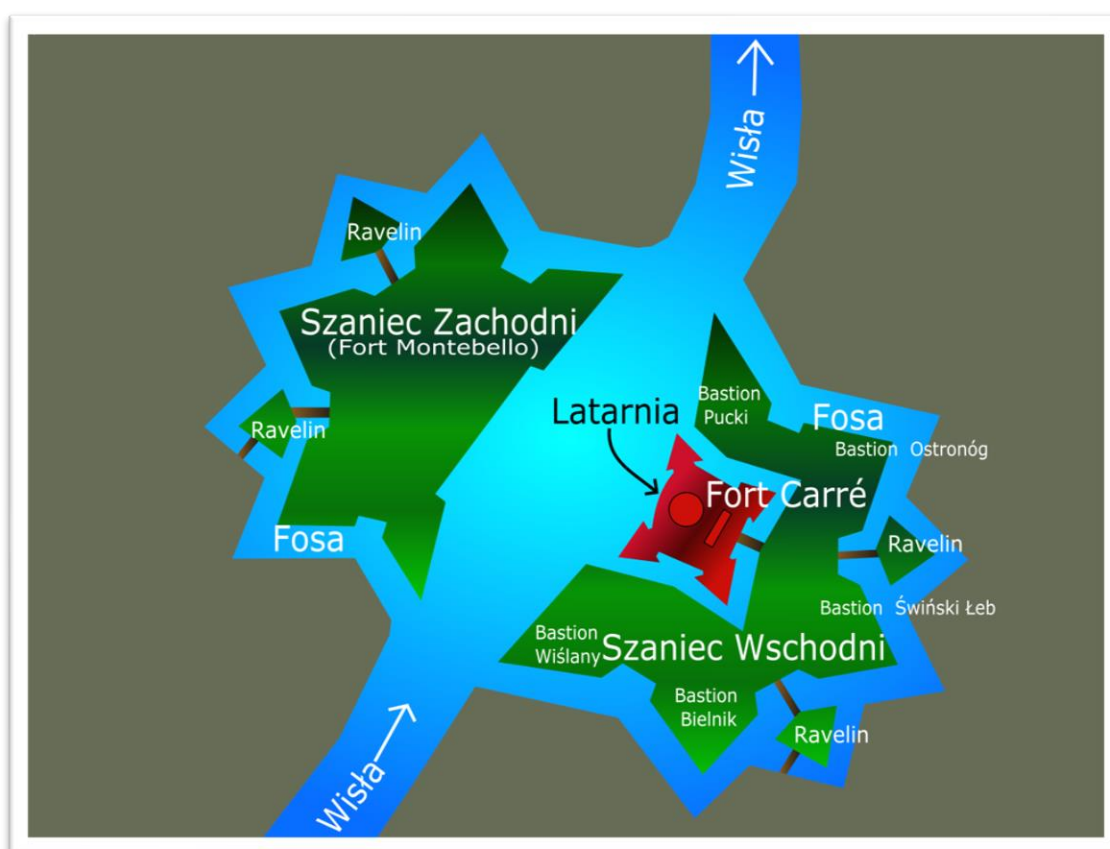

Ryc.5.59 Przekrój przez niwelacje tworzące zasyp Suchej Fosi zarejestrowanej w trakcie badań z 2010 roku przy ulicy 3 Maja 9 w wykopie 4 (rys. i oprac. P. Muntowski)

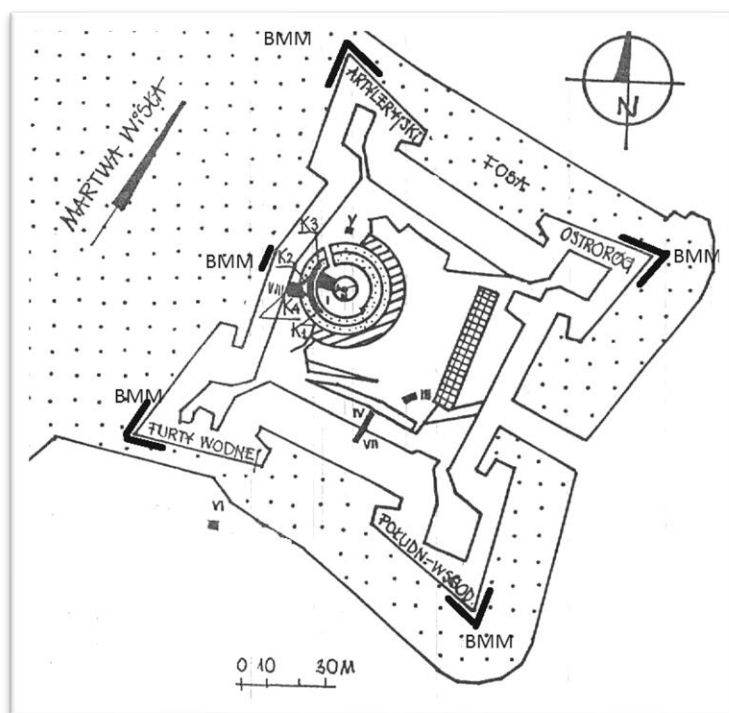

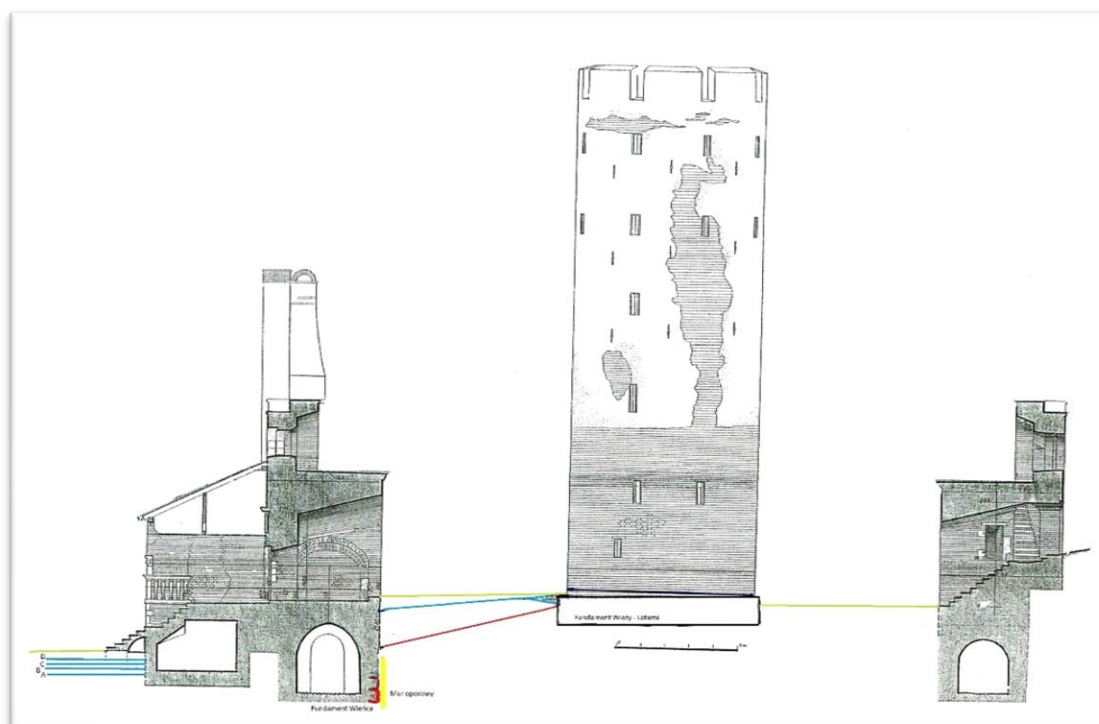
Ryc.6.1 Fragment ortofotomapy Gdańska (<http://mapa.gdansk.gda.pl/ipg/app/index#> z dnia 06.08.2019) z Fortem Carré i fragmentem Szańca Wschodniego. Literą A oznaczono Wieżę -Latarnię i Wieniec, literą B oznaczono Fort Carré, literą C oznaczono Szańec Wschodni

Ryc.6.2 Schematyczny obrys przedstawiający Twierdzę Wisłoujście w XVII- XVIII wieku (https://pl.wikipedia.org/wiki/Twierdza_Wis%C5%82ouj%C5%9Bcie#/media/Plik:Mapa_twierdzy_tamerlan.svg)

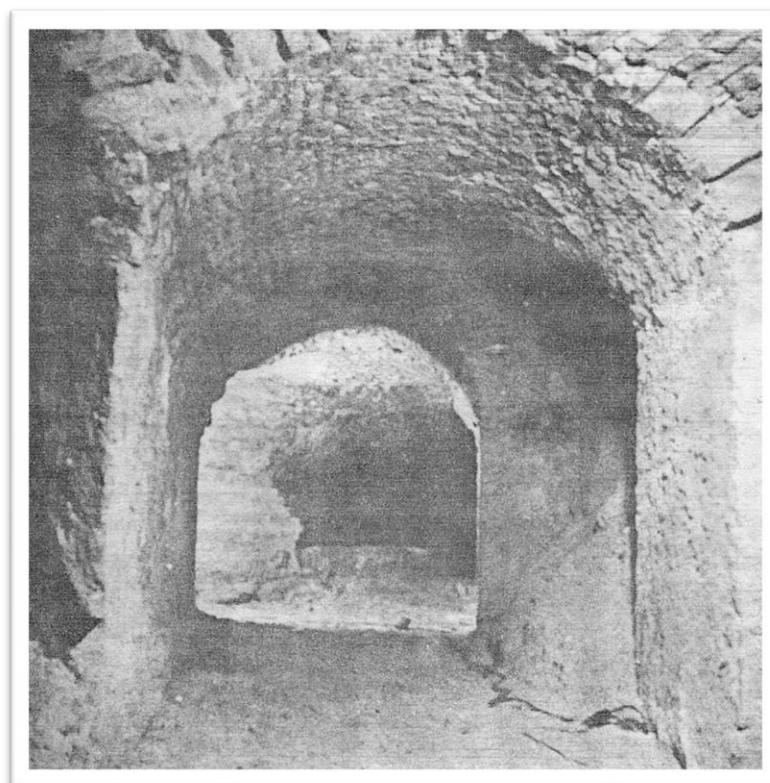

Ryc.6.3 Schematyczny plan Fortu Carre z naniesionymi wykopami archeologicznymi z lat 1968-1970 (oznaczone cyframi I -VIII) oraz badań Centralnego Muzeum Morskiego z 1993 roku (oznaczone na planie literami BMM), K1- K4 - oznaczono odcinki korytarzy w dolnej części Wieńca odkryte podczas badań archeologicznych (Zbierski 1977, s.134, rys.1 oraz Zbierski 1999, s.51)

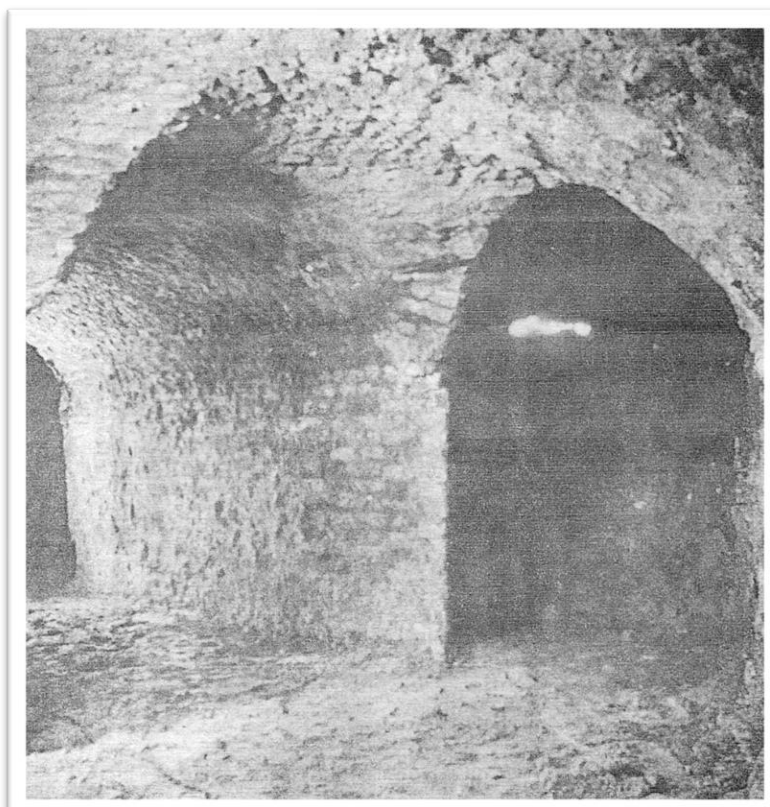

Ryc.6.4 Przekrój przez Wieżę -Latarnię i Wieńiec. Kolorem czerwonym oznaczono poziom użytkowy wokół wieży w XV wieku. Kolorem niebieskim oznaczono poziom użytkowy z okresu nowożytnego wokół wieży oraz cztery fazy poziomów użytkowych dziedzińca Fortu Carre. Kolorem zielonym oznaczono współczesny poziom użytkowy. Przekrój przez Wieżę -Latarnię i Wieńiec wykonany przez studentów Politechniki Gdańskiej – E. Nakonieczną, B. Witkowską, M. Zając, oprac. M. Kasprzak)

A

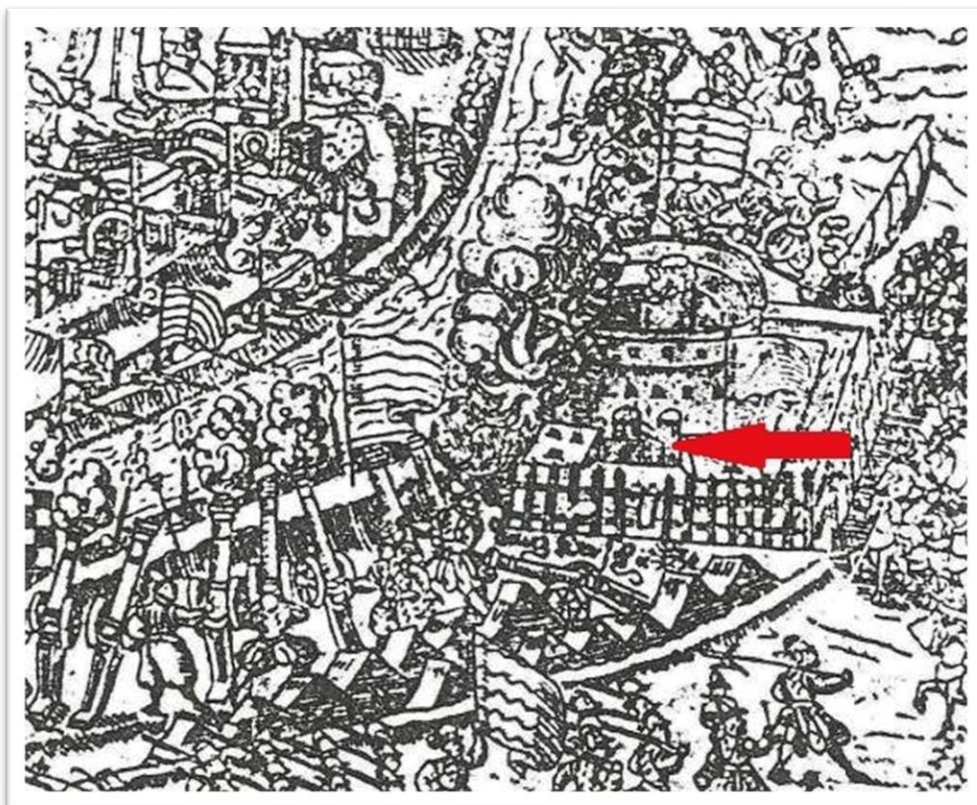
B

Ryc.6.5 Odsłonięte podczas badań archeologicznych w 1968 i 1969 korytarze w dolnej części Wieńca zasypane w początku XVII wieku. A - widok z korytarza K1 w kierunku korytarza K2 (na lewo) i K3 (na prawo).

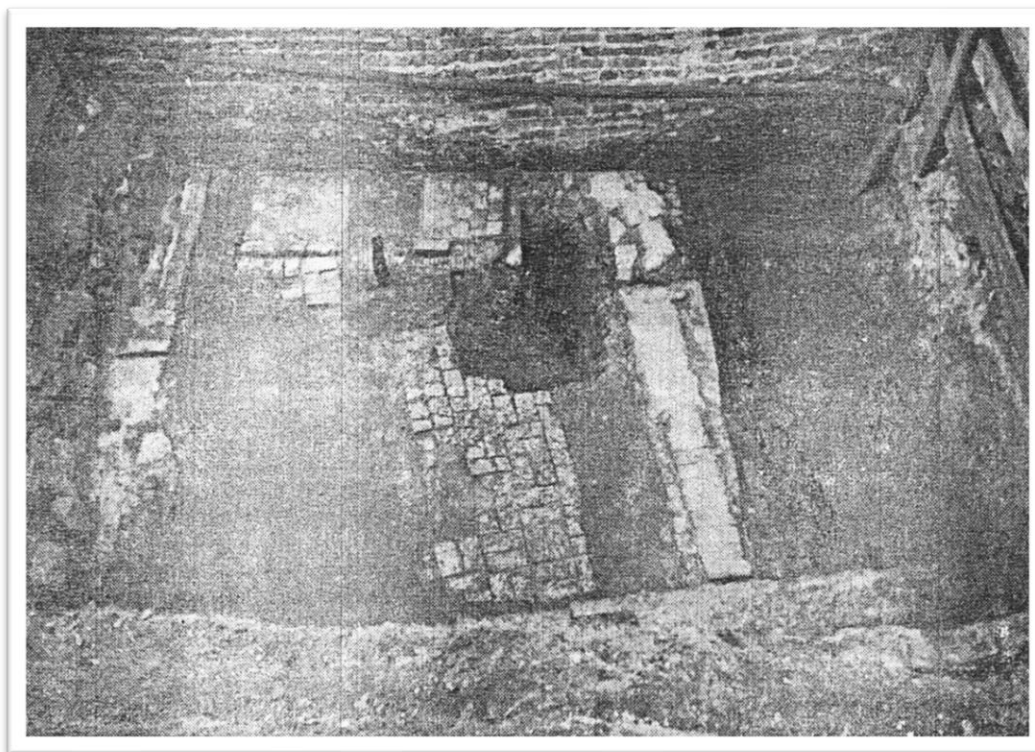
Fot. K. Nowaliński (Zbierski 1975, s.145rys.3)

B - widok z korytarza K3 na korytarz K1(po lewej) i K2 (po prawej).

Fot. K. Nowaliński (Zbierski 1975, s.146, rys.4)

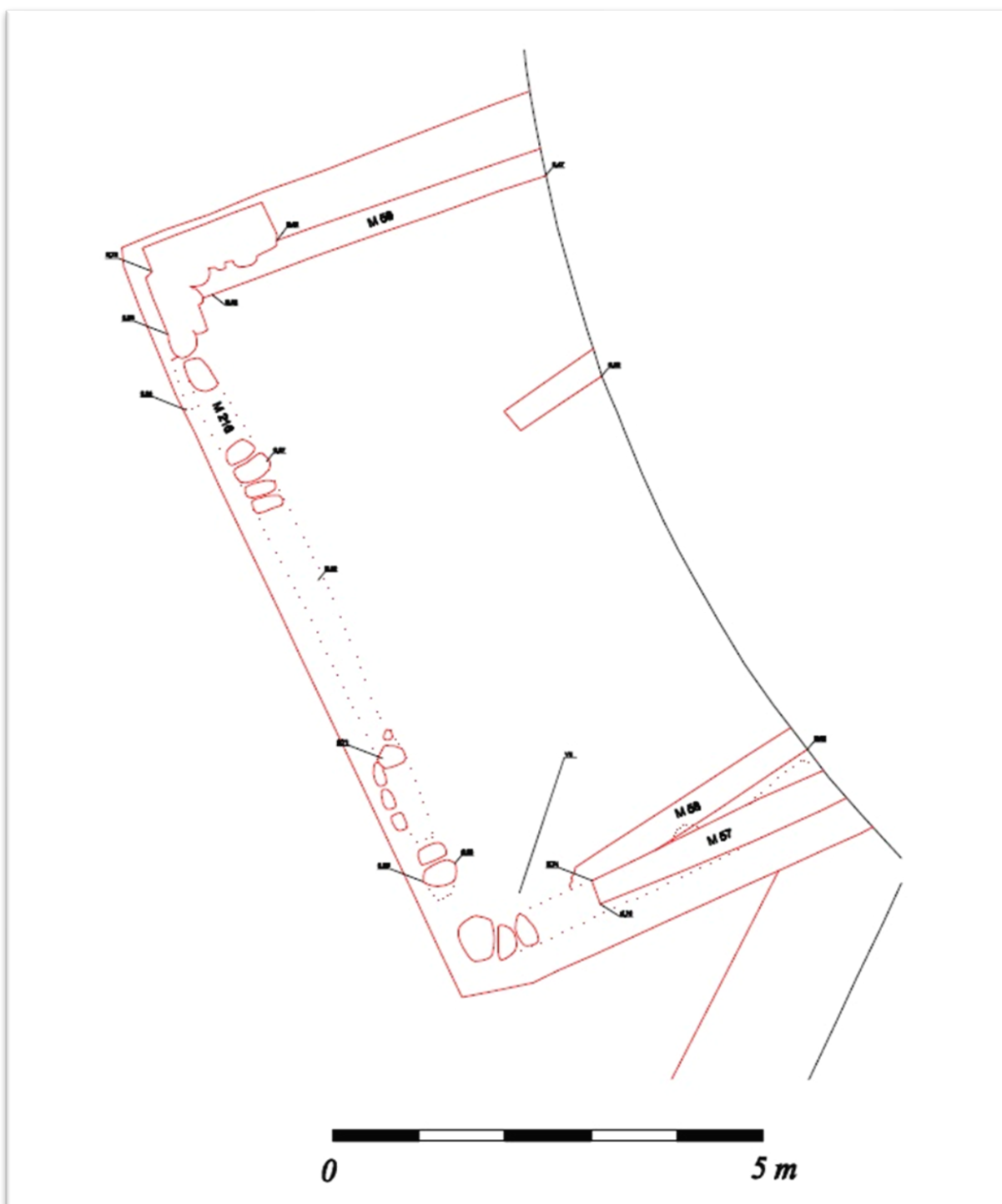

Ryc.6.5 C fragment reprodukcji sztychu przedstawiającego oblężenie Wisłoujścia z 1577 roku (Stankiewicz 1956, s.129, ryc.11). Strzałką oznaczono poziom dolny Wieńca obecnie znajdujący się pod ziemią

Ryc.6.6 Pozostałości fundamentów XVII -XIX wiecznych prochowni usytuowanych przy zachodniej ścianie Wieńca (Zbierski 1977, s.136, rys.3, wykop VIII)

Ryc.6.7 Pozostałości fundamentów XVII -XIX wiecznych prochowni odsłonięte podczas badań w 2003 roku (rysunek i pomiary P. Janda)

A

B

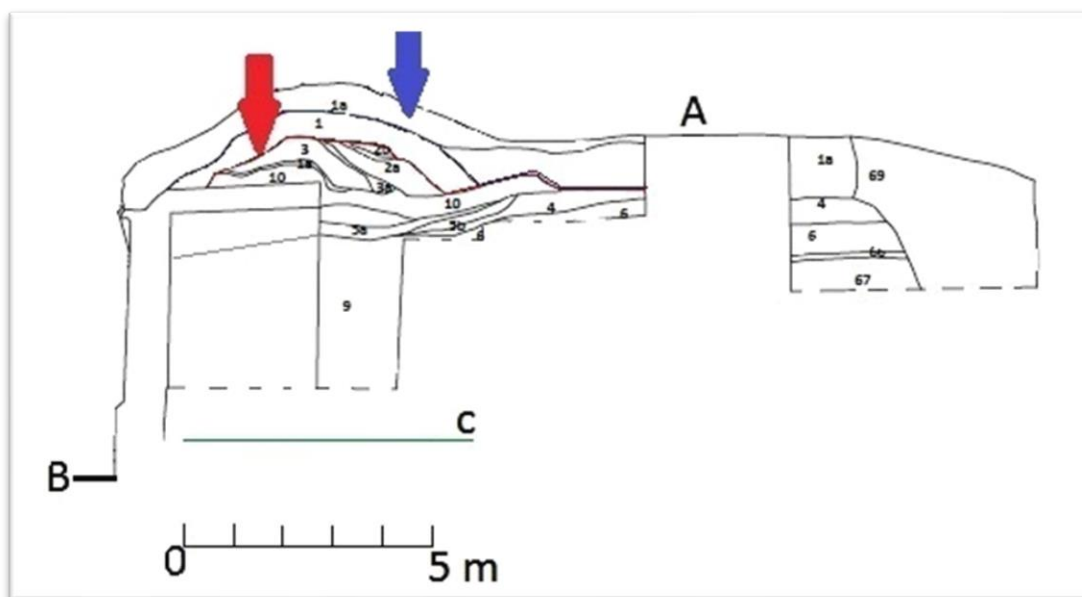
Ryc.6.8 Pozostałości fundamentów XVII -XIX wiecznych prochowni odsłonięte podczas badań w 2003 roku.

A - relikty fundamentu ściany południowej. Widok od W

B - relikty fundamentów dwóch ścian północnych.

Widok od E. Fot. M. Kasprzak

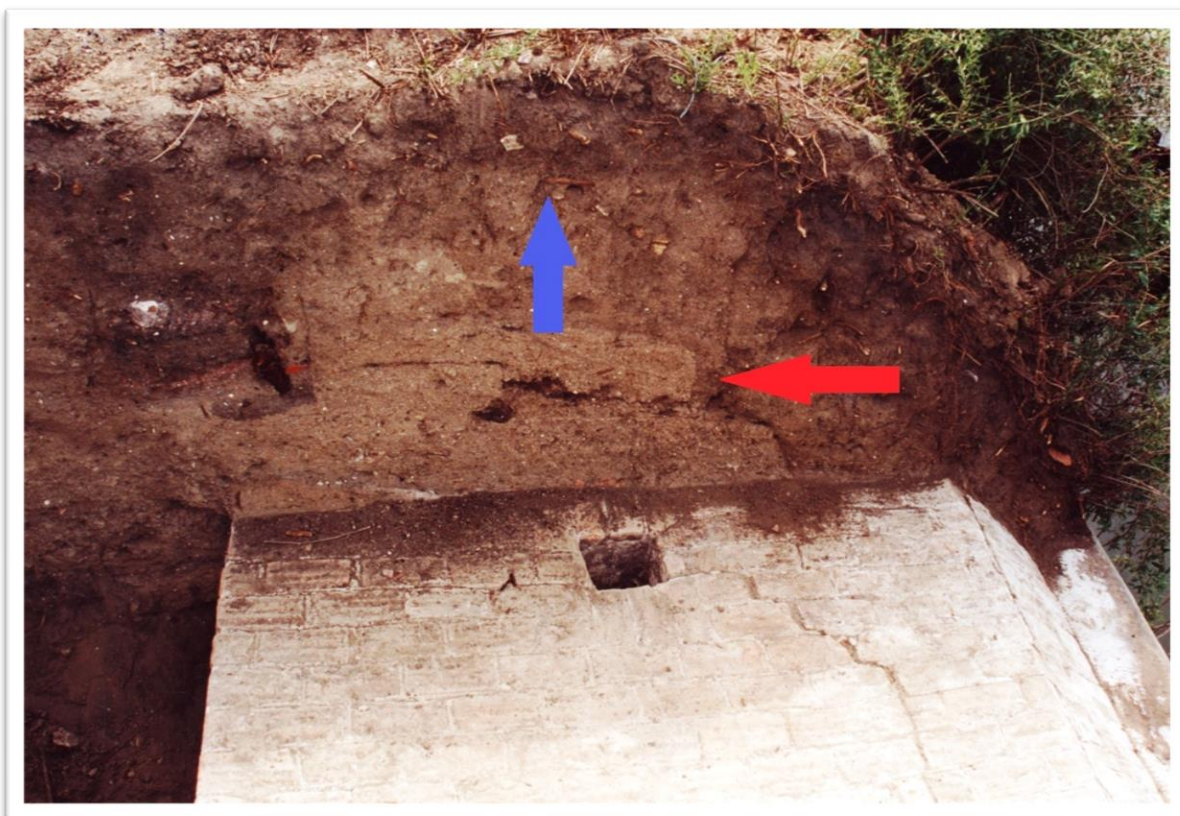

Ryc.6.9 Profil N wykopu I z 2003 roku w części północnej kurtyny zachodniej. A - współczesny poziom użytkowy, B - poziom wody 0 m. n. p. m, C domniemany poziom użytkowy działobitni z przełomu XVI i XVII wieku. Strzałką czerwoną oznaczono poziom XVII wiecznego nasypu. Strzałką niebieską oznaczono poziom nasypu w XIX wieku (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt)

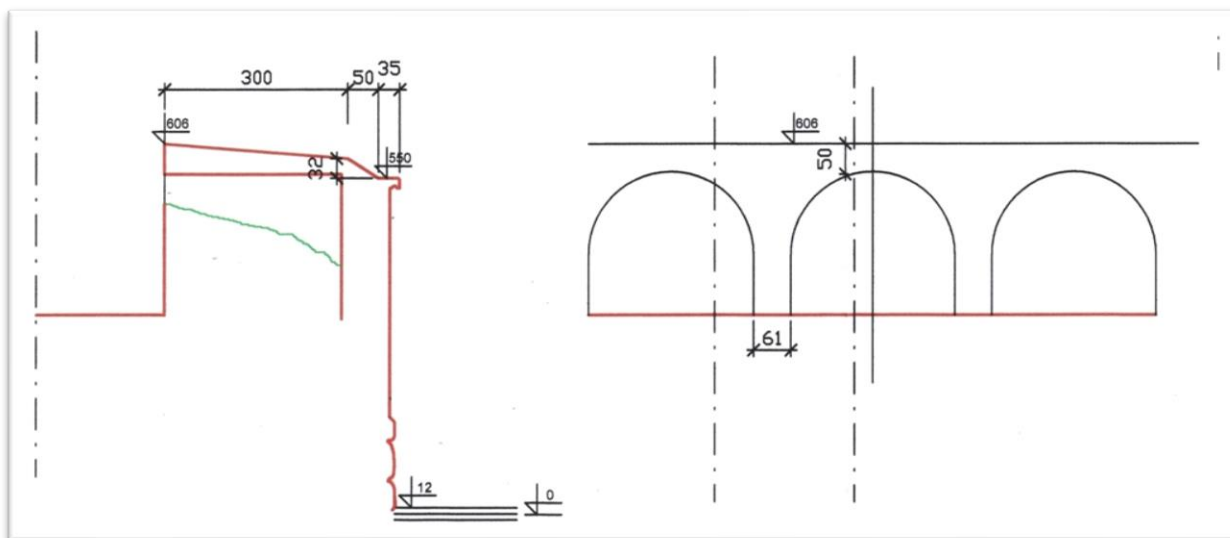

Ryc.6.10 A Mur kurtyny zachodniej Fortu Carre z odsłoniętymi działobitniami.
Widok od E. Wykop I z 2003 roku

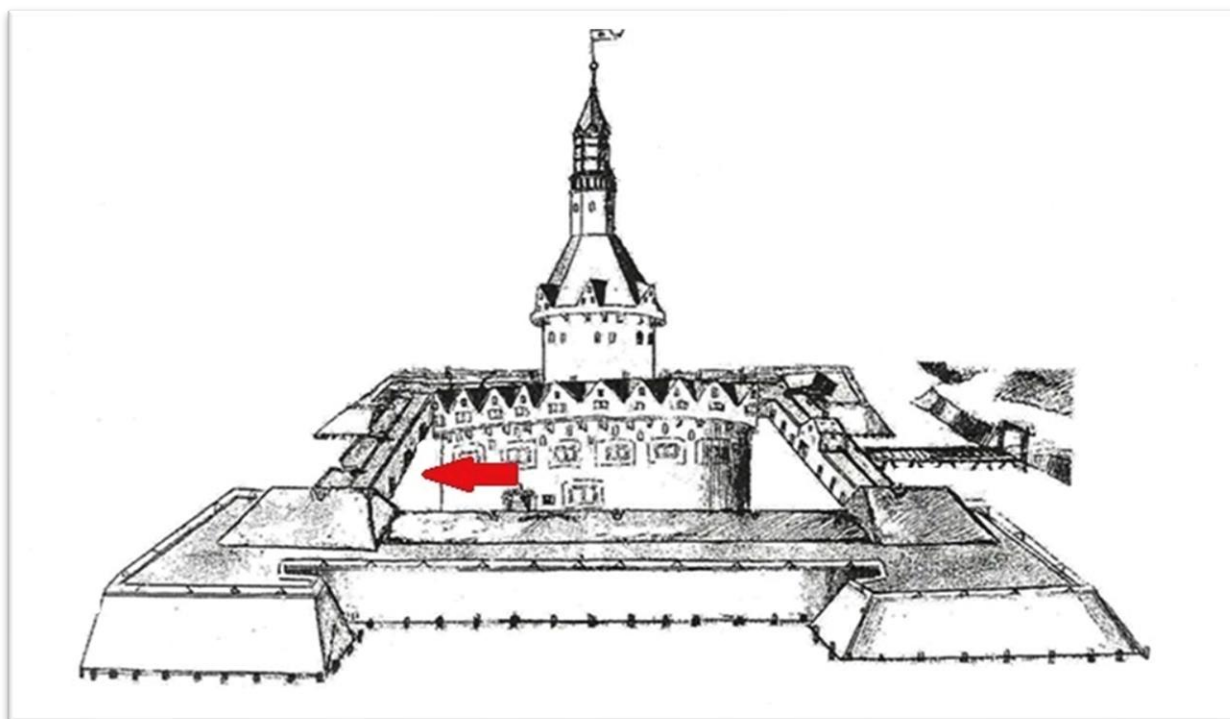

Ryc.6.10 B wewnątrz zasypanej działobitni. Widok od E. Wykop I z 2003 roku.
 C. Strop działobitni z widocznym otworem wentylacyjnym. Strzałką czerwoną oznaczono nasyp z XVII wieku.
 Strzałką niebieską nasyp z XIX wieku.
 Widok od N. Wykop II z 2003 roku. Fot. M. Kasprzak

Ryc.6.11 Przekrój przez odkryta działobitnię i rekonstrukcja trzech działobitni umieszczonych w murze zachodnim Fortu Carre (rys. i oprac G. Bukal)

Ryc.6.12 Rycina nieznanego autorstwa z około 1604 roku przedstawiająca działobitnie w kurtynie zachodniej Fortu Carre (Bukal 2012, II.10.50, s.430)

a

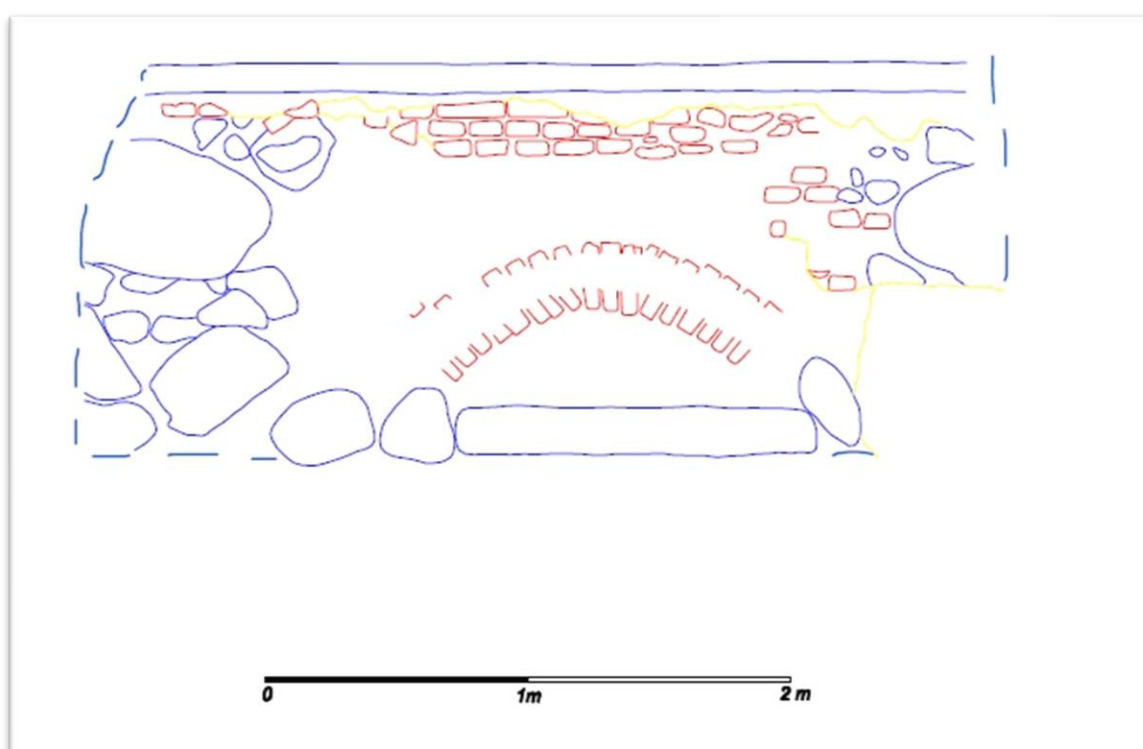
B

Ryc.6.13 Zamurowane wejście do Wieńca od strony kurtyny zachodniej powstałe po usypaniu wału w tej części Fortu Carre. Zamurowane po podniesieniu poziomym nasypów w końcu XVIII bądź na początku XIX wieku
A widok całości, B zbliżenie na fragment progu). Widok od W (fot. M. Kasprzak)

A

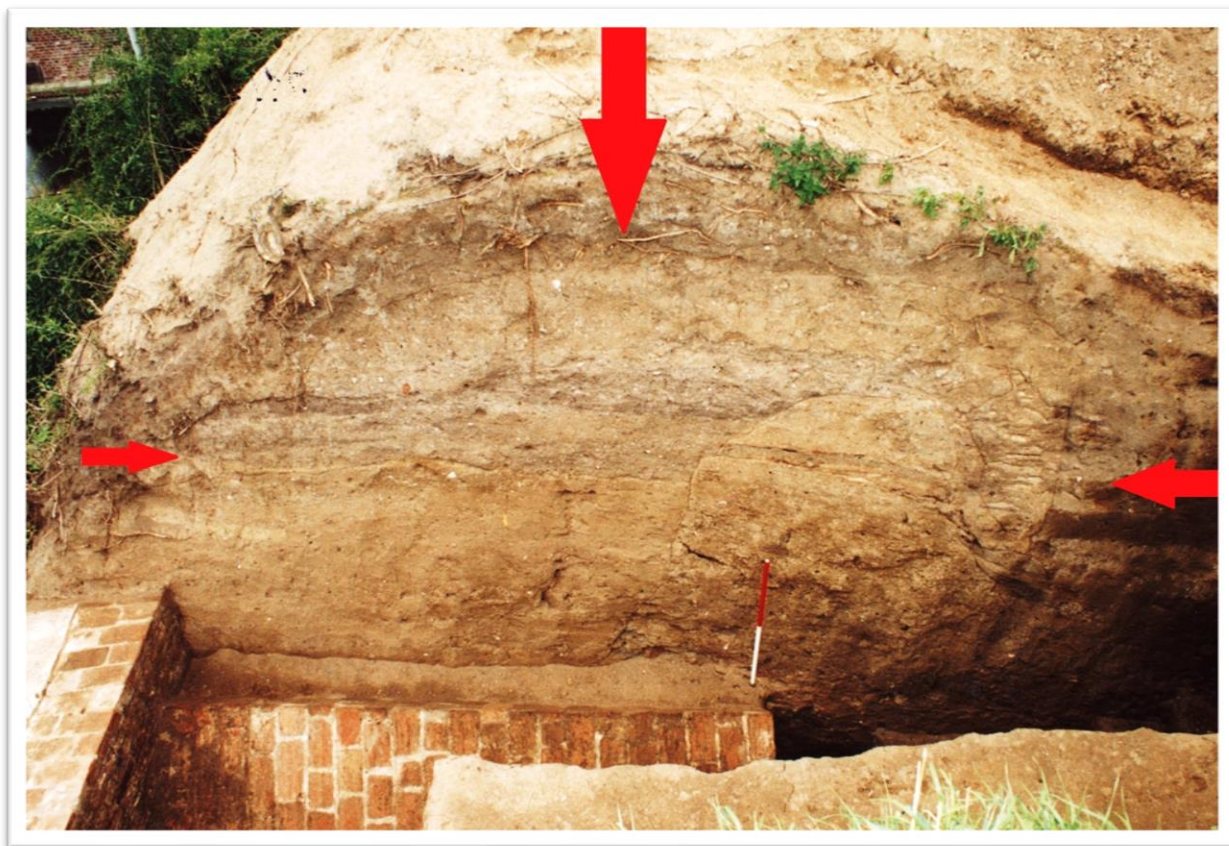

B

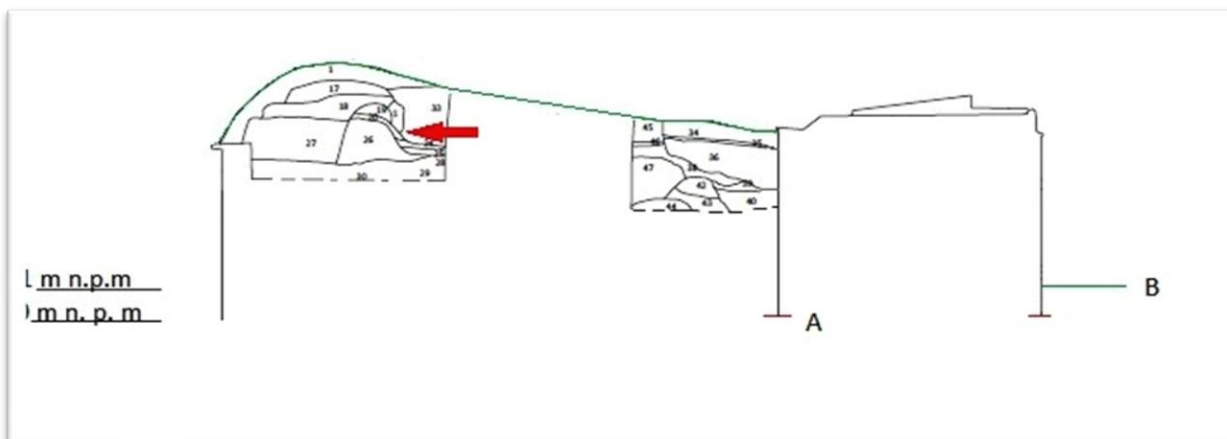
Ryc.6.14 Fragment zachodniego lica kurtyny zachodniej z widocznym sklepionym otworem ściekowym.

A Zdjęcie z 2004 roku (fot. M. Kasprzak).

B rysunek z 1993 roku wykonany przez pracowników Centralnego Muzeum Morskiego

Ryc.6.15 Przekrój przez wschodnią część wału wzdłuż wschodniej kurtyny Fortu Carre (wykop III z 2003 roku). Strzałkami wskazano zasięg XVII-XVIII wiecznego wału. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

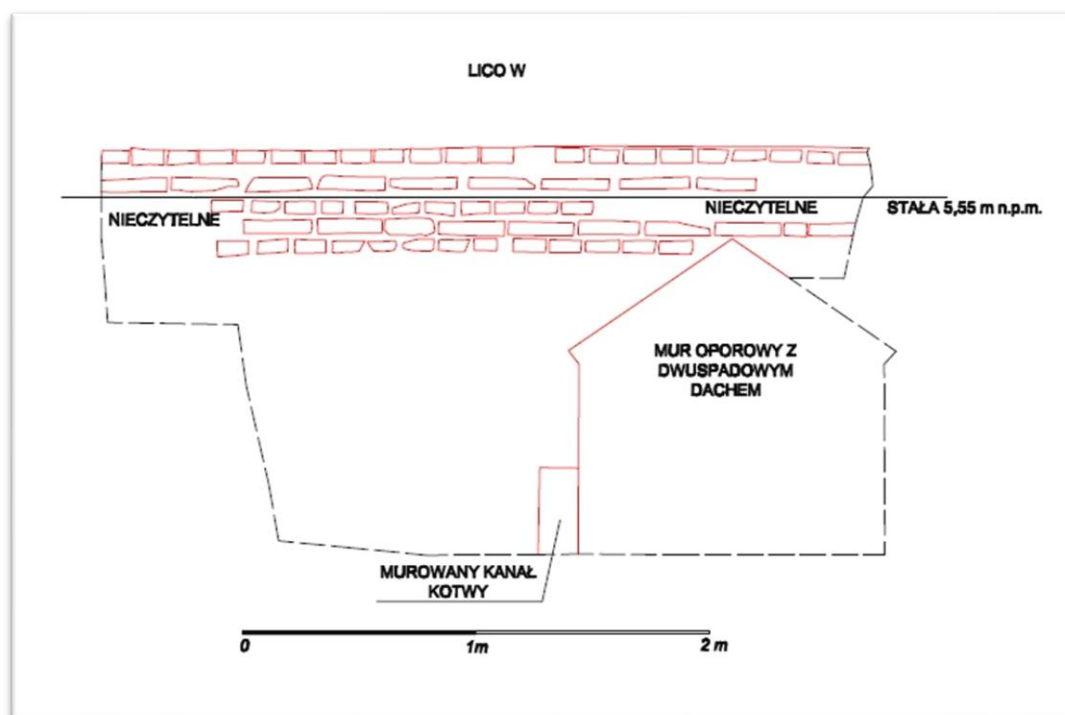

Ryc.6.16 Przekrój przez wał wzdłuż wschodniej kurtyny Fortu Carre (wykop III z 2003 roku). Kolorem zielonym oznaczono poziom użytkowy z 2003 roku, czerwona strzałką oznaczono nasyp z XVII-XVIII wieku, A poziom fundamentów koszar, B - poziom użytkowy dziedzińca Fortu Carre (rys. B. Balewska, na podstawie inwentaryzacji fotogrametrycznej Holcer i inni 2005, oprac. M. Schmidt)

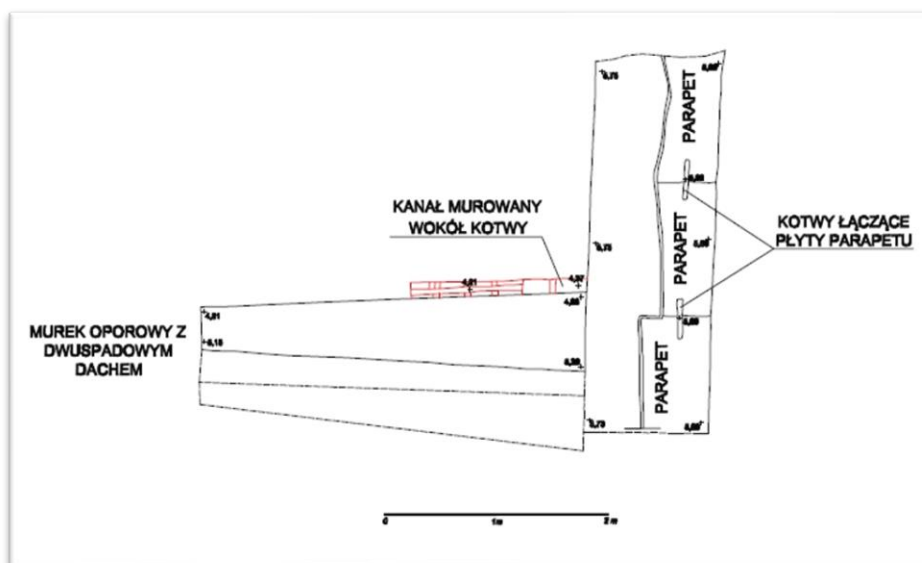

A

B

Ryc.6.17 A Fragment lica wschodniego wschodniej kurtyny Fortu Carre wraz z murem oporowym przykrytym spadzistym dachem (wykop III z 2003 roku). Widok od NE (fot. M. Kasprzak)
 B -fragment lico E kurtyny wschodniej Fortu Carre wraz z murem oporowym (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt),

Ryc.6.17 C -rzut korony muru wschodniego i przypory (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt)

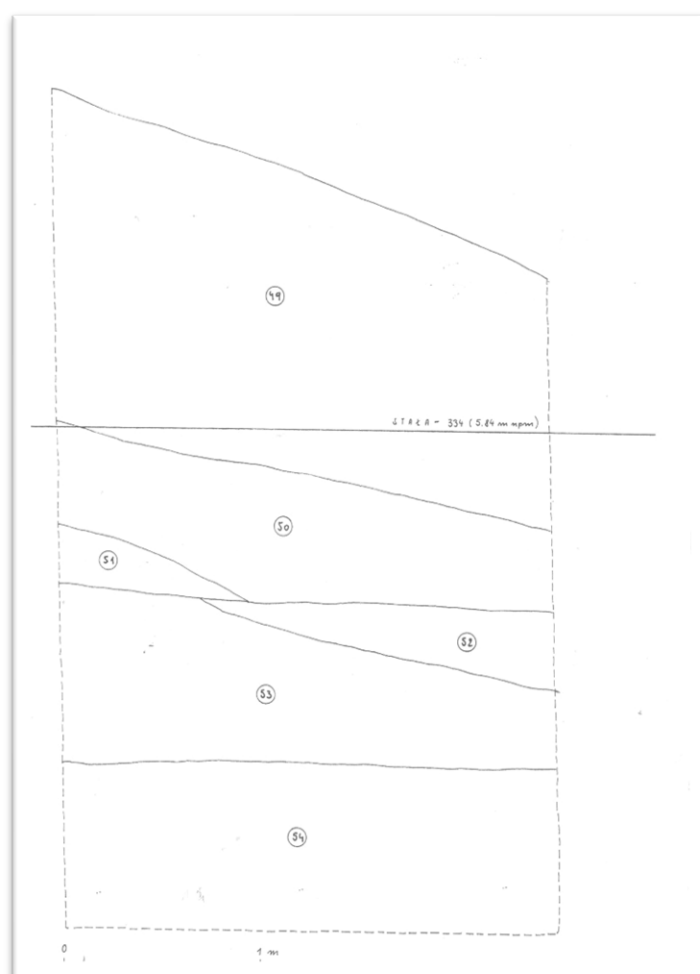

Ryc.6.18 Przekrój przez nasyp południowy. A - profil W wykop IV z 2003 roku - część północna wału. Widok od E (fot. M. Kasprzak),

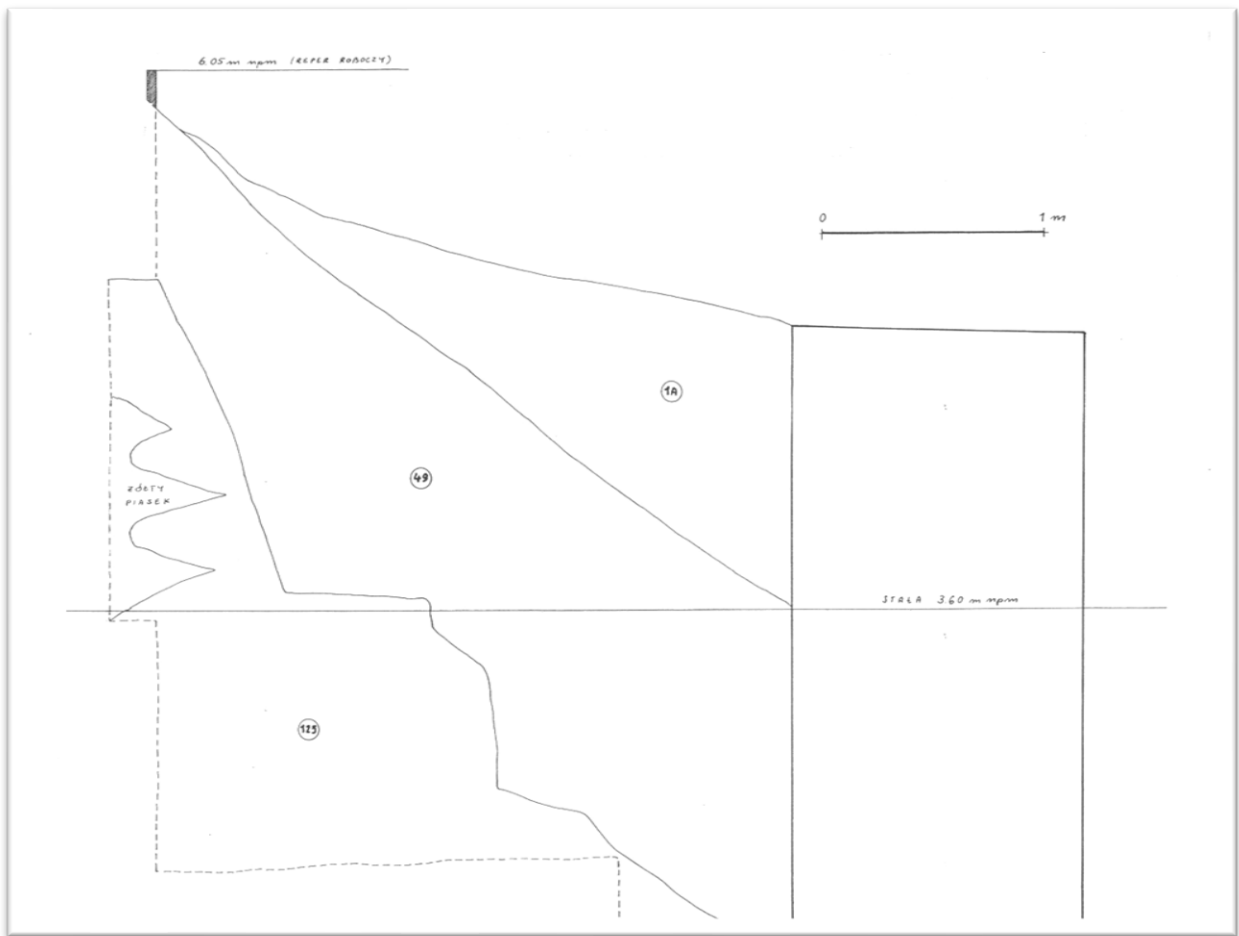

B

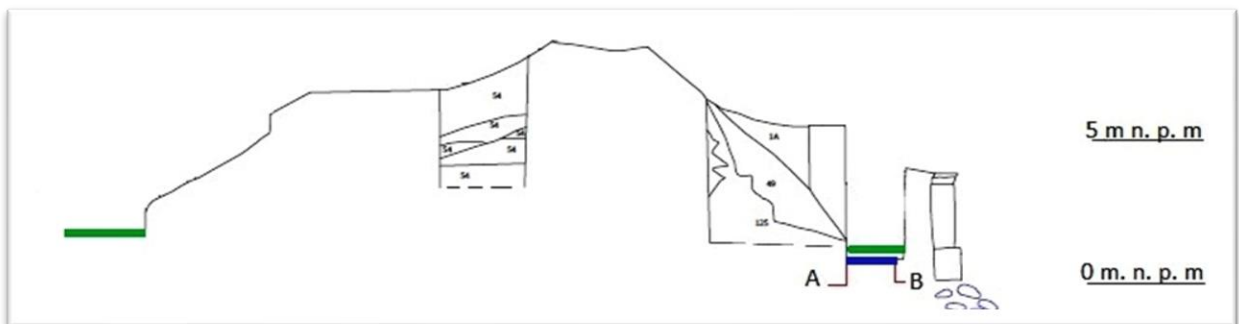

C

Ryc.6.18 B -profil E wykop XVIII z 2003 roku. Widok od W (fot. M. Kasprzak)
C - przekrój przez wykop IV z 2003 roku (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt),

Ryc.6.18 D -Przekrój przez wykop XVIII z 2003 roku (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt)

Ryc.6.19 Przekrój przez wał południowy Fortu Carre. Kolorem zielonym oznaczono współczesny poziom użytkowy fosbrei i dziedzińca fortu, kolorem niebieskim oznaczono XVII -XX wieczny poziom użytkowy fosbrei, A - fundament przypory zabezpieczającej przed osuwaniem nasyp, B - Fundament muru fosbrei (rys. B. Balewska, na podstawie inwentaryzacji fotogrametrycznej Holcer i inni 2005, oprac M. Schmidt)

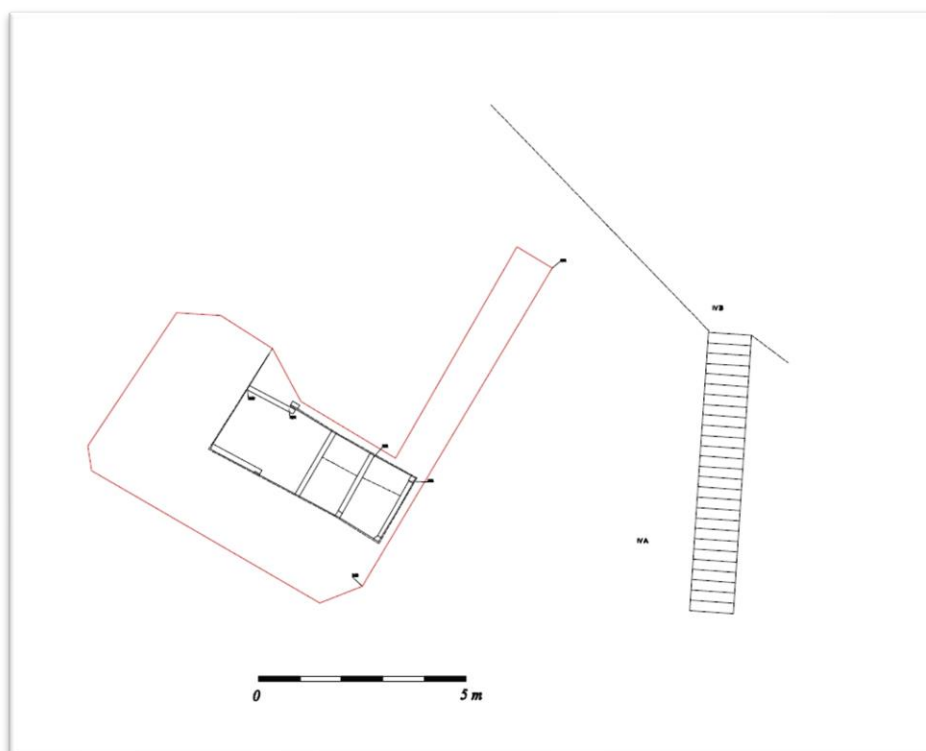
Ryc.6.20 Fragment fundamentu muru południowej fosbrei od strony nasypu. Widoczna ceglana odsadzka i kamienny fundament połączony zaprawą wapienną. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.21 Pozostałości drewnianej piwnicy wkopanej w wał południowy. A - ściana południowa konstrukcji.

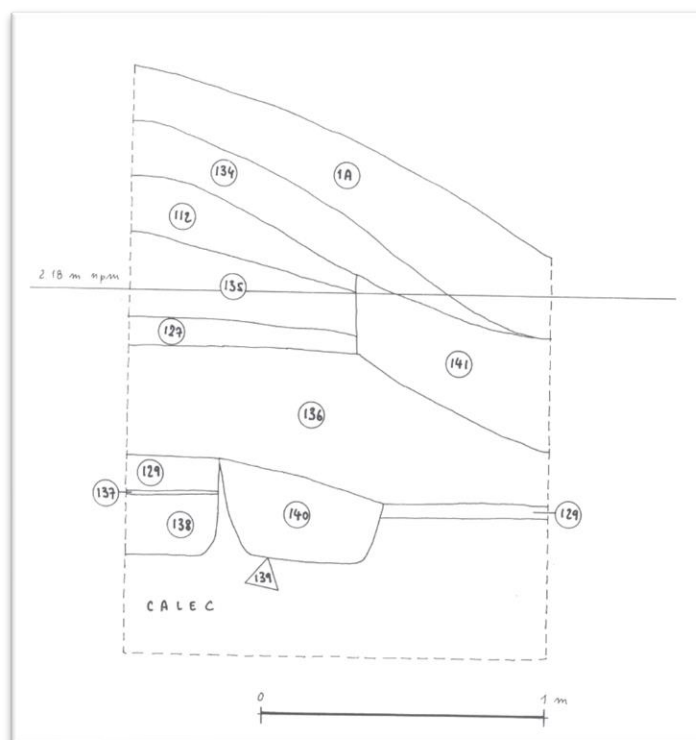
B

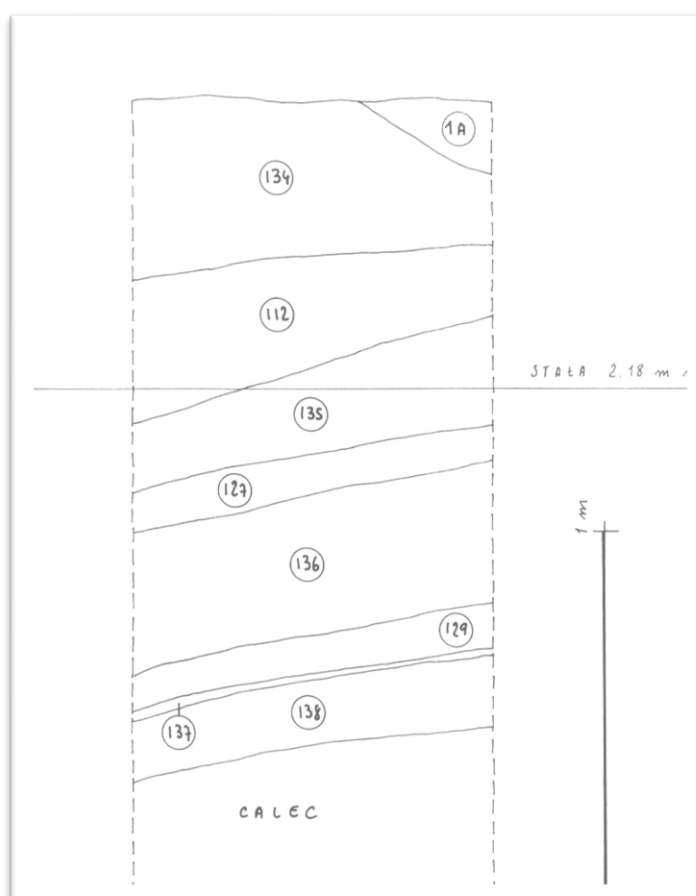
C

Ryc.6.21 Pozostałości drewnianej piwnicy wkopanej w wał południowy.
 B - ściana zachodnia i podłoga konstrukcji. Widok od E (fot. M. Kasprzak
 C- rzut podłogi konstrukcji (rys i oprac. P Janda)

A

B

Ryc.6.22 Przekrój przez podjazd południowy (wykop XX z 2004 roku)
 A - profil S (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt)
 B - profil W (rys. B. Balewska, oprac. M. Schmidt)

A

B

Ryc.6.23 Przekrój przez podjazd południowy (wykop XX z 2004 roku)

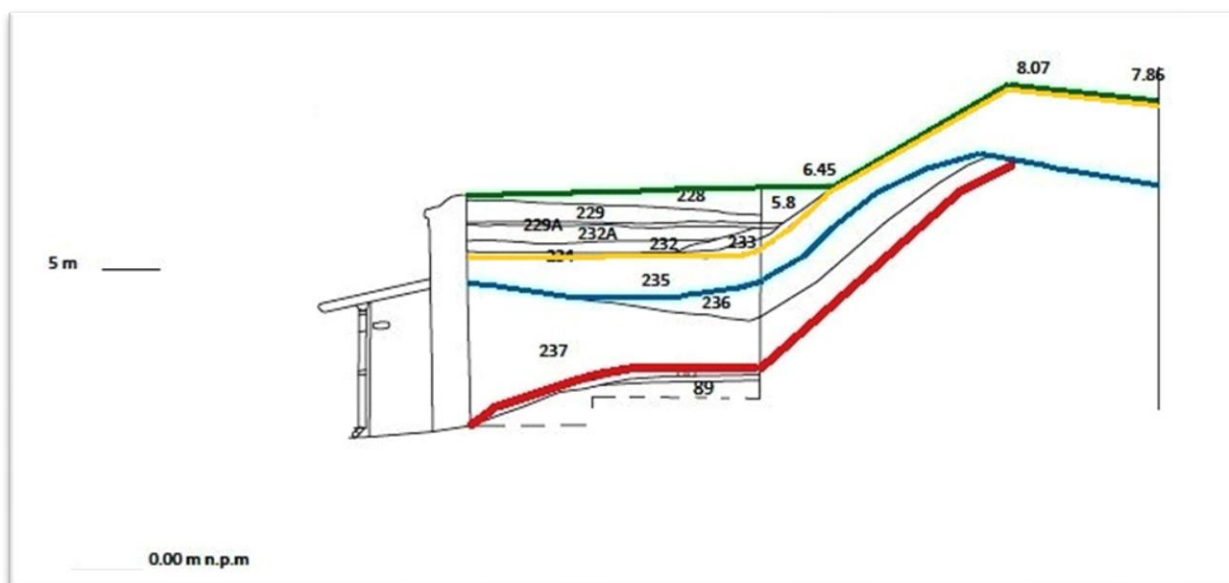
A - profil W. Widok od E (fot. M. Kasprzak)

B - profil S. Widok od N E (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.24 Przekrój przez nasyp pomiędzy bastionem Artyleryjskim a Bastionem Ostroróg. Widok od W(fot. M. Kasprzak)

Rys.6.25 Przekrój przez wał północny Fortu Carre. Kolorem czerwonym oznaczono pierwotny kształt nasypu, kolorem niebieskim oznaczono nasyp w okresie XVII -XVIII wiek, kolorem żółtym oznaczono XIX wieczny poziom użytkowy, kolorem zielonym oznaczono współczesny poziom użytkowy. Widok od E (na podstawie inwentaryzacji fotogrametrycznej Holcer i inni 2005oprac. M. Kasprzak)

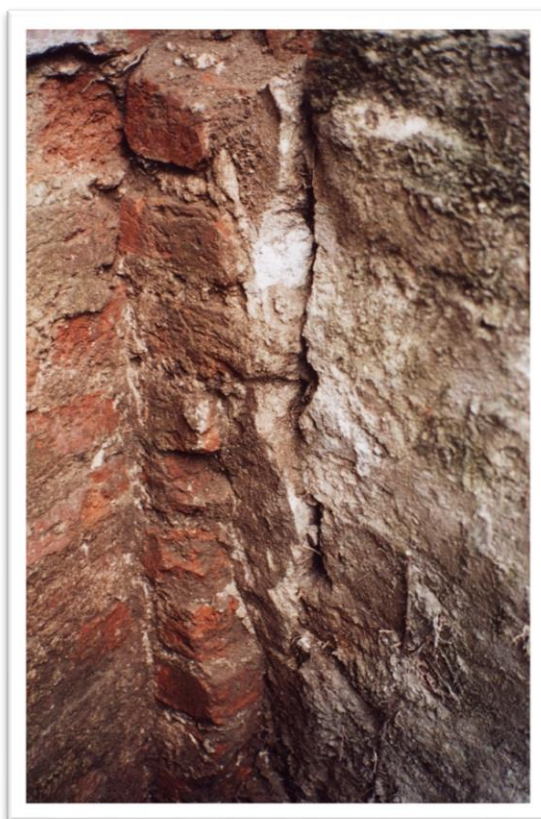

Ryc.6.28 Widok ogólny na ścianę wschodnią poterny Bastionu Artyleryjskiego (prawa część zdjęcia), mur oporowy (część środkowa zdjęcia) i zachodni mur Domu Porucznika Piechoty po rozebraniu kanału burzowego i przebiciu nowego przejścia w murze (lewa część zdjęcia) . Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

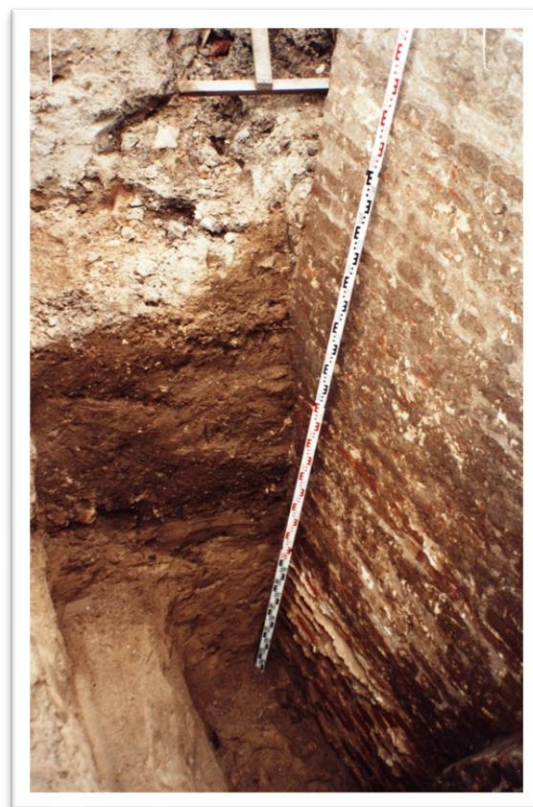

Ryc.6.29 Mur oporowy przy poternie do Bastionu Artyleryjskiego po zdjęciu lica z cegły maszynowej z lat 70 tych XIX wieku. Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

A

A

Ryc.6.30 A - Zbliżenie na mur oporowy przy poternie do bastionu Artyleryjskiego na styku z zachodnią ścianą Domu Porucznika Piechoty do, której został dostawiony. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)
 B - zbliżenie na ścianę zachodnią Domu Porucznika Piechoty. Widoczna zacierka świadcząca o tym, że ściana ta była pierwotnie odsłonięta. W części dolnej widoczny fundament muru w wąsko przestrzennym wkopie

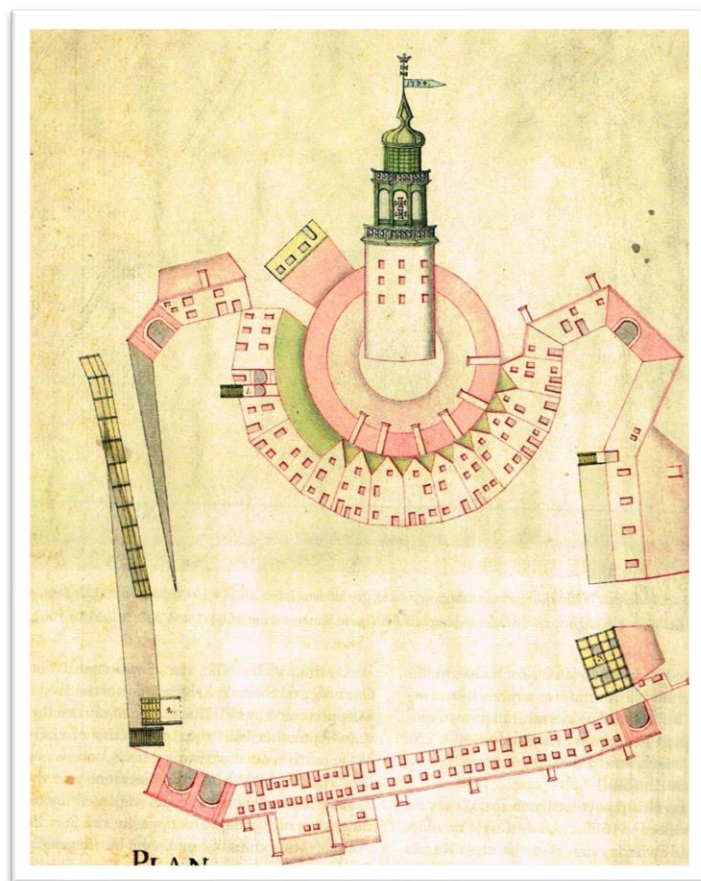

A

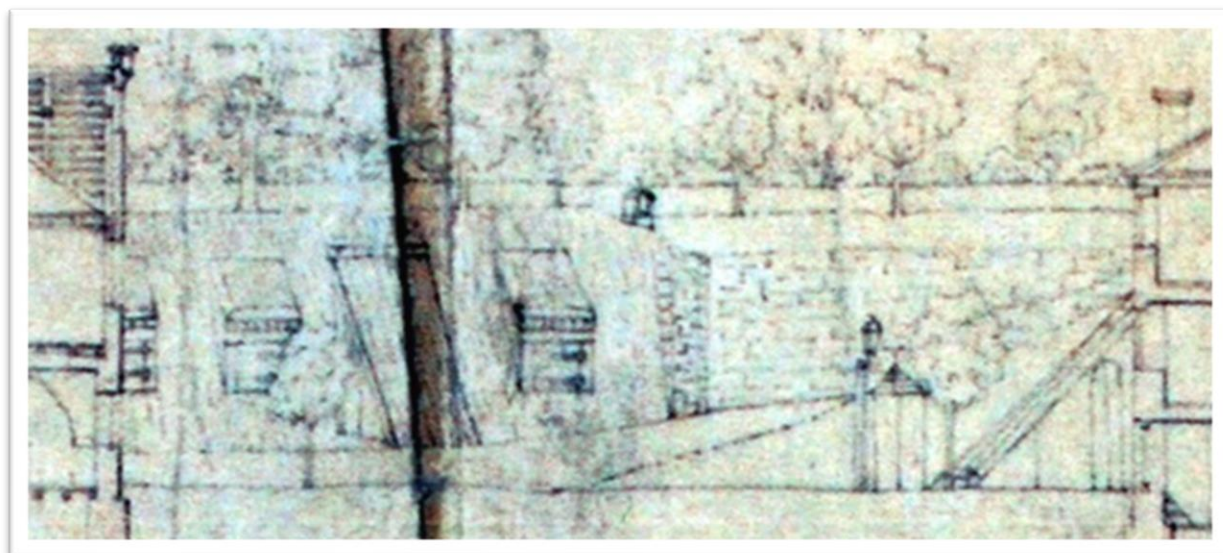

B

Ryc.6.31 A - profil południowy podjazdu północnego.
 B - zbliżenie na profil południowy podjazdu północnego.
 Widoczne stopniowe podnoszenie podjazdu i liczne poziomy użytkowe.
 Widok od SW (fot. M. Kasprzak)

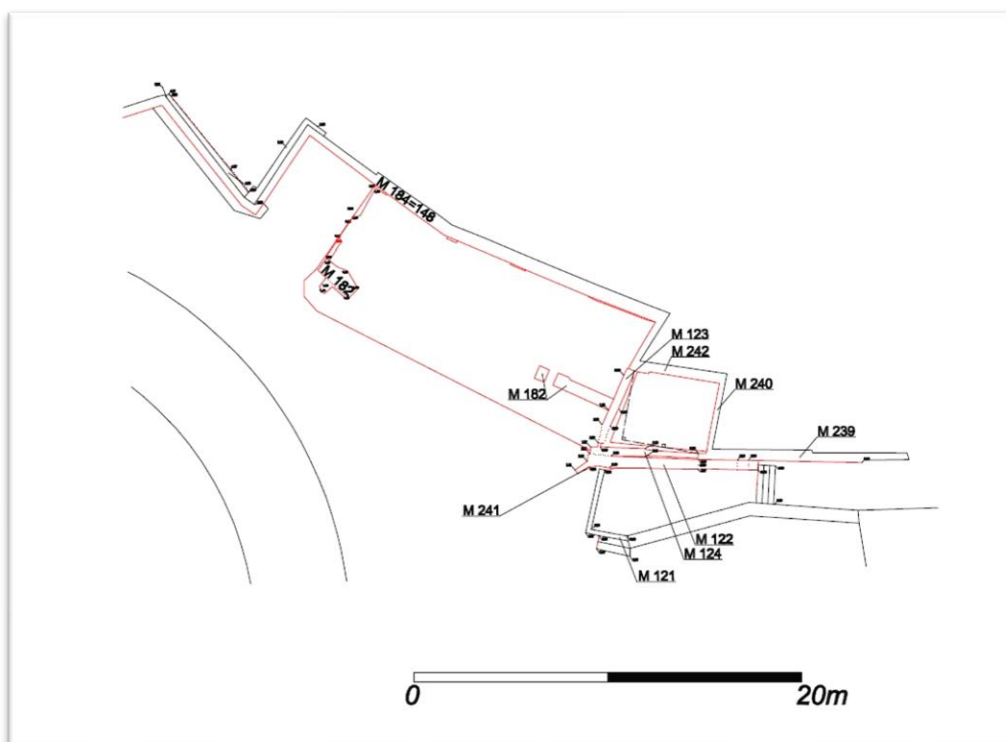

Ryc.6.32 Plan Fortu Carre z 1760 roku (powyżej) lub z 1788 roku autorstwa Coive'a. Po prawej widoczny jest Domu Porucznika Piechoty, mur oporowy przy poternie Bastionu Artyleryjskiego, dom szkieletowy i piekarnia (?) przy poternie Bastionu Ostroróg (APG 300,MP 779)

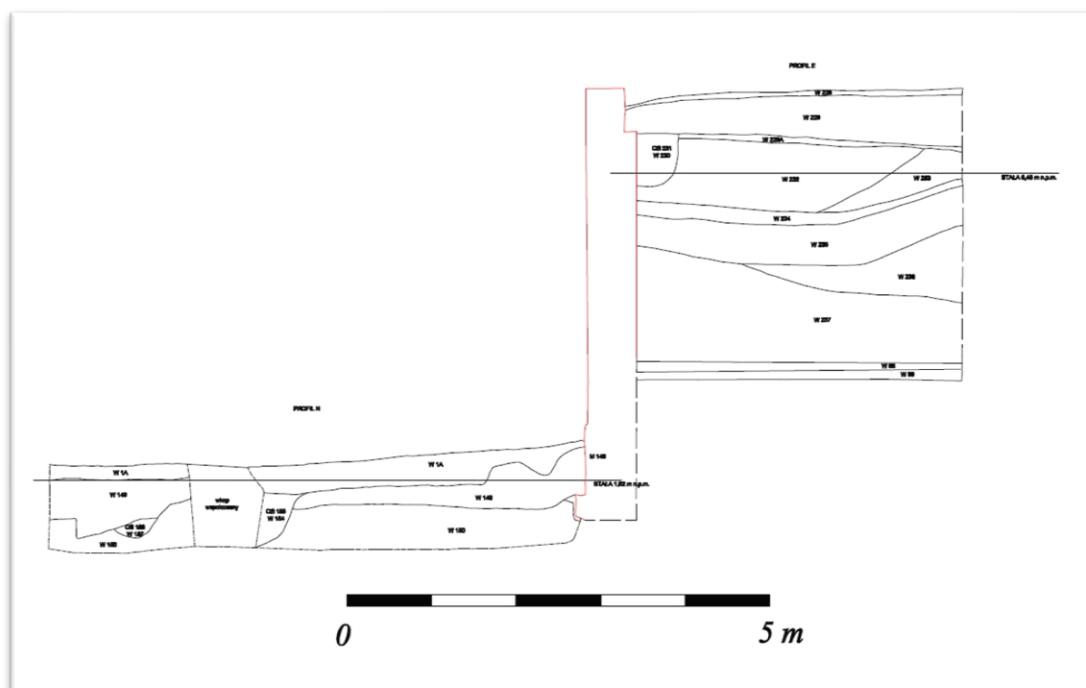

Ryc.6.33 XIX wieczna rycina nieznanej autorstwa przedstawiające drewniane piwniczki częściowo zakopane w ziemi postawione w miejscu Domu Porucznika Piechoty. Po prawej stronie widoczny podjazd północny i miejsce późniejszej kuźni. W miejscu budynków przy wjeździe do poterny Bastionu Ostroróg znajduje się drewniana szopa (ze zbiorów prywatnych G. Bukala)

Ryc.6.34 Rzut fundamentów i zachowanych murów budynków w północnej części Fortu Carre. M 164=148 - ściana północna Domu Porucznika Piechoty, M 123 -- ściana wschodnia budynku, M 182 - ściana południowa budynku, po lewej M 182 wraz ze starszym murem, A pierwsza ściana zachodnia Domu Porucznika Piechoty, B - Druga ściana zachodnia domu, Mur 242 północna ściana kuźni, M 240 ściana zachodnia kuźni, Mur 124 ścian południowa kuźni, Mur 122 i 241 - XIX wieczna kanalizacja burzowa, M 121 - mur oporowy współczesnego podjazdu północnego (rys. P. Janda, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.6.35 Przekrój przez północną ścianę Domu Porucznika Piechoty (obecnie pełniące funkcję muru oporowego) oraz nawarstwienia ziemne dolegające bezpośrednio do niego (rys. B. Balewska, oprac. M. Kasprzak)

A

B

Ryc. 6.36 Fundamenty Domu Porucznika Piechoty.

A - część zachodnia fundamentu ściany północnej. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

B - część wschodnia fundamentu ściany północnej. Widok od S (fot. M. Kasprzak)

C

D

Ryc. 6.36 Fundamenty Domu Porucznika Piechoty.

C - fundament XX wiecznego szamba niszczącego część północną ściany zachodniej.

Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

D - fundamenty starszego budynku wykorzystanego przy budowie pierwotnej ściany zachodniej.

Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.6.37 A - Pozostałości ściany wschodniej Domu Porucznika Piechoty po odkuciu XIX wiecznej cegły maszynowej(ściana widoczna na XIX wiecznej rycinie). Na jej przedłużeniu XIX wieczna kuźnia.
Widok od W (fot. M. Kasprzak)

B - część zachodnia (starsza?) ściany południowej Domu Porucznika Piechoty. Widok od E (fot. M. Kasprzak.,

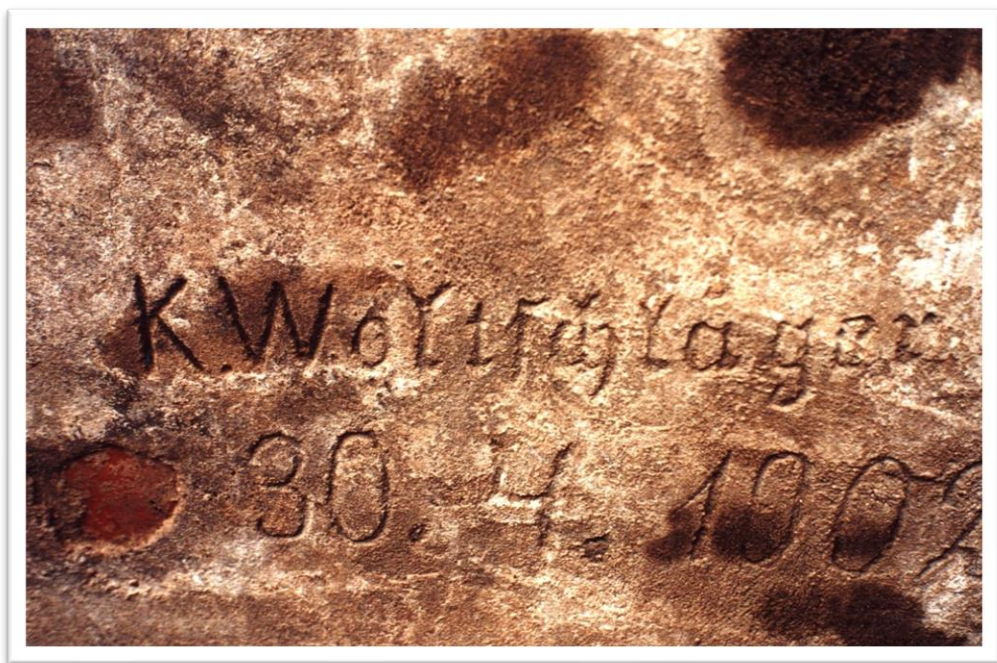

Ryc.6.37 C - część wschodnia ściany południowej Domu Porucznika Piechoty. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.38 Narożnik SW XIX wiecznej kuźni . Po lewej kanał burzowy powstały w latach 70 tych XIX wieku.
Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.39 Napis z 1902 roku widoczny na murze oporowym od strony nasypu.
Widok od N (fot. M. Kasprzak)

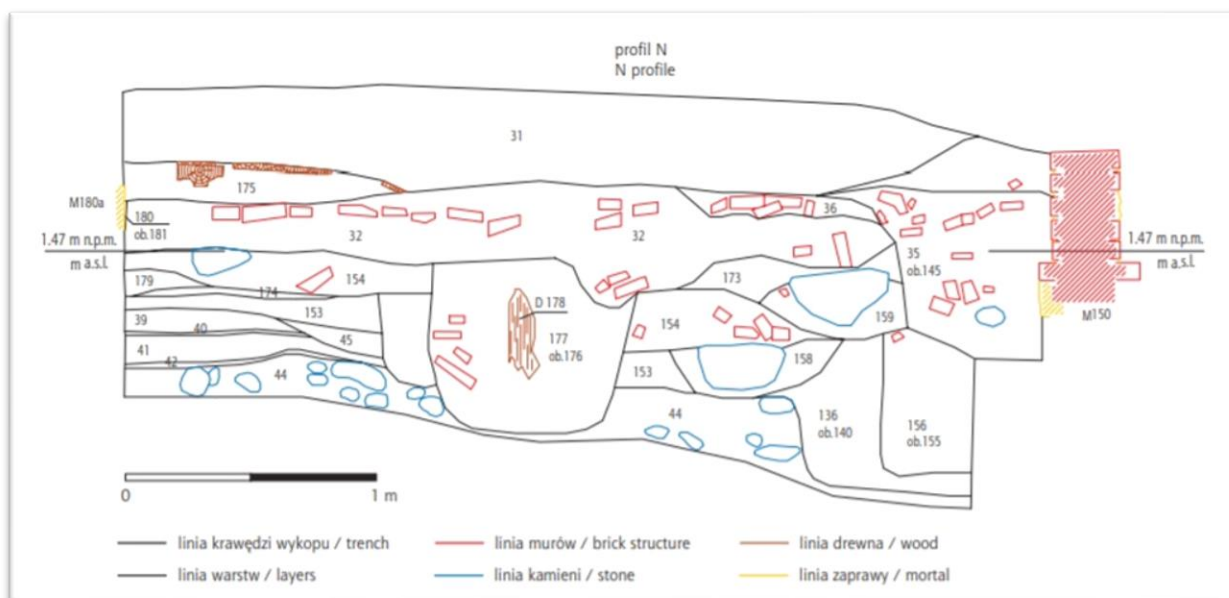

Ryc.6.40 Pozostałości najmłodszego budynku znajdującego się przy poternie do Bastionu Ostroróg.
Widok od S (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.41 Fotografia z okresu międzywojennego pokazująca północną część dziedzińca Fortu Carre.
Po prawej stronie widoczny budynek kuźni przebudowany na dom mieszkalny
(Tusk,Duda, Fortuna, Nawrocki 1997, s.79)

Ryc.6.42 Profil północny wykopu 2 z 2013 roku (rys. D. Leśniewska, oprac. J. Dąbał : Dąbał 2015, s.89).
W profilu widoczne są XVI wieczne poziomy użytkowe (w. 39-43), pozostałości obiektów związanych z okresem budowy Fortu Carre (w. 153,154,159, 177), pozostałości najstarszego budynku (w.32,36), z kolejnym budynkiem związane były warstwa 175 oraz mur 180a, pozostałości murowanego domu z przełomu XVIII i XIX wieku (ob. 145 i mur 150)

Ryc.6.43 Fundament łukowy umieszczony pomiędzy filarami odsłonięty po zapadnięciu się fragmentu posadzki w Bastionie Furta Wodna. Widok od W (fot. Monika Kasprzak)

Ryc.6.44 Fundament łukowy umieszczony pomiędzy filarami odsłonięty po zapadnięciu się fragmentu posadzki w Bastionie Furta Wodna. Po lewej stronie zdjęcia podstawa filara. Widok od NW. (fot. Monika Kasprzak)

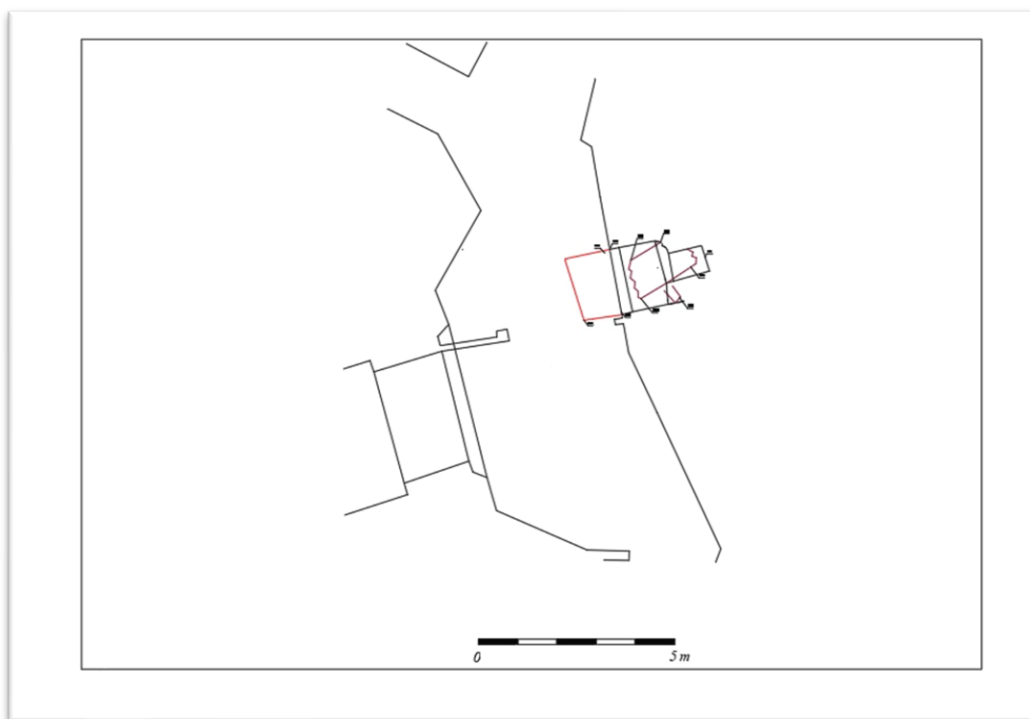

Ryc.6.45 Fragment ceglanego stropu odsłoniętego po częściowym zdjęciu nasypu z prawego barku Bastionu Południowo- wschodniego. Widok od W (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.46 Prawy bark Bastionu Ostroróg - wnętrze wypełnione ziemią. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.47 Rzut pozostałości drewnianego obiektu - najprawdopodobniej XVI wiecznego blokhauzu odkrytego poniżej współczesnego poziomu użytkowego wewnątrz Bastionu Ostroróg (rys. P. Janda, oprac. P. Schmidt, M. Kasprzak)

Ryc.6.48 A Przekrój przez nawarstwienia powstałe w trakcie budowy i użytkowania Bastionu Ostroróg. A Profil N i W sondażu przy wewnętrznej ścianie bastionu.

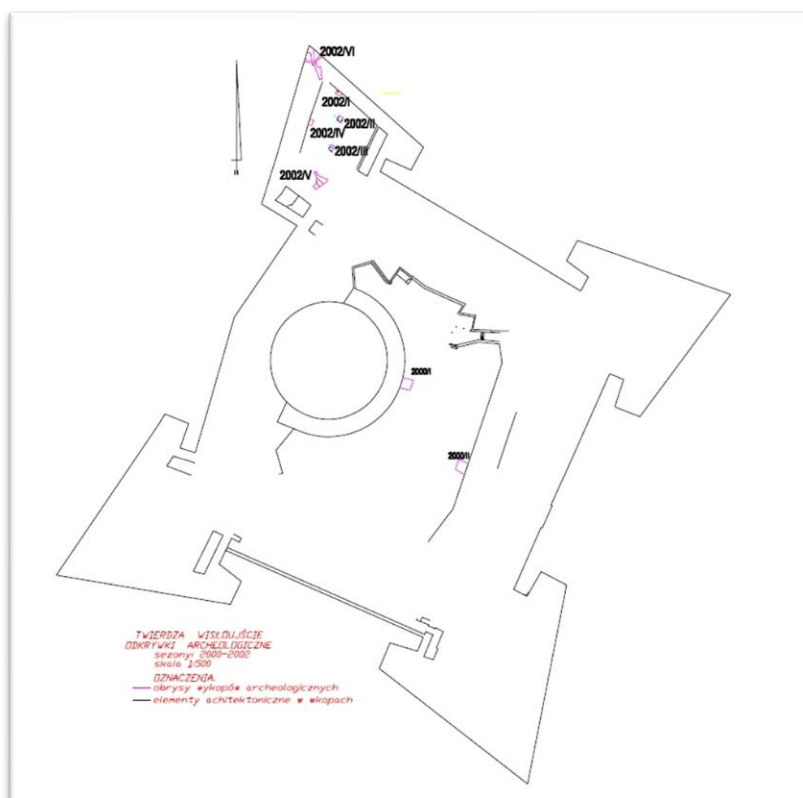

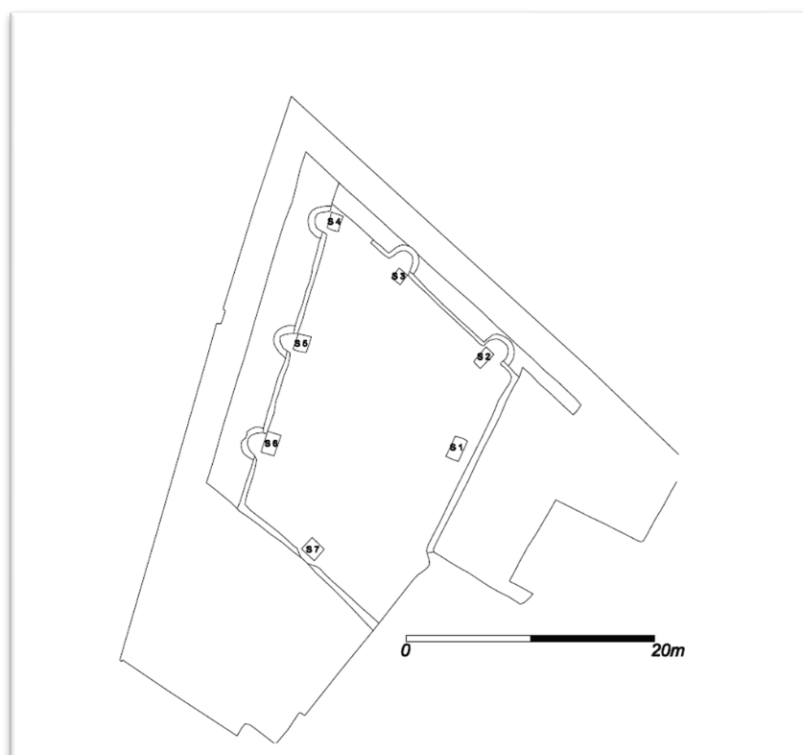
Ryc.6.48 A Przekrój przez nawarstwienia powstałe w trakcie budowy i użytkowania Bastionu Ostroróg.
 B. Pozostałości drewnianej konstrukcji prawdopodobnie blokhauzu z XVI wieku. 1- pozostałości drewnianego obiektu, 2- warstwa rozbiórkowa drewnianej konstrukcji, 3 -nawarstwienia z okresu budowy bastionu, 3A- pozostałości poziomów użytkowych z okresu pomiędzy XVII a XVIII w, 4 -niwelacja podnosząca teren powstała w trakcie XVIII wiecznego remontu fortu, 5 - niwelacja powstała w trakcie remontu twierdzy z lat 70 tych XIX wieku, 6- podsypka pod współczesny poziom użytkowy, 7 - XIX wieczna posadzka - współczesny poziom użytkowy (fot. i oprac. M. Kasprzak)

Ryc.6.49 Murowana podstawa XX wiecznej latryny przy prawym uchu Bastionu Ostroróg.
 Widok od W (fot. M. Kasprzak)

A

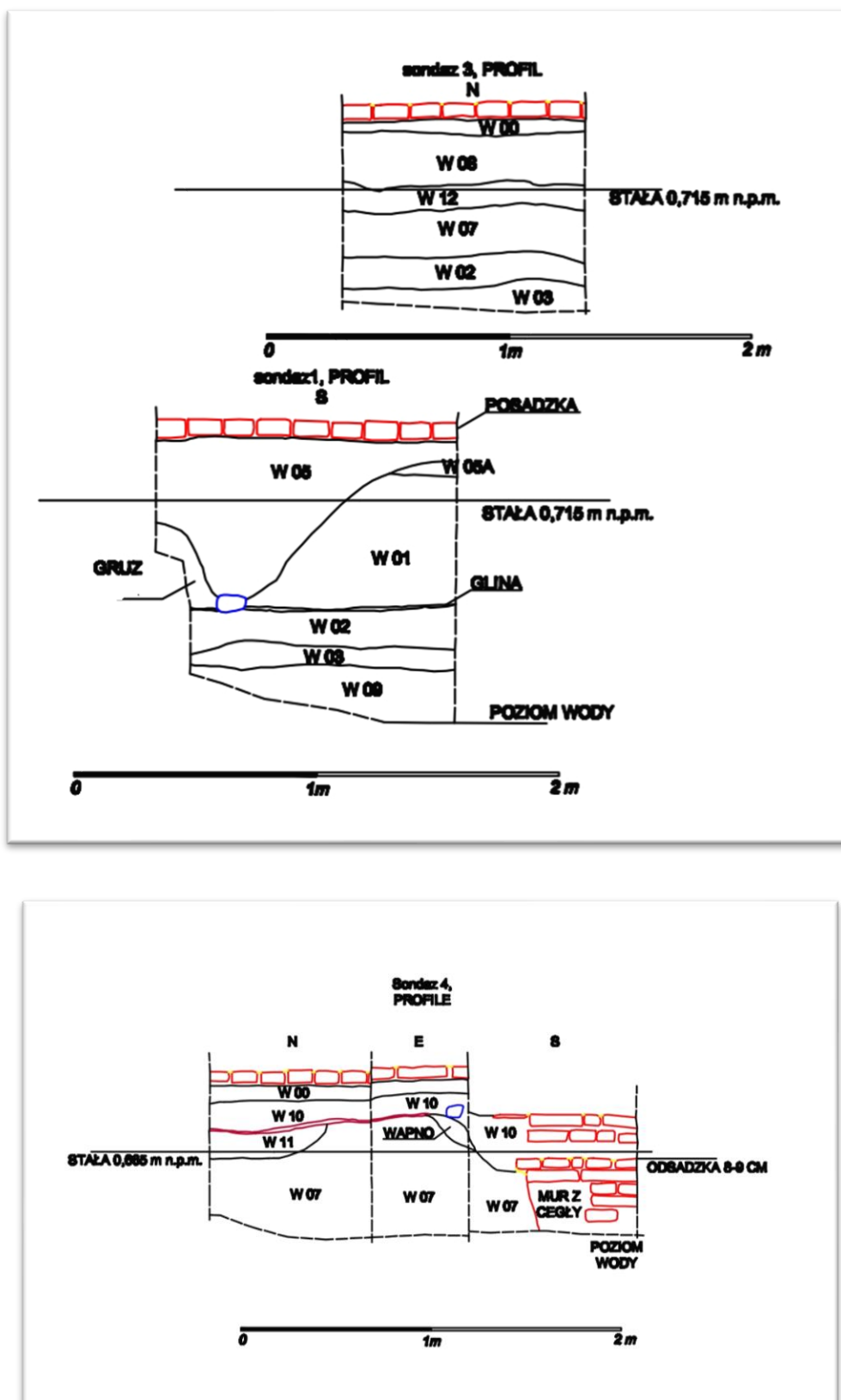

B

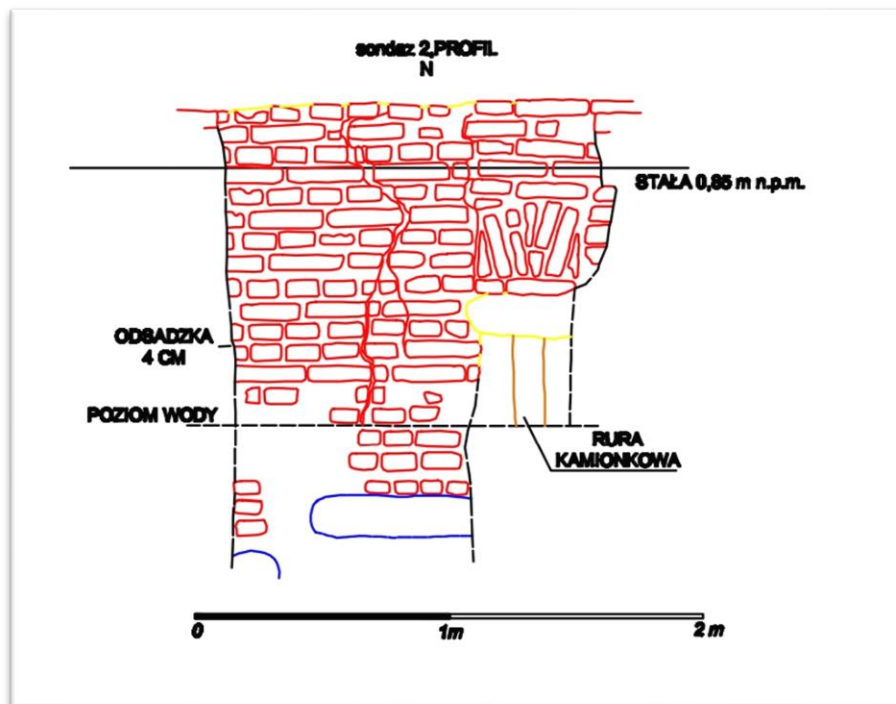
Ryc.6.50 A. Rzut Bastionu Artyleryjskiego z zaznaczonymi sondażami z 2001 i 2002 roku
(rys. A. Nakonieczna, oprac. A. Pudło)

B. Rzut Bastionu Artyleryjskiego z zaznaczonymi sondażami z 2003 roku
(rys. P. Janda, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.6.51 Profile sondażu nr 1,3,4 wewnątrz Bastionu Artyleryjskiego z 2002 roku.
 Warstwy 02,03,09-okres budowy Fortu Carre, warstwy 01,07,11,12 - niwelacje pod poziom użytkowy 05A z XVII -XVIII wieku, warstwy 10, 05,00 -podnoszenie terenu w latach 70 tych XIX wieku.
 W sondażu 4 warstwę użytkową z XVII -XVIII wieku oznaczono kolorem czerwonym
 (rys. A. Nakonieczna, oprac. A. Pudło, M. Kasprzak)

Ryc.6.52 Sondaż 2 z 2002 roku -fragment ściany Bastionu Artyleryjskiego z odpływem syfonu zamontowanego w latach 70 -tych XIX (rys. A. Nakoneczna, oprac. A. Pudło)

Ryc.6.53 Sondaż z 2002 roku przy prawym barku Bastionu Artyleryjskiego. Na zdjęciu widoczny pal będący fragmentem drewnianej konstrukcji fundamentu bastionu. Widok od N (fot. A. Pudło)

A

B

Ryc.6.54 Sondaż 2 i 4 A. Fundament schodkowy pod filar w centralnej części Bastionu Artyleryjskiego. Widok od S (sondaż 4),
B. Fundament filaru przyściennego. Widok od N (sondaż 2) (fot. A. Pudło)

Ryc.6.55 Bastion Artyleryjski A. Widok od N na podstawy dział zamontowanych w uchu bastionu w latach 70tych XIX wieku

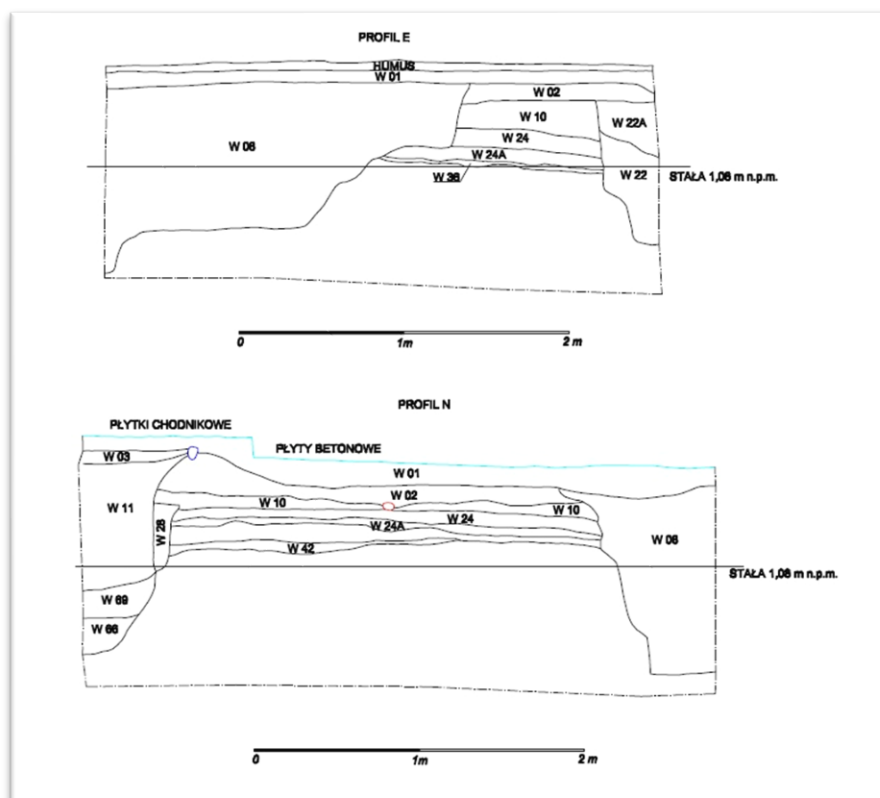
A

B

Ryc.6.55 Bastion Artyleryjski B. Fragment podstawy działa. W prawnej części zdjęcia widoczne pozostałości pierwotnej ściany wewnętrznej lewego barku bastionu . Widok od N., C stropy sklepień po zdjęciu nasypu. Widoczne górne części syfonów. Widok od SE (fot. M. Kasprzak)

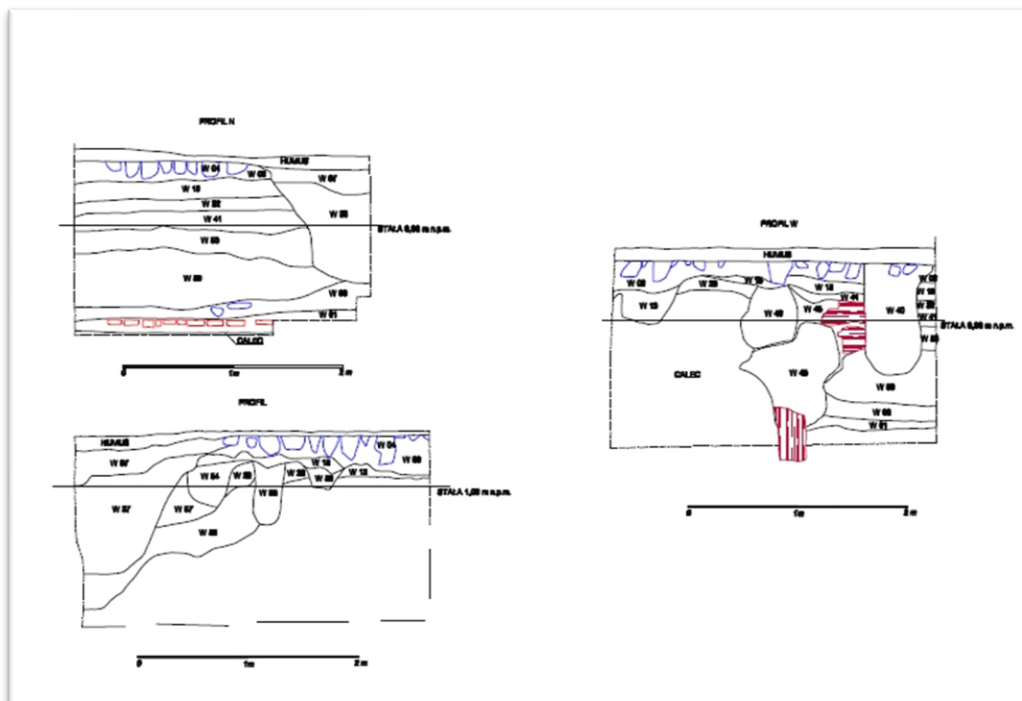

Ryc.6.56 Profil N i E sondażu I założonego w 2000 przy Domkach Oficerskich. Z okresu po 1945 roku pochodzą humus, betonowe płyty, podsypka pod nie (w.01), wkop pod ścianę domu powstały w latach 70 tych XX wieku (w.03,11), z remontem z lat 70 tych XIX wieku łączyć wkop pod kanalizację burzową (w.08), niwelacje podnoszące teren (w.02), z XVIII wieku pochodzi warstwa budowlana (w.10) oraz pozostałości wkopu naprawczego (?) pod domek (w.28) , z XVII wieku pochodzi warstwa użytkowa (w.24, 24A) i piaskowa podsypka (w.36) oraz pozostałości pierwotnego wkopu pod domek (66,69), najstarszy poziom użytkowy z przełomu XVI i XVII wieku (w.42) (rys. L. Lotkowski, oprac. A. Pudło, M. Kasprzak)

Ryc.6.57 Sondaż I z 2000 roku profil N. Po lewej widoczny fundament Domku Oficerskiego, po prawej wkop pod kanalizację burzową z XIX wieku. Widok od S (fot. A. Pudło)

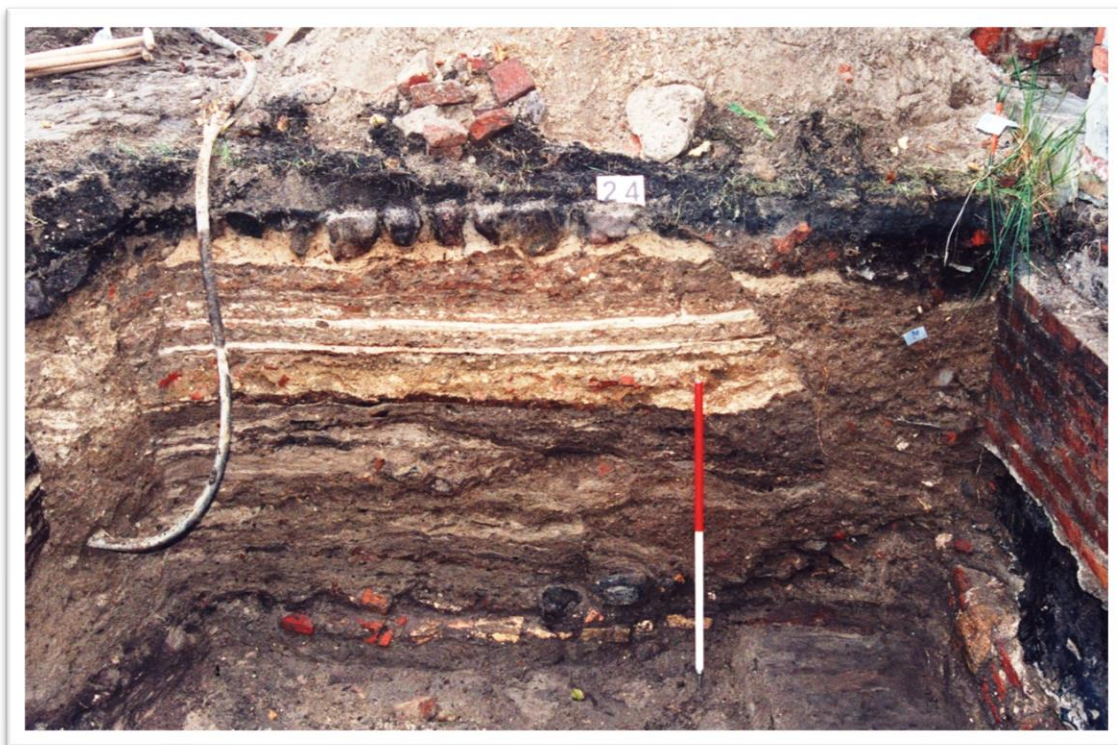

Ryc.6.58 Profil N, W i S sondażu II założonego w 2000 przy koszarach. Z okresu po 1945 roku pochodzi humus, wkop pod ścianę domu powstały w latach 70 tych XX wieku (w.037,37, 38), z remontem z lat 70 tych XIX wieku łączyć bruk z podsypką (w.04, 08), z XVII wieku pochodzi warstwa użytkowa (w.13,15) i niwelacja pod nią (w.29), negatywy po palach (54,55, 58) oraz pozostałości wkopu pod koszary (w.56,57), z zasypem piwnicy można łączyć w. 19,32,41, 45, 48, 53, 59,60, 61 (rys. L. Lotkowski, oprac. A. Pudło, M. Kasprzak)

Ryc.6.59 Pozostałości dna piwniczki oraz warstwy tworzące zasyp obiektu- sondaż II z 2000 roku. Widok od S (fot. A. Pudło)

Ryc.6.60 Profil N sondażu II założonego w 2000 przy koszarach. W profilu widoczne są pozostałości ceglanej podłogi piwniczki powyżej , której znajdował się zasyp obiektu. Z prawej strony wkop naprawczy pod fundament koszar z lat 70 tych XX wieku. W prawym dolnym rogu odsadzka fundamentowa (fot. A. Pudło)

Ryc.6.61 Widok ogólny na dziedziniec Fortu Carre po odsłonięciu bruku i systemu kanalizacji burzowej powstałych w latach 70 tych XIX wieku. Widok od NW (fot. M. Kasprzak)

A

B

Ryc.6.62 Kanalizacja burzowa z lat 70 tych XIX wieku. A. Zbliżenie na odcinek przebiegający wzdłuż Domków Oficerskich - ceglany kanał przykryty dwuspadowym daszkiem wykonanym z cegieł,
B. odcinek kanału biegnący wzdłuż podjazdu północnego przykryty płaskim daszkiem wykonanym z płaskich cegieł,

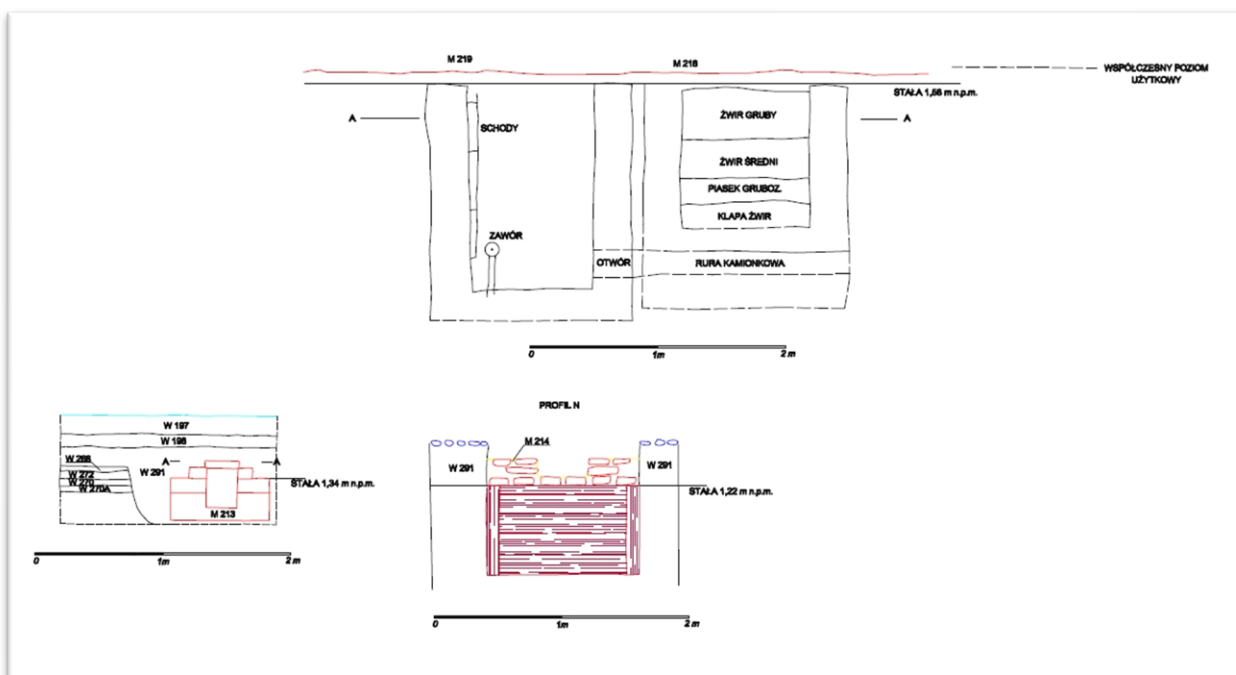

Ryc.6.62 Kanalizacja burzowa z lat 70 tych XIX wieku.
C. końcowy odpływ kanalizacji w postaci drewnianej studzienki (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.63 Kanalizacja burzowa z lat 70 tych XIX wieku. Zbliżenie na odcinek przebiegający wzdłuż Domków
Oficerskich - ceglany kanał przykryty płaskim daszkiem wykonanym z cegieł. Powyżej stropu kanału widoczny
bruk kamienny z tego samego okresu. W lewym górnym rogu widoczne zasypane studzienki założone przy
nieistniejącej pompie. Widok od N (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.64 Po lewej przekrój przez XIX w kanał burzowy, po prawej przekrój przez XIX wieczną studzienkę ściekową, u góry przekrój przez XX wieczne studzienki zlokalizowane przy nieistniejącej pompie (rys. B. Balewska, oprac. M. Kasprzak)

Ryc.6.65 Zespół XX wiecznych studzienek przy nieistniejącej pompie. A. stropy zasypanych studzienek,

B

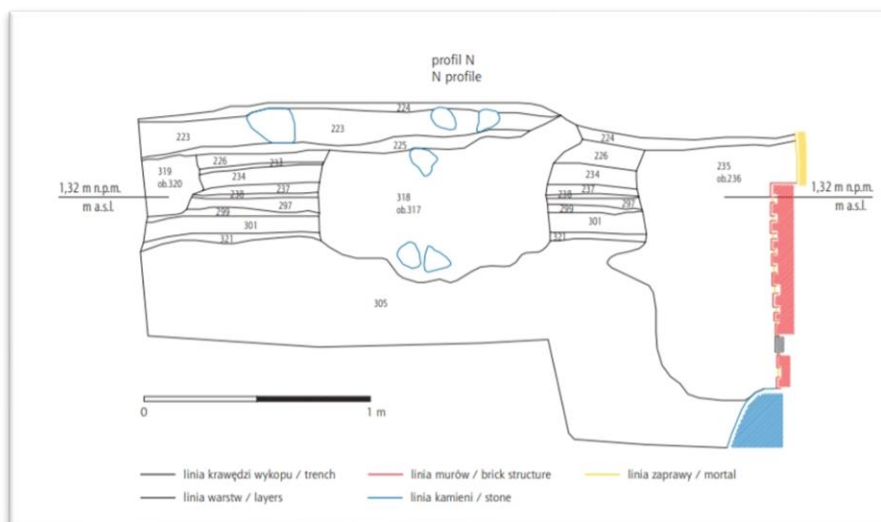

C

Ryc.6.65 Zespół XX wiecznych studzienek przy nieistniejącej pompie. B. Dno studzienki większej
C dno studzienki mniejszej (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.66 Fragment fundamentu Domu Artylerzysty. Widok od NE (fot. M. Kasprzak)

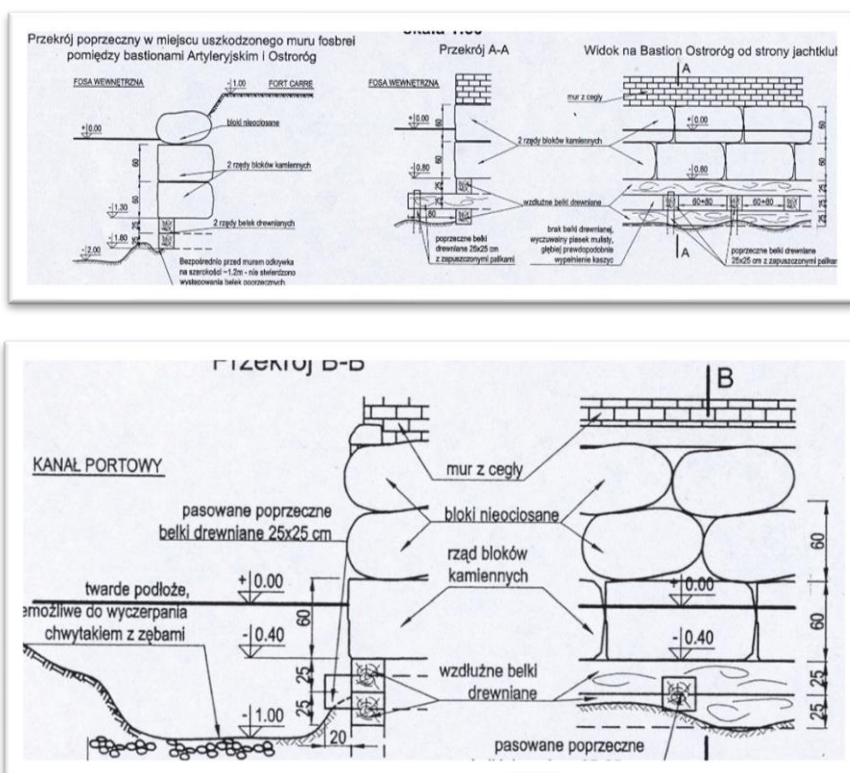

Ryc.6.67 Sondaż nr 7 z 2013 roku wykonany przy budynku Koszar. Z przełomu XVI i XVII wieku pochodzą nawarstwienia nr 299,301,321, z okresem budowy koszar w połowie XVII wieku można łączyć w.297,298, poziom użytkowy z drugiej połowy XVII warstwa użytkowa nr 234, poziom użytkowy po zasypaniu piwnicy w.226, nieokreślone obiekt z okresu remontu Twierdzy z lat 70 tych XIX wieku ob. 320, podniesienie terenu i bruk z XIX wieku w.223, 225, remont z XX wieku ob.236, współczesny poziom użytkowy w.225 (rys. M. Nowak, A. Kołodziejczyk oprac. J. Dąbał, w: Dąbał 2015, s. 101)

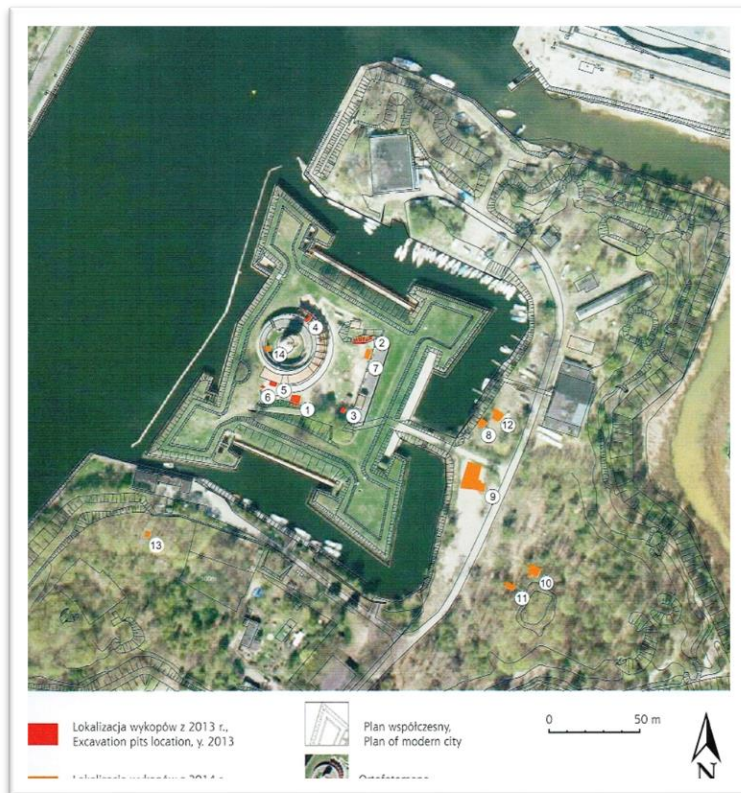

Ryc.6.68 Plan zbiorczy przedstawiający rzut wykopów 1 -3, 5-7 z 2013 roku.
Oprac. Joanna Dąbal, Piotr Widerski (Dąbal 2015, s.86)

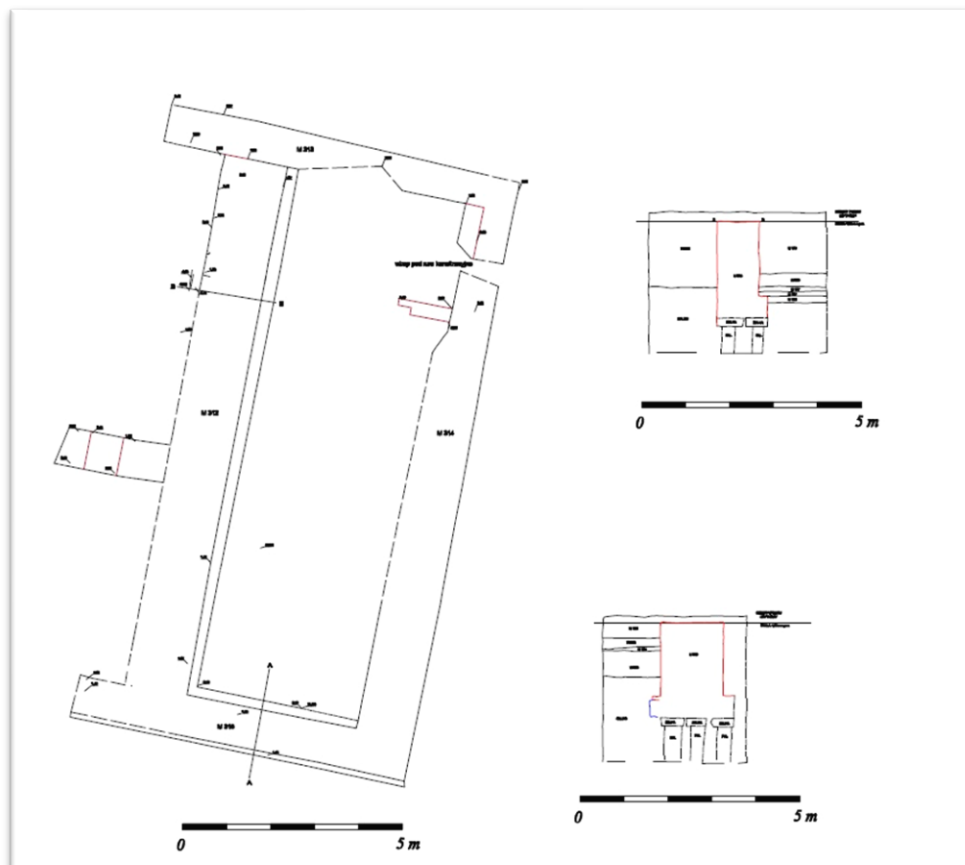

Ryc.6.69 Fundamenty Bastionu Ostroróg, Artyleryjskiego oraz muru fosbrei wykonane od strony fosy i ujścia Wisły (oprac. Cz. Goszek)

Ryc.6.70 Lokalizacja wykopów z lat 2013-2014 na planie Twierdzy (T. Widerski, P. Muntowski, J. Dąbał w: Dąbał 2015, s. 61)

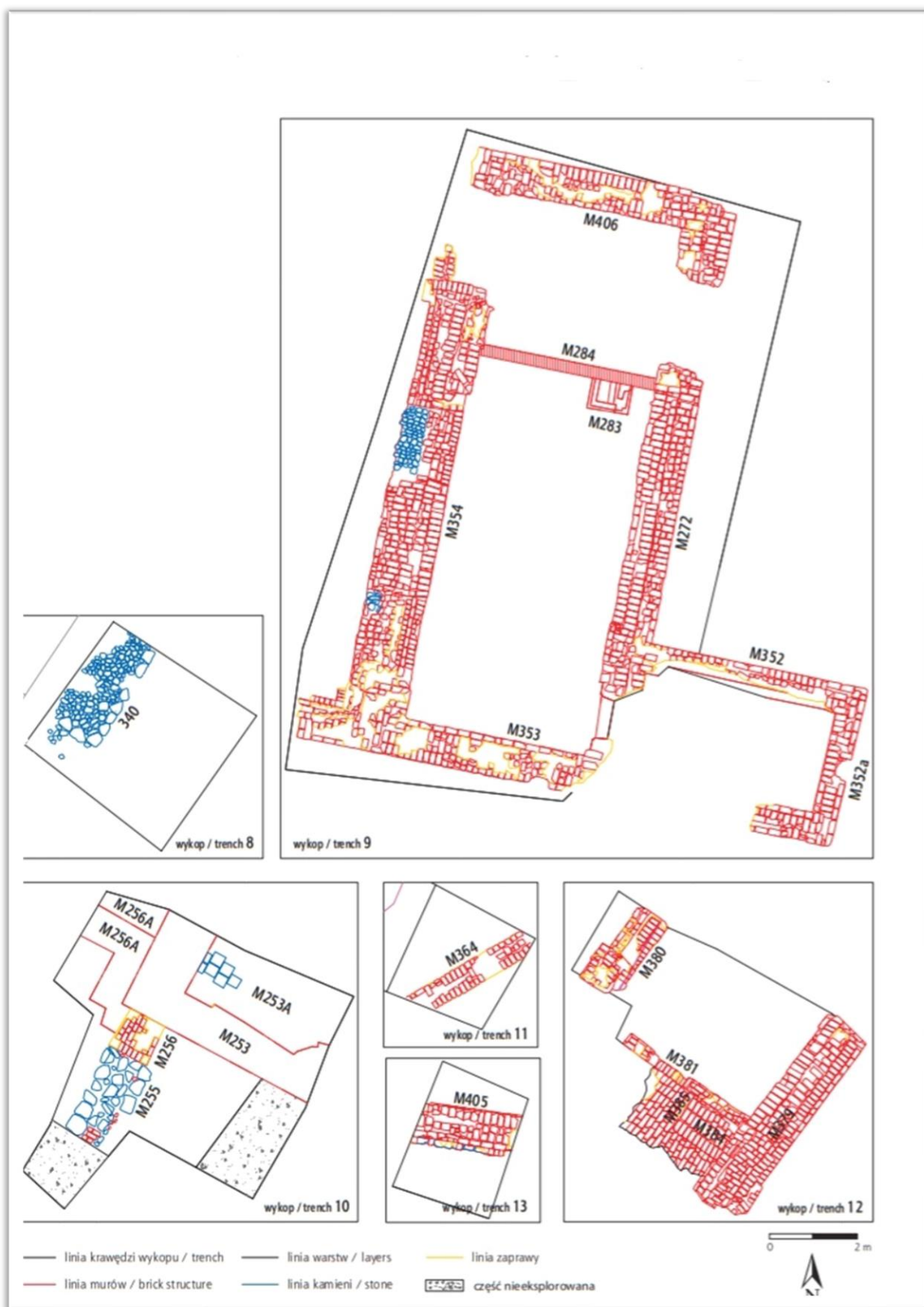

Ryc.6.71 Rzut XVIII wiecznego budynku przy wjeździe do Fortu Carre. Po prawej stronie przekroje przez fundamenty obiektu i przylegające do niego warstwy ziemne (rys. P. Janda, oprac. M. Kasprzak)

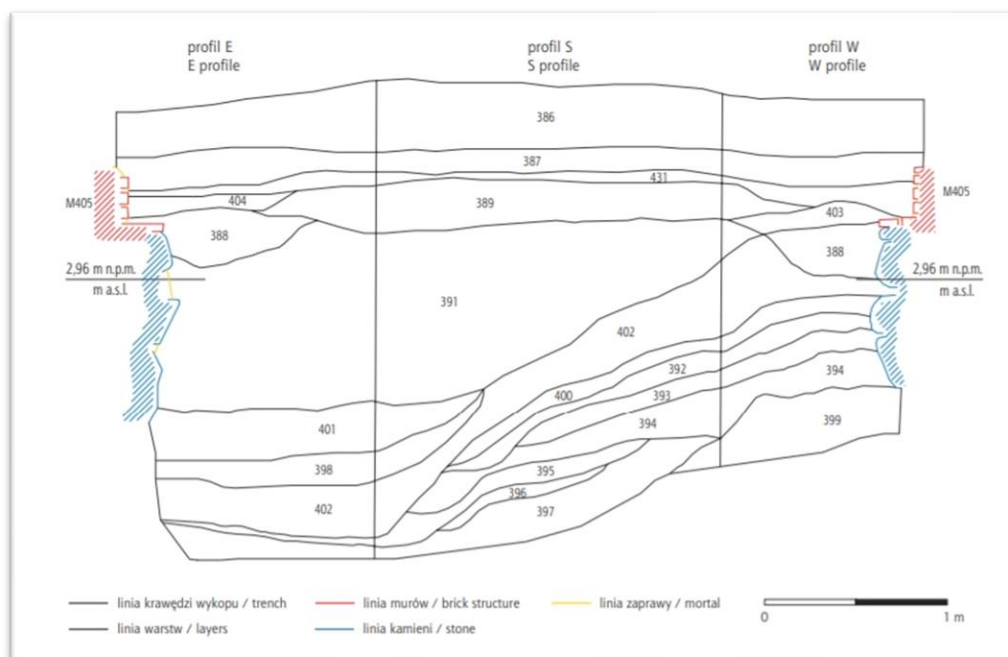

Ryc.6.72 Narożnik SW XVIII wiecznego budynku z zachowanym tynkiem i farbą fluorescencyjną pokrywających dolną część ścian. Widok od NE (fot. M. Kasprzak)

Ryc.6.73 Plan zbiorczy przedstawiający rzut wykopów 8-13 z 2014 roku.
Oprac. Joanna Dąbał, Piotr Widerski (Dąbał 2015, s.87)

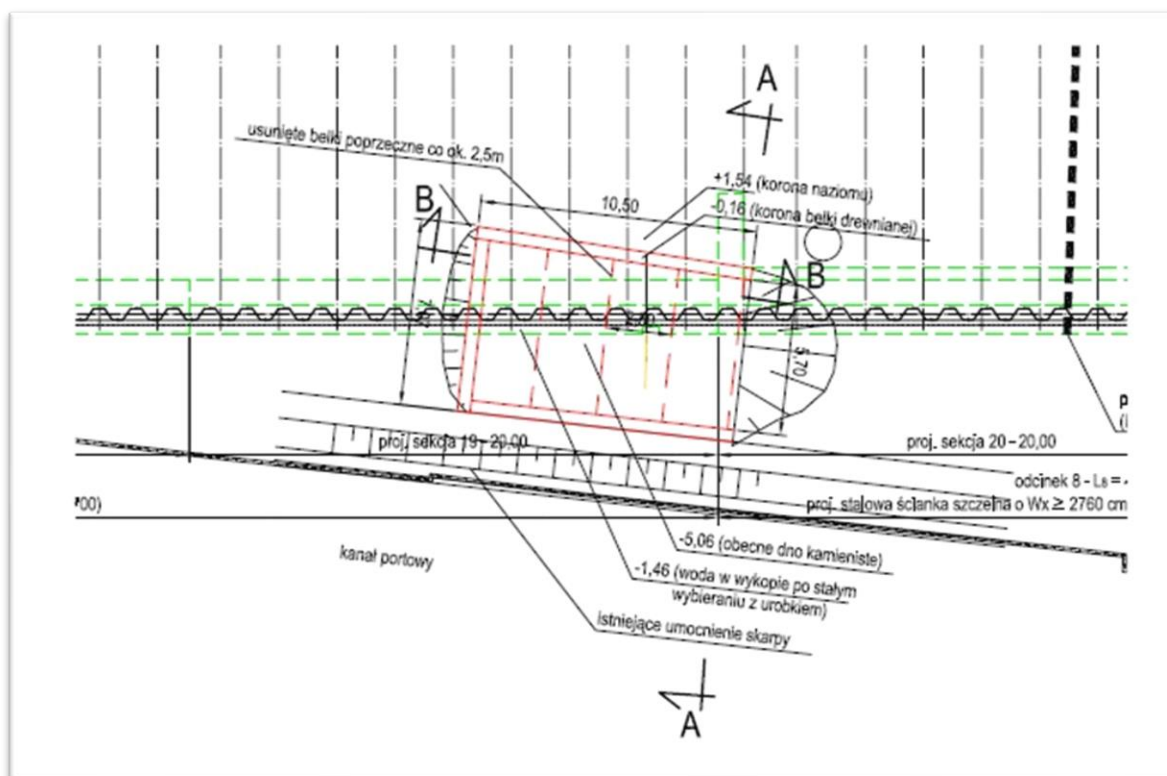

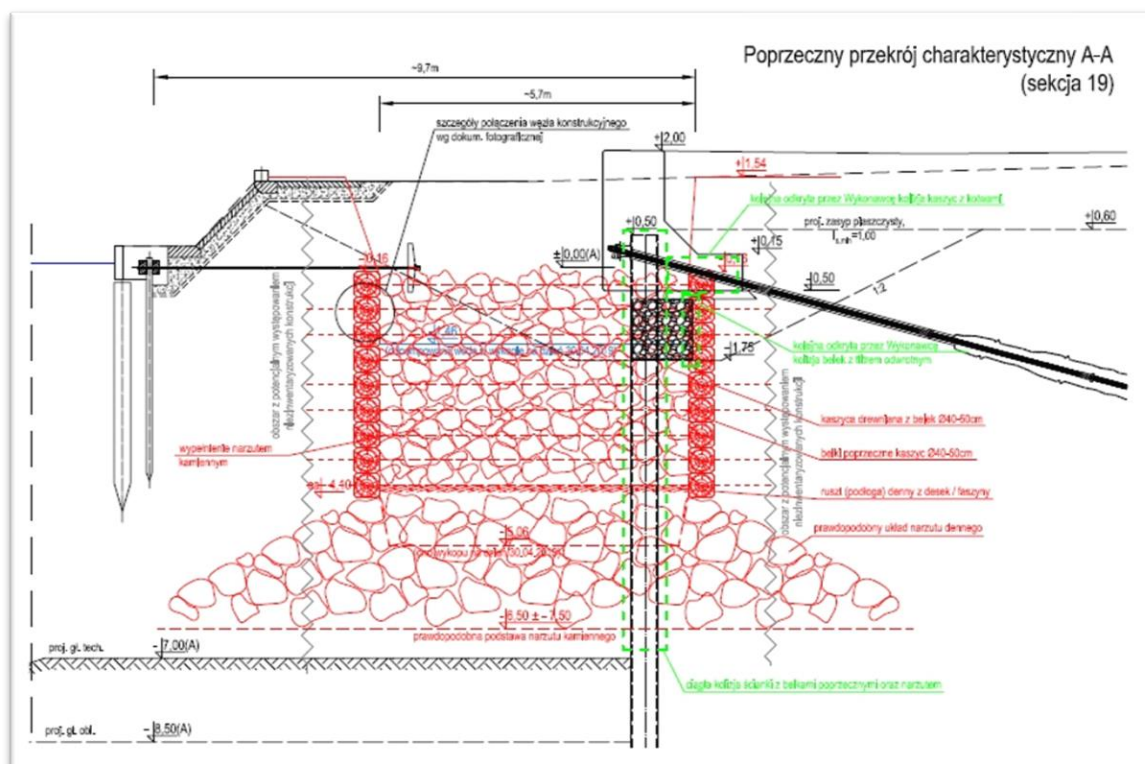
Ryc.6.74 Profil sondażu 13 z 2013 roku. Nasyp wału Szańca Wschodniego tworzą warstwy 397 -402, warstwa 391 to niwelacja podnosząca teren przecięta przez wkop pod mur Kościoła św. Olafa (W.388, 403), poziom budowlany obiektu tworzą warstwy 389,431, z rozbiórką kościoła można wiązać w. 386,387.
(rys. M. Nowak, A. Kołodziejczyk oprac. J. Dąbał, w: Dąbał 2015, s. 114)

Ryc.6.75 A Fragment współczesnego planu miasta z zaznaczonym kolorem czerwonym rejonem badań.
Strzałką oznaczono sekcje 19,

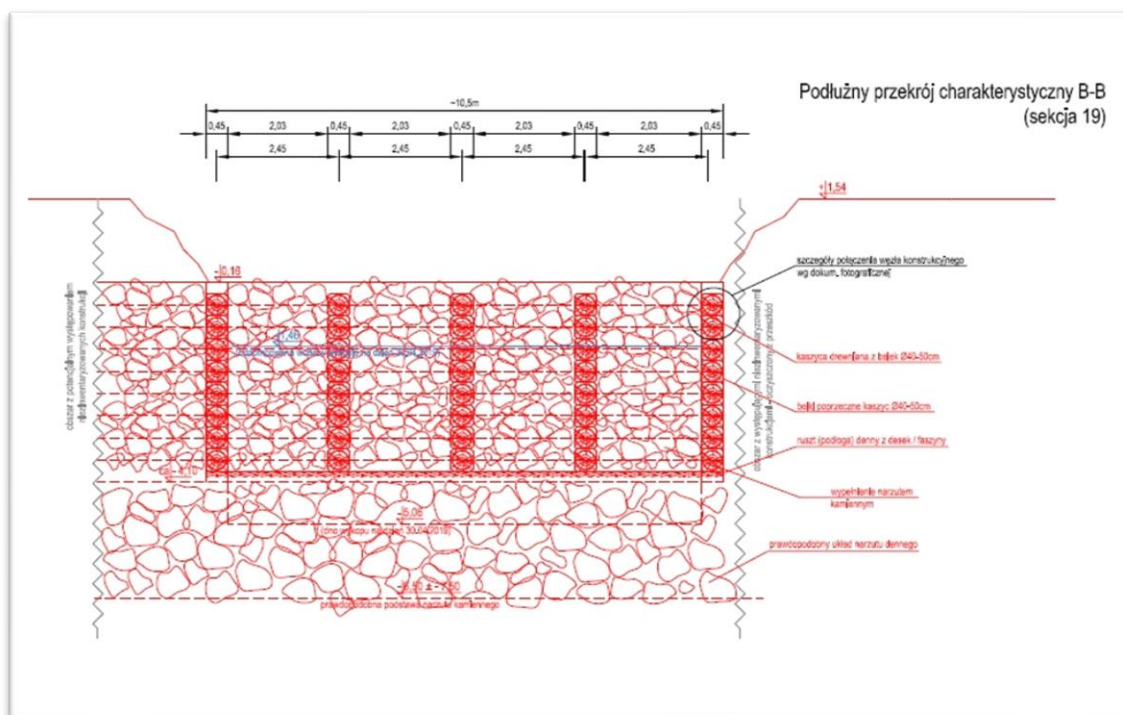

Ryc.6.75 B rzut fragmentu odsłoniętych XVII –XVIII wiecznych umocnień brzegowych wzdłuż Nabrzeża Zbożowego -sekcja 19 (Archeoscan Pracownia Archeologiczno –konserwatorska Sylwia Kurzyńska, oprac. M. Korzonek)

Ryc.6.76 A Przekrój poprzeczny A-A jednej z kaszyc (sekcja19) odkrytych wzdłuż nabrzeża Zbożowego w 2019 roku,

Ryc. 6.76 B przekrój podłużny B-B jednej z kaszyc (sekcja19) odkrytych
wzdłuż nabrzeża Zbożowego w 2019 roku
(Archeoscan Pracownia Archeologiczno –konserwatorska Sylwia Kurzyńska, oprac. M. Korzonek)

Ryc.6.77 Schematyczny plan Fortu Carre z naniesionymi miejscami badań i nadzorów z lat 2003 -2006
(rys. P. Janda oprac. M. Kasprzak)